

**უსაფრთხოების მზერის ქვეშ:
ისტორია, რელიგია და პოლიტიკა პანკისის
ხეობაში**

2018

კვლევა მომზადებულია „საქართველოში მცხოვრები მუსლიმი თემის ინტეგრაციის, მარგინალიზაციის და რადიკალიზაციის პრობლემებზე რეაგირება“ პროექტის ფარგლებში.

პროექტი ხორციელდება ღია საზოგადოების ფონდების მხარდაჭერით.

კვლევაში გამოთქმული მოსაზრებები გამოხატავს ავტორთა პოზიციას და არ შეიძლება განხილულ იქნეს ღია საზოგადოების ფონდების შეხედულების ამსახველად.

კვლევის ავტორები: მათა ბარქაია, ბარბარე ჯანელიძე
მთავარი რედაქტორი: თამთა მიქელაძე
ენობრივი რედაქტორი: თორნიკე ჭუმბურიძე
კვლევის ასისტენტი: სოფიო ცხვარიამვილი
კვლევის თურისტ-შეკვლევარი: ქეთი ჩუთლაშვილი
ინგლისური თარგმანი: მარიამ გოშაძე
დაკაბადონება: თორნიკე ლორთქიფანიძე
გარეკანის დიზაინი: სალომე ლაცაბიძე

ტირაჟი: 300

ISBN 978-9941-27-651-4

აკრძალულია აქ მოყვანილი მასალების გადაბეჭდვა, გამრავლება ან გავრცელება კომერციული მიზნით, ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრის (EMC) ნებართვითი ნებართვის გარეშე.

მისამართი: ძ. აბაშიძის 12ბ, თბილისი, საქართველო

ტელ.: +995 032 2 23 37 06

www.emc.org.ge

info@emc.org.ge

<https://www.facebook.com/EMCRIGHTS/>

სარჩევი

შესავალი	7
თემირლანი	7
ისტორიული ნანამძღვრები	10
მეთოდოლოგიური ჩარჩო	12
კვლევის მიზნები და ამოცანები.....	15
კვლევის მეთოდები	16
კვლევის სტრუქტურა.....	19
თავი 1: პანკისის კრიზისი და პოლიტიკური გარემოებები.....	21
1.1. რუსეთ-ჩეჩნეთის ომიდან ანტიტერორისტულ კამპანიაში.....	21
1.2. პანკისის კრიზისი და საქართველოს ხელისუფლების პოლიტიკა 11 სექტემბრამდე.....	28
1.3. პანკისის კრიზისი და გლობალური პოლიტიკის გავლენა საქართველოს ხელისუფლებათა მიდგომებზე 11 სექტემბრის შემდეგ.....	34
თავი 2: უსაფრთხოების სისტემის ტრანსფორმაციები:	
რა ვიცი და რა არ ვიცი <i>ტერორიზმის</i> შესახებ	42
2.1. „ომი ტერორის ნინაალმდეგ“, ისლამოფობია და ახალი ექსტემოლოგია	43
თავი 3: რელიგია, პოლიტიკა და მიმიკრია პანკისის ხეობაში	54
3.1. რელიგიური ტრანსფორმაცია პანკისის ხეობაში	55
3.2. რელიგია სხვისი მზერის ქვეშ	57
3.3. სალაფიზმის მრავალგვარობა და სახელდების ძალაუფლება	60
3.4. მუსლიმად ყოფნა პანკისის ხეობაში	64
თავი 4: გლობალური უსაფრთხოების ჩრდილქვეშ: სიტყვები და მათი ძალა	71
4.1. ძალადობიდან დისციპლინირებაში. რადიკალიზაცია, ძალადობრივი ექსტრემიზმი და ახალი კვლევითი მოდელები.....	72
4.2. ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენციის მოდელების, კვლევებისა და რეკომენდაციების საგულისხმო პრაქტიკა	78

თავი 5: მიწიდან დანახული პოლიტიკა: სახელმწიფოს მიდგომები, ექსპერტული ანალიზი და ადგილობრივები.....	87
5.1. სახელმწიფოს პოლიტიკა პანკისის ხეობაში 2003-2018 წლებში	87
5.2. სახელმწიფოს ძალოვანი მიდგომების სამართლებრივი და კრიტიკული მიმოხილვა	91
5.2.1. საქართველოს სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის შეუზღუდავი მანდატი და კომპეტენციები	91
5.2.2. ძალადობრივ ექსტრემიზმთან ბრძოლისა და გამკლავების პოლიტიკის კრიტიკული მიმოხილვა	96
5.3. სახელმწიფოს არაძალოვანი მიდგომები: სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის სახელმწიფო სტრატეგია	102
5.4. ექსპერტები პანკისის ხეობის, სახელმწიფო სტრატეგიისა და პანკისიდან ერაყსა და სირიაში გადინების შესახებ	107
5.5. პანკისელი ქისტების პერსპექტივები სირიაში მებრძოლთა წასვლის მიზეზებზე.....	117
ეპილოგი	125
გამოყენებული ლიტერატურა	130

შესავალი

თემირლანი¹

26 დეკემბერი დგება. პანკისის ხეობის სოფელ დუისში ჯერაც დამეა ჩამონოლილი. 19 წლის თემირლანი თავის ლოგინში წევს. მან ჯერ არაფერი იცის. თბილისში, ბერი გაბრიელ სალოსის ქუჩაზე ჩატარებული ანტიტერორისტული სპეცოპერაციიდან ერთი თვეა გასული.² სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახური [სუს] აცხადებს, რომ თბილისის სპეცოპერაციის დროს დაკავებული და ლიკვიდირებული პირების გეგმა საქართველოსა და თურქეთში დიპლომატიურ მისიებზე თავდასხმა იყო. უთითებენ იმასაც, რომ საქართველოს მოქალაქეები დაჯგუფების წევრებს ეხმარებოდნენ თურქეთის ტერიტორიაზე გადაადგილებასა და საქართველოს ტერიტორიაზე შემოსვლაში. სახელმწიფო უსაფრთხოების ანტიტერორისტული სამსახური თემირლან მაჩალიკაშვილს დაჯგუფების ერთ-ერთ დამხმარედ თვლის. ამის შესახებ ჯერ არაფერი იცის არც თემირლანმა და არც მისმა ოჯახმა. არ იციან, რადგან თემირლანს ბრალი არ აქვს წაყენებული, არც დაკითხვაზე დაბარებული. იგეგმება შეიარაღებული სპეცოპერაცია. რატომ არ იბარებენ თემირლანს დაკითხვაზე?

იმ დღეს, თემირლანი მთელი დღე მამას ეხმარებოდა საოჯახო საქმეებში: მამამ, ჭალაში ლობიოს სარი მოჭრა და თემირლანს სთხოვა სარის ჩამოზიდვა. სახლის საქმეები რომ მოათავა, ჩვეულებისამებრ, მეჩემში ღამის ნამაზი შეასრულა, ოჯახთან ერთად ივანშმა და თავის ოთახში ავიდა. ყველამ დაიძინა.

26 დეკემბერს, დღის 12 საათზე სუს-ი საგანგებო ბრიფინგს მართავს. საქართველოს მოსახლეობა ტელეეკრანებიდან იგებს, რომ

„სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის კონტრტერორისტული დეპარტამენტის მიერ 26 დეკემბრის დილით თბილისსა და ახმეტის მუნიციპალიტეტის სოფლებში ჩატარებული სპეცოპერაციის შედეგად დაკავებულია საქართველოს 5 მოქალაქე – 4 პანკისის სოფლებში და ერთი თბილისში“.³

1 თემირლან მაჩალიკაშვილის შესახებ აქ გაშლილი ისტორია რეკონსტრუირებულია „ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრის“ მიერ მაჩალიკაშვილების ოჯახთან აღებული ინტერვიუს დასნა-განმარტებებიდან.

2 თბილისში, 2018 წლის 21-22 ნოემბერს საქართველოს სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის კონტრტერორისტულმა დეპარტამენტმა, ბერი გაბრიელ სალოსის ქუჩაზე ანტიტერორისტული ოპერაცია ჩატარა, რომლის ფარგლებში ტერორისტული აქტის მომზადებაში ბრალდებული პირები დააკავა და ზოგიერთის ლიკვიდირება მოახდინა.

3 ალადაშვილი, გიორგი. „სპეცოპერაცია პანკისსა და თბილისში“. რადიო თავისუფლება, 26 დეკემბერი, 2017. ნდომა 23 აგვისტო, 2018. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/spelsoperatsia-pankissa-da-tbilisshi/28939197.html>

ერთ-ერთი დაკავებული თემირლან მაჩალიკაშვილია. ბრიფინგზე ირკვევა, რომ ის სპეცოპერაციის დროს დაიჭრა.

თემირლანის მშობლები იხსენებენ: დაახლოებით დილის 4 საათზე კარის ჩამტკრევისა და სროლის ხმა გაიგეს და გარეთ გასვივდნენ. სახლის ვბო და აივანი სპეცრაზმელებით იყო სავსე. მშობლებს გადაადგილების შესაძლებლობას არ აძლევდნენ. თემირლანის მამა, მალხაზი, უფრო მეტად აღელდა, როდესაც სუს-ის თანამშრომლებმა მას შვილის ოთახში შესვლის უფლება არ მისცეს. იკითხა, თემირლანს ხომ არ დამართეს რამე. უპასუხეს, რომ მიმდინარეობს ჩხრეკა. დაახლოებით 3 საათის შემდეგ ოთახში შეუშვეს. თემირლანის სანოლი სისხლიანი იყო, ზედ გასისხლიანებული ტელეფონი იდო, სანოლის ქვეშ კი სისხლის გუბე იდგა. უთხრეს, რომ თემირლანმა წინააღმდეგობა გაუნია, ამიტომ გასროლა მოუწიათ; დაარწმუნეს, რომ თემირლანი მხარში იყო დაჭრილი. მამა ცოტათი დამშვიდდა: მხრის ჭრილობას გადაიტანს. თუმცა მაინც იკითხა – სანოლში მწოლიარემ წინააღმდეგობა რით გაუნია? ოთახის კუთხეში იატაკზე დადებულ ყუმბარაზე მიუთითეს. მალხაზი იხსენებს: სანოლისა და ტელეფონისაგან განსხვავებით, ხელყუმბარას წვეთი სისხლი არ ქონდა. და თან რა – ფიქრობს მამა, თემირლანის გვერდით ოთახში მის დას ეძინა; მისი ოთახის ქვემოთ, ხის იატაკით გაყოფილ პირველ სართულზე მის მშობლებს – ყველას აფეთქებას გვიპირებდა? აბსურდია. თემირლანის ოთახში მდგარი მისი ორსანოლიანი ლოგინის საზურგეზე, შუაში, ცოტა მარჯვნივ, ნატყვიარები მოჩანს. მამა იხსენებს: თემირლანი მაღალი ბიჭი იყო, საზურგეზე ქქონდა ხოლმე თავი მიდებული და ასე ეძინა.

2018 წლის 10 იანვარს, სპეცოპერაციიდან ორი კვირის შემდეგ, თემირლან მაჩალიკაშვილი საავადმყოფოში, ქალა-ტეინის გამჭოლი ჭრილობით, გარდაიცვალა. გაიგო თუ არა ბოლოს თემირლანმა რა ხდებოდა, როდესაც შეიარაღებული სპეცრაზმელები მის ოთახში შევიდნენ?

ტერმინები ტერორიზმი და ტერორისტი ჩვენს დღევანდელ, 11 სექტემბრის შემდგომ სამყაროში ის აღმნიშვნელებია, რომლებიც ხშირად თვითამოწნურავი მნიშვნელობის მატარებლები ხდებიან. ისინი თითქოს სამმაგ ფუნქციას ასრულებენ: შეიძლება ერთდროულად გაიგებოდნენ მიზეზად, დიაგნოზად და მიზნად. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, როდესაც თემირლან მაჩალიკაშვილის ისტორიას კითხულობდით, ხომ არ გიჩნდებოდათ ასეთი შეკითხვები: მაჩალიკაშვილების თავს გადამხდარი ამბავი, მართლაც ტრაგედიაა, მაგრამ რა ვიცით, რომ თემირლანი მართლაც არ ეხმარებოდა 21-22 ნოემბერს, ბერი გაბრიელ სალოსის ქუჩაზე ანტიტერორისტული სპეცოპერაციის შედეგად დაკავებულ და ლიკვიდირებულ პირებს? იქნებ მას მართლაც ქქონდა ხელყუმბარა და მის აფეთქებას აპირებდა? მაშინ სხვა რა უნდა ექნა სუს-ს? ის ხომ, პანკისში მცხოვრები, მორწმუნე, წეს-ჩვეულებების დამცველი მუსლიმი იყო? ცხადია, ამგვარ შეკითხვათა ნაწილი, ერთი შეხედვით, ლოგიკურია. იმის დადგენა, ეხმარებოდა თუ არა თემირლან მაჩალიკაშვილი ტერორიზმში ბრალდებულ პირებს, გამოძიების საქმეა და სამეცნიერო

კვლევა ამ კითხვაზე პასუხს ვერ გაცემს. თუმცა, მიუხედავად ამ შეკითხვების ლოგიკურობისა მათ თან დაყვება ნანამძღვრები, რომლებიც, ერთი მხრივ, სიცოცხლის მოსპობის მიზეზთა ლეგიტიმურობას მოიცავს – თუ თემირლან მაჩალიკაშვილი ტერორისტებს ესმარებოდა ან თუ თემირლან მაჩალიკაშვილს ჰქონდა ხელყუმბარა – ხოლო, მეორე მხრივ, ამ ლეგიტიმაციის სუბიექტს ესება – თემირლან მაჩალიკაშვილი სალაფიტი და მორწმუნე მუსლიმი იყო. შესაბამისად, აღმნიშვნელი ტერორისტი შესაძლოა სახელმწიფოს ძალადობის ლეგიტიმაციის წყაროდაც იქცეს, რომელიც მიზგზს – ისლამი, დიაგნოზს – ტერორისტი და მიზანს – ტერორიზმის გაუვნებელყოფა, წინასწარვე შემოფარგლავს და ამით, საფუძველშივე აუფასურებს კრიტიკული შეკითხვების დასმის შესაძლებლობას. კერძოდ, შეკითხვებისა: მაინც რაზე ვსაუბრობთ, როდესაც ტერორიზმზე ვლაპარაკობთ? არის თუ არა ეს ტერორიზმი ერთმნიშვნელოვანი? რატომ აიგივებენ ისლამს, კონკრეტულად კი სალაფიზმს, ტერორიზმთან?

დასაწყისშივე უნდა შევნიშოთ: შეკითხვების ამგვარი ფორმით ჩამოყალიბება, თავისთავად გულისხმობს, რომ ჩვენი კვლევითი ინტერესი არ მიყვება მედიასა თუ ფართო საზოგადოებაში არსებულ დომინანტურ აზრს, რომელიც ხშირად ტერორიზმს როგორც მოვლენას, თუ ტერორისტებს, როგორც ამ მოვლენის განმახორციელებლებს თვითცხად, არარაციონალურ და სოციალური ლოგიკის არმქონე მოცემულობად წარმოგვიდგენს. და სწორედ ამიტომაც, რომ ზემოთ დასმული შეკითხვები თავად ტერორიზმის მნიშვნელობას შეეხება. ამასთანავე, ტერორიზმის „ტერორიზმის“ რაობის შესახებ კრიტიკული კითხვების დასმა უშუალო კავშირშია პანკისის ხეობის გარედან მოაზრების როგორც ადგილობრივ, ისე გლობალურ კონტექსტთან. „მიძინებული ვულკანი“⁴, „შავი ოაზისი“⁵, „ტერორისტების სამოთხე“⁶ ამგვარი განგაშის შემცველი მეტაფორებით აღწერენ მკვლევრები და ჟურნალისტები პანკისის ხეობას. ეს პეგემონური პარადიგმა, რომელმაც გავლენა მოახდინა პანკისის შესახებ ჩვენი ცოდნის ჩამოყალიბებაზე, უნივერსალურ, ნეიტრალურ და ობიექტურ მოსაზრებად წარმოგვიდგება. ნეიტრალური სარჩულის ქვეშ იფუთება ის დომინანტური ეპისტემური პერსპექტივა, რომელიც ადგილობრივების გამოცდილებას, ინტერესებსა და ხედვას უგულვებელყოფს. წინამდებარე კვლევისთვის მნიშვნელოვანია ეპისტემური სამართლიანობა და ის მიზნად ისახავს შეისწავლოს პანკისის ხეობის „საფრთხედ“ მონიშვნის ადგილობრივი და გლობალური გარემოებები, საქართველოს ხელისუფლებების პოლიტიკა პანკისის ხეობის მიმართ და გააჟღეროს ხმა ადგილობრივი მოსახლეობისა, რომლისთვისაც ზემოთ აღნიშნული პეგემონური წარმოდგენის გარღვევა ეგზისტენციური მნიშვნელობისაა.

4 კვეკელიძე, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო საზენიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. გვ. 38

5 იქვე. გვ. 42

6 „Al-Qaeda Men Handed to US, Says Georgia.“ *The Guardian*. October 23, 2002. წვდომა 20 ივლისი, 2018. <https://www.theguardian.com/world/2002/oct/23/alqaida.terrorism>

ისტორიული წანამძღვრები

მეცხრამეტე საუკუნე ჩრდილოეთ კავკასიაში რუსეთის ხანგრძლივი დაპყრობითი ომების ხანაა. კავკასია, მასზე გამავალი მნიშვნელოვანი სავაჭრო გზების და გეოპოლიტიკური მდებარეობის გამო, მნიშვნელოვანი სტრატეგიული რეგიონი იყო. ჩრდილოეთ კავკასიისგან განსხვავებით, სამხრეთ კავკასია სწრაფად დაემორჩილა მეფის რუსეთს.⁷ რუსეთის კოლონიური ექსპანსიის ერთ-ერთი სტრატეგია იყო დაპყრობილი ხალხების მმართველი ფენის მოსყიდვა, რაც ვაინახებით დასახლებულ ჩრდილოეთ კავკასიაში რთული აღმოჩნდა, რადგან სამხრეთ კავკასიისგან განსხვავებით, მოსახლეობა არ აღიარებდა ფეოდალურ იერარქიებს. ამასთანვე, ჩრდილოკავკასიელთა ანტიკოლონიალისტურ წინააღმდეგობას სოციალური და რელიგიური ფაქტორები ასაზრდოებდა. ასე მაგალითად, მეთვრამეტე საუკუნეში შეიხმა მანსურმა რუსეთის წინააღმდეგ დაზავატი – საღეთო ომი გამოაცხადა, ხოლო მეცხრამეტე საუკუნეში უკვე იმამმა შამილმა წამოიწყო ანტიკოლონიალისტური ბრძოლა რუსეთის წინააღმდეგ (1834-1859).

მადინა ტლოსტანოვა, რომელიც ანალიზებს მეფის რუსეთის კოლონიალურ პოლიტიკას ცენტრალურ აზიასა და კავკასიაში, მეცხრამეტე საუკუნის რუსეთის იმპერიას ორსახოვანი იანუსად მოიხსენიებს: ერთი მხრივ, რუსეთი თავად იყო „ორიენტი“ დასავლეთისთვის, ხოლო, მეორე მხრივ, კავკასიასა და ცენტრალურ აზიას წარმოსახავდა „ორიენტად“.⁸ დასავლეთი არასოდეს მოიზარებდა რუსეთს თავისი ცივილიზაციური სივრცის ნაწილად,⁹ ხოლო რუსეთის იმპერიისთვის კავკასია იყო სივრცე, სადაც ის ხვდებოდა აზიას და ადასტურებდა თავის ევროპელობას. ჩრდილოეთ კავკასიის მკვიდრი ჩეჩნები რუსულ დისკურსში წარმოჩინდებოდნენ „აზიელ ველურებად“, რომელთაც მხოლოდ ძალადობის ენა ესმით.¹⁰

რუსეთის მსგავსად, საქართველოც, როგორც წარმოსახვითი ევროპისკენ მსწრაფი სუბიექტი, არაევროპელი „სხვის“ წარმოებით და მასთან დაპირისპირებაში აგებს საკუთარ „ევროპელობას“, რათა იმპერიული ლოგიკის მიერ შემოთავაზებულ იერარქიულ სისტემაში დაიმკვიდროს ადგილი.¹¹ თუმცა, ის მხოლოდ მიმიკრიას ე.ი. მიბაძვას ახერხებს, რადგან ამგვარი იერარქიების და ორიენტალიზაციის რეალური მატერიალური სარგე-

7 პალბახი, უკე. „რუსეთი ჩრდილოეთ და სამხრეთ კავკასიაში: ახლო საზღვარგარეთსა და შიდა საზღვარგარეთს“ შორის.“ *საზღვრებს მიღმა: კონფლიქტები და თანამშრომლობა სამხრეთ კავკასიაში*. ჯიორჯი ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონული ბიურო, 2017.

8 Tlostanova, Madina. *Gender Epistemologies and Eurasian Borderlands*. New York: Palgrave Macmillan, 2010. გვ. 64.

9 Tlostanova, Madina. "Between the Russian/Soviet Dependencies, Neoliberal Delusions, Dewesternizing Options, and Decolonial Drives." *Cultural Dynamics* 27 (2015): 267-283.

10 Derlugian, Georgi. „Whose Truth?“ In *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*, by Anna Politkovskaya. Chicago: The University of Chicago Press, 2003. გვ. 22

11 Bhabha, Homi. „Of Mimicry and Man: The Ambivalence of Colonial Discourse.“ In *The Location of Culture*, by Bhabha, Homi, 121-131. New York: Routledge, 1994.

ბელი და თანმდევი ძალაუფლება იერარქიის შემქმნელი აქტორების ხელთაა. საქართველოს მიერ პანკისის ხეობის ორიენტალიზაციაც, როგორც ამ კვლევის პირველ თავში ვლინდება, საერთაშორისო პოლიტიკურ რუკაზე ადგილის დამკვიდრების საშუალებაა.

პანკისის ხეობაში მოსახლე ქისტები, ჩრდილო-კავკასიელი ჩეჩნებისა და ინგუშების მსგავსად, ვაინახები არიან და საერთო ვაინახურ ენაზე მეტყველებენ. ქართველებსა და ვაინახებს მჭიდრო პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობა ჰქონდათ.¹² მეცხრამეტე საუკუნის პირველ ნახევარში ვაინახების ნაწილი ადგილობრივი ხელისუფლების ნებართვით პანკისის ხეობაში დასახლდა. პანკისის ხეობა მეთვრამეტე საუკუნეში მოსახლეობისგან დაიკალა და ვაინახების ჩამოსახლების დროისთვის უკაცრიელი იყო.

მეოცე საუკუნის განმავლობაში პანკისელ ქისტებს ხშირი მიმოსვლა ჰქონდათ ჩეჩნეთში, სადაც ისინი სტუმრად ან სამუშაოდ მიდიოდნენ. მეოცე საუკუნის 70-იანი წლებიდან აქტიურდება ქისტების მიგრაცია ჩეჩნეთსა და ინგუშეთში, მაგრამ ისინი პანკისშიც ინარჩუნებენ მუდმივ საცხოვრებელს. 1990-იანებშიც, სამუშაოს ძიების მიზნით ქისტების მიგრაციამ ჩეჩნეთში საყოველთაო ხასიათი მიიღო. ქისტები მათ შორის სემონურად მუშაობდნენ ჩეჩნეთსა და ინგუშეთში და იქ გამოუმუშავებელი თანხით ოჯახებს არჩენდნენ პანკისში.¹³ თუმცა, 1994 წლის ნოემბერში რუსეთსა და ჩეჩნეთს შორის დაწყებულმა ომმა ქისტების ცხოვრება შეცვალა.¹⁴ პანკისელი ქისტებისა და ჩეჩნეთის მოსახლეობის პოლიტიკური ყოფა არაერთხელ გადაკვეთილა ერთმანეთთან. ისტორიის მანძილზე ჩეჩნეთში მიმდინარე პოლიტიკური და სოციალური პროცესები პანკისელი ქისტების ცხოვრებაზეც აისახებოდა და მათი ისტორიული მესხიერების ნაწილი ხდებოდა.

1944 წლის 23 თებერვალს საბჭოთა მთავრობამ ჩეჩნებს და ინგუშებს ბრალი დასდო მეორე მსოფლიო ომის დროს გერმანელებთან მოკავშირეობაში და დაახლოებით 387 229 ჩეჩენი და 91 250 ინგუში საქონლისთვის განკუთვნილი ვაგონებით შუა აზიაში გადაასახლა.¹⁵ მკვლევარ ხეთისო მამისიმედიშვილის თანახმად, პანკისელი ქისტებიც ორი თვის განმავლობაში ელოდებოდნენ სამკვიდროდან აყრას, მაგრამ ისინი ქართველების ძალისხმევით გადაურჩნენ დეპორტაციას. თუმცა, გადასახლებაში მოყვნილ ქისტები, რომლებიც 23 თებერვალს ჩეჩნეთში იმყოფებოდნენ და ასევე მეოცე საუკუნის 30-იან წლებში მთიანი ჩეჩნეთიდან პანკისის ხეობაში ახლადჩამოსახლებული

12 მარგოვილი, ლეილა. *პანკისელი ქისტების წეს-ჩვეულებები და თანამედროვეობა*. თბილისი: მეცნიერება, 1985.

13 მამისიმედიშვილი, ხეთისო. *პანკისი: ნარსული და თანამედროვეობა*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2008.

14 Tsulaia, Ia. "To be Kist. Between Georgian and Chechen." In *Changing Identities: Armenia, Azerbaijan, Georgia*, edited by Viktor Voronkov, Sophia Kulsishvili and John Horan, 126-147. Tbilisi: Heinrich Boll Stiftung South Caucasus, 2011.

15 Williams, Brian G. *Inferno in Chechnya: The Russian-Chechen Wars, the Al-Qaeda Myth, and the Boston Marathon Bombings*. University Press of New England, 2015.

ქისტებიც.¹⁶ მოგვიანებით, იმ ვიანახებს, რომელთა გვარებსაც ქართული დაბოლოება „შვილი“ ან „-ძე“ ჰქონდათ, სამშობლოში დაბრუნების ნებართვა მისცეს. ჩეჩნებისა და ინგუშების შუა აზიაში გადასახლების შემდეგ ამბოხებულ ვიანახთა რაზმმა თავი შეაფარა კავკასიის მთებს და საბჭოთა მილიციის რაზმებს შეიარაღებულ წინააღმდეგობას უწევდა. მათ ხელისუფლება „ბანდიტურ დაჯგუფებებს“ უწოდებდა.¹⁷ ქართველი მთიელები, ხელისუფლებისგან ფარულად, ამბოხებულ ვიანახებს ესმარებოდნენ, რაც მამისიმიდისიშვილის აზრით, ხევსურების მასობრივად ბარში ჩამოსახლების ერთ-ერთი მიზეზი გახდა.¹⁸

ნახევარი საუკუნის შემდეგ ჩრდილო კავკასიელი ვიანახები კვლავ მოვლენების ეპიცენტრში აღმოჩნდნენ. ჯოხარ დუდაევი, საბჭოთა ავიაციის ყოფილი გენერალ-პოლკოვნიკი, ეროვნულ-განმანათავისუფლებელ მოძრაობას ჩაუდგა სათავეში, 1991 წელს კი ჩეჩნეთის საერთო ეროვნულმა კონგრესმა დამოუკიდებლობა გამოაცხადა. 1994 წლის 11 დეკემბერს ჩეჩნეთში რუსეთის ჯარი შეიჭრა და ჩეჩნეთ-რუსეთის პირველი ომი დაიწყო. 1995 წელს რუსმა ძალოვანებმა სოფელ სამაშკიში 100-ზე მეტი მშვიდობიანი ჩეჩენი ამოხოცეს. 1996 წლის აპრილს რუსეთის მხარემ მოკლა ჯოხარ დუდაევი. დუდაევის სიკვდილის შემდეგ პრეზიდენტი გახდა ზელიმხან იანდარბიევი, რომელიც 2004 წელს რუსულმა სპეცსამსახურებმა მოკლეს დოჰაში. ჩეჩნეთა შეიარაღებულმა ძალებმა რუსეთის ხელისუფლება აიძულეს ხელი მოეწერა სამშვიდობო შეთანხმებისთვის და 1996 წელს რუსეთმა ჩეჩნეთიდან სამხედრო შენაერთები გაიყვანა. ჩეჩნეთის პირველ ომში მოკლულთა დაახლოებით რაოდენობა 100 000 აღწევს, ხოლო დაჭრილთა – 240 000-ს.¹⁹ ჩეჩნეთის ომში პანკისელი ქისტებიც იღებდნენ მონაწილეობას. ომში მიღწეულმა გამარჯვებამ მათში ეთნიკური და რელიგიური მიკუთვნებულობის გრძობა აამაღლა და ეს მოვლენა ქისტების მეხსიერების განუყოფელ ნაწილად იქცა.

მეთოდოლოგიური ჩარჩო

ამ კვლევის თავდაპირველ მიზანს პანკისის ხეობიდან ახლო აღმოსავლეთში მებრძოლთა წასვლის მიზეზების შესწავლა წარმოადგენდა. მას შემდეგ, რაც რელიგიატურის ლიტერატურის დამუშავებას შევედრეთ, აღმოჩნდა, რომ სამეცნიერო ნაშრომების და პოლიტიკის დოკუმენტების არცთუ უმნიშვნელო ნაწილი იმდენადვეა გაჭერებული პანკისის ხეობის მაცხოვრებელთა პოლიტიკური გამოხატვის და ქმედების უსაფრთხოების პეგემონურ ჩარჩოში ინტერპრეტაციით, რამდენადაც მათგან გაძევებულია კვლევის სუ-

16 მამისიმიდისიშვილი, ხეთისო. *პანკისი: წარსული და თანამედროვეობა*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2008.

17 იქვე, გვ. 257.

18 ერთ-ერთი დაჯგუფება „ჰიდრისი“ 1944 წლიდან 1953 წლამდე მოქმედებდა, ამბოხებულები პანკისს გამოსაზამთრებლად აფარებდნენ ხოლმე თავს და მათი ნაწილი შეპყრობილი ან შს-ს მიერ შემორიგებულ იქნა.

19 Youngs, Tim. „The Conflict in Chechnya.“ *House of Commons Library Research Paper*. February 7, 2000.

ბიექტების თვალსაზრისი, პოლიტიკური კონტექსტი და ისტორიული გარემოება. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მხოლოდ პანკისელთა ხმის გაჟღერება, თავისთავად, ამ ხმის გაგების საწინდარი არ არის. დომინანტური საზაროვნო ჩარჩოსთვის მის ფარგლებს მიღმა წარმოებული აზრი სხვა არაფერია, თუ არა ბგერათა კრება ანუ ხმა, რომელსაც არ აქვს აღმნიშვნელი. ამგვარად, ეპისტემური უსამართლობა, რომელსაც პანკისელები განიცდიან, გამოიხატება, ერთი მხრივ, მათი თვალსაზრისისადმი მუდმივ უნდობლობაში და მეორე მხრივ, მათი პოლიტიკური გამოხატულების და ინტერპრეტაციების მარგინალიზებაში, რაც პერმენენტულ უსამართლობაზე მიანიშნებს. შესაბამისად, პანკისში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებზე საუბარი მოითხოვს დომინანტურ ჩარჩოში მუდმივ „დეკონსტრუქციულ ინტერვენციას“.²⁰ „დეკონსტრუქციული ინტერვენცია“ ფილოსოფოს ჟაკ დერიდას ტერმინია, რომელიც, აქ, მოკლედ განსაზღვრული, იმას გულისხმობს, რომ ზღვარისა და საზღვრების რაობაზე კრიტიკული რეფლექსია შესაძლებელს ხდის მყარად გამკდარი აზროვნების წესისა და წყობის გარდაქმნას. დეკონსტრუქცია ეძებს იმ კვალს, რომელიც თვითდახშული ტოტალობების მიერ ზედმინეწით განდევნილი და გამორიცხულია, თუმცა, ამავდროულად, ძიება სწორედ თავად ამ ტოტალობიდანვე გამომდინარე დატოვებული კვალის შედეგად არის შესაძლებელი. დეკონსტრუქცია ამ კვალს მოიძიებს და იყენებს მას, რათა ხმა მისცეს იმას, რაც არ შეესაბამება, ვერ თავსდება ინკლუზიებისა და ექსკლუზიების დომინანტურ წყობაში. დეკონსტრუქციული ინტერვენციები თვითდახშული ტოტალობების დეტოტალიზებას ახდენენ იმით, რომ დეკონსტრუქცია ამ ტოტალობებს მათივე შინაგანი განსხვავებების პირისპირ აყენებს.²¹

თუმცა, დერიდასეული „დეკონსტრუქციული ინტერვენცია“ საკმარისი არ აღმოჩნდა კვლევის მთავარ ფოკუსსა და თავად კვლევის პროცესზე რეფლექსიისათვის, ვინაიდან ამგვარი მეთოდოლოგიური ჩარჩოთი მხოლოდ დისკურსის დონეზე შეიძლება დავრჩენილიყავით. ეს კი საკმარისი არ იქნებოდა ან უკვე შეცვლილი კვლევის მიზნების მთლიანად მოსაცვლად. სიტყვა რეფლექსია აქ მნიშვნელოვან დატვირთვას ატარებს და ამიტომაც, ცოტაოდენ განვრცობას მოითხოვს. ზოგადად, სოციოლოგიურ-ანთროპოლოგიური ხასიათის ყველა კვლევა, მკვლევრის მხრიდან არამხოლოდ საკვლევ სუბიექტზე რეფლექსიას, არამედ თვითრეფლექსიასაც საჭიროებს.²² ამ უკანასაგნელით ჩვენ არ ვგულისხმობთ თვითრეფლექსიას ტრადიციული ეთნოგრაფიული გაგებით, როდესაც ეთნოგრაფმა/სოციოლოგმა/ანთროპოლოგმა თავისი საკვლევ პოზიცია, მისი როლი და მიმართება საკვლევ სუბიექტებთან უნდა გაიაზროს და შემდეგ საკვლევ სუბიექტისაგან დისტანცირება და საკუთარი თავის ობიექტივირება უნდა მოახდინოს (თითქოს ამგვარი დაცლილი ობიექტურობა შესაძლებელი იყოს სოციოლოგიურ თუ ანთროპოლოგიურ კვლევაში). არამედ, თავად სოციოლოგიური და ანთროპოლოგიური კვლევების,

20 Derrida, Jacques: *Autoimmunity: Real and Symbolic Suicides. Dialogue with Jacques Derrida*. In: Giovanna Borradori (Ed.), *Philosophy in a Time of Terror. Dialogues with Jürgen Habermas and Jacques Derrida*, 85-136. Chicago and London: The University of Chicago Press, 2003.

21 იქვე, გვ. 147

22 Bourdieu, Pierre: *Participant Objectivation*. In: *The Journal of Royal Anthropological Institute*, 9 (2), 2003.

სოციოლოგ პიერ ბურდიეს სიტყვებით, „პოზიტივისტური რეპრესიის“²³ მიღმა წარმოდგენილ თვითრეფლექსიაზე ვსაუბრობთ. ბურდიესათვის, მეცნიერება არ დაიყვანება იმ წინასწარ მოცემული მნიშვნელობების უბრალოდ აღწერასა და ანალიზზე, რომლებსაც საზოგადოებრივი აქტორები იყენებენ რეალობის კონსტრუირებისათვის. მეცნიერებამ ასევე უნდა მოიცვას ის საზოგადოებრივი მოცემულობები, რომელთა ფარგლებშიც ხდება ამ წინარე კონსტრუქციათა წარმოება და რომლებსაც, თავის მხრივ, საზოგადოებრივი აქტორები აწარმოებენ. სხვა სიტყვებით, ბურდიესათვის ის რაც თვითრეფლექსიას/ობიექტივირებას მოითხოვს არის არა ანთროპოლოგის მიერ „უცხო სამყარო“ შესწავლის აქტი, არამედ ის სოციალური სამყარო, რომელშიც თავად ანთროპოლოგი, მთლიანად ანთროპოლოგია და მისი კვლევის სუბიექტი იმყოფებიან.²⁴ ამგვარი თვითრეფლექსია იყო სწორედ ის, რამაც კვლევის პროცესში გადაგვაბრუნებინა საკუთარივე ხედვა და მიზნები.

ამგვარად, გლობალიზებული ცნებების და პოლიტიკური პროექტების დეკონსტრუქციასა და კრიტიკულ ანალიზთან ერთად მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა, ერთი მხრივ, პანკისის ხეობის ისტორიულად განსხვავებული მოცემულობის და ძალაუფლებრივი ურთიერთობების შესწავლა და მეორე მხრივ, თვისებრივი ინტერვიუების მეშვეობით პანკისის ხეობის მაცხოვრებელთა თვალსაზრისის შეცნობა იმ რელევანტურ პოლიტიკურ პროცესებსა და მიდგომებზე, რომლებიც მათ ცხოვრებაზე აისახა. ამიტომაც, საკვლევი საკითხის შესწავლისთვის აუცილებელი, მაგრამ არა ერთადერთი, კომპონენტი აღმოჩნდა თვისებრივი ინტერვიუები. სავლელ სამუშაოებისას პანკისელი რესპოდენტების მიერ გაჟღერებული უკმაყოფილება ნორმატიული ჩარჩოს ნიაღში გაჩენილი დომინანტური მიდგომების მიმართ არ იყო მხოლოდ ადგილობრივი ნუხილი, არამედ ასევე კარგად ასახავდა გლობალურად მიმდინარე დებატებს ისეთ საკითხებზე, როგორიცაა მებრძოლთა გადინება სირიაში და „რადიკალიზაცია“. კვლევის პროცესში აშკარა გახდა კვლევის თავდაპირველი მიზნის – მებრძოლთა სირიაში წასვლის მიზეზების შესწავლა – იდეოლოგიური და მეთოდოლოგიური შეზღუდვები, რომლებზეც დანვრილებით კვლევის მეოთხე თავში ვისაუბრებთ.

ამასთანავე, ვინაიდან სახელმწიფო ძალადობის არა მხოლოდ აღმკვეთი, არამედ შემოქმედიც შეიძლება გახდეს, პოლიტიკური კონტექსტის შესასწავლად ჩვენ გადავწყვიტეთ პანკისის მიმართ ხელისუფლების პოლიტიკის კვლევა. თუმცა, პოლიტიკური კონტექსტის და ცოდნის წარმოების მთავარი აქტორები არამარტო სახელმწიფო და ხელისუფლებები არიან, არამედ სამოქალაქო სექტორის წარმომადგენლებიც. ამიტომაც, სახელმწიფოს პოლიტიკის კვლევისათვის ჩვენ სამოქალაქო სექტორის წარმომადგენლებთანაც ჩავატარეთ ინტერვიუები.

23 იქვე, გვ. 282

24 იქვე, გვ.283

პანკისის ხეობის შესახებ „საფრთხის“ დისკურსის პეგემონური კვალის ძიებამ ჩვენი ყურადღება უახლეს ისტორიაში პანკისისთვის განმსაზღვრელ მოვლენაზე – პანკისის კრიზისზე – შეაჩერა. „პანკისის კრიზისის“ მთლიანი სურათის აღდგენამ და მისი გლობალური ძალაუფლებრივი ურთიერთობების კონტექსტში ანალიზმა, გლობალიზებული ცნებების და იარაღების ისტორიულად სპეციფიკური მნიშვნელობის გამოვლენის შესაძლებლობაც მოგვცა.

ზემოთ თქმული ასე შეგვიძლია შევაჯამოთ: ამ კვლევის მიზანი და მეთოდოლოგიური ჩარჩო, ანთროპოლოგ საბა მაჰმუდის სიტყვებით რომ ვთქვათ, არა უბრალოდ ცნებების ისტორიული ან დისკურსული შესწავლა, ანდაც მოცემულ საზოგადოებაში ადამიანთა ამროვნებისა და ქცევების „ობიექტური“ აღწერაა, არამედ ცხოვრების ერთი კონკრეტული წესის პრაქტიკათა და განმსაზღვრელ ცნებათა ცხოვრების მეორე, დომინანტურ წესთან გვერდიგვერდ დაყენებაა. ეს კი იმისთვისაა საჭირო, რომ დავსვათ კრიტიკული და განსხვავებული შეკითხვები, შევძლოთ ჩამოვშორდეთ ცენტრს და ამით, ის ნორმატიული ჩარჩოვ გადავიზაროთ, ასე რომ მივეჩვიეთ და ერთადერთად აღვიქვათ, საკუთარი, სხვისი, თუ ჯერ კიდევ არგანხორციელებული ცხოვრების წესების განსაჯვრეტად.²⁵

კვლევის მიზნები და ამოცანები

წინამდებარე კვლევის მიზანია პანკისის ხეობის პოლიტიკურ ეპიცენტრად ჩამოყალიბების პროცესის ანალიზი ისტორიული გარემოებების, ძალაუფლებრივი კონფიგურაციებისა და გაბატონებული დისკურსების ურთიერთმიმართების კონტექსტში.

ამ მიზნის მისაღწევად კვლევის ამოცანებს წარმოადგენს (1) პანკისის ხეობის „საფრთხედ“ მონიშვნასთან დაკავშირებული ადგილობრივი და გლობალური გარემოებებისა და ინტერესების გამოაშკარავება; (2) პანკისის ხეობის რელიგიური სურათის ანალიზი; (3) ტერმინების „ტერორიზმი“, „რადიკალიზმი“, „ძალადობრივი ექსტრემიზმი“ კრიტიკული გამორკვევა და მათით მოაზრებულ მოვლენებთან გამკლავების პროგრამების პოლიტიკური მნიშვნელობის ანალიზი; (4) პანკისის ხეობის მიმართ ხელისუფლებებისა და სამოქალაქო სექტორის წარმომადგენლების პოლიტიკის მიმოხილვა; (5) ზემოთ მოცემულ საკითხებთან დაკავშირებით პანკისელთა თვალსაზრისების შესწავლა და გაჟღერება.

25 Mahmood, Saba: *Religious Difference In a Secular Age. A Minority Report*. Princeton University Press: Princeton and Oxford, 2016. გვ.23-24

კვლევის მეთოდები

კვლევის პროცესში გამოყენებული მეთოდები ორი ტიპისა იყო: სამაგიდო კვლევა და თვისებრივი ინტერვიუები. სამაგიდო კვლევისას ჩვენ დავამუშავეთ სხვადასხვა ტიპის მასალები, როგორებიცაა თეორიული ლიტერატურა ზოგადად ისლამის, ისლამის შიგნით არსებული მიმდინარეობების შესახებ; სამეცნიერო ლიტერატურა, როგორც ჰუმანიტარული, ისე სოციალური მეცნიერებების მიმართულებით, რომლებიც უშუალოდ პანკისის ხეობას ეხებიან. ასევე დავამუშავეთ პოლიტიკის დოკუმენტები და კვლევები რადიკალიზაციის, ტერორიზმის, ძალადობრივი ექსტრემიზმის შესახებ. ამასთანავე, ვინაიდან ჩვენ გვინტერესებდა პანკისის ხეობის „საფრთხედ მონიშვნის“ ისტორიულ-გენეალოგიური ხაზი, ისტორიულ ნაშრომებთან ერთად, მოვიძიეთ და გადავამუშავეთ რელევანტური მასალები პრესიდან. მთლიანობაში, სამაგიდო კვლევის შედეგად ჩვენ შევქმენით მონაცემთა ერთიანი კორპუსი, რაც განუყოფელი კომპონენტია დეკონსტრუქციისა და დისკურსის შესწავლისთვის.²⁶ თეორიულ მონაცემთა კორპუსის აგებამ მოგვცა შესაძლებლობა, ერთი მხრივ, განგვესაზღვრა კვლევისთვის შესაბამისი თეორიული ჩარჩო, რომელიც აჩვენებს პანკისის ხეობის „საფრთხედ“ მომნიშვნელი ცოდნის, როგორც ადგილობრივ, ისე რეგიონალურ და გლობალურ განმაპირობებლებს, ხოლო, მეორე მხრივ, ტერორიზმზე, რადიკალიზაციასა და ძალადობრივ ექსტრემიზმზე არსებული კვლევების, მათში გამოყენებული ცნებების დეკონსტრუქციით, არამხოლოდ ის მეთოდოლოგიური ხარვეზები გვეჩვენებინა, რომლებიც მათ ხშირად ახასიათებთ, არამედ თავად ნეიტრალურად წარმოდგენილი ცნებების შიგნით არსებული იერარქიულობა და პოლიტიკური შინაარსიც გამოგვეკვეთა.

როგორც მეთოდოლოგიური ჩარჩოს შესახებ მსჯელობისასაც შევნიშნეთ, დისკურსის დეკონსტრუქცია და გენეალოგიური ძიება ჩვენი ერთადერთი მიზანი არ ყოფილა. იმისათვის, რომ პანკისის ხეობის მოსახლეობის ხმა და მათი ცხოვრების წესი დომინანტურ საბრძოლო ჩარჩოს პირისპირ დაგვეყენებინა და ამით გვეცადა თავად ამ ნორმატიული ჩარჩოს გადააზრება, ჩვენ საერთო ჯამში 39 თვისებრივი, პირისპირი ინტერვიუ ჩავატარეთ. აქედან 5 ინტერვიუ სამოქალაქო სექტორის იმ წარმომადგენლებთან ჩავატარეთ, რომლებიც პანკისის ხეობაზე მუშაობენ, ხოლო დანარჩენი 34 ინტერვიუ უშუალოდ პანკისის მოსახლეობასთან. თვისებრივი ინტერვიუებისთვის შერჩევა შემდეგი იყო: ვინაიდან კვლევის სამიზნეს უშუალოდ პანკისის ხეობა წარმოადგენდა, ჩვენ თვისებრივი ინტერვიუების უმრავლესობა თავად პანკისელებთან ჩავატარეთ. თუმცა, რადგან ჩვენ გვინტერესებდა პანკისელთა შეხედულებები ისეთ საკითხებზე, როგორებიცაა სახელმწიფოს ძალოვანი და არაძალოვანი პოლიტიკის შეფასება პანკისელთა მიერ, მათი პერსპექტივები პანკისის რელიგიურ სურათზე და პანკისიდან ახლო აღმოსავლეთში წასულ მებრძოლა წასვლის მიზეზებზე, შევეცადეთ ინტერვიუებით მებრძოლებად მთლიანად

²⁶ Keller, Reiner: *Wissenssoziologische Diskursanalyse. Grundlegung eines Forschungsprogramms*. VS Verlag: Wiesbaden, 2011 (3. Auflage).

მოგვეცვა პანკისის მოსახლეობის მრავალფეროვნება. ამიტომაც, თვისებრივი ინტერვიუები ჩავატარეთ უხუცესთა კავშირის წარმომადგენლებთან, ტრადიციული ისლამის წარმომადგენლებთან, სალაფიტ სწავლეებთან, სხვადასხვა სალაფიტური ჯგუფის წარმომადგენლებთან, პანკისის ხეობაში არსებული არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენლებთან, განათლების სფეროში მოღვაწე პანკისელებთან.

თვისებრივი ინტერვიუებისათვის შევიმუშავეთ ნახევრად სტრუქტურირებული, თემატურად ფოკუსირებული ინტერვიუს გზამკვლევები. ნახევრად სტრუქტურირებული, თემატურად ფოკუსირებული გზამკვლევების შემუშავება გამომდინარეობდა თავად კვლევის მიზნიდან: ერთი მხრივ, ჩვენი მიზანი იყო თვისებრივი კვლევისათვის დამახასიათებელი ღიაობით, გაგებაზე (ამ სიტყვის სოციოლოგიური მნიშვნელობით) მიმართული ინტერვიუების ჩატარება; თუმცა, ამავდროულად, რადგან ეს ინტერვიუები ბიოგრაფიული ან ნარატიული ტიპისა არ იყო და ჩვენ წინასწარვე გვქონდა კვლევის თემატური ბირთვი, ნახევრადსტრუქტურირებული ინტერვიუები, რომლებიც რესპონდენტს ბიძგს აძლევენ კვლევისთვის საინტერესო საკითხებზე სასაუბროდ, ინტერვიუს ყველაზე რელევანტური ტიპი იყო ჩვენთვის.

ინტერვიუების ჩატარების ფაზის დასრულების შემდეგ, ჩვენ მათ ანალიზს შევუდექით. აუდიო ინტერვიუების გაშიფვრის შემდეგ, ყველა რესპონდენტი ანონიმური გაგხადეთ. ანონიმურობისათვის ჩვენ პანკისელ რესპონდენტებს მივანიჭეთ ნომრები რიგითობის მიხედვით, ამგვარად: რესპონდენტი N1, რესპონდენტი N2 და ა.შ.

პანკისელი რესპონდენტების ნახევრად სტრუქტურირებული, თვისებრივი ინტერვიუების ანალიზისთვის თემატური კოდირება გამოვიყენეთ. თუმცა, როგორც უკვე შევნიშნეთ, თვისებრივი ინტერვიუები ჩვენი კვლევისთვის მნიშვნელოვანი, მაგრამ არა ერთადერთი ინსტრუმენტი იყო, და გვაინტერესებდა, მათი ურთიერთმიმართება ზემოთ განხილულ ნორმატიულ ჩარჩოსთან. ამიტომაც, ანალიზის შემდეგ ეტაპს წარმოადგენდა ინტერვიუებში თემატური კოდების შედეგად გამოკვეთილი კვლევისთვის რელევანტური საკითხების დამუშავებულ კვლევებთან მისადაგება. ამგვარი ანალიზის შედეგად ჩვენ ინტერვიუებიდან საბოლოოდ გამოვყავით მთავარი თემატური კატეგორიები, რომლებიც კვლევის შესაბამის თავებში თეორიულ ჩარჩოსთან ერთადაა წარმოდგენილი. ხოლო კვლევის მეხუთე თავში, ახლო აღმოსავლეთში მებრძოლთა გადინებაზე პანკისელთა პერსპექტივების ანალიზისას დედუქციურად გამოვყავით თემატური კატეგორიები, რომელთა ქვეშაც წარმოვადგინეთ პანკისელთა ინტერვიუების ანალიზის შედეგები.

ინტერვიუების მეორე ნაწილი, როგორც უკვე შევნიშნეთ, არაადგილობრივებთან, სამოქალაქო სექტორის წარმომადგენლებთან ჩავატარეთ. ეს ინტერვიუები ექსპერტებთან ინტერვიუების ტიპს წარმოადგენს. თვისებრივი ინტერვიუს ეს ტიპი ზოგადად ორ მიმართულებად იყოფა ხოლმე: ინფორმაციული ტიპის ინტერვიუები და ცოდნის წარმოების

ანალიზზე მიმართული ინტერვიუები.²⁷ თუმცა, ანალიზისას ორივე მიმართულების ნაზავზე ფოკუსირებაც შესაძლებელია.²⁸ ექსპერტებთან ინტერვიუების ჩატარების მიზანი ორი იყო: ერთი მხრივ, გვინდოდა შეგვეგროვებინა და სისტემატურად დაგველაგებინა სახელმწიფო პოლიტიკის ექსპერტული შეფასებები, ხოლო მეორე მხრივ, პანკისის შესახებ თავად ექსპერტთა მიერ წარმომებული ცოდნა გავვეანალიზებინა. ექსპერტებთან ინტერვიუების ჩატარების მნიშვნელობა იქიდან გამომდინარეობს, რომ არასამთავრობო ორგანიზაციებისა და სამოქალაქო სექტორის წარმომადგენლები თავისთავად მნიშვნელოვანი აქტორები არიან პანკისის ხეობის შესახებ ფართო საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბებაში და თავად ხეობაში სოციალური, პოლიტიკური და კულტურული ინფრასტრუქტურის შექმნაში.

ექსპერტებთან ინტერვიუებისთვისაც, პანკისელებთან ინტერვიუების მგსავსად, ნახევრადსტრუქტურირებული ინტერვიუს გზამკვლევები შევიმუშავეთ. ინტერვიუებისათვის შევარჩიეთ 5 ექსპერტი, რომლებიც პანკისის ხეობაზე მომუშავე არასამთავრობო ორგანიზაციებისა და მედიის წარმომადგენლები არიან. კვლევის ეთიკიდან და რესპონდენტთა ანონიმურობის დაცვიდან გამომდინარე, ჩვენ ინტერვიუების გაშიფვრის შემდეგ, ყველა ექსპერტის ვინაობა ანონიმური გახდა და მივანიჭეთ ნომრები შემდეგი სახით: ექსპერტებთან ინტერვიუ N1 და ა.შ. ექსპერტებთან ინტერვიუების ანალიზისათვის გამოვიყენეთ თემატური კოდირება. ხოლო თემატური კოდების მინიმალური შედარების მეშვეობით (რათა მიგნებათა კონსოლიდირება მოგვეხდინა) ინდექსურად გამოვყავით თემატური კატეგორიები.²⁹ სწორედ ამ თემატური კატეგორიების ქვეშ წარმოვადგინეთ, ამ კვლევის მე-5 თავში, ექსპერტებთან ინტერვიუების ანალიზის შედეგებს.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე, ჩვენთვის მნიშვნელოვანი იყო ინტერვიუების ჩატარება სახელმწიფო სტრუქტურების წარმომადგენლებთანაც, თუმცა კვლევის დასრულებამდე შესაბამისი სტრუქტურებიდან ინტერვიუზე თანხმობა არ მიგვიღია.³⁰ ამიტომაც, სახელმწიფო პოლიტიკის ანალიზისათვის ჩვენ გამოვიყენეთ საჭაროდ ხელმისაწვდომი დოკუმენტები, როგორებიცაა: სუს-ის ანგარიშები, სხვადასხვა შესაბამისი საკანონმდებლო აქტები, და შერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის აპარატის სტრატეგია და საჭაროდ ხელმისაწვდომი ანგარიშები.

27 Bogner, Alexander, Beate Litting und Wolfgang Menz: *Interviews mit Experten. Eine praxisorientierte Einführung*. Springer VS, Wiesbaden, 2014. გვ. 23

28 იქვე. გვ. 22

29 იქვე. გვ. 36

30 ამაზე დანერილებით იხილეთ, თავი 5. ქვეთავი 5.2.

კვლევის სტრუქტურა

წინამდებარე კვლევა ხუთი თავისაგან შედგება. ზემოთ აღწერილი მიზნებიდან და მეთოდოლოგიური ჩარჩოდან – ერთი მხრივ, პანკისის ხეობის „საფრთხედ მონიშვნის“ გენეალოგიური ხაზის ძიება, ხოლო, მეორე მხრივ, პანკისელთა ცხოვრების წესის დომინანტურ სააზროვნო წესთან პირისპირ დაყენების მცდელობა – გამომდინარე, ეს ხუთი თავი, მკითხველს შეუძლია ერთი დიდი სურათის ხუთ ფრაგმენტად წარმოიდგინოს, ხოლო, კვლევის ავტორები იმ „არქეოლოგებად“, რომლებიც ამ ფრაგმენტთა „ამოთხრას“ და „დალაგებას“ ცდილობენ. ეს „ფრაგმენტები“, ერთი შეხედვით, შეიძლება ერთმანეთთან დაუკავშირებლადაც მოგეჩვენოთ, და მაგალითად, იკითხოთ, რატომ ვინცებთ კვლევის პირველ თავს „პანკისის კრიზისზე“ ისტორიული მსჯელობით, ხოლო მომდევნო, მეორე თავში ისეთ ტერმინებზე ვსაუბრობთ და მათ დეკონსტრუქციას ვცდილობთ, როგორებიცაა „ძველი და ახალი ტერორიზმი“. თუმცა, დაკვირვებულ თვალს არ გამოორჩება ამ „ფრაგმენტთა“ გამაერთიანებელი ხაზი: პანკისის ხეობის მოქცევა უსაფრთხოების მშენის ქვეშ არ არის მხოლოდ ადგილობრივი და რეგიონალური პოლიტიკის შედეგი, არამედ პირდაპირ კავშირშია გლობალური უსაფრთხოების სისტემასთან და მის ცვალებადობასთან. თუმცა, უსაფრთხოების სისტემის ცვალებადობასთან ერთად, ჩვენ არც ადგილობრივი, პანკისის ხეობისათვის უნიკალურად დამახასიათებელი ტრანსფორმაციებიც უნდა გამოვჩვენოდა თვალსაჩინოდან. ამიტომაც, კვლევის მესამე და ერთ-ერთი ცენტრალური თავი პანკისის ხეობის რელიგიურ ტრანსფორმაციებს აანალიზებს: როგორ ჩამოყალიბდა პანკისის თანამედროვე რელიგიური სურათი? როგორია ის და რამდენად სწორია მისი ერთ, კომოგენურ ერთობად წარმოდგენა? როგორ გამოიყურება ეს სურათი ადგილობრივების თვალსაჩინოდან და როგორ – გარედან? და რაც მთავარია, რა განაპირობებს პანკისელთა რელიგიური მრავალფეროვნების „საშიშ“ და „უვნებელ“ ჯგუფებად დაყოფას? – კვლევის მესამე თავის მთავარი საკვლევი კითხვებია. მაგრამ ამავდროულად, ამ კითხვებზე, განსაკუთრებით კი უკანასკნელ კითხვაზე, რომელიც „საშიშ“ და „უვნებელ“ ისლამს ეხება, პასუხების მოძიება მხოლოდ პანკისის რელიგიური სურათის ადგილობრივი ცვლილებების შესწავლით შეუძლებელია. ამიტომაც, კვლევის მეოთხე თავი კვლავაც გლობალურ უსაფრთხოების პოლიტიკას და ისეთ გლობალიზებულ ცნებებს ეხება, როგორებიცაა „რადიკალიზაცია“, „ძალადობრივი ექსტრემიზმი“ და მათთან გამკლავების პროგრამები და კვლევითი მოდელები. ამ თავში ჩვენ ვცდილობთ სისტემატიზება გავუკეთოთ გლობალური უსაფრთხოების სისტემის არაძალოვან მიდგომებს, მაგრამ ამავდროულად გამოვკვეთოთ მათი პრობლემატურობა, ვაჩვენოთ მათი კავშირი პანკისის ხეობის „საფრთხედ“ წარმოდგენასთან და ისეთი მიდგომებიც წამოვნიოთ წინ, რომლებიც მკვლევრებსა და სახელმწიფოს ალტერნატიული სტრატეგიების შემუშავების შესაძლებლობას მისცემს. მეხუთე თავში კი ჩვენ უკვე ვცდილობთ უსაფრთხოების მშენა ჩამოვაცილოთ პანკისის ხეობას და ყურადღება სახელმწიფოს და არაადგილობრივი ექსპერტებს მივაპყროთ: რა ძალოვანი და არაძალოვანი მიდგომები აქვს სახელმწიფოს პანკისის ხეობისადმი და როგორია ისინი – სახელმწიფოს პოლიტიკის

ანალიზისათვის ორი მთავარი კითხვაა. ხოლო, ექსპერტების ინტერვიუების ანალიზის შედეგების წარმოდგენისას, ჩვენ აღვწერთ და სისტემატიზირებას ვუკეთებთ ექსპერტთა მიერ სახელმწიფო პოლიტიკის შეფასებებს, და ამავდროულად, ვაანალიზებთ თავად ექსპერტთა პერსპექტივებს პანკისის ხეობიდან გადინების მიზეზების შესახებ. მაგრამ, ამავე თავის ბოლოს ჩვენ ვინტერესდებით მთავარით: როგორია თავად პანკისელთა შეხედულებები, რითი ხსნიან ისინი 2012-2015 წლებში პანკისის ხეობიდან მებრძოლების ახლო აღმოსავლეთში წასვლას? პანკისელთა პერსპექტივები ახლო აღმოსავლეთში გადინების შესახებ, ან თუნდაც, ექსპერტთა პერსპექტივები, ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს კვლევის ავტორები სწორედ მეხუთე თავში აღწერილ მიზეზებს წარმოადგენდნენ წასვლის განმარტობებლებად. ავტორების მხრიდან, ამგვარი დასკვნის გაკეთება არამხოლოდ მეთოდოლოგიური შეცდომა იქნებოდა, არამედ კვლავაც გააგრძელებდა იმ ხაზს, რის შედეგადაც პანკისელები და პანკისი „საფრთხედ“, „შავ ოაზისად“ და „ტერორისტების სამოთხედ“ წარმოვიდგება ხოლმე.

საბოლოოდ, ჩვენ დასკვნის სახით ვაჭამებთ ხუთივე თავის მთავარ მიგნებებს და ამით ვცდილობთ, თითოეული „ფრაგმენტის“ უკვე ერთიანი სურათის სახით მიწოდებას მკითხველისათვის.

თავი 1:

პანკისის კრიზისი და პოლიტიკური გარემოებები

1990-იან წლებში საქართველოში და ჩრდილოეთ კავკასიაში მიმდინარე ომებმა, პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა პროცესებმა არსებითად განსაზღვრა პანკისის მოსახლეობის ცხოვრება და ხეობა დაძაბულობის ეპიცენტრად აქცია. სწორედ ამ პერიოდში მოინიშნა პანკისის ხეობა უსაფრთხოების სისტემის „შავ ხვრელად“ და საერთაშორისო ანტიტერორისტული პოლიტიკის საშიშნე გახდა. წინამდებარე თავში მიმოვიხილავთ, როგორ არის დაკავშირებული პანკისის ხეობის, როგორც „საფრთხის“ დისკურსული წარმოება ადგილობრივ, რეგიონალურ და საერთაშორისო პოლიტიკურ პროცესებთან და ინტერესებთან. ამ მიზნით, ამ თავში შევისწავლით ადგილობრივი კონტექსტისთვის საკვანძო მოვლენას, „პანკისის კრიზისს“ და ამ პერიოდში (1999-2002 წლებში) პანკისთან მიმართებით, საქართველოს ხელისუფლების პოლიტიკას, რომელიც ერთი მხრივ, რუსეთ-ჩეჩნეთის ომის და მეორე მხრივ, 11 სექტემბრის და მისი თანმდევი საერთაშორისო პოლიტიკური პროცესების ფონზე წარიმართებოდა.

1.1. რუსეთ-ჩეჩნეთის ომიდან ანტიტერორისტულ კამპანიაში

1999 წლის სექტემბერში რუსეთ-ჩეჩნეთის მეორე ომი დაიწყო. იჩქერიის პრეზიდენტმა ასლან მასხადოვმა, რომელიც 1997 წელს აირჩიეს, დაქსაქსულ ჩეჩენ საველე მეთაურებს რუსეთის წინააღმდეგ გაერთიანებისკენ მოუწოდა. რუსი სამხედროები ადგილობრივ უხუცესებს გარიგებას სთავაზობდნენ: თუკი ისინი განდევნიდნენ შეამბოხეებს, მათი სოფელი დაბომბვას გადაურჩებოდა.³¹ 1999 წლის დეკემბრის დასაწყისში რუსულმა ძალებმა გროზნოში გამაფრთხილებელი პამფლეტები გაავრცელეს და მოსახლეობას 11 დეკემბრამდე ქალაქის დატოვება მოსთხოვეს. წინააღმდეგ შემთხვევაში მათ ტერორისტებად და ბანდიტებად ჩათვლიდნენ და ძალადობრივად გაუსწორდებოდნენ.³²

საერთაშორისო კუმანიტარული სამართლის თანახმად კონფლიქტის მხარეებმა ერთმანეთისგან უნდა განასხვავონ სამოქალაქო მოსახლეობა და მებრძოლები, სამოქალაქო და სამხედრო ობიექტები და საბრძოლო მოქმედებები მხოლოდ მებრძოლების და სამხედრო ობიექტების წინააღმდეგ წარმართონ. რუსეთ-ჩეჩნეთის კონფლიქტში დაირღვა შეარაღებული კონფლიქტის ისეთი ფუნდამენტური პრინციპები, როგორცაა „განსხვავება“, „სამხედრო საჭიროება“ და „პროპორციულობა“. ომის დანაშაულებებიდან ჩეჩნეთ-

31 Youngs, Tim. *The Conflict in Chechnya*. House of Commons Library Research Paper. February 7, 2000. გვ. 16

32 იქვე, გვ. 17

ში გვხვდება ადგილობრივი მოსახლეობის მასობრივი ხოცვის შემთხვევები სოფლებში სამაშვი, ალხან-იურტა და ნოვიე-ალდი. ადამიანის უფლებების რუსული ორგანიზაციის თანახმად, 1999-2005 წლებში 3000-დან 5000-მდე ადამიანი გაუჩინარდა,³³ ხოლო ადგილობრივი თანამდებობის პირები ჩეჩნეთში 49 მასობრივი საფლავის არსებობას ადასტურებენ.³⁴

რუსი ძალოვანების სამიზნე არამხოლოდ ჩეჩენი მებრძოლები, არამედ მშვიდობიანი სამოქალაქო მოსახლეობაც იყო. რუსეთის 1999 წლის განცხადებით 10-დან 60 წლამდე ასაკის ყველა ჩეჩენი კაცი ექვემდებარებოდა დაკავებას და შემონიშნებას.³⁵ რუს სამხედროებს დაკავებულები მიჰყავდათ „ფილტრაციის პუნქტებში“, სადაც დაკავებულებს ჰკითხავდნენ, ანამებდნენ (მათ შორის ელექტრული შოკის გამოყენებითაც) და ამცირებდნენ მემობილების შესახებ ინფორმაციის მოსაპოვებლად.³⁶ რუსი ძალოვანების და პრორუსული ჩეჩნური ძალების მიერ ზემოთხსენებული მეთოდების გამოყენებაზე წერს Human Rights Watch-იც.³⁷ „ფილტრაციის პუნქტებში“ დაკავებულთა შორის იყვნენ როგორც კაცები, ისე ქალები. „ფილტრაციის პუნქტებს“ ჟურნალისტი ანა პოლიტკოვსკაია მოძრავ საკონცენტრაციო ბანაკებად მოიხსენიებს.³⁸ დაკავებული მშვიდობიანი სამოქალაქო და ზოგჯერ საშხედრო პირების ცოცხლად გათავისუფლების ან მათი ნიშნის დაბრუნების სანაცვლოდ ძალოვანები გამოსასყიდს ითხოვდნენ.³⁹ რუსი სამხედროების „მარადიურობა“, მოსახლეობის გაქურდვა, ქრთამის აღება, ადამიანების გატაცება ფულის გამოძალვის მიზნით და ბუნებრივი რესურსების ექსპლუატაცია ჩეჩნეთში ყოველდღიურობა გახდა.⁴⁰ პოლიტკოვსკაიას სიტყვებით ჩეჩნეთში ადგილობრივების „ნამება ნორმაა, სასამართლო პროცესის გარეშე სიკვდილით დასჯა კი – რუტინა“.⁴¹ ორგანიზაცია „საერთაშორისო ამნისტიაც“ ადასტურებს რუსეთის მიერ ჩეჩნეთში ჰუმანიტარული სამართლისა და საერთაშორისოდ აღიარებული ადამიანის უფლებების დარღვევის ფაქტებს.⁴²

33 Gilligan, Emma. *Terror in Chechnya: Russia and the Tragedy of Civilians in War*. Princeton: Princeton University Press, 2010. გვ. 17.

34 იქვე.

35 Youngs, Tim. *The Conflict in Chechnya*. House of Commons Library Research Paper. February 7, 2000. გვ. 19.

36 Politkovskaya, Anna. *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003. გვ. 58.

37 Human Rights Watch. *Worse Than a War: „Disappearances“ in Chechnya – A Crime Against Humanity*. 2005. წვდომა 15 მაისი, 2018. <https://www.hrw.org/legacy/backgrounder/eca/chechnya0305/chechnya0305.pdf> .

38 Politkovskaya, Anna. *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003. გვ. 58.

39 იქვე. გვ. 59.

40 Gilligan, Emma. *Terror in Chechnya: Russia and the Tragedy of Civilians in War*. Princeton: Princeton University Press, 2010. გვ. 21

41 Politkovskaya, Anna. *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003. გვ. 37.

42 Amnesty International. *Amnesty International Statement on the Situation of Chechen Asylum-Seekers*. 2004. წვდომა 15 მაისი, 2018. <https://www.amnesty.org/download/Documents/96000/eur460102004en.pdf> .

რუსეთის ოფიციალურმა ნარატივმა ჩეჩენი მებრძოლების წინააღმდეგობა ტერორიზმამდე დაიყვანა, ხოლო რუსეთის არაპროპორციული პასუხი და ომის დანაშაულები კონტრტერორისტულ ოპერაციად წარმოაჩინა.⁴³ იგორ ივანოვი, რუსეთის მაშინდელი საგარეო საქმეთა მინისტრი აცხადებდა, რომ ჩეჩნეთის ომი საერთაშორისო ტერორიზმის წინააღმდეგ მიმდინარეობს და არა ჩეჩენი ხალხის.⁴⁴ თუმცა, 2000 წლის 1 იანვარს ჩეჩნეთში ჩასულმა პრეზიდენტმა ვლადიმერ პუტინმა განაცხადა, რომ სამხედრო ოპერაციის მიზანი იყო არა მხოლოდ ტერორისტების ლიკვიდაცია, არამედ რუსეთის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა.⁴⁵ ომის შესახებ რუსეთის ამ ოფიციალური ვერსიის პეგემონურად ქცევაში გადამწყვეტი აღმოჩნდა 2001 წლის 11 სექტემბერი, რომელმაც რუსეთს შესაძლებლობა მისცა ჩეჩნეთში დამოუკიდებლობისთვის მებრძოლნი „ალ-ყაიდას ემისრებად“ გამოეცხადებინა, ჩრდილოეთ კავკასიაში სამხედრო ინტერვენცია კი „კონტრტერორისტული ოპერაციით“ გაემართლებინა.⁴⁶

ცივი ომის დროს განვითარებულმა გლობალურმა დაპირისპირებამ ახლო აღმოსავლეთსა და ავღანეთში, ისევე, როგორც ინტერვენციული პოლიტიკის შედეგებმა, რა თქმა უნდა, უკვალოდ არც ჩრდილოეთ კავკასიაში ჩაიარა და რუსეთ-ჩეჩნეთის კონფლიქტშიც ერთგვარი როლი შეასრულა მუჭაპიდებისა და ჩეჩნეთა წინააღმდეგობის რელიგიური არტიკულაციის სახით. თუმცა, ჩეჩნეთა წინააღმდეგობის საერთაშორისო ტერორისტული ქსელის გეგმის ნაწილად წარმოჩენით რუსული მხარე, უპირველეს ყოვლისა, უგულებელყოფს ადგილობრივ პოლიტიკურ გარემოებებს, ანტი-კოლონიური ბრძოლების ისტორიას და ჩეჩნეთა ტრავმატულ კოლექტიურ მეხსიერებას.⁴⁷ ამგვარად, მეოცე საუკუნის მიწურულს ჩეჩნეთა ბრძოლა წარსული წინააღმდეგობის კვალს ატარებს. ისევე, როგორც 1990-იან წლებში, მეცხრამეტე საუკუნეშიც რუსეთი მეამბოხეობაში ეჭვითანილებს აპატირებდა, მებრძოლების ძებნისას დასახლებულ პუნქტებს „ასუფთავებდა“ და ადგილობრივებს კოლექტიურად სჯიდა.⁴⁸ მეცხრამეტე საუკუნეში, ჩრდილოეთ კავკასიაში ბარის მოსახლეობის დაპყრობის შემდეგ, რუსეთმა გადანყვიტა ადგილობრივების დაბეგვრა და მათ მოსავალი ჩამოართვა. რუსეთის მცდელობა, განეიარალებინა მაღალი მთების მკვიდრი კავკასიელები გადამწყვეტი აღმოჩნდა და მას პასუხად მოჰყვა საღვთო ომი იმამ შამილის მეთაურობით. მოგვიანებით, 1944 წლის 23 თებერვალს, საბჭოთა მთავრობამ ვაინახები საქონლისთვის განკუთვნილი ვაგონებით შუა აზიაში გადაასახლა. ამიტომაც, მეოცე საუკუნის მიწურულს ჩეჩნების წინააღმდეგობის საფუძველმდებ-

43 Pokalova, Elena. *Chechnya's Terrorist Network: The Evolution of Terrorism in Russia's North Caucasus*. Santa Barbara: PRAEGER, 2015. გვ.122.

44 Gilligan, Emma. *Terror in Chechnya: Russia and the Tragedy of Civilians in War*. Princeton: Princeton University Press, 2010. გვ. 20.

45 Youngs, Tim. *The Conflict in Chechnya*. House of Commons Library Research Paper. February 7, 2000. გვ. 18.

46 Pokalova, Elena. *Chechnya's Terrorist Network: The Evolution of Terrorism in Russia's North Caucasus*. Santa Barbara: PRAEGER, 2015. გვ. xi.

47 Williams, Brian G. *Inferno in Chechnya: The Russian-Chechen Wars, the Al-Qaeda Myth, and the Boston Marathon Bombings*. University Press of New England, 2015.

48 იქვე.

რე მიზნები უმთავრესად ტრაგიკულ ისტორიულ წარსულში, პოლიტიკურ კონტექსტსა და კოლექტიურ მემორიაში უნდა ვეძიოთ.⁴⁹ თუმცა, საგულისხმოა, რომ ის მკვლევარები, რომლებსაც ანტიტერორისტულ კამპანიაში დაჰყავთ რუსეთ-ჩეჩნეთის ომი, მაგალითად, ელენა პოკალოვა, ამასთანავე, ჩრდილოეთ კავკასიაში რუსეთის იმპერიის ინტერვენციულ პოლიტიკასაც და ადგილობრივების 40 წლიან წინააღმდეგობას დისკურსულად ფუთავენ, როგორც რუსეთის მიერ ჩრდილოეთ კავკასიის „ინტეგრაციას“.⁵⁰

რუსეთი ჩეჩნეთში მშვიდობიან მოქალაქეებზე ძალადობას ომის საჭიროებით ხსნიდა,⁵¹ ხოლო ჩეჩნების ძალადობას – ირაციონალური „ტერორიზმით“. თუმცა, ჩეჩნეთის პირველი ომის დროს მებრძოლთა პეტეროგენული ჯგუფის მხოლოდ ერთმა ნაწილმა მიმართა რამდენჯერმე რადიკალურ ქმედებას. პირველი ე.წ. ტერორისტული აქტი, რომელიც პასუხი იყო ელცინის გადაწყვეტილებაზე შეეყვანა ჯარი ჩეჩნეთში, 1991 წლის 9 ნოემბერს მოხდა. მეორე ტერორისტული აქტი 1995 წლის 14 ივნისს მოხდა, რაც ასევე იყო პასუხი ელცინის გადაწყვეტილებაზე სამხედრო გზით გადაენწყობა ჩეჩნების მიერ დამოუკიდებლობის მოთხოვნის საკითხი. ჩეჩენ მებრძოლთა ტაქტიკა მოსახლეობის ძველად აყვანა იყო და ყველა ამ შემთხვევისას ისინი ჩეჩნეთიდან რუსეთის ჯარის გაყვანას და სამშვიდობო მოლაპარაკებების დაწყებას ითხოვდნენ. ბოლო, 1996 წლის ტერორისტული აქტი, ელენა პოკალოვას აზრით, ჩეჩენ მებრძოლებს რუსეთთან ხასიათის სამშვიდობო შეთანხმების მიღწევაში დაეხმარა.⁵² ჩეჩენ მებრძოლთა ჯგუფი ფაქტობრივად დაბალი ინტენსივობის კონფლიქტით (LIC) ითხოვდა მაღალი ინტენსივობის კონფლიქტიდან (ე.ი. ომიდან) გამოსვლას და ამ კონფლიქტის შეწყვეტას. რუსეთის მიერ არაპროპორციული ძალის გამოყენების და ჩეჩენი ხალხის თვითგამორკვევის უფლების უარყოფის ფონზე, ჩეჩენ მემორიალებს წინააღმდეგობის გამოხატვის ფართო არჩევანი არ ჰქონდათ. სამხედრო ქმედებების კანონიერება ინტერპრეტაციის საგანია. ძალადობის კანონიერების განსაზღვრისთვის მნიშვნელოვანია არა ის, თუ რა სახის ქმედებასთან გვაქვს საქმე, არამედ ის, თუ რა საჭიროებას აუფუნებს სუბიექტი თავის გადაწყვეტილებას. თუმცა, ძალაუფლება განსაზღვრავს იმას, თუ ვინ წყვეტს და განსჯის საჭიროებას და ვისი გადაწყვეტილება კვალიფიცირდება კანონიერად.⁵³ როგორც ანთროპოლოგი ტალალ ასადი განმარტავს, ის, რაც ტერორისტებისა და სამხედროების განსხვავებისას მნიშვნელობს, არის არა სისასტიკე ან სამხედრო საჭიროება, არამედ მათი ცივილიზაციური სტატუსი.⁵⁴ სწორედ ამგვარადვე, რუსეთის ე.წ. „ანტი-ტერორის-

49 Williams, Brian G. *Inferno in Chechnya: The Russian-Chechen Wars, the Al-Qaeda Myth, and the Boston Marathon Bombings*. University Press of New England, 2015.

50 Pokalova, Elena. *Chechnya's Terrorist Network: The Evolution of Terrorism in Russia's North Caucasus*. Santa Barbara: PRAEGER, 2015. გვ. 1.

51 Gilligan, Emma. *Terror in Chechnya: Russia and the Tragedy of Civilians in War*. Princeton: Princeton University Press, 2010. გვ. 19.

52 Pokalova, Elena. *Chechnya's Terrorist Network: The Evolution of Terrorism in Russia's North Caucasus*. Santa Barbara: PRAEGER, 2015. გვ. x.

53 Asad, Talal. *On Suicide Bombing*. New York: Columbia University Press, 2007. გვ. 21-22.

54 იქვე, გვ. 38.

ტული“ ოპერაცია, რომლის მიზანიც მძევლად აყვანის პრაქტიკებთან ბრძოლა იყო, თავად იყენებდა იმავე ტერორისტულ ტაქტიკას სამოქალაქო მოსახლეობის წინააღმდეგ. პოლიტიკურ-ისტორიული კონტექსტის უგულვებელყოფის ფონზე, ჩეჩნების წინააღმდეგობის მიზეზის რელიგიურ მნიშვნელობამდე დაყვანამ და მებრძოლების რელიგიურ ფანატიკოსებად წარმოჩენამ ხელი შეუწყო წინააღმდეგობის დელეგიტიმაციას. რელიგიური ელფერი მებრძოლთა წინააღმდეგობას „პრემოდერნულ“ მოვლენად აქცევს, მაშინ როდესაც სეკულარული პოლიტიკით მოტივირებული ძალადობა რაციონალურად და სამართლიანად⁵⁵ წარმოჩინდება და ამიტომაცაა, რომ მთავარი პრობლემა აქ არაა სი-სასტიკე, არამედ მოტივაციის „ცივილურობის“ საკითხია.

ისტორიულად, რელიგიას ჩრდილოეთ კავკასიელებში შემკავებრივად და მაკონსოლიდირებელი პოლიტიკური ფუნქცია ჰქონდა. საბჭოთა ავიაციის ყოფილმა გენერალმა და სეკულარული სახელმწიფოსთვის მებრძოლმა ჯოხარ დუდაევიმაც კი რუსეთის წინააღმდეგ ჯიჰადი გამოაცხადა, რაც სამართლიანობისთვის ომს გულისხმობდა. პოლიტკოვსკაია აღნიშნავს, რომ ჩეჩნეთში „ჯიჰადი“ „რუსეთის წინააღმდეგ სასიკვდილო ბრძოლას“ ნიშნავდა.⁵⁶ მაგრამ, არც რუსეთისადმი უკმაყოფილების ისლამით არტიკულირება და მის გარშემო გაერთიანება ყოფილა ახალი ჩრდილოეთ კავკასიელებისთვის. ასე მაგალითად, რელიგიური ლიდერი იმამი შამილი, რომელმაც კავკასიის იმამი დააფუძნა, მეცხრამეტე საუკუნეში სათავეში ედგა ანტიიმპერიალისტურ ბრძოლას, რომელიც რამდენიმე ათწლეული გაგრძელდა.

ჩეჩნური წინააღმდეგობის რელიგიურ მოტივამდე დაყვანა ასევე უგულვებელყოფს ჩეჩენ მებრძოლთა და პოლიტიკოსთა არაერთგვაროვან შემადგენლობას, რომელშიც სამი ჯგუფი შეგვიძლია გამოვყოთ:⁵⁷ 1. სეკულარული ფრთა, რომელიც საკუთარი წინააღმდეგობის ასახსნელად და გამოსახატად იყენებს ადამიანის უფლებების არგუმენტებს და სურს საერთაშორისო ტრიბუნალის გამართვა. 2. რელიგიური ფრთა, რომელიც მიმართავს რელიგიას წინააღმდეგობის გასაძლიერებლად. 3. წარმოდგენენ შურისმაძიებლები, რომლებიც თავიანთი ნათესავების და ახლობლების მოკვლის, გატაცების, წამების ან/და გაქრობის შემდეგ შეუერთდნენ ბრძოლას. ეს არის ჯგუფი, რომელმაც ბრძოლაზე ფიქრი მხოლოდ რუსეთის ხელისუფლების „ანტიტერორისტული ოპერაციის“ შემდეგ დაიწყო. ახმედ ზაკაევი, პრეზიდენტ მასხადოვის ელჩი ევროპაში 2001 წელს აცხადებს: „როგორ შეიძლება ვინმეს გაუკვირდეს, რომ ჩვენი ახალგაზრდები – ძმა, რომლის დაც გააუპატიურეს, შვილი, რომლის მამაც სიკვდილამდე აწამეს – სასონარკვეთილ შურისმაძიებელთა რიგებს უერთდებიან?“⁵⁸

55 Asad, Talal. *On Suicide Bombing*. New York: Columbia University Press, 2007. გვ. 45.

56 Politkovskaya, Anna. *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003. გვ. 38.

57 იქვე, 190

58 Gilligan, Emma. *Terror in Chechnya: Russia and the Tragedy of Civilians in War*. Princeton: Princeton University Press, 2010. გვ. 28.

რუსეთი ჩეჩნეთის ამბოხის მიზეზებს გარე ძალებში ეძებს, კერძოდ ე.წ. რადიკალურ ისლამსა და უცხოელ ბიოტერორისტებს. მიუხედავად იმისა, რომ 1990-იან წლებში ჩეჩნეთში გარე ინტერესთა სხვადასხვა ჯგუფები არსებობდნენ და არც კრიმინალური ელემენტები იყო უცხო, ეს პოლიტიკური პრობლემა იყო, რომლისთვისაც რუსეთს მხოლოდ სამხედრო პასუხი აღმოაჩნდა. ჩეჩნების ამბოხის გამიჯვნა ანტიმიმპერიალისტური ბრძოლისგან და მათი არარაციონალურ ჯიჰადისტებად წარმოჩენა, მებრძოლებს არაისტორიულ სუბიექტებად მოიაზრებს, რომელთა ბრძოლის მოტივაცია თითქოს ადრეული შუა საუკუნეების აბსტრაქტულ იდეებთან უფროა კავშირში, ვიდრე კონკრეტულ დანაშაულებთან და ჩავკრასთან, რომელსაც ისინი მეცხრამეტე და მეოცე საუკუნეში განიცდიდნენ იმპერიული ძალებისგან, თანაც მაშინ, როდესაც ხელისუფლების მიერ ჩადენილი დანაშაულები არასოდეს მოიაზრება ალოგიკურ პოლიტიკად.

1990-იანებში რუსეთი ჩეჩნების დეკუმანიზებას ახდენდა და მათ „შავებად“, „ბანდიტებად“ და „ტერორისტებად“ წარმოაჩენდა.⁵⁹ ჩეჩნების ორიენტალიზაცია და ტერორისტად წარმოჩენა ემსახურება ადამიანთა სიცოცხლის იერარქიზებას, რაც, თავის მხრივ, იძლევა ნაკლებად ღირებული სიცოცხლის მქონე სუბიექტზე „ლეგიტიმური“ ძალადობის შესაძლებლობას, ნესრიგის დამყარებისა და ძალაუფლების გამყარებისათვის. ადამიანის სიცოცხლეს განსხვავებული საცვლელი ღირებულება აქვს სიკვდილის ბაზარზე.⁶⁰ ზოგიერთი ადამიანის („ბარბაროსების“) სიცოცხლე ნაკლებ ღირებულია ვიდრე სხვების („ცივილიზებული“ მოსახლეობის) და შესაბამისად, მათი უფლებების შელახვა და მათ წინააღმდეგ ჩადენილი სისასტიკე ნაკლებად აღმაშფოთებელია.^{61,62}

ამგვარად, ჰეგემონური ნარატივი ჩეჩენ მებრძოლთა ჰეტეროგენულ ჯგუფს და მთელ ჩეჩენ ერს ტერორისტულ საფრთხედ წარმოაჩენს. ძალაუფლებისგან გარიყული მოსახლეობის პერსპექტივა კი წაშლილია გამარჯვებული ძალის მიერ შექმნილ დისკურსში. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, რუსეთის ოფიციალური ვერსიის ჰეგემონურად ქცევაში გადაწყვეტი აღმოჩნდა 2001 წლის 11 სექტემბერი, რის შემდეგაც ვლადიმერ პუტინი ერთ-ერთი პირველი იყო პრეზიდენტთა შორის, რომელიც ბუშს დაუკავშირდა და განაცხადა, რომ რუსეთი დიდი ხანია მარტო ებრძვის საერთაშორისო ტერორიზმს და შეეცადა ჩეჩნეთში მიმდინარე პროცესების საერთაშორისო ტერორიზმთან გაიგივებას.⁶³

2001 წლის 11 სექტემბრამდე რუსეთ-ჩეჩნეთის მეორე ომს საერთაშორისო პოლიტიკური საზოგადოების დიდი ნაწილი კრიტიკულად გამოეხმაურა. მაგალითად: 1. 2000

59 Gilligan, Emma. *Terror in Chechnya: Russia and the Tragedy of Civilians in War*. Princeton: Princeton University Press, 2010. გვ. 20.

60 Asad, Talal. *On Suicide Bombing*. New York: Columbia University Press, 2007. გვ. 94.

61 იქვე. გვ. 33.

62 იქვე. გვ. 94.

63 Pokalova, Elena. *Chechnya's Terrorist Network: The Evolution of Terrorism in Russia's North Caucasus*. Santa Barbara: PRAEGER, 2015. გვ. 122.

წლის იანვარში გაეროს გენერალურმა მდივანმა, კოფი ანანმა რუსეთი არაპროპორციული ძალის გამოყენებაში დაადანაშაულა და განაცხადა, რომ რუსეთმა ტერორისტებთან ბრძოლის სახელით ჩეჩნეთის მთელი მოსახლეობა ძალადობის სამიზნედ აქცია.⁶⁴ 2001 წელს კოფი ანანი მოსკოვს ეწვია. სწორედ ამ ვიზიტამდე ცოტა ხნით ადრე Human Rights Watch-ის ანგარიშში გამოაშვარავდა მშვიდობიანი სამოქალაქო მოსახლეობის მასობრივი საფლავები ჩეჩნეთში, თუმცა კოფი ანანს ვიზიტისას ამ საკითხზე სიტყვაც არ დაუძრავს. ანა პოლიტიკოსვცაია ამტკიცებდა, რომ რუსეთი საერთაშორისო გაერთიანებებთან და ორგანიზაციებთან გარეგნობაში შევიდა, რათა ჩეჩნეთის საკითხი მიექმალა.⁶⁵ 2. 1999 წლის 17 დეკემბერს ევროკავშირის და აშშ-ს ერთობლივი განაცხადიც აღნიშნავს, რომ რუსეთის სამხედრო ტაქტიკა საფრთხეს უქმნის უდანაშაულო მოსახლეობას და ქმნის ჰუმანიტარულ კრიზისს. 3. რუსეთმა დაბლოკა გაეროს უსაფრთხოების საბჭოზე ჩეჩნეთის საკითხის განხილვა. 4. ბრიტანეთის საგარეო საქმეთა მინისტრმა 1999 წლის 7 დეკემბერს განაცხადა, რომ მათ ესმით რუსეთის „ლევტიმური ნუხილი ტერორიზმთან დაკავშირებით“, მაგრამ გაუგებარა ტერორიზმთან ბრძოლა ჩეჩნეთის მთელ მოსახლეობაზე თავდასხმით.⁶⁶ 5. ჩინეთმა მხარი დაუჭირა რუსეთის მოქმედებებს ჩეჩნეთში.

2001 წლის 11 სექტემბრის ტერაქტის შემდეგ შექმნილი ვითარება სახარბიელო აღმოჩნდა რუსეთისთვის, რომელმაც „ანტიტერორისტული“ დროშის საფარქვეშ იმუნიტეტი მოიპოვა, რათა ყოველგვარი კანონის დარღვევით გასწორებოდა ჩეჩენ მებრძოლებს, მათი ოჯახის წევრებს და მათ თანამგრძობებს. ჩეჩენ მებრძოლთა კრიმინალებად გამოცხადება მათ ლტოლვილად კვალიფიცირების უფლებასაც ართმევდა.⁶⁷ ეს კი გულისხმობდა, რომ „კრიმინალები“ ვერ ისარგებლებდნენ კონვენციით გათვალისწინებული უფლებებით და რუსეთს შეეძლო მათი უკან დაბრუნების მოთხოვნა. თუმცა, ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის კონტექსტშიც კი პირის ფიზიკური ხელშეუხებლობა სრულად ვერ შეიზღუდებოდა.⁶⁸ 2002 წლის ივლისში ვ. პუტინის „კონტრტერორისტულ“ არსენალს დაემატა კანონი ექტრემიზმზე, რომელიც ოფიციალური რიტორიკის საწინააღმდეგო აზრის ჩასახშობად გამოიყენებოდა.⁶⁹ ჩეჩენთა წინააღმდეგობის მხარდაჭერა შეიძლება ტერორისტული აქტივობების მხარდაჭერად ან გამართლებად კვალიფიცირებულიყო. ეს კანონი კრემლს დაეხმარა ჩრდილოეთ კავკასიის კონფლიქტზე თავისი ნარატივის შეგვიმონურად ქცევამში. გეოპოლიტიკური ინტერესების გადაკვეთის ამ ეტაპზე მოექცა პანკისის ხეობაც ყურადღების ცენტრში.

64 Youngs, Tim. *The Conflict in Chechnya*. House of Commons Library Research Paper. February 7, 2000. გვ. 21.

65 Politkovskaya, Anna. *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003. გვ. 194.

66 Youngs, Tim. *The Conflict in Chechnya*. House of Commons Library Research Paper. February 7, 2000. გვ. 22.

67 ადამიანის უფლებათა ცენტრი. დუმილი კლავს: ჩეჩენ ლტოლვილთა უფლებების შელახვა საქართველოში. 2006. http://www.humanrights.ge/files/chechen_report_Geo.pdf. გვ. 11.

68 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო. საქმე „ბაისუვი და ანზოროვი საქართველოს წინააღმდეგ.“ საჩივარი 39804/04. სტრასბურგი, 2013. <http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/baibaidanzorovi.pdf>. გვ. 256.

69 Pokalova, Elena. *Chechnya's Terrorist Network: The Evolution of Terrorism in Russia's North Caucasus*. Santa Barbara: PRAEGER, 2015. გვ. 121.

1.2. პანკისის კრიზისი და საქართველოს ხელისუფლების პოლიტიკა 11 სექტემბრამდე

ჩეჩნეთის მეორე ომის დაწყებამდე ერთად ლტოლვილად ქცეული მოსახლეობის ნაწილი საქართველოს საზღვრებსაც მოადგა და პანკისის შეიარაღებული თავი. მათ შემადგენლობაში შედიოდნენ (1) საკუთრივ ჩეჩნები და (2) ჩეჩნეთში მუდმივსახლობლებად გადასახლებული პანკისელი ქისტები ან ისინი, ვინც იქ დროებით სამუშაოდ იმყოფებოდნენ. აღსანიშნავია, რომ ჩეჩნეთში საცხოვრებლად გადასახლებული ქისტების უმრავლესობას პანკისში სახლ-კარი გაყიდული არ ჰქონდა, რაც მათ ლტოლვილობის ჟამს ნაადგათ. ხოლო უსახლკაროდ დარჩენილი ჩეჩენი ლტოლვილები მთელმა ხეობამ შეიარაღებული თავისუფლების მოსახლეობის შესაძლებლობების მიხედვით ოჯახებში გაანაწილეს.⁷⁰ ადგილობრივების გარდა, ისეთმა საერთაშორისო ფონდებმა და ორგანიზაციებმაც, როგორცაა გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია, ნითელი ჯვარი, ნითელი ნახევარმთვარე და ისლამური ჰუმანიტარული მოძრაობა „ალ-ჰარამიინი“⁷¹, პანკისში ჩამოსული ჩეჩენი ლტოლვილების დახმარება დაიწყეს. თუმცა, ჩეჩნები თვლიდნენ, რომ ჰუმანიტარული დახმარების დიდი ნაწილი რამდენიმე კრიმინალური დაჯგუფების ხელში მოექცა და ეს ფაქტი ქისტებსა და ჩეჩნებს შორის დაპირისპირების მიზეზად იქცა.⁷²

2001 წელს გაზეთი „ახალი ვერსია“ უცხოეთიდან მიღებული ჰუმანიტარული და ფინანსური დახმარების გაყიდვისა და მიღებული თანხით იარაღის ყიდვის უკან ე.წ. „ვაჰაბიტების“ კვალს მოიპოვებს.⁷³ თუმცა, მკვლევრები, რომლებმაც 2000-2001 წლებში პანკისში კვლევა ჩატარეს, ნაშრომში „უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები“ აღნიშნავენ, რომ „ვაჰაბიტების“ მიმართ მოსახლეობაში დამოკიდებულება არაერთგვაროვანია. ჩეჩენი ლტოლვილები და ქისტების ნაწილი მათ დადებითად აფასებს, ვინაიდან მათი აზრით, ჯამაათი სამართლიანად ანაწილებს ჰუმანიტარულ დახმარებას. როგორც კვლევაში ვკითხულობთ: „ხალხი მშვიდადაა, რომ ყველას ერგება კუთვნილი. მატერი-ალურად ეხმარებიან ომში დაღუპულთა ოჯახებს; ლტოლვილთა ოჯახებს ამარაგენ

70 ჩიქოვანი, გულამ. „დასახლების სტრუქტურული ცვლილებები, კონფლიქტური სიტუაციები და მათი დარვეულობის ტრადიციული მექანიზმები.“ უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი), რედ. ლია მელიქიძე. თბილისი: შვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. გვ. 118.

71 რუსეთმა ისლამური ჰუმანიტარული ორგანიზაციები ტერორისტულ ორგანიზაციებად გამოაცხადა და შედეგად „ალ-ჰარამიინი“, რომელიც პანკისში 1999 წლის ნოემბრიდან მოქმედებდა, 2000 წელს გააუქმა უფასო საავადმყოფოები და სასადილოები და შეწყვიტა საქართველოში ფუნქციონირება. მოგვიანებით, 2004 წლიდან აშშ-მაც ნაშთაყენა ფონდის მიერ ტერორიზმის მხარდაჭერის საკითხი და გაეროს უსაფრთხოების საბჭომ ალ-ჰარამიინის დამფუძნებელი ინტერპოლის ძებნილად გამოაცხადა, მაგრამ 2014 წელს სახამართლომ ის უდანაშაულოდ სცნა.

72 კველიძე, თამარ. *პანკისის პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. გვ. 121.

73 იქვე, გვ. 72.

შეშითაც”.⁷⁴ უფრო მეტიც, ერთ-ერთი ჩეჩენი ლტოლვილი ქალი ამბობს: „ჩვენ მოვითხოვეთ, რომ მთელი ჰუმანიტარული დახმარება: ნითელი ჯვრის, გაეროს, მასხადოვის ფონდის – ვაჰაბისტებს გადასცენ და იმათ გაანანილონ, რადგან ვიცით, რომ პატიოსნად დაგვირიგებენ”.⁷⁵ ე.წ. „ვაჰაბიტებმა“ პანკისში 1997 წელს შექმნეს ჯამაათი. ლია ხუციშვილი თავის ნაშრომში „რელიგიური რეორიენტაციის პრობლემები პოლიეთნიკურ საზოგადოებაში“, აღნიშნავს, რომ ჯამაათის წევრები

„ყველაფერს ობიექტურად ანანილებენ. დახმარება თვეში ერთხელ მოდის. ლტოლვილ მოსახლეობას ურიგებენ შაქარს, ფქვილს, ზეთს, კარტოფილს, კარაქს. მუსლიმური რელიგიის დღესასწაულის დღეს ოჯახს თითო ცხვარიც კი მისცეს. ზამთრისთვის ხალხს ქირაობენ, ტყეში შეშას აჭრევიანებენ და ოჯახში თითო ლუმენზე ანანილებენ. ასევე ამარაგებენ შემით საბავშვო ბაღს, საავადმყოფოს და სკოლას... გარდაცვლილ ლტოლვილს ჯამაათი თავისი ხარჯით მარხავს. ადგილობრივებს სურდათ თვითონ დაერიგებინათ ჰუმანიტარული დახმარება, მაგრამ ლტოლვილებმა ჯამაათი აირჩიეს იმ მოტივით, რომ ისინი ყველაფერს ობიექტურად ანანილებენ”.⁷⁶

1990-იან წლებში საქართველოში ომი და ეკონომიკური კოლაფსი ერთმანეთს ასაზრდოვებდა. ეს პერიოდი ხასიათდება უკონტროლო ზონებით, ორგანიზებული დანაშაულით, კორუფციით და იმ კრიმინალური ჯგუფების გაძლიერებით, რომლებმაც მმართველ პოლიტიკურ ელიტაშიც შეაღწიეს.⁷⁷ ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ 1990-იან წლებში საქართველოს ეკონომიკაზე ყოფილი ოპორტუნისტი ნომენკლატურა და კრიმინალები ბატონობდნენ. დამოუკიდებელი საქართველოს პირველ ათწლეულში, ისტორიკოს სტივენ ჯონსის თანახმად, კრიმინალური საქმიანობის სამი ფართო კატეგორია არსებობდა: 1) კრიმინალური სინდიკატები, რომლებიც დაკავებული იყვნენ სახელმწიფო ქონების გაფლანგვით და კონტრაბანდით სახელმწიფო თანამდებობის პირებთან და უცხოელ პარტნიორებთან ერთად; 2) კრიმინალური გაერთიანებები, რომლებიც რეკრეტირობდნენ, კლავდნენ ადამიანებს და სხვა ბანდიტურ ქმედებებს სჩადიოდნენ; 3) „ეთნიკური ნიშნით შექმნილი ჯგუფები“, რომლებიც კონფლიქტურ ზონებში იტაცებდნენ ადამიანებს და ვაჭრობდნენ ნარკოტიკებით.⁷⁸ მაგალითად, 2000 წლის აგვისტოში პანკისის ხეობაში გაიტაცეს ნითელი ჯვრის საზოგადოების თანამშრომლები და შემდეგ გაათავისუფლეს.

74 შუბითიძე, ვერა. „უსაფრთხოება და ეთნიკური კულტურის ადაპტაციის უნარი ახალ სოციალურ-კულტურულ გარემოსთან.“ უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი), რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002.

75 იქვე, გვ. 94-95

76 ხუციშვილი, ლია. „რელიგიური რეორიენტაციის პრობლემები პოლიტიკურ საზოგადოებაში.“ უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი), რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. გვ. 167.

77 ჯონსი, სტივენ. საქართველო: პოლიტიკური ისტორია დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ. თბილისი: სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, 2013. გვ. 363.

78 ჯონსი, სტივენ. საქართველო: პოლიტიკური ისტორია დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ. თბილისი: სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, 2013. გვ. 366.

ხელისუფლებამ დამნაშავეები პასუხისგების გარეშე დატოვა. ასევე, 2000 წლის ნოემბერში გაიტაცეს ესპანელი ბიზნესმენები და მხოლოდ ერთი წლის შემდეგ, 2001 წლის 17 დეკემბერს გაათავისუფლეს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ პანკისის ხეობაში მოქმედი კრიმინალური ჯგუფების ეთნიკური შემადგენლობა არაერთგვაროვანი იყო.⁷⁹ 2001 წელს გაათავისუფლებული ბიზნესმენები თავიანთ ჩვენებაში საუბრობენ პანკისში მოქმედი კრიმინალური დაჯგუფებების პეტეროგენულობაზე, და მათ წევრებს შორის ასახელებენ ქისტებს, ქართველებს, ამერბაიჯანელებს და ჩეჩნებს.⁸⁰

1990-იანებში საქართველოს ეკონომიკაში კრიმინალების ბატონობა განპირობებული იყო გარკვეული გარემოებით: სასაზღვრო ზოლებთან სიახლოვე, საერთაშორისო ბაზრებზე იოლი წვდომა და ცენტრისგან დაშორებულობა. შესაბამისად, ტრანსნაციონალურმა კრიმინალურმა დაჯგუფებებმა ისარგებლეს გეოგრაფიული მდებარეობით და უკონტროლო ზონებით აჭარაში,⁸¹ აფხაზეთში, სამხრეთ ოსეთსა და პანკისის ხეობაში და ისინი შუა აზიიდან ნარკოტიკების დინების ტრანზიტულ რეგიონებად აქციეს.⁸²

სწორედ ამ კონტექსტში უნდა განვიხილოთ 1999-2002 წლებში პანკისის ხეობაში გავრცელებული კრიმინალი და ნარკოტიკებით ვაჭრობა, რაც არაერთხელ გახდა მეზობელ სოფლებში მცხოვრებ ეთნიკურ ქართველებთან ურთიერთობის გამწვავების საფუძველი. თუმცა, როგორც ქეთევან ხუციშვილი წერს თავის ნაშრომში „კავკასია გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით“ „პანკისში ქისტი და ქართველი მოსახლეობის ინტერესებს ერთად სძლია ქისტი და ქართველი კრიმინალების საერთო ინტერესებმა, ხეობა ნარკოტიკებისა და კონტრაბანდის სატრანზიტო ზონად იქცა“.⁸³

11 სექტემბრამდე ხელისუფლება პანკისში ფორმალური ჩაურევლობის პოლიტიკას ირჩევს. შევარდნაძის ხელისუფლების ჩაურევლობის პოლიტიკამ, რომელიც ერთნაირად შემწყნარებელი იყო როგორც კრიმინალთა, ისე „ბოევითა“ ქმედებებისადმი პანკისის ხეობაში, საფუძველი გაუყარა მედიისა და ექსპერტების მიერ ამ ჯგუფების კომოგენურად ნარმოჩენას. 2000-იანი წლების სამეცნიერო წყაროები არ ავლენენ მკაფიო საზღვრებს მებრძოლებს, მუჭაშიდებსა და კრიმინალებს შორის. თავდაპირველად საქართ-

79 Kurtsikidze, Shorena and Vakhtang Chikovani. "Georgia's Pankisi Gorge: An Ethnographic Survey." *Berkeley Program in Soviet and Post-Soviet Studies: Working Paper Series*, 2002. Accessed November 20, 2017. <https://escholarship.org/uc/item/64d7v9hj>. გვ. 37.

80 მაისინიშვილი, ხუციშვილი. *პანკისი: ნარსული და თანამედროვეობა*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2008. გვ. 297.

81 მაგალითად, აჭარაში ეკონომიკა ფიქტიური ორგანიზაციებით მუშაობდა (მაგ. შპს-ბასრი), რომლებსაც გაქონდათ ნარკოტიკები და ზოგიერთ მათგანს არალეგალური ვაჭრობის მხრივ მონოპოლია ჰქონდათ დამყარებული.

82 ჯონსი, სტივენ. *საქართველო: პოლიტიკური ისტორია დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ*. თბილისი: სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, 2013. გვ. 365.

83 ხუციშვილი. ქეთევან. *კავკასია გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით (სუბიექტები, ინტერესები)*. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. გვ. 38.

ველოს ხელისუფლება „ბოევიკებთან“ ურთიერთობის დალაგებას საკუთარი ძალებით გეგმავდა და „რადიკალური ზომების მიღებისგან თავს შეგნებულად იკავებდა“.⁸⁴ 2001 წლამდე ხელისუფლების პოზიციებში ჩანს „პრობლემის საკუთარი ძალით გადაწყვეტის“ სურვილი.⁸⁵ ამასთანავე, ჩეჩენი ბოევიკების პანკისის ხეობაში ყოფნა ექსპერტების მიერ „საფრთხედ“ აღიქმებოდა იმდენად, რამდენადაც ეს შეიძლება გამხდარიყო რუსეთის მიერ საქართველოსთვის სერიოზული პრობლემების შექმნის მიზეზი.⁸⁶ 2001 წლის 11 სექტემბრამდე მთავრობის ზოგიერთი ნარმომადგენელი უარყოფდა „ბოევიკების“ არსებობას პანკისის ხეობაში და ამბობდა, რომ იქ მხოლოდ კრიმინალური დაჯგუფებებია. თუმცა, ხელისუფლება არაფერს აკეთებდა კრიმინოგენური ვითარების აღსაკვეთად, რაც პირველ რიგში პანკისის ხეობის მაცხოვრებლებს აყენებდა საფრთხის წინაშე.

ვინაიდან ხელისუფლებამ თავის დროზე ვერ მოაწესრიგა კრიმინალური მდგომარეობა, მან საფუძველი შეუქმნა ამ მოცემულობის პოლიტიკურ ჭრილში თარგმნას და კრიმინალებთან ბრძოლის „ტერორისტებთან“ ბრძოლად გადაქცევას. 2001 წელს თავად საჯარო სექტორის ნარმომადგენელი⁸⁷ ამბობს, რომ პანკისში მდგომარეობა არა პოლიტიკური, არამედ კრიმინალური თვალსაზრისით საჭიროებს მონესრიგებას.⁸⁸ 2001 წლის ივლისში მედიამ გამოქვეყნებული ერთ-ერთი სტატიის თანახმად, „ბიზნესს [უკანონო ბიზნესს], რომელიც რამდენიმე ადამიანის კერძო ინიციატივა იყო, თავად ხელისუფლებამ აუნთო მწვანე შუქი და თავად შეუწყო ხელი ცალკეული უკანონო ქმედების მკაცრად ორგანიზებულ, სისტემური ხასიათის დანაშაულებრივ ბიზნესად ჩამოყალიბებას“.⁸⁹ ექსპერტი მამუკა არეშიძეც 2001 წლის ივლისში გამოქვეყნებულ ინტერვიუში შენიშნავს, რომ პანკისში არსებული ვითარება „წლების განმავლობაში მიმდინარე პროცესების – ხელისუფლებისა და ადგილობრივი მოსახლეობის არასწორი ურთიერთობების – ლოგიკურ[ი] შედეგ[ია]“.⁹⁰

ხეობაში კრიმინოგენური ვითარების აღსაკვეთად არც გეგმა არსებობდა და არც პოლიციას გადაუდგამს რაიმე ქმედითი ნაბიჯი. ნოდარ ნათაძის აზრით პანკისის ხეობაში მთელი პროცესი თვითდინებაზე იყო მიშვებული.⁹¹ მხოლოდ 2001 წელს დაიწყო პრეზიდენტმა ელუარდ შევარდნაძემ კრიმინოგენური დაჯგუფების გამოვლენისთვის გეგმის

84 კეკელიძე, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. გვ. 16.

85 იქვე, გვ. 17.

86 იქვე, გვ. 14, 17, 18.

87 საზღვრის დაცვის დეპარტამენტის თავჯდომარე ე. ჩხეიძე

88 კეკელიძე, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. გვ. 19.

89 იქვე, გვ. 30.

90 იქვე, გვ. 31.

91 კეკელიძე, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. გვ. 24.

შემუშავებაზე ლაპარაკი.⁹² 2001 წლის ივლისში პრეზიდენტი მოუწოდებს შინაგან საქმეთა და უშიშროების სამინისტროებს ბოლო დროს ჩადენილი დანაშაულების გახსნისკენ, დამნაშავეთა დასჯისკენ და ნარკოტიკების წინააღმდეგ ბრძოლის გააქტიურებისკენ.⁹³ ახმეტის გამგებელი და სამართალდამცავები პანკისის ხეობაში სპეცოპერაციის აუცილებლობას ვერ ხედავდნენ და თვლიდნენ, რომ ლოკალური მასშტაბის პოლიციური ოპერაციაც საკმარისია კრიმინალური დაჯგუფებების წინააღმდეგ საბრძოლველად.⁹⁴

პანკისის ხეობის მოსახლეობის წინაშე მდგარი გამოწვევების საპასუხოდ ხელისუფლებამ ჯერ 2000 წელს პოლიციის ქვეგანყოფილება გამოიყვანა დუსიდან (სოფ. პანკისის ხეობაში), რაც სამხარეო ადმინისტრაციის მითითებით მოხდა, შემდეგ კი პანკისის ხეობის მისადგომებთან ჯარი შეიყვანა და ბლოკ-პოსტების მონეობის გადანაცვტილება მიიღო,⁹⁵ რითაც ინსტიტუციურად გარიყა პანკისის ხეობის მთელი მოსახლეობა და ისინი მართო დატოვა კრიმინალის წინაშე. თუმცა, უფრო მეტიც, ამ ქმედებით სახელმწიფომ მთლიანად პანკისის მოსახლეობა წარმოაჩინა „საფრთხედ“, რომლისგანაც ბლოკ-პოსტებით იცავდა საქართველოს დანარჩენ მოსახლეობას. შესაბამისად სიტუაციის დარეგულირების ნაცვლად, ხელისუფლებამ ფორმალური ჩაურევლობის პოლიტიკით პანკისის ხეობა სახელმწიფოს მონეცია. ეს არის პერიოდი, როდესაც პანკისის ხეობაში კრიმინალთან ერთად მწვავედ იდგა ჰუმანიტარული კრიზისის საკითხი, რადგანაც ჩეჩენი ლტოლვილები ელემენტარული საკვების გარეშე დარჩნენ ჰუმანიტარული დახმარების შემცირების გამო.⁹⁶ ამგვარად, კრიმინალთა ქმედებები ადგილობრივი მოსახლეობის კეთილდღეობას ემუქრებოდა. მაგალითად, 2000 წელს წითელი ჯვრის თანამშრომლების გატაცების შემდეგ, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციამ ჩეჩენი ლტოლვილებს პანკისში მძევლების გათავისუფლებამდე დახმარება შეუწყვიტა.⁹⁷ 2001 წლის ივლისში მედიაში გამოქვეყნებული სტატიის თანახმად, ხელისუფლებას „არ აღმოაჩნდა პოლიტიკური ალღო და გამჭრიახობა იმისთვის, რომ კეთილგანწყობილ ქისტებს მისი ნდობა არ დაეკარგა“.⁹⁸ პანკისელები ხეობაში მიმდინარე პროცესებს „რუსეთის სპეცსამსახურებს, საქართველოს ძალოვანებსა და ხელისუფლების ზოგიერთ წარმომადგენელს აბრალებენ“.⁹⁹ ამასთან ერთად, მედიაში საუბრობენ ბლოკ-პოსტებზე განლაგებული ძალოვანი უწყებების წარმომადგენლების კრიმინალურ სამყაროსთან თანამშრომლობის ფაქტებზე.^{100 101}

92 იქვე, გვ. 22.

93 იქვე, გვ. 25.

94 იქვე, გვ. 23.

95 იქვე, გვ. 25.

96 იქვე, გვ. 25.

97 იქვე, გვ. 86.

98 იქვე, გვ. 29.

99 იქვე, გვ. 32.

100 კველიძე, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კულკეთი ინსტიტუტი, 2007. გვ. 37.

101 იქვე, გვ. 40.

პანკისის კრიზისის დროს საქართველო ნარკოტიკების სატრანზიტო დერეფნად იყო ქცეული.¹⁰² საქართველოს სასაზღვრო და საბაჟო გამშვებ პუნქტებზე მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის, სპეცტექნიკის და პროფესიული კადრების სიმცირე რეალურად ნიშნავდა სასაზღვრო ზოლის დაუცველობას და საბაჟო კონტროლის არასახარბიელო მუშაობას, რაც საქართველოს ნარკოტიკების სატრანზიტო ქვეყნად ქვეყნისთვის განსაკუთრებით მონყვლადს ხდიდა. თუმცა, გარდა ტექნიკური გაუმართაობისა, პანკისელები ხეობაში ნარკოტიკების არსებობის მიზეზად სამართალდამცავების არაქმედით მუშაობასაც ასახელებდნენ.¹⁰³ ადგილობრივების აზრით „ნარკობიზნესმენები“ ხელშეუხებელი არიან და სწორედ ამან მიიყვანა ხეობა მწვავე კრიმინოგენულ სიტუაციამდე. უფრო მეტიც, ნარკოტიკების გასაღება ხშირად მოსახლეობის თვალწინ ხდებოდა.¹⁰⁴ ამასთანავე, საქართველოს გეოპოლიტიკური მდებარეობაც ხდიდა მას ნარკოტიკებით ვაჭრობისთვის მიმზიდველ ქვეყანად. ანტიკორუფციული საბჭოს წევრის, გივი თარგამაძის თქმით, „წლის განმავლობაში ქვეყანამ 300 მილიონი დოლარის ჰეროინი მოიხმარა. რაც შეეხება ტრანზიტს, აქ გაცილებით დიდ თანხებზე – მილიარდებზეა საუბარი“.¹⁰⁵ აქედან გამომდინარე, შეუძლებელია ასეთი მასშტაბის არალეგალური საქმიანობა საქართველოს ხელისუფლების გარეშე განხორციელებულიყო.

სახელმწიფოსგან უგულებელყოფილი მოსახლეობა საკუთარი ძალებით შეუდგა კრიმინალთან ბრძოლას და წესრიგის დამყარებას: შეიქმნა სახალხო ლაშქარი, რომელიც დროებით მოქმედებდა; ხეობის მოსახლეობის გადანაცვებით დუისის შესასვლელში პატრულირებდა ადგილობრივი მოსახლეობისგან შემდგარი ჯგუფი;¹⁰⁶ უხუცესთა გადანაცვებით შეიქმნა ახალგაზრდების შეიარაღებული რაზმი;¹⁰⁷ ასევე ჩატარდა რამდენიმე სახალხო ყრილობა: 1) ნითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტის თანამშრომლების გატაცების შემდეგ, 2000 წლის 15 აგვისტოს სოფელ დუისში გაიმართა ყრილობა, სადაც ადგილობრივმა მოსახლეობამ აღნიშნა, რომ „არ შეეგუებოდნენ კრიმინალთა თარეშს“ და გადანაცვით შეემუშავებინათ დოკუმენტი, რომელიც ხეობაში ხელისუფლების და მოსახლეობის პასუხისმგებლობის საკითხს განსაზღვრავდა.¹⁰⁸ 2) 2000 წლის 13 დეკემბერს სოფელ ჭოყოლოსა და 14 დეკემბერს სოფელ დუისში ქისტები შეიკრიბნენ თავყრილობაზე, სადაც ადამიანთა გატაცებით დაკავებულ პირთა ვინაობის გამხელას და დასჯას ითხოვდნენ. საგულისხმოა, რომ მათ ანონიმურად, წერილობით აღწერეს

102 კველიძე, თამარ. პანკისი პრესის ფურცლებზე. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. გვ. 54

103 იქვე, გვ. 55.

104 იქვე, გვ. 56.

105 იქვე, გვ. 62.

106 ჩიქოვანი, გულდამ. „დასახლების სტრუქტურული ცვლილებები, კონფლიქტური სიტუაციები და მათი დარეგულირების ტრადიციული მექანიზმები.“ უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი), რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. გვ. 136

107 იქვე, გვ. 137.

108 კველიძე, თამარ. პანკისი პრესის ფურცლებზე. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. გვ. 86.

მათ ხელთ არსებული ინფორმაცია კრიმინალებზე, რათა სამართალდამცავებისთვის შეეწყობა ხელი. დილის გაზეთის სტატიის თანახმად, ქისტების ამ გადაწყვეტილებამ პოლიციის უკმაყოფილება გამოიწვია, ქისტებმა კი ისინი კრიმინალთა მფარველობაში დაადასაშულა.¹⁰⁹ 3) 2001 წლის 20 ივლისს სოფელ ომალოში ჩატარდა სახალხო ყრილობა, სადაც გადაწყდა, რომ მოსახლეობა კრიმინალის აღკვეთას უხუცესთა ხელმძღვანელობით, ტრადიციული მეთოდების გამოყენებით შეეცდებოდა.¹¹⁰

2001 წლამდე საქართველოს ხელისუფლება ვერდიებოდა „ბოვეიკების“ ტერორისტებად მოხსენიებას. შევარდნაძე ბოვეიკების ორ კატეგორიას გამოყოფდა და განსხვავებულ დამოკიდებულებას აწვდებდა მათ მიმართ: ა) ბოვეიკების ერთ ნაწილს ჩეჩნეთში მებრძოლი და უკან დაბრუნებული პანკისელი ქისტები შეადგენდნენ. ვინაიდან ისინი საქართველოს მოქალაქეები არიან, „თუ რაიმე დანაშაული აქვთ ჩადენილი, მათთან საუბარია საჭირო და არა ხელაღებით ლანძღვა“.¹¹¹ ბ) „ბოვეიკების“ მეორე ნაწილს შეადგენდნენ ჩეჩენი ეროვნების „ბოვეიკები“, რომელთა ნაწილი, შევარდნაძის თქმით, საქართველოში სამკურნალოდ იმყოფებოდა და შევარდნაძე მათ რუსეთში დაბრუნებას ეტაპობრივად გეგმავდა. თუმცა, 2001 წელს მედიში გამოქვეყნებული სტატიის ავტორი მიიჩნევს, რომ ჩეჩნეთში რუსეთის ახალი სადამსჯელო ოპერაციების დროს ლტოლვილების რუსებისთვის გადაცემა მათ გარდაუვლად განიზღვას ნიშნავდა, რაც „ცივილიზებული ქვეყნის ხელისუფლებას“. არ ეპატიება.¹¹² მაშასადამე, მედიისგან და ექსპერტებისგან განსხვავებით, საქართველოს ხელისუფლება ზოგჯერ ერთმანეთისგან განასხვავებდა კრიმინალურ დაჯგუფებებს და „ბოვეიკებს“ და, უფრო მეტიც, ბოვეიკებს შორის განსხვავებულ ჯგუფებსაც გამოყოფდა.¹¹³ თუმცა, როდესაც საქმე ეხებოდა ამ დაჯგუფებებთან ურთიერთობას, ის ორივე მათგანისადმი „ჩაურევლობის“ პოლიტიკას მიმართავდა და უკულებლყოფდა ადგილობრივების მოთხოვნას მოენსარიგებინა კრიმინალური თვალსაზრისით მდგომარეობა.

1.3. პანკისის კრიზისი და გლობალური პოლიტიკის გავლენა საქართველოს ხელისუფლებათა მიდგომებზე 11 სექტემბრის შემდეგ

როგორ ვითარდება მოვლენები 2001 წლის 11 სექტემბრის შემდეგ და რა იცვლება ხელისუფლების პოლიტიკაში პანკისის ხეობის მიმართ? 11 სექტემბრის შემდეგ რუსეთმა ნარმატებით მოახერხა ჩეჩნეთის დამოუკიდებლობის მაძიებელ მებრძოლთა წინააღმ-

109 იქვე, გვ. 90.
110 იქვე, გვ. 33
111 იქვე, გვ. 15.
112 იქვე, გვ. 30.
113 იქვე, გვ. 19.

დღე ბრძოლის საერთაშორისო კონტრტერორისტულ ოპერაციასთან გაიგივება¹¹⁴ და ამასთან ერთად, რუსეთის მხარემ უფრო მეტი დაჟინებით დაიწყო პანკისის ხეობის ერთობლივი ინსპექტირების მოთხოვნა.¹¹⁵ თუ 2001 წლამდე რუსეთის მიერ პანკისის „ბანდიტთა თავშესაფრად“ გამოცხადებას და ინტერვენციის საჭიროებას აშშ-ს სახელმწიფო დეპარტამენტი მყისიერი კრიტიკული განცხადებით ეხმარებოდა თავისი გეოპოლიტიკური ინტერესებიდან გამომდინარე,¹¹⁶ 2001 წლის სექტემბრის შემდეგ ამ საკითხზე პოზიცია შეიცვალა და აშშ, რუსეთთან ერთად, დაინტერესებული მხარე გახდა. 11 სექტემბრის შემდეგ პანკისის მსოფლიო უსაფრთხოების რუკაზე მონიშნა და გლობალური პოლიტიკის ნაწილად იქცა. ამგვარად, ის გლობალურ ძალთა გეოპოლიტიკური ინტერესების დაპირისპირებისა და დამთხვევის უმნიშვნელოვანესი ეპიცენტრი გახდა.

2001 წლის 11 სექტემბრის შემდეგ რუსეთმა არ დააყოვნა და 18 სექტემბერს საქართველოს ნოტა გამოუგზავნა. რუსეთის საგარეო საქმეთა სამინისტრო საქართველოსგან მოითხოვდა „ტერორიზმის მხარდაჭერის“ შეწყვეტას, ქართველი მესაზღვრეების მიერ დაკავებული 13 პირის ექსტრადიციას და იჩქერიის რესპუბლიკის ნარმომადგენლობის გაუქმებას.¹¹⁷ საქართველო, რომელიც 2001 წლის სექტემბრამდე უარყოფდა საქართველოში „ბოვიეკების“ არსებობას, ახლა, აშშ-ში დატრიალებული ტრაგიკული მოვლენების გათვალისწინებით, უკვე გაგებით ეკიდება „ტერორიზმის პრობლემებს და მასთან რუსი კოლეგების ზედმეტად მგრძობიარე დამოკიდებულებას“ და უკვე მზაობასაც კი გამოთქვამს „ითანამშრომლოს ყველა ქვეყანასთან, მათ შორის რუსეთთან, ტერორიზმის ნებისმიერი გამოვლენის წინააღმდეგ“.^{118,119} ქართული მხარე მზადყოფნას აცხადებს საერთაშორისო ვალდებულებების შესასრულებლად და დანაშაულის ჩამდენ პირთა ექსტრადიციისთვის.

რუსეთის მედია ნიშნის მოგებით წერდა, რომ დროა აშშ-მ „ძველ მეგობარს“ ახლებურად შეხედოს და ჩეჩენ სეპარატისტებში „ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის“ გმირების ნაცვლად „ბინ ლადენის მიმდევრები“ დაინახოს.¹²⁰ რუსეთმა ვერ შეძლო იმავე წარმატებით საქართველოს ტერორისტულ ინტერნაციონალთან გაიგივება, რაც არსებითად საქართველოს გეოპოლიტიკური მდგომარეობის და აღებული კურსის შედეგი იყო. საქართველომ „ტერორისტი ქვეყნის“ იარღილი აირიდა. თუმცა, პანკისის ხეობა გახდა ის ველი, რომელიც საქართველომ დათმო და სადაც გლობალური და რეგიონული ინ-

114 Williams, Brian G. *Shattering the al-Qaeda-Chechen Myth*. April 23, 2013. ნედომი 10 მაისი, 2018. <https://jameslow.com/program/shattering-the-al-qaeda-chechen-myth/>

115 კეკელიძე, თამარ. პანკისი პრესის ფურცლებზე. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. გვ. 45.

116 იქვე. გვ. 126.

117 იქვე. გვ. 134.

118 იქვე. გვ. 135.

119 იქვე.

120 იქვე. გვ. 137.

ტერესები გადაიკვეთა.¹²¹ პანკისის ეთნიკურ-რელიგიური სტიგმატიზაცია იყო ის საფა-სური, რომელიც საქართველომ „ტერორისტი“ ქვეყნის იმიჯის თავიდან ასარიდებლად გადაიხადა. სტივენ ჯონსის აზრით, თანამედროვე ქართულმა ისტორიოგრაფიამ შექმნა მუსლიმური „სხვა“ და მასთან დაპირისპირებაში განსაზღვრა საქართველო. ქართველი ისტორიკოსები საქართველოს წარმოდგენდნენ, როგორც „ქრისტიანულ ბარიერს“ ისლამურ აღმოსავლეთთან.¹²² პანკისის კრიზისის დროსაც, ხეობის მუსლიმურ „სხვად“ მონიშნით და მასთან დაპირისპირებით განისაზღვრა საქართველოს როლი საერთაშორისო პოლიტიკურ არენაზე.

2001 წლის 27 ნოემბერს, ოთხი საათის განმავლობაში, რუსეთის თვითმფრინავებმა და შვეულმფრენებმა ხეობის დასახლებული პუნქტების მიმდებარე ტერიტორიებს და საძოვრებს 5-ჯერ შეუტყეს.¹²³ ძირითადად ტბათანის მიდამოები დაიბომბა. საქართველოს ნავთობის საერთაშორისო კორპორაციის პრეზიდენტის, გიორგი ჭანტურიას აზრით, „პანკისის დაბომბვა ნავთობსადენის მშენებლობის ჩასაშლელად გამიზნული ქმედებაა“.¹²⁴ 2002 წლის 1-3 თებერვალს რუსეთმა უკვე საერთაშორისო ტრიბუნიდან, მიუნხენში გამართულ უსაფრთხოების 38-ე საერთაშორისო კონფერენციაზე, დასდო საქართველოს ბრალი „ტერორისტების მფარველობაში“, ხოლო დასავლეთის სახელმწიფოებს ორმაგი სტანდარტების პოლიტიკაში.¹²⁵ პასუხად, აშშ-მ რეგიონში თავისი სამხედრო როლის გაძლიერებაზე და საქართველოსთვის „ტერორიზმის პრობლემის“ გადაჭრაში დახმარების განევაზე დაიწყო საუბარი და მოქმედება. რუსეთის ხელისუფლება კი, გაზეთ „გარდიანის“ 2002 წლის სტატიის თანახმად, თავს „მარგინალიზებულად“ გრძობდა, რადგან თავისი მცდელობების მიუხედავად, პანკისში ჩეჩენი მებრძოლების დაბომბვის შესაძლებლობა არ მიეცა.¹²⁶ ამ პერიოდში პანკისი აშშ-სა და რუსეთს შორის ინტერესთა დაპირისპირების და დამთხვევის ასპარეზად უნდა განვიხილოთ.¹²⁷

2002 წელს აშშ-მ საქართველოს სამხედრო სფეროს რეორგანიზების მიზნით დაიწყო „ნერთისა და ალჭურვის“ პროგრამა, რაც ითვალისწინებდა 1200¹²⁸ ჯარისკაცის განე-

121 სუბელიანი, სოზარ. „გასული კვირის ყველაზე ხმაურიან თემად დღეწილთა ყრილობა და ამ ყრილობაზე“ რადიო თავისუფლება. 17 თებერვალი, 2002. წვდომა 5 აპრილი, 2018. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/1518909.html>.

122 ჯონსი, სტივენ. საქართველო: პოლიტიკური ისტორია დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ. თბილისი: სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, 2013. გვ. 355.

123 მაზიხიშვილი, ხეთოსო. პანკისი: ნარსული და თანამედროვეობა. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2008. გვ. 302.

124 კეკელიძე, თამარ. პანკისი პრესის ფურცლებზე. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კულევითი ინსტიტუტი, 2007. გვ. 44.

125 იქვე, გვ. 147.

126 Traynor, Ian. „Russia Angry at US War Plan for Georgia.“ *The Guardian*. February 22, 2002. წვდომა 5 აპრილი, 2018. <https://www.theguardian.com/world/2002/feb/22/usa.chechnya>.

127 ხუციშვილი, ქეთევან. კავკასია გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით (სუბიექტები, ინტერესები)“ უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი), რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. გვ. 39.

128 სხვა წყაროს თანახმად 1600 ჯარისკაცის: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/1523045.html>

რთანა და მათ მომარაგებას 64 მილიონი დოლარის ღირებულების მსუბუქი იარაღით, ტრანსპორტითა და კომუნიკაციის საშუალებებით.¹²⁹ ქართული არმიის მომზადების პირველი ფაზა რეგიონში სიტუაციის შესწავლას დაემთო, მეორე ფაზა საშტატო-სამეთაურო სწავლებას, მესამე – ჯარის ქვედანაყოფების განვრთნას. ამასთან ერთად, 2002 წლის 30 აპრილს საქართველოში ჩამოვიდა ამერიკელ ინსტრუქტორთა პირველი 20 ადამიანიანი ჯგუფი, რომლის მიზანიც კონტრტერორისტული ოპერაციისთვის მომზადება იყო.¹³⁰ ამასობაში, 2002 წლის აგვისტოში რუსეთმა განაახლა პანკისის ხეობის დაბომბვა და 8 ვერტმფრენმა ხეობასა და მოსაზღვრე ტერიტორიებზე ე.წ. „კასეტური“ ბომბები ჩამოყარა.¹³¹ მალევე, 2002 წლის აგვისტოს ბოლოს დაიწყო „წვრთნისა და აღჭურვის“ პროგრამის მესამე ფაზა და სასწავლო პოლიგონს, სადაც წვრთნები მიმდინარეობდა პრეზიდენტმა შევარდნაძემ 11 სექტემბრის მსხვერპლთა ხსოვნის პოლიგონი უწოდა.¹³² ასევე, აგვისტოს ბოლოს პანკისის ხეობის მისადგომებში დაიწყო სამეთაურო-საშტაბო სწავლებები „კახეთი 2002“ და საქართველოს ესტუმრნენ აშშ-ს სენატორები ჯონ მაკკენინი და ფრედ ტომფოსონი და, მათთან ერთად, ევროპაში ნატოს გაერთიანებული შეიარაღებული ძალების უმაღლესი მთავარსარდლის მოადგილე.

თუ საქართველო აღიარებდა პანკისის ხეობაში „ტერორიზმის საფრთხეს“, მაშინ მას მოუწევდა სპეცოპერაციის ჩატარება, წინააღმდეგ შემთხვევაში არსებობდა რისკი, რომ გლობალური ძალები მისგან დამოუკიდებლად იმოქმედებდნენ.¹³³ პანკისში „ტერორიზმის საფრთხის“ უარყოფა ხელისუფლებამ ვერ შეძლო, თუმცა ჰქონდა მცდელობები სიფრთხილე გამოეჩინა: ერთი მხრივ, კრიმინალები და ბოვეიკები, ხოლო მეორე მხრივ, ბოვეიკები და ტერორისტები გაემიჯნა ერთმანეთისგან და ზოგჯერ „ბოვეიკების“ ცალსახად „ტერორისტებად“ მოხსენიებასაც ვერიდებოდა.¹³⁴

2002 წლის აგვისტოს ბოლოს საქართველოს მთავრობამ პანკისის ხეობაში ანტიკრიმინალური და ანტიტერორისტული ოპერაციები დაიწყო. პირველი ოპერაცია 2002 წლის 6 სექტემბრისთვის დასრულდა და მის ფარგლებში 41 ეჭვმიტანილი დააკავეს.¹³⁵ დაკავებულთა შორის იყვნენ ქართველები, ქისტები, ჩეჩნები და არაბები, რაც თავის მხრივ იმაზე მიუთითებს, რომ პანკისის ხეობაში მიმდინარე უკანონო სხვადასხვა ეთნიკურ ჯგუფებთან არის დაკავშირებული და მას კრიმინალთან უფრო მეტი აქვს საერთო, ვიდ-

129 მელიქიძე, ლია. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*. თბილისი: შვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. გვ.8.

130 იქვე. გვ. 8.

131 კეკელიძე, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. გვ. 48.

132 ლიკლიკაძე, კობა. *ამერიკული წვრთნისა და აღჭურვის პროგრამა და შევარდნაძის სიურპრიზი*. რადიო თავისუფლება. 29 აგვისტო, 2002. ნედრომა 10 მარტი, 2018. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/1523045.html>

133 მაისიმიდინივილი, ხვთისო. *პანკისი: წარსული და თანამედროვეობა*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2008. გვ. 305.

134 კეკელიძე, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. გვ.50.

135 იქვე. გვ.51.

რე რელიგიით მოტივირებულ დანაშაულთან. დაკავებულებთან ერთად ამოღებული ნივთმტკიცებების ჩამონათვალში გვხვდება „ცეცხლსასროლი იარაღი, ყალბი პასპორტები და ვაჰაბიტური ლიტერატურა“.¹³⁶ თუმცა, უცნობია, 2002 წელს რა კონკრეტულ კრიტერიუმებს და ცოდნას ეყრდნობა „ვაჰაბიტური ლიტერატურის“ იდენტიფიცირება სპეცრაზმის მიერ.

ამ პერიოდის მედიაშიც ღიად წერენ „ვაჰაბიტებისა“ და კრიმინოგენური ვითარების მიზეზ-შედეგობრივ კავშირებზე.^{137 138} ზოგიერთი მკვლევარი მედიაზე უფრო შორს მიდის და ადამიანის გამოსასყიდის მოთხოვნით გატაცების მიზეზს ეთნიკურ თავისებურებებში ეძებს. ამ კავშირის რაციონალურობის მტკიცებულებად ერთ-ერთ ავტორს მოჰყავს ვაინახურ ენაში მონის აღმნიშვნელი ტერმინი „ლეი“, რომელიც აღნიშნავდა „მოტაცებულ, უმინაწყო პიროვნებას, რომელიც გამოსასყიდი პატრონის უყოლობის გამო მთელი თავისი სიცოცხლე მფლობელს ემსახურებოდა“.¹³⁹ თუმცა, მძევლად აყვანის ტაქტიკის ეთნიკური ესენციალიზება, ცხადია, ვერ უძლებს ისტორიულ კრიტიკას, ვინაიდან მეცხრამეტე საუკუნეში ცარიტული რუსეთის მიმართავდა მძევლად აყვანის ტაქტიკას ადგილობრივი მოსახლეობის დასამორჩილებლად ჩრდილოეთ კავკასიაში.¹⁴⁰

ბუნდოვანი, არანოუანსირებული და შეუსწავლელია პანკისის ხეობაში მოქმედი დაჯგუფებების მიკუთვნებულობა, ურთიერთმიმართება და კლასიფიცირების მეთოდოლოგია. საქართველოს ხელისუფლება აცხადებს, რომ პანკისში ტარდება ანტიკრიმინალური და ანტიტერორისტული სპეცოპერაცია. წყაროების თანახმად, დაჭერილი რამდენიმე ეჭვმიტანილი კრიმინალი სხვადასხვა ეთნიკურ ჯგუფებს მიეკუთვნება, მათ შორის არიან ქართველები, ქისტები, აზერბაიჯანელები და ჩეჩნები.¹⁴¹ მაგალითად, ესპანელი ბიზნესმენების გატაცებისთვის ეთნიკურად ქართველი შოთა ჭიკიაშვილი გაასამართლეს. აქედან გამომდინარე, უცნობია თუ რის საფუძველზე ხდება შესაძლებელი კრიმინალური ჯგუფების, მუჯაჰიდების, ე.წ. ვაჰაბიტებისა და „ბოვეიკების“ ერთმანეთთან უპირობოდ გაიგივება.

პანკისის ხეობაში ვითარების მოგვარების გზად მედია ჩეჩენ ლტოლვილთა ჩეჩენეთში დაბრუნებას სახავეს.¹⁴² ახმეტის რაიონის გამგებლის, პავლე ცაძიკიძის აზრით, ილუზიაა იმის მოლოდინი, რომ ლტოლვილების ჩეჩენეთში დაბრუნების შემდეგ კრიმინოგენური

136 იქვე.

137 იქვე, გვ. 65.

138 იქვე, გვ. 64.

139 მელიქიშვილი, ლია. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*. თბილისი: შვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. გვ. 85.

140 Politkovskaya, Anna. *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003. გვ. 22.

141 კეკელიძე, თამარ. *პანკისის პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კულევითი ინსტიტუტი, 2007. გვ. 50.

142 იქვე, გვ. 114.

ვითარება გაუმჯობესდება, რადგან, მისი მტკიცებით, დანაშაულთა უმრავლესობა საქართველოს მოქალაქეებმა ჩაიდინეს. საქართველოში ჩეჩნური დიასპორის ყოფილი წარმომადგენელი, ხიზრი ალდამოვიც მიიჩნევს, რომ ლტოლვილთა რეპარტიაცია არ არის მათთვის უსაფრთხო, თუმცა ის კარგად აცნობიერებს იმ ფაქტსაც, რომ „საქართველო რუსეთიდან სერიოზულ ზენოლას განიცდის“.¹⁴³ პანკისის ხეობის ადგილობრივი მოსახლეები, მათ შორის ქართველები, ოსები და ქისტები ჩეჩენ ლტოლვილებს დადებითად ახასიათებდნენ და აღნიშნავდნენ მათ მოკრძალებულ ქცევას.¹⁴⁴ ყოველი ქართველი და ოსი რესპონდენტები 2000-2001 წლებში ეთნოლოგებთან საუბარში უარყოფდნენ ჩეჩენ ლტოლვილთა მონაწილეობას კრიმინალში და ხაზს უსვამდნენ იმას, რომ „ქიტი და ქართველი კრიმინალები შეკრულები არიან სამართალდამცავებთან“.¹⁴⁵ პანკისელები დიდი ხნის გამწვანლობაში ცდილობდნენ, რომ ხელისუფლებას ხეობაში არსებული კრიმინოგენური ვითარება მოეგვარებინა, თუმცა ხელისუფლება პოლიციის დონეზეც კი არ ერეოდა ადგილზე ვითარების დასარეგულირებლად და პოლიციის ქვეგანყოფილებაც კი გაიყვანა ხეობიდან, ხოლო 2001 წლის 11 სექტემბრის შემდეგ, ის პირდაპირ ანტიტერორისტული სპეცოპერაციით ახსენებს ადგილობრივებს თავის არსებობას.

2002 წლის სექტემბერში საქართველომ უარი განაცხადა რუსეთისთვის ჩეჩნების გადაცემაზე, რის შემდეგაც რუსეთის პრეზიდენტმა პუტინმა საქართველო კრიმინალების ანუ არაპოლიტიკური დევნილების მფარველობაში დაადანაშაულა. ამასთანავე, 2002 წელს ინგუშეთის ტერიტორიაზე რუს სამხედროებსა და ჩეჩენ მებრძოლებს შორის მიმდინარე ბრძოლებმა, რუსეთს საქართველოსადმი ახალი მოთხოვნების ნაყენების საფუძველი მისცა. 2002 წლის 7-8 ოქტომბერს კიშინოვში რუსეთისა და საქართველოს პრეზიდენტები შეთანხმდნენ, რომ მოხდებოდა ა) რუსეთ-საქართველოს საზღვრის ჩეჩნეთის მონაკვეთის ერთობლივი პატრულირება; ბ) საქართველოში დაკავებული ჩეჩენი მებრძოლების ექსტრადიცია; გ) სპეცსამსახურებს შორის კონტაქტების გააქტიურება; დ) ტერორიზმთან ბრძოლის საკითხში კოორდინატორების გამოყოფა.¹⁴⁶

მოგვიანებით, 2003 წლის 3 მარტიდან, ე.ი. რუსეთ-საქართველოს პრეზიდენტების შეხვედრამდე 3 დღით ადრე, პანკისის ხეობაში ანტიტერორისტული ოპერაციების მესამე ფაზა იგეგმება. ექსპერტთა აზრით „პრეზიდენტების პირისპირ შეხვედრამდე სამი დღით

143 კველიძე, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. გვ. 114-115.

144 ჩიქოვანი, გულდამ. „დასახლების სტრუქტურული ცვლილებები, კონფლიქტური სიტუაციები და მათი დარეგულირების ტრადიციული მექანიზმები.“ *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. გვ. 119.

145 ჩიქოვანი, გულდამ. „დასახლების სტრუქტურული ცვლილებები, კონფლიქტური სიტუაციები და მათი დარეგულირების ტრადიციული მექანიზმები.“ *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. გვ. 139.

146 მელიქიშვილი, ლია. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. გვ. 9

ადრე პანკისის ხეობაში დანაშაულებრივი ანტიტერორისტული ოპერაციის შესახებ ფაზა არ მისცემს რუსეთის პრეზიდენტს მწვავე განცხადებების გაკეთებისა და მთავარი თემებიდან პანკისის პრობლემაზე ყურადღების გადატანის საშუალებას.¹⁴⁷

საფრთხე ემუქრებოდა ნებისმიერს, ვის ექსტრადიციასაც რუსეთის მთავრობა მოითხოვდა. მაგალითად, 2002 წელს მესამეჯერებმა საზღვრის არალეგალურად გადმოკვეთისთვის 13 ჩეჩენი დააკავეს და მათი ნაწილი რუსეთს გადასცეს. ორმა მათგანმა, ისლამ კაშიევმა და თემურ ბაიმურზაევმა, საქართველოს უზენაეს სასამართლოს მიმართა და 2004 წლის 6 თებერვალს, დაკავებიდან წელიწადნახევრის შემდეგ, სასამართლომ ისინი გაამართლა. თუმცა, სასამართლოს გადაწყვეტილებიდან ორ დღეში კაშიევი და ბაიმურზაევი გაუჩინარდნენ და აღმოჩნდა, რომ ისინი ლარსის საბაჟოზე დააკავეს რუსეთში გადასვლის მცდელობისას. საქართველოში ჩეჩენ ლტოლვილთა სამოგადოება საეჭვოდ მიიჩნევდა, რომ ადამიანებს, რომლებიც რუსეთში იძებნებოდნენ, საზღვარი საბაჟოს გავლით გადაეკვეთათ და ვარაუდობდა, რომ მათი საიდუმლო ექსტრადიცია მოხდა. საქართველოს პრეზიდენტი მიხეილ სააკაშვილი, მიუხედავად იმისა, რომ უზენაესმა სასამართლომ ჩეჩენები გაამართლა, აცხადებდა: „ჩემი ინფორმაციით, ისინი ნამდვილად მებრძოლები არიან“.¹⁴⁸

1999-დან 2006 წლამდე ჩეჩენ ლტოლვილთა უფლებების ხელყოფის არაერთი ფაქტი დაფიქსირდა მაშინ, როდესაც ლტოლვილის სტატუსის მიღება არ უნდა ყოფილიყო შებენიანი „რასის, რელიგიის თუ წარმოშობის ქვეყნის ნიშნით“.¹⁴⁹ ადამიანის უფლებათა ცენტრის თანახმად, საქართველოს მთავრობა ლტოლვილის სტატუსის მიძიებელი ჩეჩენების და ქისტების დისკრიმინაციას ახდენდა. საქართველოს ხელისუფლება საზღვარზე ჩეჩენური წარმოშობის პირებს პრობლემებს უქმნიდა : უარს ეუბნებოდა ლტოლვილის სტატუსზე და აძევებდა ქვეყნიდან; აპატიმრებდა არელეგალური მიგრაციისთვის ისე, რომ ლტოლვილებს არ სთავაზობდა შესაბამის იურიდიულ დახმარებას, რათა მათ მოეთხოვათ ლტოლვილის სტატუსი; ეთნიკური წარმომავლობის გამო არ აძლევდა საქართველოს საზღვრის გადმოკვეთის ნებას იმ ადამიანებს, რომლებიც ლტოლვილის სტატუსის მოთხოვნით შემოდიოდნენ ქვეყანაში.¹⁵⁰

გადატანილი კონფლიქტის შემდეგ ჩეჩენ ლტოლვილებს ემინოდათ რუსეთში დაბრუნება და საქართველოსა და რუსეთს შორის მიმდინარე პოლიტიკური გარიგების ინსტრუმენტად გრძნობდნენ თავს.¹⁵¹ ჩეჩენი ლტოლვილების შიში არ იყო უსაფუძვლო,

147 ჩიქოვანი, თამარ. „ქართული პრესის ყურადღების ცენტრში კვლავ პანკისის ხეობა მოექცა: კვირის ბოლოს.“ რადიო თავისუფლება. 1 მარტი, 2003. წვდომა 5 დეკემბერი, 2017. <https://www.radiotavisupleba.ge/ai/1526854.html>

148 ადამიანის უფლებათა ცენტრი. დუმილი კლავს: ჩეჩენ ლტოლვილთა უფლებების შელახვა საქართველოში. 2006. წვდომა 5 დეკემბერი, 2017. http://www.humanrights.ge/files/chechen_report_Geo.pdf. გვ. 12.

149 იქვე. გვ. 7

150 იქვე. გვ. 7-8

151 ადამიანის უფლებათა ცენტრი. დუმილი კლავს: ჩეჩენ ლტოლვილთა უფლებების შელახვა საქართველოში. 2006. http://www.humanrights.ge/files/chechen_report_Geo.pdf. გვ. 5.

ვინაიდან, ჩეჩნეთში მიმდინარე პროცესების გათვალისწინებით, მათი ნაშვების ან სხვა არაადამიანური თუ დამამცირებელი მოპყრობის და გაუსამართლებლად დასჯის საფრთხე არსებობდა. ხოლო ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ საერთაშორისო კონვენციის 33-ე მუხლის თანახმად, ქვეყანას არ ჰქონდა უფლება ლტოლვილი დაებრუნებინა და გაესახლებინა იმ ქვეყანაში, სადაც მის სიცოცხლესა და თავისუფლებას საფრთხე ემუქრებოდა.¹⁵² ნაშვების სანიხაალმდგომ კონვენციის თანახმადაც, სახელმწიფომ არ უნდა „გააძევეს, დააბრუნოს ან გადასცეს პირი სხვა სახელმწიფოს, სადაც მისი ნაშვების სამიშროების რეალური საფუძველი არსებობს“.¹⁵³

ე.წ. ანტიკრიმინალური და ანტიტერორისტული ოპერაციები პანკისის ხეობაში სამოქალაქო მოსახლეობის უფლებების უხეში დარღვევებით ხორციელდებოდა და განსაკუთრებით დისკრიმინაციული იყო ლტოლვილების მიმართ. სამართალდამცავები საქართველოში ძალისმიერი მეთოდებით უსწორდებოდნენ ლტოლვილებს ე.წ. „კრიმინალური წმენდის“ ოპერაციის დროს. სამართალდამცავებმა მათ შორის სასტიკად სცემეს 14 ჩეჩენი ქალი, რომელთაგან 12 ახმეტის საავადმყოფოში გადაიყვანეს. ადამიანის უფლებათა ცენტრის თანახმად, ოთხ მათგანს ტვინის შერყევა დაუდგინდა. ერთ-ერთი დაზარალებული ქალი კი ფეხმძიმედ იყო. ლტოლვილთა განცხადებით, სამართალდამცავებმა ქალები მუხლებზე დააჩოქეს და შემდეგ კონდახებით სცემეს.¹⁵⁴ Human Rights Watch-ის თანახმად, საქართველოში ამერიკის მთავრობის მხარდაჭერით მიმდინარე ანტიტერორისტული ღონისძიებები ძირითადად პანკისის ხეობაში ხორციელდება, სადაც საქართველოს მთავრობის მიერ ადამიანის უფლებების სერიოზული დარღვევები დაფიქსირდა: ადგილი ჰქონდა მასიურ ჩხრევას, დაკავებებს, „გაუჩინარებებს“ და გასამართლების გარეშე დასჯას.¹⁵⁵

ამგვარად, (1) ადგილობრივმა პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა პროცესებმა, რომლებიც უკონტროლო ზონებით, ორგანიზებული დანაშაულით, კორუფციით და კრიმინალური ჯგუფების გაძლიერებით ხასიათდებოდა; (2) რუსეთ-ჩეჩნეთის ომმა; (3) გლობალურ ძალთა ინტერესების დაპირისპირებამ; და (4) 2001 წლის 11 სექტემბრის ტერორისტულმა აქტმა პანკისის ხეობა გლობალური უსაფრთხოების რუკაზე მონიშნა და ახალი გამოწვევების ნინაშე დააყენა.

152 იქვე, გვ. 10.

153 იქვე, გვ. 10.

154 იქვე, გვ. 14.

155 Human Rights Watch. In the Name of Counter-Terrorism: Human Rights Abuses Worldwide. March 25, 2003. წვდომა 5 დეკემბერი, 2017. <https://www.hrw.org/report/2003/03/25/name-counter-terrorism-human-rights-abuses-worldwide/human-rights-watch-briefing> .

თავი 2:

უსაფრთხოების სისტემის ტრანსფორმაციები:

რა ვიცი და რა არ ვიცი ტერორიზმის შესახებ

მიუხედავად პანკისის ხეობის ცხოვრებაში და მისდამი სახელმწიფოს დამოკიდებულებაში გამოკვეთილი ადგილობრივი და რეგიონული სპეციფიკისა (რომელიც უკვე განვიხილეთ კვლევის წინა თავში, იხ. თავი 1), ერთი მხრივ, პანკისის ხეობის „საშიშ“ ზონად მონიშვნა, ხოლო, მეორე მხრივ, თემირლან მაჩალიკაშვილის ისტორია (იხ. შესავალი) და მასთან დაკავშირებული შევითხვები, არც შემთხვევითობაა და არც ერთჯერადი „გადაცდომა“. პანკისის ხეობის გლობალური უსაფრთხოების რუკაზე მონიშვნა, სხვა ფაქტორებთან ერთად, მჭიდრო კავშირშია, 2001 წლის 11 სექტემბრის შემდგომი უსაფრთხოების სისტემის ჩამოყალიბებასთან. ამიტომაც, მსჯელობა უნდა დავინწყეთ შევითხვეით, რომელიც კვლევის შესავალში ერთხელ უკვე დავსვით: მაშ, რაზე ვსაუბრობთ, როდესაც ტერორიზმზე ვსაუბრობთ?

11 სექტემბრის ტერორისტული აქტის შემდეგ, ტერორიზმთან ბრძოლისა და მასთან გამკლავების პოლიტიკამ სხვადასხვა ტრანსფორმაციული ეტაპი გაიარა (და კვლავაც გადის). უშუალოდ ტრაგედიის შემდგომ, პრეზიდენტ ბუშის ადმინისტრაციის პერიოდში, ტერორიზმთან დაპირისპირების უმთავრესი გზა ძალოვანი გამკლავება იყო. რადიკალიზაციის შემსწავლელი საერთაშორისო ცენტრის (ICSR) დირექტორის, პიტერ ნოიშანის თანახმად, 2001-2005 წლების განმავლობაში, ტერორიზმის საფუძველმდებარე მიზეზებზე საუბარიც კი გართულდა, ვინაიდან ამ პერიოდში ამგვარ მიზეზთა ძიებას მრავალი ექსპერტი და კომენტატორი უდანაშაულო მოქალაქეთა მკვლელობის გამართლების მცდელობად აფასებდა.¹⁵⁶ თუმცა, გამოცხადებულ „ომს ტერორის წინააღმდეგ“, სამხედრო ინტერვენციებს ავღანეთსა და ერაყში, არამხოლოდ თავად ამ ქვეყნებში მოჰყვა სავალალო შედეგები, არამედ მანვე გამოიწვია „დასავლეთის“ სხვადასხვა ქვეყნებში მცხოვრები მილიონობით მუსლიმის ყოველდღიური ცხოვრების კონტროლი და სახელმწიფო სტრუქტურების მიერ მათი ეჭვმიტანილთა რიცხვი შეყვანაც.¹⁵⁷ 2004-2005 წლებში, სამხედრო ინტერვენციების მზარდ საერთაშორისო კრიტიკას შედეგად მოჰყვა ტერორიზმთან ბრძოლის ახალი სტრატეგიების ძიება და თავად ტერორიზმის საფუძველმდებარე მიზეზების ანალიზის დანყება.

156 Peter R. Neumann, in M. Sedgwick. "The Concept of Radicalization as a Source of Confusion", *Terrorism and Political Violence*, 22, 4 (2010): 479-494. DOI: 10.1080/09546553.2010.491009. გვ. 480.

157 შტრ. Beydoun, Khaled A. *American Islamophobia: Understanding the Roots and Rise of Fear*. Oakland, California: University of California Press, 2018; Kundnani, Arun. *Muslims Are Coming! Islamophobia, Extremism, and the Domestic War on Terror*. London and New York: Verso, 2014.

თუმცა, სწორედ ამავე პერიოდიდან მკვიდრდება ტერორიზმის შესახებ მეინსტრიმულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ტერმინი ახალი ტერორიზმი, რომელიც პირველ რიგში რელიგიურ ტერორიზმს გულისხმობს. იწყება ტერორიზმის კვლევების ახალი ტალღა, გამოიყვება უამრავი კვლევა თუ პუბლიკაცია; ამავდროულად, როგორც თეორიულ, ასევე სახელმწიფო და სახელმწიფოთაშორის დონეებზე ჩნდებიან ისეთი ტერმინები და სტრატეგიული პროგრამები, როგორებიცაა დერადიკალიზაცია, რადიკალიზმთან და ექსტრემიზმთან გამკლავება და სხვ. დღეისათვის ეს სტრატეგიები ორი ძირითადი, არასამხედრო ინიციატივის სახითაა ჩამოყალიბებული და ცნობილია სახელწოდებებით ძალადობრივ ექსტრემიზმთან გამკლავება [CVE] და ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენცია [PVE].¹⁵⁸

თუმცა ტერორიზმის შესახებ ექსპერტთა და მკვლევართა ჯგუფების მიერ შემუშავებული სხვადასხვა რეკომენდაციები და მათგან გამომდინარე სახელმწიფოთა ინიციატივები და პროგრამები ტერორიზმთან ბრძოლისა წინააღმდეგ, ერთმნიშვნელოვნად ეფექტური შედეგების მომტანი არ აღმოჩნდა. მეტიც, ხშირად ეს პროგრამები დაკავშირებულია როგორც სამოქალაქო და ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დარღვევასთან, ისე მხარდ ისლამოფობიასთანაც.¹⁵⁹

2.1. „ომი ტერორის წინააღმდეგ“, ისლამოფობია და ახალი ესპისტემოლოგია

ტერორიზმის, რადიკალიზაციისა და ექსტრემიზმის კვლევების შესახებ არსებულ ლიტერატურაში ტერორიზმზე საუბრისას მკვლევრები ხშირად განასხვავებენ „ძველსა“ და „ახალ ტერორიზმს“. ტერმინით „ძველი ტერორიზმი“ იმ ჯგუფებსა და მოვლენებს მოიხსენიებენ, რომლებიც მეოცე საუკუნის 90-იან წლებამდე გვხვდება. მაგალითად, გერმანული „წითელი არმიის ფრაქცია“, რომელიც სხვანაირად ბადერ-მაინჰოფის ტერორისტულ დაჯგუფებად არის ცნობილი და რომლის სახელსაც 70-იან წლებში გერმანიაში სხვადასხვა ტერორისტული აქტები უკავშირდება. მიუხედავად იმისა, რომ მკვლევართა ნაწილი „ძველსა“ და „ახალ“ ტერორიზმს განასხვავებს, მათ შორის არ არსებობს რაიმე შეთანხმება განმასხვავებელ ნიშანთა წყებაზე. თუმცა, ზოგადი განმასხვავებელი მახასიათებლები ძირითადად ისეთ კატეგორიებს მოიცავს, როგორებიცაა მოტივაცია, მიზანი, საშუალება და ორგანიზაციის ფორმები.¹⁶⁰ შესაბამისად, „ძველი ტერორიზმი“ მოიცავს რაციონალურად გათვლილ პოლიტიკურ მიზნებსა და ტაქტიკურ საშუალებებს.

158 ამ ინიციატივების უფრო დეტალური მიმოხილვა იხ. ამ კვლევის მეოთხე თავში.

159 შდრ. იქვე: აქ აღნიშნულ საკითხთა დეტალური მიმოხილვისათვის იხილეთ ამ კვლევის თავი 4.

160 Hegamann, Hendrik und Martin Kahl. *Terrorismus und Terrorisusbekämpfung. Eine Einführung*. Wiesbaden: Springer VS, 2018. გვ. 48-49.

ბებს, მიმართულთ რომელიმე კონკრეტული საზოგადოებრივი ჯგუფისა ან პოლიტიკური იდეოლოგიის წინააღმდეგ. „ძველი ტერორიზმი“ თავს სიმბოლურ სამიზნეებს ესხმოდა და ძალადობის ე.წ. კონვენციურ საშუალებებს იყენებდა (მაგალითად, ხელყუმბარას ან ცეცხლსასროლ იარაღს, რათა მსხვერპლთა რაოდენობა დიდი არ ყოფილიყო); მისი ფორმა კი ძირითადად იერარქიული იყო.¹⁶¹ ამისგან განსხვავებით, „ახალ ტერორიზმს“, უკავშირებენ, პირველ რიგში, რელიგიურ მოტივებს, რომლებსაც არაამქვეყნიური მიზნები აქვთ და ამიტომაც, მოლაპარაკებასა და შეთანხმებას არ ექვემდებარება. ამავდროულად, „ახალ ტერორიზმს“ უკავშირებენ ბევრად ნაკლებ შემლუღვას ძალადობის ფორმებსა და განხორციელებას; ამიტომაც, მისი მსხვერპლის რაოდენობა ბევრად დიდია და თავდასხმებისა და ძალადობის საშუალებებიც არაკონვენციურია (მაგალითად, ქიმიური, ბიოლოგიური, რადიოლოგიური და ბირთვული სუბსტანციებისა და იარაღის გამოყენება), ორგანიზაციული ფორმა კი ძირითადად ტრანსნაციონალური ქსელებია.¹⁶²

როგორც ჰეგემანი და კალი აღნიშნავენ თავიანთ ნაშრომში ტერორიზმისა და ტერორიზმთან ბრძოლის შესახებ, მიუხედავად მცდელობებისა, რომ გამოიყოს „ძველი“ და „ახალი“ ტერორიზმის განმასხვავებელი ნიშნები, კრიტიკოსები ხაზს უსვამენ „ახალი ტერორიზმისთვის“ მინერალი მახასიათებლების ახლად წარმოჩენის პრობლემატურობას. გარდა იმისა, რომ მრავალ ისტორიულ ჯგუფს შეგვიძლია მივანეროთ რელიგიური მოტივებიდან გამომდინარე ძალადობა, ისეთ ჯგუფებსაც, რომელთა განმაპირობებელი იყო არა რელიგიური, არამედ სოციალური მოტივაცია, ასევე ქონდათ არა მხოლოდ ლოკალური, კონკრეტული, არამედ ბევრად უფრო ზოგადი მიზნებიც, მაგალითად, მსოფლიო რევოლუციის წამოწყება. ამას გარდა, იმის თქმა, რომ რელიგიურად მოტივირებულ ჯგუფებს პოლიტიკური მიზნები არ აქვთ, საკითხს აბანალურებს და რეალობასთან შეუსაბამოა: ისეთი ტერორისტული დაჯგუფებები, როგორებიცაა ალ-ყაიდა ან ისლამური სახელმწიფო, ძალადობას კონკრეტული პოლიტიკური მიზნების მისაღწევად იყენებენ. ამას გარდა, მიუხედავად ტერორისტული ორგანიზაციების ტრანსნაციონალურობისა, მათთვის არაიერარქიული სტრუქტურის მიწერაც არარელევანტურია.¹⁶³ ხოლო, რაც შეეხება ტერორისტული აქტებისათვის გამოყენებულ იარაღსა და მსხვერპლის რაოდენობას, როგორც ჰეგემანი და კალი შენიშნავენ, გარდა იმისა, რომ თავდასხმებისათვის სხვადასხვა სახის იარაღი გამოიყენება, მათ შორის ხელყუმბარები თუ ცეცხლსასროლი იარაღი, თავისთავად მსხვერპლის რაოდენობის საკითხი, როგორც განმასხვავებელი ნიშანი „ძველსა“ და „ახალ ტერორიზმს შორის“ ერთმნიშვნელოვანი არ არის. ერთი მხრივ, ჰეგემანი და კალი მიუთითებენ გლობალური ტერორიზმის ინდექსის მონაცემებზე, რომელთა მიხედვითაც თუკი 2000

161 იქვე.

162 იქვე. გვ. 49-50.

163 იქვე. გვ. 51-52; მაგალითად, ისლამური სახელმწიფოს იერარქიულობასა და მის დაპირისპირებას, როგორც სხვა რელიგიურ ჯგუფებთან, ასევე ისეთ ტერორისტულ ორგანიზაციებთან, როგორიც ალ-ყაიდაა, დეტალურად აღწერს ლონდონის ეკონომიკისა და პოლიტიკურ მეცნიებათა სკოლის შუა აღმოსავლეთისა და საერთაშორისო ურთიერთობების პროფესორი ფაჰაბ ა. გერგესი, ნაშრომში „ისისი. ისტორია“. *nb. Gerages, Fawaz A. ISIS. A History. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2016.*

წლამდე ტერორიზმის მსხვერპლთა რიცხვი 5000-ს ქვემოთ იყო, 2014 წელს მსოფლიო მასშტაბით ეს მაჩვენებელი 32.765-მდე გაიზარდა, 2015 წელს კი 29.376-მდე დაინია.¹⁶⁴ ხოლო, 2016 წელს ამ მაჩვენებელმა კიდევ უფრო, 13%-ით დაინია 2015 წელთან შედარებით და 25.673 შეადგინა.¹⁶⁵ მეორე მხრივ, როგორც ჰეგემანი და კალი სწორად შენიშნავენ, მსხვერპლთა რაოდენობა მსოფლიო მასშტაბით თანაბრად არ არის გადანაწილებული სხვადასხვა ქვეყანაზე და მისი კონცენტრაცია რამდენიმე ქვეყანაში ხდება. 2015 წელს ტერორისტული აქტებით გამოწვეული სიკვდილიანობა ყველაზე მაღალი იყო ერაყში, ავღანეთში, სირიაში, ნიგერიაში და პაკისტანში და მხოლოდ ამ ხუთ ქვეყანაზე მსოფლიო მაჩვენებლის 72 % მოდიოდა.¹⁶⁶ გლობალური ტერორიზმის ინდექსის 2017 წლის ანგარიშის მიხედვით, სიკვდილიანობის მაჩვენებლის პირველ ხუთეულში კვლავაც ზემოთ ჩამოთვლილი ქვეყნები შედიან და მათზე მსოფლიო მასშტაბით ტერორიზმის მსხვერპლთა სამი მეოთხედი მოდის.¹⁶⁷ მეორე მხრივ, მიუხედავად ტერორიზმის შედეგად სიკვდილიანობის მაჩვენებლის ზრდისა 2000-იანი წლების მომდევნო პერიოდებიდან, ხაზი უნდა გავუსვათ სამ ასპექტს:

1) სიკვდილიანობის მაჩვენებელი ყველაზე მაღალი ისეთ ქვეყნებშია, როგორებიცაა ერაყი, ავღანეთი და სირია, თანაც 2000-იანი წლების შემდეგ პერიოდში. ეს კი, თავის მხრივ, იმაზე მიუთითებს, რომ შეიარაღებულმა ინტერვენციამ ავღანეთსა და ერაყში, ისევე, როგორც სამოქალაქო ომმა სირიაში, დიდწილად განაპირობა ძალადობრივი აქტების რაოდენობის ზრდა ამ ქვეყნებში.¹⁶⁸

2) ამ კონტექსტიდან გამომდინარე, ხშირად რთულდება იმის დადგენა, მსხვერპლი ომმა გამოიწვია თუ ტერორიზმმა, ისეთ სტატისტიკურ მონაცემთა ბაზებზე დაყრდნობით, როგორიცაა, მაგალითად, გლობალური ტერორიზმის ინდექსი, რომელიც ამ მიზნებს ზუსტად ვერ ასხვავებს.¹⁶⁹ ასე მაგალითად, გლობალური ტერორიზმის ინდექსის 2017 წლის ანგარიშის მიხედვით, საქართველო იმ 130 სახელმწიფოს შორის, რომლებშიც ტერორიზმს გავლენა აქვს, 77-ე ადგილზეა. ხოლო რუსეთისა და ევრაზიის ქვეყნების ჯგუფში, 12 სახელმწიფოდან საქართველოს წლების განმავლობაში მესამე ადგილი ეკავა; 2016 წლის მონაცემებით მეექვსე ადგილი უკავია, ხოლო 2002-2016 წლების განმავლობაში, ანგარიშის თანახმად, საქართველოში სულ 97 ტერორისტული აქტი განხორციელდა, რასაც 38 ადამიანის სიკვდილი მოჰყვა შედეგად.¹⁷⁰ ცხადია, როგორც 77-ე ადგილი, ისე 97 ტერორისტული აქტი (ამასთან, ანგარიშში

164 იქვე, გვ. 53.

165 Institute for Economics & Peace. *Global Terrorism Index Report. 2017*. წვდომა 11 ივლისი, 2018. <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/11/Global-Terrorism-Index-2017.pdf>.

166 Hegemann und Kahl, *Terrorismus*, გვ. 53.

167 Global Terrorism Index Report 2017, გვ. 16.

168 Hegemann und Kahl, *Terrorismus*, გვ. 53-55.

169 იქვე, გვ. 54-55.

170 Global Terrorism Index Report 2017, გვ. 48.

საქართველო მოხსენიებულია ლოკაციად, სადაც 2016 წელს „ისლამურმა სახელმწიფომ“ განახორციელა ტერორისტული აქტი¹⁷¹) მაღალი და უცნაური მაჩვენებელიც კი არის. მაგრამ თუ ვიკითხავთ, კონკრეტულად რომელ ტერორისტულ აქტებს გულისხმობენ აღნიშნულ ანგარიშში, მაშინ უკვე გლობალური ტერორიზმის მონაცემთა ბაზას უნდა მივმართოთ, რომელსაც ეყრდნობა გლობალური ტერორიზმის ინდექსის ანგარიში.¹⁷² გლობალური ტერორიზმის მონაცემთა ბაზაში საქართველოზე მონაცემების აღრიცხვა 1991 წლიდან იწყება. ტერორისტული აქტების ჩამონათვალში შედის საქართველოს პირველ პრეზიდენტ ზვიად გამსახურდიასთან დაკავშირებული მოვლენები, პრეზიდენტ შვედარნაძეზე თავდასხმა, სამოქალაქო ომის დროს მომხდარი მოვლენები, აფხაზეთთან და სამხრეთ ოსეთთან კონფლიქტების დროს მომხდარი მოვლენები, 2008 წლის აგვისტოს ომის განმავლობაში განვითარებული მოვლენები, 2015 წელს პარტია ერთიანი ნაციონალური მოძრაობის წევრზე თავდასხმისა და ცემის ფაქტი, ისევე, როგორც 2016 წელს სოხუმში, აფხაზეთში ბომბის აფეთქების ფაქტი (ამ უკანსკენლზე პასუხისმგებლობა არცერთ ჯგუფს არ აუღია, თუმცა მასზე პასუხისმგებელ სუბიექტად, მონაცემთა ბაზაში გაკეთებული მოკლე განმარტების მიხედვით, „ისლამურ სახელმწიფოს“ მოიაზრებენ. სწორედ ეს მონაცემი განაპირობებს გლობალური ტერორიზმის ინდექსის ანგარიშში საქართველოს დასახელებას იმ ლოკაციად, სადაც „ისლამურმა სახელმწიფომ“ 2016 წელს ტერორისტული აქტი განახორციელა) და სხვ.¹⁷³ საქართველოში არც ერთი ეს თავდასხმა (და აქ უკვე ძნელია ზუსტად გამოვაცალკევოთ ის მახასიათებლები, რომელთა მიხედვითაც კონკრეტული მოვლენა ტერორისტულ აქტად ფასდება) არ ყოფილა რელიგიურად მოტივირებული (აფხაზეთში მომხდარ სავარაუდო ინციდენტს თუ არ ჩავთვლით). ცხადია, თუკი საქართველოშიც კი რთულია განვასხვავოთ თავდასხმების, ძალადობრივი ქმედებების, ომისა თუ პოლიტიკური დაპირისპირებებისგან გამოწვეული სიკვდილიანობა ტერორისტული თავდასხმის შედეგად გამოწვეული სიკვდილიანობისგან, ამგვარი განსხვავებების დადგენა ბევრად რთული ხდება ისეთ ქვეყნებში, როგორებიცაა ერაყი, ავღანეთი ან სირია, სადაც კონფლიქტები ბევრად მასშტაბური და მსხვერპლიც ბევრად დიდია.

3) ერაყში, ავღანეთში, სირიაში, ნიგერიაში და პაკისტანში ტერორიზმისა და ომისაგან გამოწვეულ სიკვდილიანობას მედია ბევრად ნაკლებად აშუქებს, ვიდრე, მაგალითად, დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში მომხდარ ტერორისტულ აქტებს. ამიტომაც, ხშირად ფართო საზოგადოებაში მკვიდრდება აღქმა, რომ ტერორისტული ორგანიზაციები განსაკუთრებულად უტყვენ დასავლეთის ქვეყნებს, სადაც მსხვერპლთა რაოდენობა წლიდან-წლამდე იზრდება.¹⁷⁴ ჰეგემანისა და კალის მიხედვით, 1980-იან წლებში ევროპაში

171 იქვე, გვ. 73.

172 იქვე, გვ. 2.

173 Global Terrorism Database. წდომა 15 აპრილი 2018. <https://www.start.umd.edu/gtd/about/>.

174 Hegemann und Kahl, *Terrorismus*, გვ.53

ტერორიზმის მსხვერპლთა რიცხვი უფრო მაღალი იყო, ვიდრე დღეს არის. ამის ძირითადი მიზეზები კი იყო იმ პერიოდში არსებული კონფლიქტები და ძალადობა ბასკეთში და ჩრდილოეთ ირლანდიაში.¹⁷⁵

ინდიკატორებთან დაკავშირებით ამ ვინრო დავაზე უფრო მნიშვნელოვანი აქ იმის აღნიშვნაა, თუ როგორ ხდება „ახალი ტერორიზმის“ დაკავშირება უშუალოდ „რელიგიურ“ ტერორიზმთან. ტერმინი „ახალი ტერორიზმი“ ტერორიზმის კვლევების სამეცნიერო ლიტერატურაში 90-იან წლებში ჩნდება.¹⁷⁶ თუმცა, ტერმინის ფართოდ დამკვიდრება უკავშირდება 11 სექტემბრის ტერორისტულ აქტს, რის შემდეგაც ტერმინი „ახალი ტერორიზმი“ ხშირად უშუალოდ რელიგიურ ტერორიზმთან ასოცირდება. ხოლო „ახალი ტერორიზმის“ ზემოთ ჩამოთვლილი მახასიათებლიდან ერთ-ერთის (ახალი ტერორიზმი, როგორც არარაციონალური და არამეცნიერო მიზნების მქონე) ასახვა აშშ-ს პრეზიდენტ ჯორჯ ბუშის სიტყვაშიც ამოიკითხება, სადაც ის 11 სექტემბრის ტრაგედიას აბსოლუტურ ბოროტებასთან აიგივებს.¹⁷⁷ „ახალი ტერორიზმის“ „აბსოლუტურ ბოროტებად“¹⁷⁸ მონიშნა შემთხვევითი არ არის და უშუალოდაა დაკავშირებული 11 სექტემბრის შემდგომ ტერორიზმთან ბრძოლის სტრატეგიების დასახვასა და განვითარებასთან.¹⁷⁹

როგორც ისლამისა და პოლიტიკის მკვლევარი არუნ კუნდნანი შენიშნავს, საქმე ისაა, რომ 11 სექტემბრის შემდგომი საჯარო დისკუსიები ტერორიზმის მიზეზების შესახებ ძირითადად იმგვარი მოსაზრებებით იყო შემოფარგლული, რომლებიც ტერორიზმის მიზეზად მხოლოდ ტერორისტების ბოროტ განზრახვას აცხადებდნენ და ამიტომაც, სხვა მიზეზების ძიების მოტივაციას აქრობდა.¹⁸⁰ სწორედ ამავე პერიოდში, განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს, ტერორიზმის ერთ-ერთი მონიშნავ მკვლევარი, ვალტერ ლაკერი და მისი თემისი ახალი ტერორიზმის შესახებ, რაც გულისხმობს ტერორიზმის ძველი,

175 იქვე, გვ. 55.

176 იქვე, გვ. 48.

177 11 სექტემბრის ტრაგედიის დღესვე პრეზიდენტმა ბუშმა შემდეგნაირად მიმართა ა.შ.შ.-ს მოსახლეობას: „Good evening. Today, our fellow citizens, our way of life, our very freedom came under attack in a series of deliberate and deadly terrorist acts. The victims were in airplanes, or in their offices; secretaries, businessmen and women, military and federal workers; moms and dads, friends and neighbors. Thousands of lives were suddenly ended by evil, despicable acts of terror“. ამას გარდა, პრეზიდენტმა ბუშმა 11 სექტემბრის წარმოთქმულ სიტყვაში კიდევ სამჯერ ასახა სიტყვა ბოროტება: მეორედ იმ კონტექსტით, რომ ამერიკელმა ერმა ამ დღეს ნახა ბოროტება, ადამიანის ბუნების ყველაზე უარესი ნაწილი. მესამედ, ა.შ.შ.-ს მოსახლეობას ამწნო, რომ მათი ძეგნა და ძიება, ვინც ეს ბოროტი აქტი ჩაიდინა, დანებებულია, ხოლო, მეოთხედ, საჯარო სიტყვის დასასრულს, მან 22 (23)-ე ფსალმუნიდან წაიკითხა ამონარიდი: „შავეთის ველზეც რომ ვიარო, ბოროტებისა არ შემინია, რადგან მენა ხარ ჩემთან: მანუგემებენ შენი კვერთხი და შენი საყრდენი“. (იხ. *Selected Speeches of President George W. Bush*; წვდომა 01 მაისი 2018; https://georgewbushwhitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf).

178 Bush, George W., Address to the nation on the September 11 Attacks. In: *Selected Speeches of President George W. Bush*, 57-58. წვდომა 2 მაისი, 2018. https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf.

179 შირ. Kundnani, *The Muslims are coming!*; Talal, Asad. *On Suicide Bombing*. New York: Columbia University Press, 2007. გვ. 7-8.

180 Kundnani, *The Muslims are coming!*, გვ. 83.

პოლიტიკური ფორმების განსხვავებას „ახალი ტერორიზმისაგან“.¹⁸¹ პირველის პოლიტიკური ფორმა, შთაგონებული ნაციონალიზმით, კომუნიზმით ან ფაშიზმით, ლაკერის აზრით, განსხვავდება ტერორიზმის ახალი ფორმისაგან, ე.წ. ისლამისტურ-ფუნდამენტალისტური ძალადობისაგან, რომლის საფუძვლებიც ფანატიზმში უნდა ვეძიოთ.¹⁸² და თუკი საფუძველი ფანატიზმში ან/და აბსოლუტური ბოროტებაა, მაშინ ერთადერთი გზა ამ აბსოლუტური ბოროტების წინააღმდეგ, რომელიც, ამერიკულ, ე.ი. ცივილიზებულ, პრეზიდენტ ბუშის სიტყვებით „ჩვენს ცხოვრების წესს“¹⁸³ ებრძვის, მისთვის დაუნდობელი ომის გამოცხადებაა.

სწორედ, ტერორიზმისა და ომის ეს შეპირისპირება, კითხვა იმის შესახებ თუ როგორ ინარმოება ომის შედეგად და ტერორიზმის შედეგად წარმოშობილ ძალადობათა მნიშვნელობების ეს განსხვავება, ან უფრო კონკრეტულად, რატომ ხდება 11 სექტემბრის შემდეგ განსაკუთრებული ფიქსაცია ტერორიზმზე, როდესაც ძალადობის გარკვეულ სახეებზე მიმდინარეობს საუბარი და რას გულისხმობს ამგვარი ფიქსაცია, არის კიდევ ამოსავალი წერტილი ანთროპოლოგ ტალალ ასადისათვის ნაშრომში „თვითმკვლელი ტერორისტების შესახებ“¹⁸⁴. ასადი ომის მიერ და ტერორიზმის მიერ გამოწვეული ძალადობის განსხვავებათა წარმოების ძიებისათვის ამოსავალ წერტილად იღებს ალან ბადიუს შვიტხვას, იმის შესახებ თუ რატომ აღინერება ორგანიზებული ძალადობის გამოყენება ტერორიზმის წინააღმდეგ ომად. ასადი ეთანხმება ბადიუს შენიშვნას, რომ წარსულში, განსაკუთრებით კი კოლონიურ კონტექსტში, როდესაც ხელისუფლებები ტერორიზმზე რეაგირებდნენ, ეს არა ომად, არამედ პოლიციის ქმედებად აღინერებოდა. ამის მაგალითებია ბაადერ-შაინპოფის ჯგუფზე, ირლანდიის რესპუბლიკურ არმიამზე, ბასკურ ეტაზე რეაგირებათა „პოლიციის ქმედებად“ ან „უსაფრთხოების ზომებად“ აღწერა. ბადიუს მიხედვით, აშშ-ს მიერ ტერმინ „ომის“ გამოყენება მიუთითებს მის შესაძლებლობაზე, გამოიყენოს ეს ტერმინი, როგორც მისი ლეგიტიმური ძალაუფლებრივი ყოფნის ნიშანი.¹⁸⁵ თუმცა, ასადისთვის მხოლოდ ტერმინ ომზე კონცენტრირება საკმარისი არ არის, რადგანაც 11 სექტემბრის შემდგომი „ომი ტერორიზმის წინააღმდეგ“ ტერმინ ტერორიზმთან შეპირისპირებაში ინარმოება და შესაბამისად, ხდება ამ ორის მიერ გამოწვეულ ძალადობათა განსხვავება. „ახალ“ ან „ტრანსნაციონალურ“ ტერორიზმს, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, რელიგიასთან, კერძოდ კი ისლამთან აკავშირებენ და ამგვარად, ძალადობის ეს ფორმა, რომელიც, ასადის მიხედვით, ხშირად აღინერება ტოტალიტარულ რელიგიურ ტრადიციად, რომელიც დემოკრატიას უპირისპირდება, არარაციონალურად აღიქმება.¹⁸⁶ ამგვარად, 11 სექტემბრის მიზეზების ძიებისას, ყველაზე პოპულარ-

181 იქვე

182 იქვე.

183 Bush. Address to the nation.

184 Asad, On Suicide Bombing: ქართულად გამოყენელი ნაშრომების ყველა სათაურის თარგმანი, თუ სხვანაირად მითითებული არ არის, აქაც და მომდევნო გვერდებზეც კვლევის ავტორებისაა.

185 იქვე. გვ.8.

186 იქვე.

რული მიზეზი გახდა რელიგია, რომელიც დომინანტურ ნარმოდგენებში ტერორიზმის საფუძველმდებარე მიზეზად მოიაზრება: ისლამი შეირაცხა ფანატიკურ დაპირისპირებად მოდერნულობის წინააღმდეგ და ამიტომაც, პოპულარული აზრის მიხედვით, იქამდე სანამ ისლამური სამყარო რადიკალურად არ რეფორმირდება, ტერორიზმის განსაკუთრებული საფრთხე მუდმივად დარჩება თანამედროვე სამყაროში.¹⁸⁷

რელიგიისა და ისლამის არარაციონალურად მოაზრება ასადისათვის იმდენადაა საინტერესო, რამდენადაც მსჯელობათა ამგვარი ხაზი აძლევს მას საშუალებას გამოიკვლიოს როგორც ისლამისა და ქრისტიანობის ისტორიული თანაკვეთები, ჯიჰადის თეოლოგიური მნიშვნელობა, ისე ისტორიული თხრობისათვის დამახასიათებელი სელექციურობა, უფრო კონკრეტულად კი ის, თუ რისი შერჩევა და გადარჩევა ხდება ამგვარი ცივილიზატორული თხრობისას. გარდა იმისა, რომ ყურადღების გამახვილება არარაციონალურობასა თუ არამოდერნიზებულ ისლამზე, უგულებელყოფს ურთიერთსაპირისპირო გეოპოლიტიკური ინტერესების მთელ წყებას; ამავდროულად, ისტორიული თხრობიდან ამგვარი მომენტების გამოტოვება, ამარტივებს გლობალურ ძალთა პოლიტიკურ ინტერესებს იმით, რომ ეს ინტერესები ცილიზებულობა-არაცივილიზებულობის თუ რაციონალურობა-ირაციონალურობის დიქტომიებზე დაიყვანება.¹⁸⁸ ტალალ ასადის აზრით, მთავარი განსხვავება ტერორისტულ ქმედებასა და ომს, ან ტერორისტსა და სამხედრო პირს შორის არის არა სისატიკე ან ის საფრთხე, რომელსაც ის უქმნის ზოგადად ცხოვრების წესს, არამედ მათი ცივილიზატორული სტატუსი. ამიტომაც, აქ განსხაზღვრულია არა ცივილიზაციათა ჯახი (კონფლიქტი ორ შეუთავსებელ ღირებულებით სისტემას შორის), არამედ „ცივილიზაციის“ ბრძოლა „არაცივილიზებულთა“ წინააღმდეგ.¹⁸⁹ ამგვარად, ასადისათვის, დისკურსი ტერორზე ძალადობის სივრცეს ხელახლა განსაზღვრავს, რაც, თავის მხრივ, ყოველდღიური ცხოვრების წესსა და მიმართებებში შიშველ ჩარევასა და ტერორთან მიმართებით მათ მართვას ხდის შესძლებელს.¹⁹⁰ ამიტომაც, ასადისათვის, იმ სამყაროში, რომელშიც ჩვენ დღეს ვცხოვრობთ, სამყაროში, სადაც ქვეყნები და საზოგადოებები ერთმანეთთან მტკიცედ გადაჯაჭვულია, უმნიშვნელოვანესია ამგვარი ომების კოლონიური საფუძვლების დანახვა. შესაბამისად, საუბარი რეფორმის აუცილებლობაზე ისლამურ ცივილიზაციაში, რომელსაც, ასადის თანახმად, ნამდვილად სჭირდება რეფორმა და ამას მოითხოვენ კიდევ ამ სამყაროს მკვიდრები, იმთავითვე გულისხმობს საუბარს რეფორმის აუცილებლობაზე ევროპასა და აშშ-ში, ვინაიდან რეფორმაზე საუბარი პირველში უნაყოფოა თუ არ გადაიხედება მიდგომები, ინსტიტუციები და პოლიტიკა მეორეში.¹⁹¹

187 იქვე, გვ.8-9.

188 იქვე, გვ.13.

189 იქვე, გვ. 37-38.

190 იქვე, გვ. 28.

191 იქვე, გვ.14.

ასადის მსგავსად, თანამედროვე ტერორისტულ აქტებზე მსჯელობისას, დერიდასთვის საეგადამწყვეტი მნიშვნელობისაა იმედროულად თავად დასავლეთის პოლიტიკასა და პრაქტიკაზე საუბარი ისევე, როგორც საერთაშორისო ინსტიტუციებისა და საერთაშორისო სამართლის გარდაქმნაზე ფიქრი, ვინაიდან 11 სექტემბრის შემდგომ ომისა და ტერორიზმისათვის ზუსტი განმასხვავებელი ნიშნების მოძებნა, მათ შორის გამყოფი ხაზის გავლება სულ უფრო მეტად რთულდება. აქედან გამომდინარე, როგორც სახელმწიფო, ისე გაეროს დონეზე ვხედავთ ისეთ პრობლემებს, როგორებიცაა ტერორიზმისთვის ერთიანი, შეთანხმებული განმარტების დადგენა, რაც, თავის მხრივ, ცნების ოპორტუნისტული აპროპორიაციის შესაძლებლობას ქმნის.¹⁹² დერიდასთვის მნიშვნელოვანია დეკონსტრუქციული ინტერვენცია იმ ძალიან ვიწრო განმარტებაში, რომელიც თანამედროვე სამყაროში სიტყვა ტერორიზმისათვის გამოიყენება და ცირკულირდება დისკურსში, რომელიც დომინანტურია საჯარო სივრცეში და პირველ რიგში, თანამედროვე მედიის ტექნო-ეკონომიკური ძალაუფლებითაა განპირობებული.¹⁹³ ხოლო იმისათვის, რომ ამ ვიწრო განმარტებას გასცდეს, დერიდა, გარდა იმისა, რომ ხაზს უსვამს თანამედროვე ომისა და ტერორიზმის განსხვავების სირთულეს, ასევე აღნიშნავს, რომ აუცილებელია დაიწყეთ მსჯელობა სახელმწიფო ტერორზე.¹⁹⁴

მიუხედავად იმისა, რომ აკადემიურ ლიტერატურაში ტერორიზმის ათობით განმარტება არსებობს, სახელმწიფოებრივ და სახელმწიფოთაშორის დონეზე უნივერსალური, ერთიანი განმარტება დამკვიდრებული არ არის. ასე მაგალითად, გაეროს განვითარების დეპარტამენტის მიერ ჩატარებულ კვლევაში აფრიკის სხვადასხვა ქვეყნებში ექსტრემიზმის შესახებ, ავტორები განმარტავენ, რომ ტერორიზმის უნივერსალურად მიღებული დეფინიცია არ არსებობს.¹⁹⁵ პოლიტიკურად საერთო განმარტების არ არსებობა მიუთითებს შეთანხმების სირთულეზე, თუ როდის არის ძალადობის გამოყენება ლეგიტიმური: ვის წინააღმდეგ, ვის მიერ და რა მიზნებისათვის. ამასთანავე, ტერორისტული ქმედებები, კვლევის ავტორთა მიხედვით, უფრო ფართო მასშტაბიანი სტრატეგიის ცალკეულ ტაქტიკად წარმოდგინდება (იქნება ეს სამხედრო თუ გეოპოლიტიკური სტრატეგია).¹⁹⁶

ამგვარად, ამ აქ მოკლედ აღწერილი სამართლებრივი განმარტებებიდანაც ან მათი არარსებობიდანაც ერთი რამ ხდება ცხადი: ის, რომ ერთი მხრივ, მაგალითად გა-

192 Demida, Jacques: *Autoimmunity: Real and Symbolic Suicides. Dialogue with Jacques Derrida*. In: Giovanna Borradori (Ed.), *Philosophy in a Time of Terror. Dialogues with Jürgen Habermas and Jacques Derrida*, 85-136. Chicago and London: The University of Chicago Press, 2003. გვ. 103.

193 იქვე, გვ. 108.

194 იქვე, გვ. 107.

195 UNDP. *Journey to Extremism in Africa: Drivers, Incentives and the Tipping Point for Recruitment*. 09 September 2017. ნელმა 12 ივნისი, 2018. <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/journey-to-extremism.html>; მიუხედავად იმისა, რომ გაეროს მიერ მიღებული, უნივერსალური, სამართლებრივი განმარტება არ არსებობს, გაეროს გენერალური ასამბლეის 1994 წლის 49/60 რეზოლუცია, რომელიც საერთაშორისო ტერორიზმის აღმოფხვრას ეხება, ასე აღწერს ტერორიზმს: „კრიზისული ქმედებები, რომლებიც განზრახული ან მიმართულია ფართო საზოგადოებაში ტერორის მდგომარეობის გამოწვევამ“ (იქვე, გვ. 19).

196 იქვე.

ეროს დონეზე არ არსებობს ტერორიზმის უნივერსალური განმარტება, ხოლო, მეორე მხრივ, ნაციონალურ დონეებზე, ტერორიზმი სამართლებრივად სხვადასხვაგვარად განმარტდება,¹⁹⁷ მიუთითებენ იმაზე, რომ თავისთავად ტერორიზმის განმარტებასთან დაკავშირებული საკითხები არამხოლოდ პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღების სირთულეს უკავშირდება, არამედ, როგორც არუნ კუნდანი განმარტავს, ტერორიზმის „ტერორიზმის“ ყოველი გამოყენება, იმთავითვე, არსებითად პოლიტიკური აქტია.¹⁹⁸ ამიტომაც, ტერორიზმის განმარტება არასდროს არაა ერთგვაროვანი და საერთო, რადგან ერთგვაროვანი და თანმიმდევრული განმარტება იმთავითვე გულისხმობს ტერორიზმის დამადასტურებელი ძალის მიმართებას ძალადობის ყველა ფორმაზე, რომელიც (როგორც ამას ტალალ ასადიცი აჩვენებს) ძალადობის ფორმების იერარქიზებას გამოიყენებს და არც უპირატესობას ანიჭებს მათ.¹⁹⁹

თუკი, „ძველსა“ და „ახალ ტერორიზმს“ შორის გავლებულ ხაზთა პრობლემატურობა ისევე, როგორც ტერორიზმის ცნების შიგნითვე არსებული ჰეგემონიური პოლიტიკის გამოვლინება, ზემოთ გაშლილი მსჯელობიდან თვალსაჩინოა, ჩვენ აქ კიდევ ერთი რამის დაზუსტება გვჭირდება, კერძოდ: მაინც არის თუ არა რამე ახალი „ახალ ტერორიზმში“? დაახლოებით მსგავს კითხვაზე ცდილობს პასუხის გაცემას გაეროს განვითარების პროგრამის 2017 წლის მიმოხილვითი დოკუმენტი.²⁰⁰ დოკუმენტი ტერორიზმის ნაცვლად ტერორიზმის ძალადობრივ ექსტრემიზმს იყენებს და აჯამებს იმ მთავარ განვითარებებს, რომლებიც ძალადობრივ-ექსტრემისტული დაჯგუფებებისთვისაა დამახასიათებელი. შინაშე ნახავს რა, რომ ძალადობრივი ექსტრემიზმი ახალი ფენომენი არაა და არც მხოლოდ „რადიკალურ რელიგიურ რწმენასთანაა“ დაკავშირებული, დოკუმენტი განასხვავებს ოთხ ახალ განვითარებას: 1) ძალადობრივი ექსტრემიზმის გლობალიზაცია, რაშიც პირველ რიგში ძალადობრივ ექსტრემისტული ჯგუფების გლობალური ქსელები და რეკრუტირების ფორმები იგულისხმება; 2) თანამედროვე ტექნოლოგიების, განსაკუთრებით სოციალური ქსელების, რეკრუტირებისათვის ათვისება; 3) ძალადობრივი ექსტრემისტული

197 ევრო კავშირმა 2002 წელს აამოქმედდა ჩარჩო გადაწყვეტილება ტერორიზმთან ბრძოლის შესახებ, რომელიც მართალია უშუალოდ ტერორიზმს არ განსაზღვრავს, თუმცა განმარტავს ტერორისტულ თავდასხმას შემდეგი ორი ელემენტის კომბინაციად: 1) ობიექტური ელემენტები (მკვლელობა, სხეულის დაზიანება, ძველის აყვანა, გამოძალა, თავდასხმების განხორციელება, ზემოთ ჩამოთვლილიდან რომელიმე განხორციელების შედეგად) და 2) სუბიექტური ელემენტები (ქმედებები რომელთა ჩადენის მიზანი მოსახლეობის მნიშვნელოვანი დაზიანება, ქვეყნის ან საერთაშორისო ორგანიზაციის სტრუქტურათა დესტაბილიზაცია ანდა განადგურება ან ხელისუფლების ქმედებათა განხორციელების შეფერხების იძულება. იხ.: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSEM:133168>. 2002 წლის ეს ჩარჩო გადაწყვეტილება, 2017 წელს ევროპარლამენტისა და ევრო საბჭოს მიერ გამოცემულმა დირექტივამ ჩაანაცვლა. დირექტივამ განსაზღვრა და დაზუსტა ისეთი პუნქტები, როგორებიცაა ტერორიზმის ტერორისტული თავდასხმა და ტერორისტული თავდასხმების ორგანიზებასთან, დაფინანსებასთან თუ უცხოეთში მებრძოლებთან დაკავშირებული საკითხები. 2017 წლის დირექტივის ცალკეული პუნქტებისათვის იხ. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32017L0541>

198 Kundnani, *The Muslims are coming!*, გვ. 18.

199 იქვე.

200 UNDP. Preventing Violent Extremism through Promoting Inclusive Development, Tolerance and Respect for Diversity. A development response to addressing radicalization and violent extremism. 14 February 2017. ნდომა 2 ნომბერი, 2018. <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/conflict-prevention/discussion-paper—preventing-violent-extremism-through-inclusiv.html>

თავდასხმების არანინასნარმეტყველებადობის მაღალი დონე, რაც გამომდინარეობს სამიზნეების შემთხვევითი შერჩევიდან და 4) მასობრივი განადგურების იარაღის უპრეცედენტო ხელმისაწვდომობა.²⁰¹

ტერმინის „ახალი ტერორიზმი“ ზემოთ გაშლილი პრობლემემატიზირებით ჩვენი არ გამოვრცხავთ ისეთ მოცემულობებს, როგორცაა ახალი გლობალური, ძალადობრივ-ექსტრემისტული ჯგუფებისა თუ ორგანიზაციების გაჩენა ან მათი ტაქტიკის ცვლილება. ამის ნაცვლად, გავროს განვითარების პროგრამის მიერ ჩამოთვლილი მახასიათებლების გათვალისწინებასთან ერთად, ჩვენი მიზანია, მხოლოდ გარეგნულ მახასიათებლებზე კონცენტრირების ნაცვლად, ყურადღების გამახვილება ტერმინის შიგნით არსებულ იდენტობაზე, პოლიტიკურ შინაარსზე და აქედან გამომდინარე, მისი მუდმივი დეკონსტრუქციის აუცილებლობაზე. ამავდროულად, ტერორიზმზე, ტერორიზმთან გამკლავებასა თუ ტერორის წინააღმდეგ ომზე მსჯელობისას ჩვენი არ უნდა გამოგვრჩეს ორი მნიშვნელოვანი საკითხი, რომელზეც საუბრობენ ტალალ ასადი და არუნ კუნდანი. ასადის თანახმად, ის რაც ახალი იყო „ომში ტერორის წინააღმდეგ“ არის „ფაქტი, რომ ტერორის წინააღმდეგ ომის მეშვეობით ახალი ეპისტემოლოგიური ობიექტის კონსტრუირება ხდება შესაძლებელი“.²⁰² ხოლო, კუნდანის მიხედვით, „ომი ტერორის წინააღმდეგ“ – და მას თანდართული დიდძალი მსხვერპლი ავლანეთში, ვრაცში, იემენში თუ სხვაგან – იკვებებოდა მუსლიმ მსხვერპლთა რასიალიზებული დეჰუმანიზაციით. „სახოგადობრივმა სხეულმა“, როგორც კუნდანი განმარტავს, „რომლის არსებობაც დამოკიდებულია იმპერიალისტურ ძალადობაზე უნდა აღმოაჩინოს იდეოლოგია, რომელიც ბუნდოვანს გახდის ამ დამოკიდებულებას, თუკი მას ლეგიტიმურობის მიღწევა სურს“.²⁰³ რასიზმის მრავალ სახეობას შეუსრულებია მოდერნულ ეპოქაში ეს როლი, თუმცა კუნდანის თანახმად, დღეს უპირატესობა ისლამოფობიას ენიჭება. მუსლიმობის რასიალიზაცია მისთვის მნიშვნელოვანილად ანტიესემიტიზმის მსგავსია. თუმცა, კუნდანისთვის ისლამოფობიის სტრუქტურულ რასიზმად განმარტება ცხადია არ გულისხმობს ისლამური რწმენის ყოველგვარი კრიტიკის რასისტულად გამოცხადებას, მაგრამ ისლამოფობიასა და ანტიესემიტიზმს შორის სტრუქტურული მსგავსების დანახვა და აღიარება გულისხმობს წინააღმდეგობის განევას იმ სოციალური და პოლიტიკური პროცესებისათვის, რომელთა შედეგათაც ისლამისადმი ანტიპათია გამოიხატება ქუჩებში ძალადობრივი თავდასხმებითა და სახელმწიფო სტრუქტურებში ძალადობის ინსტიტუციონალიზებით, რისი მაგალითიცაა მუსლიმთა მონიტორინგი და პირადი ცხოვრების ამსახველი საინფორმაციო ბანების შექმნა, სამოქალაქო უფლებების დარღვევა და სხვ.²⁰⁴

201. იქვე, გვ. 12.

202. Asadi On Suicide Bombing, გვ. 29; ქართულად გამოუცემელი წიგნიდან ციტატების თარგმანი აქაც და ყველა წიგნი, სხვაწარად მითითებული არ არის, კვლევის ავტორებისა.

203. Faruqi, The Muslims are coming!, გვ. 11-12.

204. იქვე.

დღეს, საერთაშორისო პოლიტიკასა თუ სამეცნიერო ლიტერატურის უდიდეს ნაწილში „ომი ტერორის წინააღმდეგ“ და სამხედრო ინტერვენციები ავლანეთსა და ერაყში არამხოლოდ ეფექტური შედეგების მომტანად აღარ აღიქმება, არამედ, დაახლოებით, 2004-2005 წლებიდან მოყოლებული, როგორც ტერორიზმის კვლევების შესახებ აკადემიურ ლიტერატურაში, ისე სახელმწიფოთა და სახელმწიფოთაშორის დონეებზე, იწყება ახალ სტრატეგიათა ძიება ტერორიზმის აღმოფხვრისა და გამკლავებისათვის. თუმცა, ხშირად, სწორედ ამ ახალი სტრატეგიების ძიებას და იმპლემენტაციას უკავშირდება ის, რასაც ტალალ ასადი ახალი ეპისტემოლოგიური ობიექტის კონსტრუირებას უწოდებს.

თავი 3:

რელიგია, პოლიტიკა და მიმიკრია პანკისის ხეობაში

თანამედროვე პანკისის რელიგიური სურათი კომპლექსური ისტორიული, პოლიტიკური და სოციალური პროცესების ფონზე ჩამოყალიბდა. წინამდებარე ნაშრომი რელიგიას განიხილავს დისკურსული პროცესის ისტორიულ შედეგად, რომლის უნივერსალური განსაზღვრება შეუძლებელია, ვინაიდან მისი შემადგენელი ელემენტები ისტორიული თვალსაზრისით სპეციფიკურია.²⁰⁵ ჰეგემონური პარადიგმა უგულებელყოფს ადგილობრივ ეპისტემოლოგიას და ძალაუფლებრივ დისბალანსს. ამიტომაც, წინამდებარე კვლევითვის მნიშვნელოვანია ამ ჰეგემონური მონოლოგის გარღვევა და პანკისელთა პერსპექტივების შემოყვანა დიალოგში.

პანკისის ხეობის რელიგიური სურათის აღწერისას მკვლევრები გამოყოფენ სალაფიკური და ტრადიციული ისლამის მიმდევრებს. ამასთანავე, ისინი ურთიერთჩანაცვლებად ტერმინებად იყენებენ, ერთი მხრივ, სალაფიზმს და ვაჰაბიზმს, მეორე მხრივ კი, ტრადიციულ და სუფიურ ისლამს. როგორ ჩამოყალიბდა პანკისის რელიგიური სურათი და რამდენად სწორია მისი ამ სახელდებებით აღწერა? პანკისის კრიზისი აღმოჩნდა ის საკვანძო ისტორიული მომენტი, რომელმაც განსაზღვრა ადგილობრივთა რწმენის და ცხოვრების წესის დომინანტური ინტერპრეტაცია და შეფასება. ვაჰაბიზმი გახდა ის სახელდება, რომელის საშუალებითაც მდგირა და ექსპერტები ხსნიან პანკისში მიმდინარე პოლიტიკურ და სოციალურ პროცესებს.²⁰⁶ მაგრამ არის თუ არა ვაჰაბიზმი შესაბამისი ტერმინი პანკისში გავრცელებული ღვთისმოსაობის აღსაწერად? არის თუ არა პანკისის რელიგიური სურათი დიქტომიური? რას გულისხმობს ახალი ეპისტემოლოგიური ობიექტის კონსტრუირება²⁰⁷ პანკისის ხეობის კონტექსტში?

პირველ და მეორე თავებში საუბარი გვქონდა იმ გეოპოლიტიკურ მიზეზებზე, რომლებმაც განაპირობეს გლობალურ ძალთა და კერძოდ, რუსეთის მიერ ჩრდილო კავკასიელი და პანკისელი ახალი ღვთისმოსავეებისგან „ვაჰაბიტის“ სახე-ხატის შექმნა და დამოუკიდებლობისთვის მებრძოლთა პეტეროგენული ჯგუფის ტერორისტებად მონიშვნა. ასევე, ნაწილობრივ შევხებით იმ მიზეზებს, რომელთა გამოც ეს ნარატივი საქართველოს პოლიტიკური საზოგადოებისთვის მისაღები გახდა. ამ თავში განვავარძობთ მსჯელობას იმის შესახებ, თუ რამ განაპირობა პანკისელი ქისტების განხილვა იმპერიული აქტორების მიერ შემუშავებული კატეგორიებით და კლასიფიკაციებით.

205 Asad, Talal. „The Idea of an Anthropology of Islam.“ *Qui Parle* 17 (2009): 1-30.

206 კველიძე, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007, გვ. 64-65

207 Asad, Talal. *On Suicide Bombing*. New York: Columbia University Press, 2007, გვ. 29. ახალი ეპისტემოლოგიური ობიექტის შესახებ ახადისეულ მსჯელობაზე უფრო დანერჩილებით იხ. თავი 2.

3.1. რელიგიური ტრანსფორმაცია პანკისის ხეობაში

პირველ რიგში, მნიშვნელოვანია გავანალიზოთ ისლამის ისტორიული, სოციალური და პოლიტიკური მნიშვნელობა პანკისელი ქისტებისთვის. XIX საუკუნეში რუსეთის კოლონიური პოლიტიკის შემადგენელი ნაწილი ჩრდილოეთ კავკასიელებში ქრისტიანობის გავრცელებაც იყო. პანკისის ხეობაში მიმდინარე გაქრისტიანებისა და განმანათლებლობის მცდელობებიც საჭიროებს ამ კონტექსტში განხილვას. ქისტი საზოგადო მოღვაწე მათე ალბუტაშვილი (1863-1953), რომელიც თავად იყო ქრისტიანი მღვდელი, აღწერს, თუ როგორ მონათლა რუსეთის მთავრობამ ჯოკოლოში²⁰⁸ პირველმოსახლე მუსლიმი ქისტები ძალით და როგორ შეეხიზნა ზოგიერთი ქისტი ტყვე მონათვლისთვის თავის ასარიდებლად. თუმცა, რუსეთის მთავრობის წარმომადგენლებმა ოფიციალურ დოკუმენტებში გახიზნულებიც კი ქრისტიანად აღრიცხეს.²⁰⁹ ამასთანავე, პანკისელი ქისტებისგან განსხვავებით, საქართველოს სხვა კუთხეებში ფრაგმენტულად დასახლებულმა ქისტებმა ქრისტიანობა მიიღეს და მათი შთამომავლობა ქართულ მოსახლეობასთან ასიმილირდა.²¹⁰ ამგვარად, ქრისტიანობის მიღება პანკისელი ქისტისთვის ქართულ მოსახლეობასთან ასიმილირების საფრთხეს და რუსეთის იმპერიული ინტერესების მორჩილებას გულისხმობდა. ქრისტიანობისგან განსხვავებით, ისლამი, რომელიც XIX საუკუნის მიწურულს და XX საუკუნის დასაწყისში ძირითადად ჩრდილოეთ კავკასიელი ისლამის მქადაგებლების მეშვეობით ვრცელდებოდა, პანკისელი ქისტებისთვის ამგვარი იმპერიალისტური და ასიმილაციონისტური რისკების შემცველი არ იყო. პირქით, ისლამი პანკისელი ქისტებისთვის თვითმყოფადობის შენარჩუნების საშუალება იყო²¹¹ და რუსული იმპერიალიზმის ინტერესებისადმი დაუმორჩილებლობასაც გულისხმობდა. 1898-1902 წლებში ადგილობრივმა მუსლიმებმა თავიანთი სახსრებით ააშენეს პანკისის ხეობის პირველი მეჩეთი სოფელ დუისში. მეჩეთის აშენების წინააღმდეგი იყვნენ ადგილობრივი ქრისტიანები და რუსეთის იმპერიული მთავრობა, რომელიც დიდი ხნის განმავლობაში უარს ამბობდა მეჩეთის მშენებლობის ნებართვის გაცემაზე.^{212,213}

208 ქისტებით დასახლებული ერთ-ერთი სოფელი პანკისის ხეობაში.

209 ალბუტაშვილი, მათე. *პანკისის ხეობა: ისტორიულ-ეთნოგრაფიული და გეოგრაფიული აღწერა*. თბილისი, 2005, გვ. 216-217.

210 შარგოშვილი, ლეილა. *პანკისელი ქისტების წეს-ჩვეულებები და თანამედროვეობა*. თბილისი: მეცნიერება, 1985, გვ. 7.

211 ზვიადაძე, სოფო. *ისლამი, პოლიტიკა და იდენტობა პანკისში*. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიის და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2016. ნდომბა ნოემბერი 20, 2017. <http://www.cipdd.org/upload/files/pankisi-web.pdf>. გვ.7.

212 Sanikidze, George. "Islamic Resurgence in the Modern Caucasian Region: "Global" and "Local" Islam in the Pankisi Gorge." In *Regional and Transregional Dynamism in Central Eurasia: Empires, Islam and Politics*, edited by Tomohiko Yuama, 263-282. Sapporo: Hokkaido University Press, 2007.

213 Kurtsikidze, Shorena and Vakhtang Chikovani. "Georgia's Pankisi Gorge: An Ethnographic Survey." *Berkeley Program in Soviet and Post-Soviet Studies: Working Paper Series*, 2002. ნდომბა 20 ნოემბერი, 2017. <https://escholarship.org/uc/item/64d7v9hj>

მეოცე საუკუნის დასაწყისში პანკისში გავრცელებული იყო სუფიური მოძღვრებები ყადირის (კადირიას) ორდენისა და ნაყმბანდიას ორდენის სახით.²¹⁴ მოგვიანებით, საბჭოთა კავშირის პირველ ათწლეულებში, ორიენტალიზმისა და ახალი სეკულარული სუბიექტურობის ნარმოების ფარგლებში თვალსაჩინოა ისლამის მონიშვნა „რელიგიურ ფანატიზმად“, „მავნე ჩვევებად“ და „მაჰმადიანური რელიგიის ანტისაზოგადოებრიობის“ შესახებ ამრის დამკვიდრების მცდელობები.²¹⁵ ამ პერიოდში საბჭოთა ხელისუფლებამ მრავალი სუფისტი სასულიერო პირი გადაასახლა და მეჩეთები დახურა. შედეგად, მათ შორის პანკისში გავრცელებული ისლამიც თეოლოგიური სიღრმეებისგან დაცალა. საბჭოთა სამეცნიერო ნაშრომებისთვის დამახასიათებელი იყო ისლამის „ოფიციალურ“ ანუ უენებელ და „არაფორმალურ“ ე.ი. საშიშ პრაქტიკებად დაყოფა.²¹⁶ „ოფიციალურ“ ისლამს წარმოადგენდა სახელმწიფოს მიერ კონტროლირებული ინსტიტუციონალიზებული მუსლიმთა სამმართველოები, ხოლო მის ფარგლებს მიღმა მყოფი „არაფორმალური“ რელიგია მიჩნეული იყო „ნეგატიურ ფენომენად“.²¹⁷ ისტორიკოსი გიორგი სანიკიძე ქისტების ისლამისკენ მიბრუნებაში „არაფორმალური“ ე.ი. „პარალელური“ ისლამის მნიშვნელოვან როლს ხედავს.²¹⁸ სანიკიძის თანახმად, „პარალელური“ ისლამი წარმოდგენილი იყო დაურეგისტრირებელი და „მოხეტიალე“ სასულიერო პირებით, რომლებიც რელიგიურ რიტუალებს (ქორწინება, დაკრძალვა) ასრულებდნენ და ლოცვებს „არაფორმალურ“ საშლოცველო სახლებში აღავლენდნენ. აქედან გამომდინარეობს, სუფიური ორდენების მიმდევრების მესხიერებაში რიტუალების შემორჩენა. ამ მოცემულობაში, პანკისში, 1969 წელს ხელახლა გაიხსნა დუისის მეჩეთი.²¹⁹ ხოლო სუფიური ორდენები დღევანდელობაში „ტრადიციული ისლამის“ სახითაა ცნობილი.

1990-იან წლებში პანკისის ხეობაში კომპლექსური ისტორიული, პოლიტიკური და სოციალური პროცესების ფონზე დაიმკვიდრა ადგილი სალაფიზმმა. კვლევის ფარგლებში გაანალიზებულ ინტერვიუებსა და მეორად წყაროებზე დაყრდნობით შეიძლება სალაფიზმის გავრცელების რამდენიმე გარემოება გამოვყოთ: 1. რუსეთ-ჩეჩნეთის კონფლიქტის დროს პუმანიტარული დახმარების გამწევი ისლამური საქველმოქმედო ორგანიზაციების და სწავლულების გამოჩენა; 2. ჩეჩნების დასახმარებლად ჩამოსული მუჯაჰიდების

214 ნაყმბანდიის ორდენის ფუძემდებლად ითვლება შუა აზიელი ბაჰაუდინ ნაყმბანდ ბუხარი (1318-1389). სუფიური ისლამის ეს მიმდინარეობა პანკისში ამერბაიჯანელმა მქადაგებელმა ისა ეფენდიმ გაავრცელა, რომელიც ხეობას 1909 წელს ეწვია. კადირიას ორდენის ჩამოყალიბება ჩრდილოეთ კავკასიაში ქუნთა ჰაჯის სახელთანაა დაკავშირებული. პანკისში კადირიის ორდენი მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში გავრცელდა.

215 მარგოვილი, ლილა. *პანკისელი ქისტების წეს-ჩვეულებები და თანამედროვეობა*. თბილისი: მეცნიერება, 1985, გვ. 55

216 McBrien, Julie. *The Fruit of Devotion: Islam and Modernity in Kyrgyzstan*. 2008, წვდომა 6 ნოემბერი, 2017 <https://d-nb.info/1024975843/34>.

217 Schoeberlein, J. „Heroes of Theory: Central Asian Islam in Post-War Soviet Ethnography.“ In *Exploring the Edge of Empire: Soviet Era Anthropology in the Caucasus and Central Asia*, edited by Florian Muhlfried and Sergey Sokolovsky. Zurich: Lit Verlag, 2011. გვ. 61-62.

218 Sanikidze, George. „Islamic Resurgence in the Modern Caucasian Region: “Global” and “Local” Islam in the Pankisi Gorge.“ In *Regional and Transregional Dynamism in Central Eurasia: Empires, Islam and Politics*, edited by Tomohiko Yuama, 263-282. Sapporo: Hokkaido University Press, 2007. გვ. 273

219 იბევი, გვ. 273.

რელიგიური მიკუთვნებულობა; 3. რუსეთის მიერ ჩეჩენთა შორის დაპირისპირების ხელშეწყობა და სუფიური ისლამის „უენებელ“, ხოლო სალაფიტურის – „სამიშად“ მონიშვნა. რუსეთმა პირველი თავის დასაყრდენ ძალად გამოაცხადა,²²⁰ ხოლო მეორისგან მტრის ხატი შექმნა და ტერორისტებად მონიშნა. ამ გარემოებამ სალაფიტურ ისლამს რუსეთის წინააღმდეგ ბრძოლის კონტექსტში დამატებითი პოლიტიკური მნიშვნელობა შესძინა. 4. პანკისის ხეობაში თავშეფარებული ჩეჩენი ლტოლვილების რელიგიური მიკუთვნებულობა. 5. პანკისელ ახალგაზრდებს არაბული ენისა და ისლამური თეოლოგიის სიღრმისეული შესწავლის შესაძლებლობა მიეცათ ახლო აღმოსავლეთის და ჩრდილოეთ აფრიკის ქვეყნებში (ლიბანი, სირია, საუდის არაბეთი, ეგვიპტე). 6. ტრადიციული ისლამის წარმომადგენელი სასულიერო პირების თეოლოგიური ცოდნის არასათანადოობა, რამაც განაპირობა მორწმუნეთა ყურადღების მიმართვა სალაფიტური ავანგარდისკენ.²²¹

3.2. რელიგია სხვისი მშერის ქვეშ

1990-იანების მიწურულს პანკისის ხეობაში გავრცელებული ახალი ღვთისმოსაობის აღმნიშვნელად მკვლევრებმა, ექსპერტებმა და ჟურნალისტებმა ტერმინი „ვაჰაბიზმი“ დაამკვიდრეს.^{222,223,224} ისინი ნიუანსირების გარეშე საუბრობენ ისლამურ ფუნდამენტალიზმზე, რადიკალიზმზე, ვაჰაბიზმსა და ტერორიზმზე, როგორც თითქოს თავისთავად ცხად ტერმინებზე. რა წინასწარ განსაზღვრული მნიშვნელობის მატარებელია ეს სახელდებები? მაინც რას გულისხმობენ, როდესაც დომინანტური თვალთახედვიდან მსჯელობენ „ვაჰაბიზმზე“? მაგალითად, მკვლევარი ხეთისო მამისიმედიშვილის თანახმად, ვაჰაბიზმი გულისხმობს „ისლამის რადიკალურ მიმდინარეობას“, კრიმინალთან დაკავშირებულ „ორგანიზებულ დაჯგუფებას“, „ჩრდილოკავკასიელ მუსლიმებში დამკვიდრებული წეს-ჩვეულებების წინააღმდეგ მოლაშქრეთა“ რელიგიას, რომლის მიმდევრებიც „ურწმუნოებაში სდებენ ბრალს ყველა მუსულმანს, ვინც არ იზიარებს მათ შეხედულებებს“.²²⁵ პრესის ფურცლებზე კი პანკისის ხეობაში „ვაჰაბიზმის“ არსებობის შესახებ ინფორმაცია პირველად 1998 წლის 27 ნოემბერს გავრცელდა. სტატიამი „ვაჰაბიზმი“ წარმოჩენილია, როგორც იდეოლოგია,

220 ხანგოშვილი, ხასო. „რელიგია და ტერორიზმი.“ *საღვთო წიგნები: ბიბლია, სახარება, ყურანი*. თბილისი: მერიდიანი, 2014. გვ. 695

221 მაგალითად, ამ უკანასკნელ პუნქტზე, ერთ-ერთი რესპონდენტი, მსწავლებელი ჯოჯოლოდან, აღნიშნავს, რომ ტრადიციული ისლამის მიმდევრებს ახალგაზრდების ცნობისმოყვარე კითხვებზე პასუხი არ ჰქონდათ, ხოლო ახლო აღმოსავლეთში რელიგიურ განათლება მიღებულ სალაფიტებს კი ყველა კითხვაზე პასუხი ჰქონდათ.“ (ინტერვიუ, რესპონდენტი 19, 17/09/2017).

222 მამისიმედიშვილი, ხეთისო. *პანკისი: წარსული და თანამედროვეობა*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2008. გვ. 286

223 მაისია, ვახტანგ. *თანამედროვე ისლამის როლი მსოფლიო გეოპოლიტიკაში*. წვდომა 20 მაისი, 2018. <https://bit.ly/2LSubKz>

224 Sanikldze, George. "Islamic Resurgence in the Modern Caucasian Region: "Global" and "Local" Islam in the Pankisi Gorge." In *Regional and Transregional Dynamism in Central Eurasia: Empires, Islam and Politics*, edited by Tomohiko Yuama, 263-282. Sapporo: Hokkaido University Press, 2007.

225 მამისიმედიშვილი, ხეთისო. *პანკისი: წარსული და თანამედროვეობა*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2008. გვ. 286.

რომელსაც „ნოხჩის“²²⁶ იდეათა პროპაგანდისა და გავრცელებისთვის იყენებდა იჩქერისის ლიდერთა ერთი ნაწილი.²²⁷

პანკისელთა ახალი ღვთისმოსაობა მკვლევარებისა და ჟურნალისტების დომინანტური თვალთახედვიდან თავიდანვე „საფრთხის“ აღმნიშვნელი გახდა.²²⁸ როგორც მკვლევარი ლია ხუციშვილი აღნიშნავს, ვაჰაბიზმი კოღია, „რომელიც გულისხმობს ისლამის მხრიდან ახალ საშიშროებას“.²²⁹ ანთროპოლოგი ქეთევან ხუციშვილის აზრით კი, ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებში სასწავლებლად წასულ ახალგაზრდებს „ვაჰაბიტებად“ ამზადებენ და სამშობლოში დაბრუნებულები ისინი „საკმაოდ საშიშ ძალას“ წარმოადგენენ.²³⁰ ისტორიკოსი ლია მელიქიშვილი პანკისელების გაზრდილ რელიგიურობაში ქართული ღირებულებების უარყოფის ნიშნებს და ისლამური სამყაროსკენ ორიენტაციას ხედავს.²³¹ მკვლევარი ვახტანგ მაისია „ვაჰაბიზმს“ განიხილავს ისლამურ ფუნდამენტალიზმად, რომელსაც, ამავდროულად, პირდაპირ უკავშირებს ტერორიზმსა და ალ-ქაიდას.²³² გიორგი სანიკიძის თანახმად ტერმინი „ვაჰაბიზმი“ პოლიტიკური ისლამისა და ექტრემისტული ისლამური მოძრაობების დასახასიათებლად გამოიყენება.²³³ უახლესი კვლევების ავტორები კი, უფრო დახვეწილად და ირიბად ავლენენ ამგვარ პარალელებს.^{234,235} ამგვარად, ქართულ მედიაში და სამეცნიერო კვლევებში „ვაჰაბიზმი“ არის (1) წინასწარგანსაზღვრული წარმოდგენებისა და განზოგადებების ერთგვარი კრებითი აღმნიშვნელი; (2) ადგილობრივთა რელიგიური გამოცდილების კვლევის გარეშე მათზე თავსმოხვეული სახელდება, რომელიც არ ითვალისწინებს კონტექსტს და სპეციფიკას; (3) არსებითად მცდარად გაგებული, თავად რელიგიური მიმდინარეობის ძირითადი მახასიათებლების თვალსაზრისითაც. მაგალითად, მკვლევარ ჩიქოვანთან ვკითხულობთ, რომ „მისი [„ვაჰაბიზმის“] მომხრეები „გა-

226 ნოხჩი - ჩენების თვითსახელწოდება.

227 ვეკელიძე, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. გვ. 64.

228 კავაბაძე, გიორგი. „ვაჰაბიზმის საფრთხეები საქართველოსთვის.“ რადიო თავისუფლება. მაისი 2, 2002.

229 ხუციშვილი, ლია. „რელიგიური რეორიენტაციის პრობლემები პოლიტიკურ საზოგადოებაში.“ *უხაფროთხოვების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. გვ. 165.

230 ხუციშვილი, ქეთევან. „კავკასია გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით (სუბიექტები, ინტერესები).“ *უხაფროთხოვების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. გვ. 23

231 მელიქიშვილი, ლია. *უხაფროთხოვების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. გვ. 6

232 ჯარსია, ვახტანგ. თანამედროვე ისლამის როლი მსოფლიო გეოპოლიტიკაში. წვდომა 20 მაისი, 2018. <https://ocw.mit.edu>

233 Sakhvashvili, George. "Islamic Resurgence in the Modern Caucasian Region: "Global" and "Local" Islam in the Caucasus." In *Regional and Transregional Dynamism in Central Eurasia: Empires, Islam and Politics*, edited by Tomohiko Yanai 263-282. Sapporo: Hokkaido University Press, 2007. გვ. 274.

234 ვახტანგ, ვახტანგ და სერგი კაპანაძე. *დავში და საქართველოს წინამდებარეებული გამოწვევები*. საქართველოს გრასსის პროგრამა (GRASS), 2015. წვდომა 10 სექტემბერი, 2017. <http://grass.org/wp-content/uploads/2015/05/da-skhva-gamotsvebebi.pdf>

235 ვახტანგ, ვახტანგ. *ისლამის რადიკალიზაციის პრობლემა, სახელმწიფოს პოლიტიკა და რეგიონული უსამართლობის გრასსის პროგრამები* - ხედავ საქართველოდან. თბილისი: კავკასიური სახლი, 2017. წვდომა 20 მარტი, 2018. <http://www.diac.ge.com/wp-content/uploads/2018/03/mar-GE.pdf>

მოდინან „ისლამის განწმენდისთვის „ბიდ“-აზე (bid'ah) უარის თქმით, უარყოფენ სუნიტურ მამკაბებს,²³⁶ მექაში მოლოცვისთვის სიარულს, წმინდანთა კულტებს და სხვ.“²³⁷ მეომთ აღნიშნულ აღწერაში ცალსახად ჩანს, ერთი მხრივ, უცხოენოვან წყაროებში მოძიებული ვაჰაბიზმის მახასიათებლების ადგილობრივ ღვთისმოსაობაზე მორგება და, მეორე მხრივ, თავად ამ მახასიათებლების სიმცდარე. მაგალითად, ვაჰაბიზმი არ კრძალავს მექის მოლოცვას, რაც შეეხება მამკაბებს, არც ეს შეესაბამება ცალსახა სიმართლეს, რადგანაც სალაფიტებში ამ საკითხთან დაკავშირებით განსხვავებულ მიდგომებს ვაწყდებით.²³⁸ (4) „ვაჰაბიზმისა“ და „ტრადიციული ისლამისგან“ მკვლევარებმა შექმნეს „საშიში“ და „უენებელი“ ისლამის კატეგორიები, რის შედეგადაც თაობებს შორის რიგითი უთანხმოება რელიგიურობის არსზე სახელმწიფო უსაფრთხოების საკითხად წარმოაჩინეს.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მკვლევართა ნაწილი არ ეთანხმება პანკისში ახალი ღვთისმოსაობის ზემოთ აღწერილ შეფასებებს. ასე მაგალითად, დობროსლავა ვიქტორ-მარმა პანკისში ჩატარებული ეთნოგრაფიული კვლევის შედეგად დაასკვნა, რომ პანკისში ისლამის ტრადიციულ და სალაფიტურ კატეგორიებად დაყოფას შეცდომაში შეყვავართ რამდენიმე მიზეზის გამო: 1. ეს კატეგორიები თითოეულ ჯგუფს ჰომოგენურ ერთობად მოიაზრებს, მაშინ როდესაც თავად ტრადიციულ ისლამშიც კი გვხვდება სხვადასხვა თარიყათები (სუფიური ორდენები) და პრაქტიკები, ისევე როგორც სალაფიტურ ისლამში გვხვდება განსხვავებული მიდგომები და ჯგუფები.²³⁹ 2. დიქტომიური კლასიფიკაცია უგულებელყოფს ისტორიულ კონტექსტს და ისლამის განვითარების დინამიკას რეგიონში. ისტორიის მანძილზე ჩერჩნების წინააღმდეგობაში რელიგიის როლი წამყვანი იყო : თუ მეცხრამეტე საუკუნეში ანტიიმპერიული წინააღმდეგობა გადაჭაჭკული აღმოჩნდა სუფიზმთან, 1990-იანებში ჩერჩნეთის წინააღმდეგობა გლობალური ისლამური მოძრაობების იდეებთან გადაიკვეთა. 3. დიქტომიური კლასიფიკაცია უგულებელყოფს ჰიბრიდულ ჯგუფებს, რომლებიც თავს სუნიტური ისლამის მიმდევრებად მოიაზრებენ, მაგრამ არცერთ ქვეჯგუფს არ მიაკუთვნებენ თავს. კიდევ ერთი მკვლევარი, რებეკა გოულდი, რომელმაც ასევე ეთნოგრაფიული კვლევა ჩაატარა პანკისის ხეობაში, აღნიშნავს, რომ ახალი ღვთისმოსავეების „ვაჰაბიტებად“ სახელდება არ ითვალისწინებს განსხვავებებს, წყვეტას და სპეციფიკას, ერთი მხრივ, ვაჰაბიზმსა და სალაფიტურ მოძრაობას შორის, და მეორე მხრივ, სალაფიტურ მოძრაობასა და ამჟამად პანკისში გავრცელებულ ისლამს შორის.²⁴⁰

236 რელიგიური სამართლის სკოლა.

237 ჩიქოვანი, გულდამ. „დასახლების სტრუქტურული ცვლილებები, კონფლიქტური სიტუაციები და მათი დარეგულირების ტრადიციული მექანიზმები.“ *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მეღვიშივილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავსაციური ინსტიტუტი, 2002. გვ. 121

238 Bin Ali, Mohamed. *The Roots of Relititious Extremism: Understanding the Salafi Doctrine of Al-Wala' wal Bara'*. London: Imperial College Press, 2016.

239 Wiktor-Mach, Dobrosława. „Competing Islamic Traditions in the Caucasus.“ *Caucasian Review of International Affairs* 3 (2009): 63-69.

240 Gould, Rebecca. „Secularism and Belief in Georgia's Pankisi Gorge.“ *Journal of Islamic Studies* 22 (2011): 339-373.

3.3. სალაფიზმის მრავალგვარობა და სახელდების ძალაუფლება

პანკისის ხეობაში გავრცელებული ახალი ღვთისმოსაობის „ვაჰაბიზმი“ სახელდებით ვლინდება ამ დისკურსის უკან მდგომი ძალაუფლებრივი ცენტრები და ინტერესები. ქვინტან ვიქტოროვიჩი მის ნაშრომში „სალაფიტური მოძრაობის ანატომია“ აღნიშნავს, რომ „ვაჰაბიზმი“ არის სახელდება, რომელსაც სალაფიტების ოპონენტები იყენებენ მათი აბდ ალ-ვაჰაბის (Abd al-Wahhab) მიმდევრებად წარმოსაჩენად და შესაბამისად, სალაფიტებზე უცხოური ინტერესების გავლენის ხაზგასასმელად.²⁴¹ ამასთანავე, მკვლევარი კონორ პრასადი შენიშნავს, რომ „ეს ტერმინი ჩვეულებრივ გამოიყენება პოსტ-საბჭოთა ქვეყნებში ნებისმიერი ღვთისმოსავი მუსლიმის მიმართ“.²⁴² ეს სახელდება განსაკუთრებით ფართოდ გამოიყენება ისეთ ქვეყნებში, სადაც სალაფიტები მუსლიმური თემის უმცირესობას წარმოადგენენ. სალაფიზმი უფრო ფართო ცნებაა ვიდრე ვაჰაბიზმი.²⁴³ დობროსლავა ვიქტორ-მაჩი, რომელმაც ეთნოგრაფიული კვლევა ჩაატარა პანკისში, აღნიშნავს, რომ ტერმინები „ვაჰაბიზმი“ და „სალაფიზმი“ რუსეთის ანტიჩეჩნურ დისკურსში გამოიყენება „ექსტრემიზმისა“ და „ტერორიზმის“ სინონიმებად.²⁴⁴ პანკისელი სალაფიტებიც თვლიან, რომ „ვაჰაბიტი“ მათი მტრების მიერ კონსტრუირებული ტერმინია, რომელშიც მტერი მოიაზრებს ნეგატიურ აღმნიშვნელს: „ვაჰაბისტი ასოცირდება ტერორიზმთან“, ასე განვიმარტა პანკისელმა სალაფიტმა ამ ტერმინის საკუთარი აღქმა და დაამატა, „ვაჰაბისტი ასოცირდება რაღაც ურჩხულთან, ცუდის გამკეთებელთან, მკვლელთან, მომპარავთან, ყაჩაღთან“.²⁴⁵

პანკისელი სწავლულები ამბობენ, რომ ისინი თავს უბრალოდ სუნიტური ისლამის მიმდევრებად მიიჩნევენ. ერთ-ერთი ყოფილი იმამის აზრით, „მტერს“ მათი ამგვარი სახელდება სჭირდება იმისათვის, რომ მონიშნოს „არასწორი“ ისლამი და გამოიჩინოს ის „სწორი“ ისლამისგან.²⁴⁶ ერთ-ერთი სალაფიტი აღნიშნავს, რომ მუჰამად ალ ვაჰაბის ერთი წიგნიც კი არ ნაუკითხავს და მისთვის გაუგებარია, რატომ უნდა იყოს ვაჰაბისტი.²⁴⁷ კიდევ ერთი პანკისელი სალაფიტი საკუთარი თავის განსაზღვრის უშედეგო მცდელობაზე მიანიშნებს: „სულ ყოველთვის ამას ვყვირით: არა ვართ ჩვენ ვაჰაბისტები [...] მუსლიმები ვართ ხალხო, მუსლიმები“.²⁴⁸

241 Wiktorowicz, Quintan. „Anatomy of the Salafi Movement” *Studies in Conflict & Terrorism* 29 (2006): 207-239.

242 Prasad, Connor. *Georgia’s Muslim Community: A Self-Fulfilling Prophecy?* ECMI Working Paper, 2017. წვდომა სექტემბერი 15, 2017. https://www.ecmi.eu/uploads/bx_ifpubdb/Working_Paper_58_En.pdf

243 Bin Ali, Mohamed. *The Roots of Religious Extremism: Understanding the Salafi Doctrine of Al-Wala’ wal Bara’*. London: Imperial College Press, 2016. გვ. 21.

244 Wiktor-Mach, Dobrosława. „Competing Islamic Traditions in the Caucasus.” *Caucasian Review of International Affairs* 3 (2009): 63-69.

245 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 8. 30/10/2017.

246 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 3. 16/09/2017.

247 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 1. 14/09/2017.

248 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 2. 14/09/2017.

თავად სალაფიტებისთვის სასურველი სახელდებებია აჰლ უს-სუნნა ვალ ჯამ'ა (أهل السنة والجماعة – ahlus sunnah wal jammah) და აჰლ ალ-ჰადისი (أهل الحديث – ahl al-hadith). თუმცა, ორიენტად (აღმოსავლეთად) მონიშნულ პანკისელ სალაფიტებს საკუთარი თავის აღწერის და განსაზღვრის უფლება წართმეული აქვთ. ორიენტი ობიექტია, რომელსაც აღწერენ, რომელზეც მსჯელობენ და რომელსაც განსაზღვრავენ. სწორედ ამ ხმის წართმევის აქტს მიიჩნევენ პალესტინელი წარმოშობის პოსტკოლონიალისტი თეორეტიკოსი ედუარდ საიდი ისლამის ორიენტალიზაციის ერთ-ერთ ასპექტად.²⁴⁹ ორიენტალიზმის პრობლემა არის არა მხოლოდ რეალობის დამახინჯება, არამედ ისიც, რომ ის რეალობის შემქმნელი ხდება. რეალობის დეორიენტალიზაცია და ისლამის ანტიორიენტალისტური აღწერა, პირველ რიგში ესენციალისტური მიდგომის უარყოფას გულისხმობს.²⁵⁰

სალაფიტური მოძრაობისთვის დამახასიათებელია პეტერეგონულობა და პურიტანული რელიგიური მიდგომა.²⁵¹ სალაფიტური ჯგუფების სტრატეგიებისა და პოლიტიკის განსხვავებულობის მიუხედავად, მათ ერთმანეთის მსგავსი დამოკიდებულება აქვთ რელიგიური იურისპრუდენციისადმი. მათ ასევე აერთიანებთ აყიდა (aqida) ანუ რელიგიური მრწამსი და თავჰიდი (tawhid), რაც გულისხმობს ალაჰის ერთადერთ ღმერთად აღიარებას. სალაფიტები უარყოფენ თავასუფს (tawassuf) ანუ მნიშვნელოვანი რელიგიური ფიგურების თაყვანისცემას.²⁵² სალაფიზმის მრავალგვარობას ამტკიცებს მკვლევრების მიერ შემოთავაზებული კლასიფიკაციები, რომლებიც ჯგუფებს შორის საკვანძო განმასხვავებელ ნიშნებს ეფუძნება. მაგალითად, ისლამური მოძრაობების ექსპერტი ქვინტან ვიქტოროვიჩი გამოყოფს სალაფიტების სამ ჯგუფს:²⁵³

1. პურისტები – მათთვის მნიშვნელოვანია ცოდნის გავრცელებისა და ცნობიერების ამაღლებისთვის არაძალადობრივი მეთოდების გამოყენება. პურისტები თვლიან, რომ სანამ რელიგიური მოძღვრება არ განიზღინდება, მანამ პოლიტიკური ქმედება ვერ უზრუნველყოფს სამართლიანობას. მრწამსის აღსრულების გზებია: ა) და'ვა (da'wa) – პროზელიტიზმი ბ) თაჰკიია (tazkiyya) – განწმენდა გ) თარბიია (tarbiya) – რელიგიური განათლება, სულის განვრთნის და დისციპლინირების გზა. პურისტები ეწინააღმდეგებიან სალაფიტების მოძრაობად მოაზრებას, ვინაიდან ეს სახელდება სალაფიზმს პოლიტიკურ კონოტაციას სძენს. მათი მისიაა ისლამის დაცვა კორუმპირებული გავლენებისგან და არაისლამური ღირებულებებისაგან. გლობალურად პურისტები ხშირად შორს იყვნენ გეოპოლიტიკური კონტექსტისა და რეალობისგან და ამის გამო სხვა მუსლიმების

249 Said, Edward. *Orientalism*. New Delhi: Penguin Books, 2001.

250 Sayyid, Bobby, S. *The Fundamental Fear: Eurocentrism and the Emergence of Islamism*. London: Zed Books, 1997.

251 Wiktorowicz, Quintan. „Anatomy of the Salafi Movement.” *Studies in Conflict & Terrorism* 29 (2006): 207-239.

252 Abdel-Hateem, Tariq in Bin Ali, Mohamed. *The Roots of Relituous Extremism: Understanding the Salafi Doctrine of Al-Wala' wal Bara'*. London: Imperial College Press, 2016.

253 Wiktorowicz, Quintan. „Anatomy of the Salafi Movement.” *Studies in Conflict & Terrorism* 29 (2006): 207-239.

კრიტიკას იმსახურებდნენ.²⁵⁴ 2. პოლიტიკური სალაფიტები – მათთვის მნიშვნელოვანია მათი რწმენის პრინციპების პოლიტიკის ველზე გადათარგმნა. მათი აზრით, რელიგიური პრინციპებით ხელმძღვანელობა უზრუნველყოფს სამართლიანი საზოგადოების ჩამოყალიბებას და სამართლიანი პოლიტიკის განხორციელებას. 3. ჭიპადისტები – ისინი შეუძლებლად მიიჩნევენ არსებული გარემოების გარდაქმნას მილიტარისტული და რევოლუციური გზის გარეშე.

შესაბამისად, სალაფიტური მოძრაობის სხვადასხვა მიმდინარეობებს განსხვავებული ხედვა აქვთ სამყაროში მიმდინარე მოვლენების ინტერპრეტაციასა და პოლიტიკურ სტრატეგიებთან მიმართებით. ისლამური მოძრაობების მკვლევარი ომაიმა აბდელ ლათიფი (Omayma Abdel Latiff) ვიქტოროვიჩის მსგავსად სალაფიტების სამ ძირითად ჯგუფს გამოყოფს:

1. მეცნიერული სალაფიზმი (al-salafiyyah al-ilmiyyah) – მისი მთავარი ამოცანაა ყურანის და ისლამური იურისპრუდენციის შესწავლა.
2. აქტივისტური სალაფიზმი (al-salafiyyah al-harakiyyah) – პოლიტიკურად და საზოგადოებრივად აქტიური სალაფიტები. ლათიფს ამ ჯგუფში შეჰყავს რეფორმისტი სალაფიტებიც (al-salafiyyah al-islahiyyah).
3. ჭიპადისტები (al-salafiyyah al-jihadiyyah) – ე.წ. ჭიპადის გარშემო გაერთიანებული ჯგუფი.²⁵⁵

წინამდებარე კვლევისთვის მნიშვნელოვანია თავად ისლამის სწავლულების აზრიც სალაფიზმის მრავალგვარობასთან დაკავშირებით. როგორც ისლამური იურისპრუდენციის მკვლევარი, მუჰამედ ბინ ალი შენიშნავს, ტარიფ აბდელ ჰალიმი (Tariq Abdel haleem), ისლამის კანადაში მცხოვრები ეგვიპტელი სწავლული, თანამედროვე სალაფიტების რვა ჯგუფს გამოყოფს:²⁵⁶

1. „ესტაბლიშმენტის“ სალაფიტები (establishment Salafis) – საუდის არაბეთის ხელისუფლების მიერ მხარდაჭერილი ოფიციალური სწავლულები, რომლებიც შედიან ულამის საბჭოში (Hay'at kibar al-Ulama) და სხვა ოფიციალურ კომიტეტებში.

254 მაგალითისთვის, ერთ-ერთი პურისტი სწავლული პალესტინელების ინტიმდასაც კი ეწინააღმდეგებოდა 2002 წელს. ხოლო სწავლული მუჰამად ნასირ ალ-დინ ალ-ალბანის (Muhammad Nasir al-Din al-Albani) აზრით, ისრაელის მიერ პალესტინის ტერიტორიების ოკუპაციის შემდეგ, პალესტინელები უკვე არ ცხოვრობდნენ დარ ალ-ისლამში (dar al-islam-), ისლამის საუფლოში, და, ამიტომაც, მისი ფაქტა პალესტინელებს მუსლიმურ ქვეყნებში მიგრაციისკენ მოუწოდებდა.

255 Abdel Latiff, Omayma (2009). „Trends in Salafism.“ In Bin Ali, Mohamed. *The Roots of Religious Extremism: Understanding the Salafi Doctrine of Al-Wala' wal Bara'*. London: Imperial College Press, 2016.

256 Abdel Haleem, Tariq. „The Counterfeit Salafis: Deviation of the Counterfeit Salafis from the Methodology of Ahtul Sunnah Wal-Jama'ah.“ In Bin ali, Mohamed. *The Roots of Religious Extremism: Understanding the Salafi Doctrine of Al-Wala' wal Bara'*. London: Imperial College Press, 2016. გვ. 54

2. მადხალი (Madkhali) ანუ ჯამი (Jami) სალაფიტები – სალაფიტები, რომლებიც მისდევნენ იემენელი სწავლულის რაბი ალ-მადხალის და ეთიოპიელი სწავლულის მუჰამად ამან იბნ ალი ჯამის სწავლებებს.
3. ალბანიანელი სალაფიტები – სალაფიტები, რომლებიც მისდევნენ მუჰამად ნასირ ალ-დინ ალ-ალბანის სწავლებებს. ალბანი, მადხალი და ესტაბლიშმენტის სალაფიტები პურისტები არიან და ყურადღებას ძირითადად რწმენასა და განათლებაზე ამახვილებენ.
4. აკადემიური სალაფიტები – მეცნიერულ მეთოდოლოგიას იყენებენ და უფრო პოლიტიკურებიც არიან.
5. იხვანი (Ikhwan) სალაფიტები – პოლიტიკური სალაფიტები არიან და მათი წარმომადგენელია ევვიპტური ორგანიზაცია მუსლიმთა საძმო (Ikhwan al-Muslimin).
6. სურურიანელი სალაფიტები – საიდ ქუტუბისა და ალ-ვაჰაბის ხედვების ერთგვარ ჰიბრიდს მისდევენ.
7. ქუტუბიანელი სალაფიტები – საიდ ქუტუბის სწავლებას მისდევენ.
8. გლობალური ჯიჰადისტები – მაგალითად, ალ-ყაიდა.²⁵⁷

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სალაფიტური ჯგუფების მრავალგვარობა ზემოთ ჩამოთვლილი კატეგორიებით არ შემოიფარგლება. აქედან გამომდინარე, პრობლემურია პანკისში გავრცელებული ახალი ლეთისმოსაობის დაყვანა „ვაჰაბიზმადე“, განსაკუთრებით იმ გარემოების გათვალისწინებით, რომ ეს ტერმინი სალაფიტების ოპონენტების მიერაა მათზე თავსმოხვეული. რაც შეეხება სალაფიზმს, ტერორიზმსა და ფუნდამენტალიზმს შორის ტოლობის ნიშნის დასმას, ამგვარი განზოგადება დისკრიმინაციული და არამეცნიერულია, ვინაიდან სალაფიზმსა და ფუნდამენტალიზმს წინასწარგანსაზღვრულად საფრთხისშემცველ მოცემულობად წარმოაჩენს. მაჰმუდ მამდანის, პოლიტიკის მეცნიერებების პროფესორის თანახმად, არათუ ფუნდამენტალიზმსა და ტერორიზმს შორის, არამედ პოლიტიკურ ისლამსა და ტერორიზმს შორისაც კი ვერ დავსვამთ ტოლობის ნიშანს.²⁵⁸ მამდანი პოლიტიკური ისლამის ქოლგის ქვეშ გამოჰყოფს რეფორმისტულ და რადიკალურ ფრთას. რადიკალურ ფრთის ქვეშ კი შეიძლება გამოვყოთ საზოგადოებაზე ორიენტირებული და სახელმწიფოზე ორიენტირებული მოძრაობები. საზოგადოებაზე ორიენტირებული მოძრაობების დახმასათებელი ნიშანია საზოგადოებრივი მხარდაჭერა და არაძალადობრივი მეთოდები. სახელმწიფოზე ორიენტირებულ მოძრაობებსაც ცალსახად ვერ გავაიგივებთ ტერორიზმთან. ასე

257 იქვე.

258 Mamdani, Mahmood. *Good Muslim, Bad Muslim: America, the Cold War, and the Roots of Terror*. New York: Three Leaves Press, 2004. Kindle edition.

მაგალითად, სახელმწიფოზე ორიენტირებული პოლიტიკური ისლამის ერთ-ერთი ილუსტრაციაა პაკისტანის პრეზიდენტის ზია ულ-ჰაქის მმართველობა (1978-1988), რომელიც ავტორიტარული იყო, მაგრამ არა ტერორისტული. ამ მოცემულობაში, როდესაც სურათი ასეთი კომპლექსურია, პანკისელი მუსლიმების რელიგიური მიკუთვნებულობის ხელაღებით „რადიკალიზმთან“ გაიგივება, მოქალაქეების დემონიზაციასთან ერთად, მათ სახელმწიფო სამსახურებისთვის დაკვირვების ობიექტად აქცევს, იმ ბუნდოვანი მიზეზით, რომ ისინი თავიანთ რელიგიურობას სულიერი ცხოვრების ნესების ზედმიწევნით დაცვით გამოხატავენ.

3.4. მუსლიმად ყოფნა პანკისის ხეობაში

პანკისის ხეობაში რელიგიაზე და კერძოდ სალაფიზმზე საუბრისას უგულებელყოფილია თავად სალაფიტების აზრი, ვინაიდან ისინი წინასწარვე, თითქოს თავისთავად არსებული სიყვანიდან გამომდინარე მოინიშნებიან „საშიშ მუსლიმებად“ და ამიტომაც, ეპისტემური უპირატესობა პრივილეგირებული დომინანტური პერსპექტივების კვლავწარმოებას ენიჭება. როგორია თავად ახალი ღვთისმოსავეების რეფლექსია მათ რწმენაზე და როლზე პანკისის ხეობაში? არის თუ არა პანკისის რელიგიური სურათი დიქტომიური? რას გულისხმობენ როდესაც საუბრობენ „საშიშ“ ისლამზე?

1990-იანი წლებიდან პანკისში მიმდინარე რელიგიური ტრანსფორმაცია ჩეჩნეთის დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლასთან ერთად დაკავშირებული იყო „თვით“-ის ტრანსფორმაციასთან, რაც გამოიხატებოდა ცხოვრების წესის, სოციალური გამოხატვის, საგნებთან და ღმერთთან დამოკიდებულების გადააზრებით. ისლამი აღმოჩნდა ერთგვარი გარანტია იმ გასაღების პოვნისათვის, რომელიც რადიკალურად შეცვლიდა ადგილობრივების სუბიექტურობას.²⁵⁹ ახალი ღვთისმოსაობა ქისტებს სულიერებასთან დაბრუნების განსხვავებულ შესაძლებლობას და გამოცდილებას სთავაზობდა. ახალ სუბიექტს გარე და შიდა ფაქტორებთან დაპირისპირების ფონზე უწევდა თავის დამკვიდრება. დროთა განმავლობაში დაპირისპირების ინტენსივობის, შინაარსის და ტაქტიკის ცვლილების შესაბამისად სალაფიზმის რამდენიმე ტალღა შეგვიძლია გამოვყოთ: 1) 1997-2007 წლები; 2) 2007-2017 წლები და 3) 2018 წელი, რომელიც მოვლენების განსხვავებულად განვითარების გამო, ცალკე გამოყოფას საჭიროებს. სალაფიზმის პირველი ტალღისთვის დამახასიათებელია საკუთარი ნიშის დამკვიდრების ხისტი მცდელობები, იმამების პოსტზე ყოფნის ხანმოკლეობა და უცხოელი სწავლულების ჩართულობა. სალაფიზმის მეორე ტალღა გამოირჩევა იმამების პოსტზე ყოფნის სტაბილურობით (10 წლის განმავლობაში მხოლოდ 2 იმამი) და რელიგიური განათლების მქონე ადგილობრივი სწავლულების ჩართულობით. 2018 წლის ტალღა კი ხასიათდება ჯამაათის სამოქალაქო ჩართულობით, კონსოლიდაციის ნიშნებით და სულიერების „თვით“-ისკენ მიპყრობით.

259 Behrooz, Ghamari-Tabrizi. *Foucault in Iran: Islamic Revolution after the Enlightenment*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2016. გვ. 65.

სალაფიზმის პირველი ტალღის დროს განვითარებული დაპირისპირება დიდწილად პირველ თავში განხილული პოლიტიკური გარემოებებით და ჰეგემონური დისკურსით იყო ნასაზღვრები, მაგრამ, ამასთანავე, როგორც თვისებრივი კვლევის ინტერვიუების ანალიზიდან გამოიკვეთა, რამდენიმე ხელშემწყობი ფაქტორითაც იყო განპირობებული:

1. თავდაპირველად ახალმა ღვთისმოსავეებმა რელიგია ძირითადად უცხოელებისგან შეიმეცნეს. უცხოელი სწავლულები კარგად არ იცნობდნენ ადგილობრივ კონტექსტს და არ ითვალისწინებდნენ ადგილობრივი საზოგადოებრივი წყობის სპეციფიკას. შესაბამისად, ახალი ღვთისმოსავეებიც უფრო მეტ სიმკაცრეს იჩენდნენ „ტრადიციული ისლამის“ რიტუალებისგან გამიჯნვისას და ცხოვრების წესის კრიტიკისა. 2. ამასთანავე, თავად ადგილობრივ მიმდევრებსაც არ ჰქონდათ სათანადო ცოდნა და განათლება. ერთ-ერთი რესპონდენტი შენიშნავს: „ადრე უფრო მცირე ცოდნა ჰქონდათ. ამიტომაც, ცოდნა რაც მცირე გაქვს, მით უფრო მეტ შეცდომას უშვებ“.²⁶⁰ 3. 1990-იანი წლების ბოლოს სალაფიტები პანკისელ მუსლიმებში უმცირესობას წარმოადგენდნენ. თავდაპირველად „ტრადიციული ისლამის“ მეჩეთში დადიოდნენ სალოცავად, მაგრამ ერთხელაც მათ იქ ლოცვის უფლება არ მისცეს, რამაც ამ ორ ჯგუფს შორის ურთიერთობა დაძაბა. თუმცა, დღეს უკვე თავად სალაფიტი სწავლულებიც აღიარებენ ინტერვიუებში, რომ პირველი ტალღისთვის დამახასიათებელი ხისტი მიდგომა შეცდომა იყო, მაგრამ არასწორად მიაჩნიათ მათი ამჟამინდელი მოღვაწეობის წარსული გამოცდილებით შეფასება. მაგალითად, ისლამის სწავლული იხსენებს, თუ როგორ მოუწოდა მან ერთ-ერთ შეხვედრაზე უხუცესებს მათი დამოკიდებულების გადააზრებისკენ: „ეს სურათი უნდა შეიცვალოს თქვენს თვალებში, ეხლა უნდა დაინახოთ ვინც სწორად ქადაგებს, სწორად მიუდგება საკითხებს“.²⁶¹

ადგილობრივებს შორის სალაფიზმის კრიტიკოსთა ნაწილი ინტერვიუში განასხვავებს, ერთი მხრივ, თავდაპირველ ანუ პირველი ტალღის სალაფიზმს უახლესი ე.ი. მეორე ტალღის სალაფიზმისგან და მეორე მხრივ, უახლეს სალაფიზმში გამოყოფს „დოვლა“ სალაფიტების ქვეჯგუფსაც. ასე მაგალითად, ერთ-ერთი უხუცესი არასწორად მიიჩნევს, „რადიკალის“ იარაღის ზოგადად სალაფიტების მიმართ გამოყენებას და განმარტავს, რომ ის მხოლოდ „დოვლა“ სალაფიტებს მოიხსენიებს ამ ტერმინით: „მთლიანად სალაფიტებზე რადიკალებს არ ვხმარობ, იმიტომ რომ არასწორი იქნებოდა. იმათში, მე აღვნიშნე, რომ არიან პროგრესულად მოაზროვნე ახალგაზრდები“.²⁶² ამავდროულად, სალაფიზმის კრიტიკოსები ზოგჯერ წინააღმდეგობაში მოდიან მათსავე შეფასებებთან და ზოგადად სალაფიტების ესენციალიზმებას ახდენენ და კრიტიკისას მათ ჰომოგენურ ჯგუფად განიხილავენ. მეორე ტალღის სალაფიტებში სულ მცირე ორი ძირითადი ჯგუფი იკვეთება: სალაფიტების ბირთვი და „დოვლა“ ისლამის მიმდევრები, რომლებიც რესპონდენტთა ნაწილის თანახმად სალაფიტთა მარგინალურ უმცირესობას წარმოადგენენ. სალაფიტების ბირთვიც თავის მხრივ არაერთგვაროვანი შემადგენლობისაა. მა-

260 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 10, 1/11/2017.

261 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 7, 11/10/2017.

262 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 18, 2/11/2017.

გალითად, განსხვავებები იკვეთება, ისეთ საკითხებთან მიმართებით, როგორცაა: 1. მაგჰაბები – ადგილობრივი ისლამის სწავლულის თანახმად, პანკისელი სალაფიტები ძირითადად ოთხივე მაგჰაბს აღიარებენ.²⁶³ ამასთან ერთად, ზოგი შაფიიტური მაგჰაბის მიმდევარია, ზოგი კი შანბალიტურის. 2. მიმდინარე მოვლენებისადმი დამოკიდებულება – მაგალითად, 2018 წელს პანკისში ჰესების სანინააღმდეგო ტალღის დროს, განსხვავებული მიდგომა გამოავლინა ე.წ. ინტერესთა ჯგუფმა. 3. საზოგადოებრივ ჯგუფებთან ურთიერთობა – ინტერვიუების ანალიზის შედეგად იკვეთება უთანხმოებები, რომელიც ზოგჯერ კონფლიქტშიც გადაზრდილა, ერთი მხრივ, სალაფიტების (ძირითადად, ინტერესთა ჯგუფების) და მეორე მხრივ, ადგილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაციების და უხუცესთა კავშირის წარმომადგენლებს შორის. როგორც ერთ-ერთი რესპონდენტი შენიშნავს, ეს „ხელოვნური დაპირისპირებებია“.²⁶⁴ სალაფიტების ბირთვის დამოკიდებულება ტრადიციული ისლამის მიმდევრების მიმართ კი, ამ ეტაპზე, კრიტიკული, მაგრამ ამასთანავე შემწყნარებლური და თავაზიანია. მაგალითად, ერთ-ერთი სალაფიტი სწავლულის ინტერვიუში იკვეთება, რომ მისი მიდგომა ეფუძნება ისტორიული გარემოებების გათვალისწინებას:

ჩვენ ვხვდებით, რომ ის ეტაპი, რომელშიც ისინი ცხოვრობდნენ – სუფისტები, ჩვენი უხუცესები, იყო ძალიან რთული პერიოდი – კომუნიზმის პერიოდი, განათლების მიღება არ იყო შესაძლებელი და რაც შერჩათ პრაქტიკაში, ანუ იმ რიტუალების მიმდევრები იყვნენ ისინი. ამიტომ ჩვენ არ ვამბობთ პირდაპირ – თუ ეს გააკეთეთ, თქვენ ხართ ურწმუნოები. ჩვენ ვუხსნით, რომ მოერიდეთ ამ პრობლემურ რიტუალებს.²⁶⁵

ხოლო სალაფიტი ახალგაზრდის თანახმად, შემწყნარებლური მიდგომა განპირობებულია „ტრადიციული ისლამის“ მიმდევრების ასაკითაც:

რადგან უფროსები არიან, ის რომ აქამდე მოიტანეს ამაზე მადლობელიც უნდა ვიყოთ ჩვენ მათი და რახან ჩვენ ვერ შევუცვლით, მაშინ იყონ და აკეთონ ის რაც უნდათ და რაც სწორედ მიაჩნიათ. უკვე ესეთი დამოკიდებულება არის დღეს.²⁶⁶

რაც შეეხება „დოვლა“ ისლამის მიმდევრებს, მათი ნაწილისთვის მნიშვნელოვანია „ურწმუნოებისგან“ გამოქვის საკითხი. მათ თავფირისტებსაც უნდობენ – თავფირი ერთი მუსლიმის მიერ მეორის მკრეხელობაში დადანაშაულებას აღნიშნავს. ხოლო სალაფიტების ბირთვის წარმომადგენელი ერთ-ერთი სწავლული მიიჩნევს, რომ „ქუფრის“ ანუ

263 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 9, 31/10/2017.

264 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 8, 30/10/2017.

265 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 9, 31/10/2017.

266 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 13, 3/11/2017.

„ურნმუნობის“ დაბრალება საშიში და შესაბამისად, მოსარიდებელი საკითხია.²⁶⁷ რესპონდენტი დასძენს, რომ პანკისში ჯერ არ ყოფილა შემთხვევა, ვინმესთან მისულიყვნენ და „ქაფირად“ გამოეცხადებინათ. პირიქით, არის თანამშრომლობის პრეცედენტები, როდესაც ტრადიციული ისლამის წარმომადგენლები, მათ შორის უხუცესთა კავშირიდან რიგი საკითხების განსახილველად სალაფიტ სნაველულს მიმართავენ რჩევისთვის.^{268,269} აქედან, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ქისტური საზოგადოების მოწყობის თავისებურებები, პანკისში გავრცელებულ ახალ ლეთისმოსაობას ადგილობრივ გამოცდილებასთან სინთეზირებისკენ უბიძგებს.

რესპონდენტთა ინტერვიუების ანალიზიდან იკვეთება, რომ სალაფიტების კრიტიკოსები მათ ძირითადად „რადიკალიზაციაში“ სდებენ ბრალს, რაშიც რესპონდენტები გულისხმობენ ადათების უგულვებელყოფასა და არაბიზაციას, ასევე, ცხოვრების წესის და გარეგნული გამოხატულების ცვლილებას, რაც, თავის მხრივ, სახელმწიფოსგან დეზინტეგრაციის საფუძვლად სახელდება. უფრო კონკრეტულად, სალაფიტების მიმართ კრიტიკულად განწყობილი რესპონდენტები ტრადიციების უგულვებელყოფას, სტუმარ-მასპინძლობის ტრადიციის მოშლას, ცეკვა-სიმღერაზე უარის თქმას და რელიგიურობის გარეგნულ გამოხატულებას გულისხმობენ. სალაფიტები მათი პურიტანული ცხოვრების წესიდან გამომდინარე უარს ამბობენ ისეთ პრაქტიკებზე, რომელიც მათ რელიგიასთან შეუსაბამოა. მაგრამ, ამავე დროს, როგორც სალაფიტი რესპონდენტები განმარტავენ, ისინი ინარჩუნებენ ყველა იმ ქისტურ ადათ-წესს, რომელიც არ ეწინააღმდეგება ყურანსა და ჰადისებს. მაგალითად, ადათიდან გამომდინარე, ნათესავებს შორის ქორწინება, რომელიც „არაბიზაციის“ გამოვლინებად იკითხება, ადგილობრივ სალაფიტებში მიღებული არ არის. არათუ ერთი გვარის, არამედ ერთი თემის შიგნითაც კი არ არის დაშვებული ქორწინება. ერთ-ერთი ახალგაზრდა დუისიდან აღნიშნავს:

[ის] რომ არაბიზაცია ხდება მაგას ნამდვილად არ ვეთანხმები იმიტომ, რომ დღეს, გვაქვს უფროსის პატივისცემაც, სახლში სტუმრის მიღებაც [...]. ალიმებიც [სწავლულებიც] პირიქით მოგვიჩინებენ რომ ის ზრდილობა, ის ღირებულებები, რაც გვქონდა, არ დავკარგეთ და შევინარჩუნოთ. ამაზეც მიდის აქცენტი ანუ რეალურად რაც ყურანს და ჰადისებს არ ეწინააღმდეგება ის შენარჩუნებულია და დარწმუნებული ვარ იდენტობას არ დავკარგავთ.²⁷⁰

პანკისელი ქისტების მიერ მათი სულიერი ცხოვრების წესის ზედმინვენი დაცვა გახდა, ერთი მხრივ, მათი ინტეგრაციის საზომი და ორიენტალიზაციის მიზეზი და მეორე მხრივ,

267 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 9, 31/10/2017.

268 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 9, 31/10/2017.

269 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 18, 2/11/2017.

270 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 13, 3/11/2017.

მათი „სამიშ“ მუსლიმად კვალიფიცირების კრიტერიუმი. რას გულისხმობენ არასალაფიტები, როდესაც საუბრობენ პანკისელების ინტეგრაციამ და ქისტურ იდენტობაზე? არასალაფიტების ჯგუფი მოიცავს რესპონდენტების ისეთ ფართო სპექტრს, როგორცაა ტრადიციული ისლამის მიმდევრები, უხუცესთა კავშირის წარმომადგენლები, არასამთავრობო ორგანიზაციების და საჯარო საგანმანათლებლო დაწესებულებების თანამშრომლები. არასალაფიტი რესპონდენტებისთვის ინტეგრაციისა და ქისტური იდენტობის მთავარი განმსაზღვრელები კულტურულ-ფოლკლორული მახასიათებლები (როგორცაა სიმღერა, ან ცეკვა) და საზოგადოების ადგილობრივი მოწყობის წესია. რას გულისხმობენ სალაფიტები, როდესაც ინტეგრაციამ საუბრობენ? სალაფიტი რესპონდენტებისთვის ინტეგრაცია გულისხმობს ეთნიკურ ქართველებთან ურთიერთშეზღოვების და დაფუძნებულ ურთიერთობას, რომელიც ორივე ჯგუფის ინტეგრაციას ითვალისწინებს და გამოიცხადებს რომელიმე ჯგუფისთვის მიუღებელ ასპექტებს. ასე მაგალითად, თუ არასალაფიტებისა და ქართველებისთვის ალკოჰოლური სასმელი სტუმარ-მასპინძლობის არსებითი კომპონენტია, სალაფიტი სწავლული არაასიმილაციონისტური ინტეგრაციის ღირებულებას უსვამს ხაზს:

ჩვენი ინტეგრაცია ქართველ ხალხში თუ კულტურაში არ არის დაკავშირებული მუსიკასთან და ქეიფთან. თუ მართო მუსიკასთან და ქეიფთან არის დაკავშირებული ძალიან ცუდი. [...] სმა ჩვენთვის არ შეიძლება, ეს დიდ ცოდვებში შედის. ჩვენ ვალდებული ვართ, ვთქვათ, რომ ეს აკრძალულია, ეს ჩვენი ვალია და ვისაც უნდა ქეიფში მონაწილეობა ან იმღეროს და იცეკვოს ეს მისი არჩევანია და ეხლაც შეჩერებული არ არის ეს.²⁷¹

რაც შეეხება გაუცხოების არგუმენტს, არასალაფიტები გაუცხოების მიზეზად სალაფიტების სულიერი ცხოვრების წესს და კულტურულ განსხვავებულობას ასახელებენ, ხოლო სალაფიტი რესპონდენტები გაუცხოების მიზეზებს ისტორიულ და პოლიტიკურ გარემოებებში ეძებენ. მაგალითად, ერთ-ერთი რესპონდენტი, საბჭოთა კავშირის დროს არსებულ მჭიდრო კავშირებს საერთო მეურნეობების პრაქტიკით ხსნის, ხოლო 1990-იანი წლებიდან გაჩენილი გაუცხოების მიზეზს ხედავს სახელმწიფო პოლიტიკაში, რომელმაც პანკისის კრიზისის დროს ბლოკ-პოსტებით გამოიჭინა ორი ეთნიკური ჯგუფი.²⁷²

სალაფიტების ცეკვისა და სიმღერისგან განრიდება მნიშვნელოვანი კულტურული განმასხვავებელი გახდა ორიენტალისტურ ორბიტაზე მათ მოსანიშნად. ადგილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაციის ერთ-ერთი თანამშრომლის თანახმად, რელიგიური სუბიექტი „ჩამორჩენილი“ სუბიექტია, რადგან „გართობა მაგათთვის არ შეიძლება, ცეკვა-სიმღერა მაგათთვის არ შეიძლება არანაირად, კონცერტზე და მუსიკის მოსმენა არ შეიძლება, რადიო სადმე თუა ჩართული უნდა გათიშო, ტელევიზორში თუ რამე კონ-

271 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 9, 31/10/2017.

272 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 10, 1/11/2017.

ცერტი ან რალაცაა, ასეთ ღონისძიებებზე ესეთი რადიკალები არ მონაწილეობენ”.²⁷³ რელიგიური სუბიექტურობის სწორედ ეს კულტურული ასპექტი გადაიქცა „რადიკალიზაციის“ წინააღმდეგ ბრძოლის ასპარეზად. მაგალითად, სამოქალაქო და პოლიტიკური ავანგარდი სიმღერისა და ცეკვის პოპულარიზაციით ებრძვის ახალ ღვთისმოსავთა რელიგიურობას, რომელსაც იმთავითვე „რადიკალიზაციად“ მოიაზრებს, რისი გამოხატულებაც ინტერვიუდან ამ ამონარიდში შეგვიძლია დავეინახოთ: რომ არა ცეკვა-სიმღერის წახალისება „მარტო ლოცვების ხმას გავიგებთ“ პანკისის ხეობაში.²⁷⁴ ამასთანავე, „ტრადიციული ისლამის“ მიმდევარი რესპონდენტის აზრით, ტრადიციულ ცეკვასა და სიმღერაზე უარის თქმით სალაფიტები უარს ამბობენ ვაინახური იდენტობის უმნიშვნელოვანეს ასპექტზე: „ვაინახი კაცი ცეკვის და სიმღერის გარეშე წამოუდგენელია, როგორც ასეთი, პირადად ჩემთვის”.²⁷⁵ სალაფიტი სწავლული კი თვლის, რომ „ქისტების ადათ-წესები მარტო ცეკვაზე და მარტო სიმღერაზე არ არის აგებული: „თუ დარბა ქისტური ადათ-წესები სიმღერის გარეშე ეს დანაკარგი არ იქნება მინცდამინც“.²⁷⁶

რელიგიური ცხოვრების წესისთვის შესაბამისი გარეგნული ატრიბუტიკა, როგორცაა წვერი, ტუნიკა ან საბურველი კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი განმასხვავებელი კულტურული მარკერია, რომელიც „საშიშ“ ორიენტად მონიშნავს სალაფიტებს. ჯერ კიდევ 2004 წელს, საქართველოს პრეზიდენტმა, მიხეილ სააკაშვილმა გარეგნული ატრიბუტიკა გამოიყენა „საფრთხის“ მოსანიშნად და „წვერმოშვებულ ვაჰაბიტურ ელემენტებად“ დახასიათებულ ახალ ღვთისმოსავებს ბრძოლა გამოუცხადა.²⁷⁷ არაერთი რესპონდენტი აღნიშნავს, რომ მხოლოდ გარეგნული ატრიბუტიკის შეცვლა და მეჩეთში რეგულარული სიარულიც კი საკმარისია, რომ მუსლიმს „ვაჰაბიტს“ იარლიყი მიეკეროს.²⁷⁸ ერთ-ერთი ახალგაზრდა რესპონდენტი ომალოდან შენიშნავს, რომ „თუ ადამიანი მორწმუნე ხდება – ჰომო რალაცა გახდა მონრმუნე და მას ვაჰაბიტს უწოდებენ ვერავე“.²⁷⁹ ხოლო ახალგაზრდა რესპონდენტი დუისიდან განმარტავს, რომ „უფრო სეკულარული „ტიპები,“ ვინც არ კითხულობენ ყურანს და არ უნდათ რელიგიური კანონები და წესები საკუთარ ცხოვრებაში გაატარონ, მიჩნეულნი არიან „ტრადიციონალისტებად.“²⁸⁰ ის დასძენს, რომ სალაფიტებისგან განსხვავებით, ტრადიციული ისლამის მიმდევრები ცდილობენ ნაკლებად გამოირჩეოდნენ საქართველოს დანარჩენი მოსახლეობისგან და „ისეთივე თვალით გვიყურებენ, როგორც არამუსულმანები“.²⁸¹

273 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 23, 1/11/2017.

274 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 20, 20/10/2017.

275 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 30, 18/10/2017.

276 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 9, 31/10/2017.

277 საქართველოს პრეზიდენტის მიხეილ სააკაშვილის გამოსვლა საქართველოს უშიშროების სამინისტროში, 24 საათი. თებერვალი 19, 2004.

278 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 31, 22/09/2017; ინტერვიუ, რესპონდენტი N 32, 5/3/2018.

279 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 32, 5/3/2018.

280 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 5, 15/09/2017.

281 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 5, 15/09/2017.

„არამუსულმანის მშერა“ გაშინაგანებული ჰეგემონური მშერაა. პანკისელი მუსლიმის მიერ ახალი ღვთისმოსავეების „არამუსლიმის მშერით“²⁸² შეფასების მიღმა ნორმატიული სუბიექტურობის აღიარება და მის წინაშე საკუთარი „უვნებლობის“ დამტკიცების მცდელობა იკითხება. რელიგიურობის გამომხატველი ნიშან-თვისებები სალაფიტს ამორებს ჰეგემონური იდეალისგან და მას არანორმატიულ სუბიექტად აქცევს, რაც მას, თავის მხრივ, დაუმორჩილებელ და ამგვარად „საშიშ“ სუბიექტად მონიშნავს.

---

282 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 5, 15/09/2017.

თავი 4.

გლობალური უსაფრთხოების ჩრდილქვეშ:

სიტყვები და მათი ძალა

11 სექტემბრის ტრაგედიის შემდგომ დამკვიდრებული პოპულარული მოსაზრება, რომ ტერორიზმი თავისთავადი, აბსოლუტური ბოროტებაა, რომლის მიზეზებს არათუ ვერ მოიძიებ, არამედ ამგვარ ძიებათა მცდელობაც კი ამორალურია (იხ. თავი 2), 2004-2005 წლებიდან მოყოლებული ნელ-ნელა ლეგიტიმურობას კარგავს.²⁸³ ქაოსმა და პროტესტმა, რომელიც ავღანეთსა და ერაყში სამხედრო ინტერვენციებს მოყვა, და ტერორისტულმა აქტებმა მადრიდსა და ლონდონში (განსაკუთრებით კი სამინაო ტერორისტების „გაჩინამ“), აიძულა სხვადასხვა სახელმწიფოთა ხელისუფლებები დაფიქრებულიყვნენ და ეძიათ ახალი მიდგომები ომის, დაპატიმრებისა და ფიზიკური განადგურების მიღმა. ტაბუ ტერორიზმის მიზეზთა ძიებაზე უნდა მოხსნილიყო. სწორედ, ამ პერიოდში წარმოდგინდა ტერმინი რადიკალიზაცია საშუალებად, რომლის მეშვეობითაც შესაძლებელი გახდებოდა იმ პროცესის კვლევა, რომლის შედეგადაც ტერორისტი წარმოიშვებოდა და რომლის გამოკვლევასაც ანალიტიკური ბაზა უნდა შეექმნა ახალი პრევენციული სტრატეგიებისათვის.²⁸⁴ თუმცა, როგორც ერთხელ უკვე შევნიშნეთ (იხ. თავი 2), ეს ახალი ინიციატივები არათუ ერთმნიშვნელოვნად დადებითი შედეგების მომტანი არ აღმოჩნდა, არამედ სწორედ ტერმინ რადიკალიზაციაზე დაფუძნებული მოდელების შემუშავება უშუალოდ დაუკავშირდა იმგვარი ფართო ცოდნის დამკვიდრებას, რომელიც ისლამური იდენტობის მატარებელ ადამიანებს „სამიშებად“ და „უვნებლებად“, „არაცივილიზებულებად“ და „ცივილიზებულებად“ ყოფს. ამ კვლევის წინა, მესამე თავში, უკვე ვნახეთ თუ როგორ ისხამს ადამიანთა ამგვარი სეგრეგაცია ხორცს პანკისის ხეობის ადგილობრივ კონტექსტში. რატომაა თავად ტერმინი რადიკალიზაცია პრობლემური, რა კავშირშია ის ტერორიზმის ცნებასთან, როგორ უკავშირდება ტერორიზმი და მისი თანმდევი ტერმინები – რადიკალიზაცია, ძალადობრივი ექსტრემიზმი, თუ რელიგიური იდეოლოგია ადამიანების სეგრეგაციას მათი ცხოვრების წესიდან გამომდინარე, ან საერთოდაც რა იგულისხმება ტერმინ რადიკალიზაციაში, ვისი რადიკალიზაცია, რის მიხედვით, რომელი „ამოსავალი ნერტილიდან“ რომელ „დანიშნულების ნერტილად“ – ეს ის საკითხებია, რომლებსაც ამ თავში შევხებით. ხანდახან ისევ ხდება ხოლმე, რომ სიტყვები, რომლებსაც ადამიანების, თუ მათი ცხოვრების წესის აღსაწერად ვიყენებთ, ასე ცხადი და უვნებელი რომ გვეჩვენება ერთი შეხედვით, იმთავითვე გამოავლენენ ხოლმე მათსავე შინაგან ნინაალმდებობრიობას და სიცხადის ელფერსაც კარგავენ.

283 Kundnani, Arun. "Radicalisation: the journey of a concept.", *Race & Class*, 54,2 (2012): 3–25. doi: 10.1177/0306396812454984 <http://rac.sagepub.com>. გვ. 4

284 იქვე, გვ. 4

რა ნამსაც უმარტივეს, მათსავე საზრისთან დაკავშირებულ შევითხვეებს დავსვამთ. თუნდაც ასეთს: როგორაა შესაძლებელი, რომ ერთი და იგივე სიტყვა – რადიკალური/რადიკალიზმი/რადიკალიზაცია – ერთდროულად ორ მნიშვნელობას ატარებდეს, დადებითსა და უარყოფითს, სასურველსა და საშიშს, იმის მიხედვით, თუ ვის მიემართება ის? როგორაა შესაძლებელი, რომ ერთ სიტყვაში ამ ერთდროულად მოცემულ, თითქოს-და ურთიერთგამომრიცხავ მნიშვნელობებში იერარქიასაც ვხვდებით და ამ ორიდან ერთი იერარქიის სათავეში მოექცევა ხოლმე? მაგალითად ასე: წინადადებაში „ჩვენ გვჭირდება რადიკალური პოლიტიკური და სოციალური ცვლილებები“ რადიკალური პოლიტიკური და სოციალური ცვლილება დადებითი, სასურველი მნიშვნელობის მატარებელიც ხდება თუკი ამ წინადადებას, მოცემული სიტუაციის მიხედვით, „ლევტიმური“ ჯგუფის, ვთქვათ, ქალთა ან სექსუალური უმცირესობების უფლებებისათვის მებრძოლი „თეთრი“, „სეკულარული“ ადამიანი ამბობს; მაგრამ, თუკი იმავე წინადადებას იტყვის, ვთქვათ, „ჰიტაბიანი“ ქალი ანდაც „ნვერმოშვებული“ მუსლიმი კაცი, რომელიც ქსეების მშენებლობის წინააღმდეგ იბრძვის, რადიკალური უკვე უარყოფითის და საშიშის მნიშვნელობასაც კი იძენს. სწორედ ამიტომაა, რომ ამ თავში ჩვენ ვცდილობთ კრიტიკულად გავერკვიოთ ისეთ ტერმინებსა და კვლევით მოდელებში როგორებიცაა რადიკალიზაცია და რადიკალიზაციის ინდივიდუალური, ეტაპობრივი კვლევითი მოდელები, ძალადობრივი ექსტრემიზმთან და ტერორიზმთან გამკლავება და ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენციული პროგრამები.

4.1. ძალადობრივი დისციპლინირებამდე. რადიკალიზაცია, ძალადობრივი ექსტრემიზმი და ახალი კვლევითი მოდელები

ტერორიზმის მიზეზთა ძიება, რადიკალიზაციისა თუ ძალადობრივი ექსტრემიზმის პროცესთა ანალიზი, ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენცია და მასთან გამკლავება, ერთად აღებული ის ტერმინებია, რომლებიც 2004-2005 წლებში მკვიდრდება როგორც ტერორიზმის კვლევის შესახებ არსებულ ლიტერატურაში, ისე საერთაშორისო უსაფრთხოების სისტემის ენაში. შეჯამებულად, ამ ტერმინებს აქ სამხედრო ინტერვენციების ალტერნატიულ მიდგომათა ძიება შეგვიძლია ვუნდოთ, რომლებიც უფრო ფართო, ტერორიზმთან გამკლავების ჩარჩოში ერთიანდებიან.

თავის მხრივ, ტერმინი ტერორიზმთან გამკლავება გულისხმობს როგორც სამხედრო ოპერაციებს, ისე საკანონმდებლო და პოლიტიკის ჩარჩო დოკუმენტებს, რომელთა მიზანია გააკონტროლოს, აღკვეთოს და აღმოაჩინოს ტერორისტული აქტივობები. ტერორიზმთან გამკლავების სტრატეგია უკანასკნელი ათწლეულის განმავლობაში გარდაიქმნა უფრო ფართო სტრატეგიულ მიდგომად, რომელიც მოიცავს არასამხედრო მცდელობებსაც აღიკვეთოს ძალადობრივ-ექსტრემისტული ჯგუფები, ხელი შეეშალოს

მათი აქტივობების განვრცობას და შეიცვალოს გარემო, რომელიც ხელს უწყობს ძალადობრივი ექსტრემიზმის გავრცელებას.²⁸⁵ ძალადობრივ ექსტრემიზმთან ბრძოლის ეს არასამხედრო მცდელობები ორი სახელწოდებით არიან ცნობილი: ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენცია (PVE) და ძალადობრივ ექსტრემიზმთან გამკლავება (CVE). ამ ორი ინიციატივის ზუსტი განმარტება არ არსებობს, ვინაიდან ორივე მათგანი შესაძლოა მოიცავდეს სტრატეგიული კომუნიკაციის მეთოდებს, მედია, საგანმანათლებლო და სათემო აქტივობებს და სხვ. თუმცა, მაგალითად, გაეროს განვითარების დეპარტამენტის კვლევა ამ ორი ინიციატივის შემდეგნაირად განსხვავებას ცდილობს: ძალადობრივ ექსტრემიზმთან გამკლავება მთავარ აქცენტს უკვე არსებულ ძალადობრივ ექსტრემისტულ ქმედებებთან გამკლავებაზე სვამს, ხოლო ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენცია ფოკუსირდება ძალადობრივი ექსტრემიზმის სამომავლო განვრცობის პრევენციაზე. ამის მიუხედავად, პრაქტიკაში, ამ ორი მიდგომის რეალური ინიციატივები ორივე ასპექტზე ამახვილებენ ხოლმე ყურადღებას.²⁸⁶

მიუხედავად იმისა, რომ ცალკეულ სახელმწიფოთა, თუ სახელმწიფოთაშორისი პრევენციული და არასამხედრო მიდგომები თავისთავად მნიშვნელოვანი და დადებითი განვითარებაა ტერორიზმთან ბრძოლისა და გამკლავების მეთოდთა არსებულ ფართო სპექტრში, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, პრევენციულ, რადიკალიზაციის მოდელზე დაფუძნებულ მიდგომებს ხშირად არათუ დადებითი ეფექტი არ აქვთ, არამედ თავად ხდებიან ადამიანებისა და სოციალური ჯგუფების/თემების დისკრიმინაციის წყარო.

ასე მაგალითად, დერადიკალიზაციის, ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენციისა და მასთან ბრძოლის პრობლემურ ასპექტებსა და სახელმწიფო და უსაფრთხოების სამსახურების მიერ ძალის ხშირ გადამეტებაზე საუბრობს ტერორიზმის მკვლევარი და ტერორიზმის კვლევის ინიციატივის დირექტორი ალექს პ. შმიდი. სტატიამ რადიკალიზაციის, დერადიკალიზაციის და კონტრადიკალიზაციის ცნებებისა და ლიტერატურის მიმოხილვის შესახებ, შმიდი ყურადღებას ამახვილებს როგორც ამ ცნებათა სიზუსტის სიმწირეზე, ისე არსებული კვლევებისა და დანერგილი პროგრამების შეფასებათა მრავალ უზუსტობაზე.²⁸⁷ შმიდის თანახმად, რადიკალიზაციის ცნება ხშირად პოლიტიზირებული, ბუნდოვანი და ცალმხრივია მკაფიო განსაზღვრის გარეშე გამოიყენება და წინასწარვე დაკავშირებულია ხოლმე ტერორიზმთან, როგორც მის საბოლოო და თითქოს გარდაუვალ შედეგთან. ამიტომაც, განსაკუთრებით პრობლემურია ის მოცემულობები, როდესაც რადიკალიზაციის ცნება ფართოვდება და პირდაპირ მიეწერება ცალკეულ ადამიანებსა, თუ მოძრაობების პოლიტიკურ აქტივიზმს, განსაკუთრებით

285 UNDP. Journey to Extremism in Africa: Drivers, Incentives and the Tipping Point for Recruitment. 09 September 2017. წვდომა 12 ივნისი, 2018 გვ. 19. <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/journey-to-extremism.html>.

286 იქვე.

287 Schmid, Alex, P.: *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. ICTT: The Hague, 2013.

ისეთ სამოგადოებებში, სადაც სოციალურ განვითარებას არადემოკრატიული რეჟიმები აფერხებენ.²⁸⁸

ასევე, გაერთიანებული ერების განვითარების პროგრამის 2017 წლის ანგარიში ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენციის შესახებ, მიუთითებს, რომ მიუხედავად სახელმწიფო და საერთაშორისო უსაფრთხოების ზომების მნიშვნელობისა ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენციისთვის, ის საშუალებები და მეთოდები, რომლითაც უსაფრთხოების სხვადასხვა ინსტიტუციები პოტენციურ საშიშროებებს პასუხობენ, შესაძლოა უკუეფექტური აღმოჩნდეს და ხელი შეუწყოს კონკრეტული ჯგუფების სტიგმატიზაციას.²⁸⁹

Human Rights Watch-ის 2017 წლის მსოფლიო ანგარიშში გამოქვეყნებულ მიმოხილვაში, ლეტა ტალიერი წერს, მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოებს აკისრიათ ვალდებულება დაიცვან თავიანთი მოსახლეობა ზიანისაგან, მრავალი ეროვნული კანონი და უსაფრთხოების ზომა ბუნდოვანი და თავსმოხვეულია. ნაცვლად შეტი უსაფრთხოების უზრუნველყოფისა, ისინი ქმნიან ადამიანის ძირითადი უფლებების დარღვევისა და ეროვნული უმცირესობების გაუცხოების რისკს.²⁹⁰ ამასთანავე, ტალიერის შეფასებით, ისეთი პროგრამები, როგორებიცაა პრევენციული ინიციატივები ძალადობრივი ექსტრემიზმის წინააღმდეგ თავისთავად მისასალმებელია, როგორც მნიშვნელოვანი დანამატი ტერორიზმთან ბრძოლის სხვა, ძალოვან მეთოდებთან, თუკი მათი იმპლემენტაცია გამჭვალული იქნება განსაკუთრებული ყურადღებითა და პატივისცემით ადამიანის უფლებებისადმი. თუმცა, ტალიერისვე თანახმად, მაგალითად, გაერთიანებული ერების N2178 რეზოლუცია განსაზღვრავს რადიკალიზაციის პრევენციის ძალადობრივ ექსტრემიზმთან ბრძოლის საფუძველმდებარე ელემენტად იმ განმარტების გარეშე, რომ რადიკალური ქცევა უნდა მოიცავდეს ძალადობას, ან ძალადობის განზრახვას. ამგვარი დაზუსტების გარეშე კი, ეს მიდგომა წარმოშობს აკრძალვათა მთელ სპექტრს, რომელიც მშვიდობიანი შეკრებისა და გამოხატვის უფლებებს, მათ შორის აკადემიურ და რელიგიურ თავისუფლებასაც მოიცავს.²⁹¹

ამას გარდა, საქმე ისაა, რომ მართალია, ერთი მხრივ, ტერმინ რადიკალიზაციის დამკვიდრებამ შესაძლებელი გახადა ტერორიზმის გამომწვევ მიზეზთა ძიება და ანალიზი, მის ადაპტაციას ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენციულ თუ ძალადობრივ ექსტრემიზმთან გამკლავებისათვის შექმნილ მოდელეებში, ისტორიკოსისა და ისლამის სპეციალისტის მარკ სედგვიკის თანახმად, უარყოფითი შედეგები მოჰყვა:

288 იქვე. გვ. 19.
289 UNDP. *Preventing Violent Extremism through Promoting Inclusive Development, Tolerance and Respect for Diversity. A development response to addressing radicalization and violent extremism*, 14 February 2017. ნდომა 2 ნომბერი, 2018. <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/conflict-prevention/discussion-paper-preventing-violent-extremism-through-inclusiv.html> გვ. 27.
290 Talyer, Letta. "How New Global Counterterrorism Measures Jeopardize Rights," In *Human Rightst Watch Worldreport, 2017*. გვ. 27 ნდომა 3 აპრილი, 2018. https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/wr2017-web.pdf .
291 იქვე. გვ. 35.

„რადიკალიზაციის ცნება ყურადღებას ამახვილებს ინდივიდზე და გარკვეულ-ნილად იდეოლოგიასა და ჯგუფზე, თუმცა ნაკლებ ყურადღებას უთმობს უფრო ფართო გარემოებებს – „საფუძველმდებარე მიზეზებს“, რომლებზეც საუბარი ასე რთული გახდა 9/11-ის შემდეგ და რომლებიც ხშირად დღესაც უგულებელყოფილია ანალიზისას. იქამდე, სანამ გარემოებები, რომლებიც წარმოქმნიან ისლამისტი რადიკალის მიერ დეკლარირებულ ნუხილებს, უგულებელყოფილი იქნება, გარდაუვალი იქნება ისლამისტი რადიკალის უბრალოდ „ემიგრანტ მემამბოხედ“ წარმოჩინება“.²⁹²

ხოლო, კუნდნანის მიხედვით, ტერორიზმის კვლევების სხვადასხვა ანალიტიკურმა დეპარტამენტებმა საშინაო ტერორიზმის გამომწვევი მიზეზების სრულფასოვანი ანალიზის განვითარების და ამ ანალიზის შედეგების ხელისუფლებებისათვის მიწოდების ნაცვლად, დაინყეს ისეთი პროცესის მოდელირება, რომელიც მხოლოდ ინდივიდუალურ მოტივებს შეისწავლის და რომლის გამოც ცალკეული ადამიანები მიიჩნევიან წინასწარ განწყობილად გახდნენ ტერორისტული ძალადობისათვის დამახასიათებელი ექსტრემისტული იდეოლოგიის მხარდამჭერნი. ამგვარი რადიკალიზაციის ინდივიდუალური მოდელები, კუნდნანისათვის, მიზეზებს ინდივიდუალურ ფსიქოლოგიურ და თეოლოგიურ დონეებზე ეძებენ და გამოტოვებენ როგორც გეოპოლიტიკის, ისე ადგილობრივი სოციალურ-პოლიტიკური პირობების როლს რადიკალიზაციის „საფუძველმდებარე“ მიზეზების შესწავლისას.²⁹³

კუნდნანი, ანალიტიკურ სტატიაში, რომელშიც ის რადიკალიზაციაზე არსებულ ლიტერატურასა და სტრატეგიებს მიმოიხილავს, გამოყოფს ამ ლიტერატურისა და სტრატეგიათა 3 ძირითად მიმართულებას: 1. რადიკალიზაციის კულტურულ-ფსიქოლოგიურ მოდელს; 2. რადიკალიზაციის, როგორც თეოლოგიური პროცესის მოდელს და 3. რადიკალიზაციის, როგორც თეოლოგიურ-ფსიქოლოგიური პროცესის მოდელს.²⁹⁴ ამგვარი მოდელების მთავარი პრობლემურობა, ერთი მხრივ, თავად ტერმინ რადიკალიზაციის დისკრიმინაციულ იარაღად გამოყენება, განსაკუთრებით მუსლიმთა თემების მიმართ, და მათი დეპოლიტიზების მოთხოვნაა; მეორე მხრივ კი, ამგვარი მოდელები შესაძლებლობას აძლევენ სხვადასხვა სახელმწიფო სამსახურებს წინასწარი, ხშირად ბუნდოვანი მიზეზებით აწარმოონ დაკვირვება ცალკეულ მოქალაქეებზე, მხოლოდ იმ ნიშნით, რომ ისინი ან კრიტიკულად არიან განწყობილები ცალკეული სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკის მიმართ ან/და ამავდროულად თავიანთ რელიგიურ იდენტობას სხვადასხვა ნიშნით გამოხატავენ: წვერის ტარება, ჩაცმულობა, სულიერი ცხოვრების წესების ზედმინევენით დაცვა და სხვ.²⁹⁵

292 Sedgwick, Mark. "The Concept of Radicalization as a Source of Confusion", *Terrorism and Political Violence*, 22, 4 (2010): 479-494, DOI: 10.1080/09546553.2010.491009. გვ.480.

293 Kundnani, *Radicalisation*, 2012. გვ.5-6.

294 იქვე.

295 Kundnani, Arun. *Muslims Are Coming! Islamophobia, Extremism, and the Domestic War on Terror*. London and New York: Verso, 2014.

გაეროს განვითარების პროგრამის 2017 წლის ანგარიში, რომელიც იკვლევს იმგვარი რადიკალიზაციის შესაძლო განმაპირობებელ მიზეზებს, რომელიც შესაძლოა ძალადობრივ ექსტრემიზმში გადაიზარდოს, თავად რადიკალიზაციას აუცილებელ პირობედ მად არ მიიჩნევს და შენიშნავს, რომ ისტორიის განმავლობაში არსებობდა და დღესაც არსებობს რადიკალური მოძრაობების არაერთი მაგალითი, რომლებმაც მნიშვნელოვანი პოზიტიური ცვლილებები მოიტანეს, მათ შორისაა სამოქალაქო და პოლიტიკური თანასწორობის მოძრაობები, რომლებიც დაკავშირებულია ადამიანის უფლებებთან და სხვ.²⁹⁶ მიუხედავად იმისა, რომ ტერორიზმის არაერთი მკვლევრის თანახმად, ტერორიზმის მიზეზების ძიება სამ დონეზე უნდა ხდებოდეს – ინდივიდუალური მოტივაცია და რწმენათა სისტემა, ტერორისტული ორგანიზაციების სტრატეგიები და ფართო სოციალური და პოლიტიკური კონტექსტი – რადიკალიზაციის პროცესის შემსწავლელი კვლევები, რომლებიც 11 სექტემბრის შემდგომი პერიოდიდან ტარდება, უმრავლეს შემთხვევაში ზემოთ აღნიშნულ მეორე და მესამე დონეებს ყურადღებას არ აქცევენ.²⁹⁷ ამასთანავე, როგორც მაგალითად, კუნდნანი და პაიესი შენიშნავენ 2018 წლის კვლევით ანგარიშში, ძალადობრივ ექსტრემიზმთან გამკლავების გლობალური სტრატეგიების შესახებ, მიუხედავად მრავალი კვლევისა, რომლებიც ცდილობენ ინდივიდუალურ დონეზე არსებულ „ექსტრემისტულ-რელიგიურ იდეოლოგიას“ (რასაც არ უნდა გულისხმობდეს ეს) და პოლიტიკურ ძალადობას შორის კორელაციის დადგენას, ისეთი ემპირიული მონაცემები, რომელიც გაამყარებდა თვისს – ექსტრემისტული იდეოლოგია იწვევს ტერორიზმს, არ არსებობს.²⁹⁸ კუნდნანი და პაიესი ასევე შენიშნავენ, რომ ამ მოცემულობიდან გამომდინარე, ტერორიზმის არაერთი ნაშეყვანი მკვლევარი, მაგალითად, მარკ სეიგმანი ან ჯონ პორგანი, რომლებმაც თავად განავითარეს რელიგიური რადიკალიზაციის მოდელები, დღეს უკვე კრიტიკულად უდგებიან ამგვარი რადიკალიზაციის მოდელებს. მარკ სეიგმანი, ნაშეყვანი მკვლევარი და 2000-იანი წლების დასაწყისში რელიგიური რადიკალიზაციის მოდელის ერთ-ერთი მთავარი მხარდამჭერი, დისტანცირდა რელიგიურ იდეოლოგიაზე, როგორც ტერორიზმის გამომწვევ უმთავრეს ფაქტორზე თავისივე ადრეული ფოკუსისგან. 2013 წელს მან განაცხადა, რომ ხელისუფლებებმა უნდა შეწყვიტონ „რადიკალიზაციის“ ცნების გამოყენება, რადგანაც ამგვარი რამ საერთოდ არ არსებობს. ზოგიერთ ადამიანს, როდესაც ახალგაზრდაა, რადიკალური შეხედულებები აქვს, თუმცა, მათი უმრავლესობა დროთა განმავლობაში უბრალოდ იცვლის ამ შეხედულებებს. და ამიტომაც, ხელისუფლებამ საკუთარ რეაგირებაში არ უნდა გადააჭარბოს, რადგანაც ამგვარად უარეს პირობებებს შექმნის.²⁹⁹ ხოლო, მაგალითად, პორგანის, პენსილვანიის უნივერსიტეტის ტერორიზმის შესწავლის საერთაშორისო ცენტრის დირექტორის, თანახმად, იდეა, რომ რადიკალიზაცია ტერორიზმს იწვევს, დღეს ყველაზე დიდი მი-

296 UNDP. *Preventing Violent Extremism*, გვ. 17.

297 იქვე.

298 Kundnani, Arun and Ben Heyes: *The globalisation of Countering Violent Extremism policies. Undermining human rights, instrumentalising civil society*. Amsterdam: Transnational Institute. 06 March, 2018, გვ. 21. ნდომა 02 ნოემბერი, 2018. <https://www.tni.org/en/publication/the-globalisation-of-countering-violent-extremism-policies>.

299 მარკ სეიგმანი, პერფორმირებულია კუნდნანისა და პაიესის მიხედვით, გვ. 14 (იხ. ზედა შენიშვნა).

თია ტერორიზმის კვლევებში. იმ ადამიანთა აბსოლუტური უმრავლესობა, რომლებსაც რადიკალური წარმოდგენები აქვთ, საერთოდ არ ერთვება ძალადობრივ ქმედებებში. ამასთანავე, სულ უფრო მეტი მტკიცებულება არსებობს იმისა, რომ სულაც არაა აუცილებელი ადამიანებს, ვინც ტერორისტულ ქმედებებში ერთვებიან, რადიკალური წარმოდგენები ჰქონდეთ.³⁰⁰

ამგვარად, აქ შეგვიძლია შევაჯამოთ ის პრობლემები, რომლებიც ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენციისა და მასთან გამკლავების ინდივიდუალურ ფსიქოლოგიურ-თეოლოგიურ პროგრამებს, კვლევით მოდელებსა და ინიციატივებს ახასიათებთ. ამ პრობლემური საკითხების თავიდან აცილება გადამწყვეტი მნიშვნელობისაა არამხოლოდ აკადემიური თუ არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ კვლევის დაგეგმვისას და განხორციელებისას, არამედ მათ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიაქციონ იმ სახელმწიფოებმაც, რომლებშიც ძალადობრივი ექსტრემიზმის, რომელიც შესაძლოა ტერორიზმში გადაიზარდოს, პრევენციისა და მასთან გამკლავების პროგრამების დანერგვა იგეგმება. ეს საჭიროა იმისათვის, რომ ეს პროგრამები და შემუშავებული კვლევითი მოდელები არ ლახავდნენ ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებებსა და შეესაბამებოდნენ კანონის უზენაესობის პრინციპს.³⁰¹ აღნიშნული პრობლემური საკითხებია:

ტერორიზმის მიზეზების ძიებისას ინდივიდუალურ, რელიგიურ-იდეოლოგიურ ასპექტებზე განსაკუთრებული ყურადღების გამახვილება და როგორც ლოკალური, ისე გლობალური სოციალურ-პოლიტიკური ასპექტების უგულვებლყოფა;

განსაკუთრებული კონცენტრირება ისლამსა და მუსლიმ მოსახლეობაზე;

ცნებების – ტერორიზმი, რადიკალიზაცია, ძალადობრივი ექსტრემიზმი ზუსტი დეფინიციების არ არსებობა და განსაკუთრებული კონცენტრირება ე.წ. „ახალ ტერორიზმზე“;

არ არსებობა ისეთი მეთოდოლოგიურად გამართული ემპირიული მონაცემების, რომლებიც დაადასტურებდნენ ინდივიდუალური მოდელების მიერ წინ წამოწეულ ჰიპოთეზას ინდივიდუალურ რადიკალიზაციას, რელიგიურ იდეოლოგიას, ძალადობრივ ექსტრემიზმსა და ტერორიზმს შორის კავშალური კავშირის არსებობის შესახებ;

რადიკალიზაციის, ძალადობრივი ექსტრემიზმისა და ტერორიზმის გაიგივება;

რადიკალიზაციის ცნების აბსოლუტურ და არა ფარდობით ცნებად მოაზრება;

300 იქვე.

301 შდრ. იქვე, გვ. 40.

ე.წ. „უენებელი“ და „სამიმი/რადიკალი“ მუსლიმების დიქტომოზური ხატის კონსტრუირება და მათ შორის გამყოფი ხაზის გაკვლევა;

რელიგიასა და რელიგიურ იდეოლოგიაზე, როგორც თითქოსდა ტერორიზმის გამომწვევ მიზეზებზე განსაკუთრებული ფოკუსირება;

ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენციისა და მასთან ბრძოლის ინიციატივებისა და პროგრამების გამოყენება ცალკეული მოქალაქეების (უმეტესწილად, მუსლიმი მოქალაქეების) შესახებ ინფორმაციის შეგროვებისთვის და ამ ინიციატივათა აპროპრიაცია სხვადასხვა სახელმწიფოთა უსაფრთხოების სამსახურების მიერ, რაც, თავის მხრივ, ხშირად, ცალკეული ადამიანების თუ მთლიანი თემების სამოქალაქო უფლებების დარღვევას და დისკრიმინაციას იწვევს.

4.2. ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენციის მოდელების, კვლევებისა და რეკომენდაციების საგულისხმო პრაქტიკა

მიუხედავად ტერორიზმის კვლევების დარგში ინდივიდუალური ფსიქოლოგიურ-თეოლოგიური მოდელების კვლავინდელი დომინანტურობისა, უკანასკნელ წლებში მოდელები, რომლებიც განსაკუთრებით ფოკუსირდებიან ექსტრემიზმსა და რელიგიურ იდეოლოგიაზე, კრიტიკის ქვეშ ექვეყიან. ამგვარ მოდელებს არამხოლოდ წინა ქვეთავში ნახსენები ტერორიზმის კვლევების ისეთი ცნობილი მკვლევრები აკრიტიკენ, როგორებიც არიან, მაგალითად, სეიგმანი, ჰორგანი თუ კუნდანი, არამედ, ისეთი ახალი კვლევებიც, როგორებიცაა გაეროს განვითარების დეპარტამენტის კვლევა აფრიკაში ექსტრემიზმისა და ტერორიზმის შესახებ, გაეროს განვითარების დეპარტამენტის ზოგადი განვითარების მოდელი ძალადობრივი ექსტრემიზმთან ბრძოლისათვის და სხვ.

ეს მკვლევრები და ახალი მიმართულების კვლევები ცდილობენ გასცნენ რადიკალიზაციის ინდივიდუალ-ფსიქოლოგიურ მოდელებს, რელიგიასა ან რელიგიურ იდეოლოგიაზე კონცენტრირებულ თეზისებს და შეიმუშავონ ახალი მოდელები, რომლებიც მიმართულია ზოგად პრევენციაზე და მოიცავს სოციალურ-პოლიტიკურ სტრუქტურულ მიზეზებსაც. ამავდროულად, ამ ახალი ლიტერატურის ნაწილი ტერმინ რადიკალიზაციაზე ფოკუსირების ნაცვლად, ცდილობს დაამკვიდროს ცნება – ძალადობრივი ექსტრემიზმი, რომელიც შესაძლოა ტერორიზმში გადაიზარდოს.³⁰²

მკვლევრებისა და კვლევითი მოდელების გარდა, ძალადობრივი ექსტრემიზმთან გამკ-

302 მიუხედავად იმისა, რომ თავად ძალადობრივი ექსტრემიზმის ცნების ზუსტი განმარტება ასევე არ არსებობს, რაზეც მოითხოვენ კიდევ სხვადასხვა ავტორები, ვთვლით, რომ ასეთი სპეციფიკური ტერმინის, კერძოდ - ძალადობრივი ექსტრემიზმი, რომელიც შესაძლოა ტერორიზმში გადაიზარდოს, უფრო ნეიტრალურია, ვიდრე რადიკალიზაციის ან მხოლოდ ძალადობრივი ექსტრემიზმის ერთობ ფართო და დაუზუსტებელი ტერმინები.

ლაგებისა და პრევენციის კრიტიკულ ასპექტებზე ისეთი სახელმწიფოთაშორისი ორგანიზაციებიც საუბრობენ, როგორც გაეროა. ასე მაგალითად, 2015 წელს გაეროს გენერალური მდივნის ძალადობრივ ექსტრემიზმთან გამკლავების სამოქმედო გეგმაში ვკითხულობთ: გაეროს ტერორიზმთან გამკლავების სტრატეგია, ოთხი მთავარი ღერძისაგან შედგება. ესენია: I. იმ სტრუქტურულ გარემოებათა შესწავლა და აღმოფხვრა, რომლებიც ხელს უწყობს ტერორიზმის გავრცელებას; II. ტერორიზმის პრევენცია და მასთან ბრძოლა; III. სახელმწიფოთა ქმედითობის გაზრდა და გაეროს როლის გაძლიერება; IV. ადამიანის უფლებების დაცვისა და კანონის უზენაესობის უზრუნველყოფა. ამის მიუხედავად, ბოლო ათწლეულის განმავლობაში, განსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა II ღერძის იმპლემენტაციას, და, ამავდროულად I და IV ღერძები ყურადღების მიღმა რჩებოდა. ამიტომაც, გენერალური მდივნის სამოქმედო გეგმის თანახმად, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს პრევენციულ ზომებს და ამ ზომათა შესაბამისობას I და IV ღერძებთან.³⁰³ გაეროს I და IV ღერძზე ყურადღების გამახვილება, თავისთავად გულისხმობს მსჯელობისას იმგვარი პრევენციული მოდელებისა და ინიციატივების მოფხვას, რომლებსაც უფრო მეტად აქვთ პოლისტური მიდგომა და ყურადღებას ამახვილებენ არა რადიკალიზაციის ინდივიდუალურ, ეტაპობრივ მოდელებზე, არამედ ძალადობრივი ექსტრემიზმისა და ტერორიზმის გამომწვევი მიზეზების ძიებისას ითვალისწინებენ მიკრო, მაკრო და მეზო ფაქტორების ურთიერთგავლენას.

ინდივიდუალური, ეტაპობრივი მოდელების ხარვეზებს დეტალურად აანალიზებენ ველდჰუისი და სთაუნი სტატიკაში „ისლამისტური რადიკალიზაცია: საფუძველმდებარე მიზეზების მოდელი“.³⁰⁴ მათ თანახმად, ეტაპობრივი მოდელების მთავარი პრობლემურობა ორ მნიშვნელოვან ასპექტში, მეთოდოლოგიურ და არსობრივ ხარვეზში, იკვეთება: მთავარი, მეთოდოლოგიური ხარვეზი დამოკიდებული ცვლადის შერჩევის პრინციპია. კერძოდ, ეტაპობრივი მოდელები დამოკიდებულ ცვლადად იმგვარ შემთხვევებს არჩევენ, რომლებიც კონკრეტულ ღირებულებას იძენენ დამოკიდებული ცვლადისათვის: რადიკალიზაციის ეტაპობრივი მოდელის ვალიდურობის დასამტკიცებლად ამ მოდელთან შესაბამისი რადიკალიზაციის „წარმატებული“ შემთხვევები შერჩევა, რაც მკვლევარს ერთი და იმავე პროცესის დანახვის და საბოლოოდ, საერთო პრინციპის გამოკვეთის საშუალებას აძლევს.³⁰⁵ თუმცა, როგორც ველდჰუისი და სთაუნი დასძენენ, ზუსტად ისევე, როგორც შეუძლებელია ახსნა, თუ როგორ წარმოიშობა რევოლუციების ფენომენი, მხოლოდ რევოლუციების შესწავლით, ანდაც ახსნა როგორ ხდებიან ნივთები ბესტსელერები, მხოლოდ ბესტსელერებზე დაკვირვებით, ასევე შეუძლებელია გაიგო რას ნიშნავს რადიკალიზაცია, მხოლოდ „რადიკალიზაციის“ შემთხვევების შესწავლით; რადიკალი-

303 UN General Assembly: *Plan of action to prevent violent extremism. Report of the Secretary-General*. 2015, გვ. 3. ნვდომა 01 ნოემბერი, 2018 <http://www.undp.org/content/dam/norway/undp-ogc/documents/SG%20PVE%20plan%20of%20action.pdf>.

304 Veldhuis, Tinka and Jorgen Staun. *Islamist Radicalisation: A Root Cause Model*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael, October 2009.

305 იქვე, გვ.17.

ზაციის ეტაპობრივი მოდელები კი სწორედ ამას აკეთებენ.³⁰⁶ ამასთანავე, ამგავრი მოდელების ათვისება, სახელმწიფო უსაფრთხოებისა და დამცვერვის სამსახურის მიერ, ისეთ ქმედებებშიც შეიძლება გადაიზარდოს, როგორცაა ცალკეული მოქალაქის წინასწარი მოაზრება რადიკალიზაციის რომელიმე, ვთქვათ დასაწყის ფაზაზე მყოფად და მისი დაკვირვების ობიექტად ქცევა იმ წინასწარგანსაზღვრული მოსაზრებით, რომ მოქალაქე რადიკალიზაციის ერთი ფაზიდან მექანიკურად გადავა მომდევნო ფაზაში.³⁰⁷

მეორე, არსებითი ხარვეზი კი ასეთია: ეტაპობრივი მოდელები ატარებენ „სტატისტიკური დისკრიმინაციის“ რისკს რადიკალიზაციის ზოგადი მახასიათებლები ისეთ შემთხვევებს მიანერონ, რომლებიც ამ მოდელებში ვერ თავსდებიან. ამგვარად, ერთი მხრივ, ადამიანები, რომლებიც, ვთქვათ, რადიკალიზაციის საწყის ეტაპზე მყოფებად მოიაზრებიან, მიიჩნევიან მაღალი რისკის მატარებლად გადავიდნენ რადიკალიზაციის ბოლო, ე.ი. ტერორისტულ ორგანიზაციაში განვერვიანების ან ტეროსიტული ქმედების ჩადენის ფაზაში. მეორე მხრივ, ამგვარი ზოგადი მახასიათებლების მიწერით, უდანაშაულო ადამიანები რასის, რელიგიური მიკუთვნებულობისა და ზოგადი ცხოვრების წესიდან გამომდინარე, რადიკალიზაციის რისკის ქვეშ მყოფებად მიიჩნევიან.³⁰⁸

ველდპისისა და სთაუნის თანახმად, რადიკალიზაციის ეტაპობრივი მოდელებისაგან განსხვავებით, საფუძველდებარე მიზნების მოდელის განსაკუთრებული უპირატესობა ისაა, რომ ის პოზიტიური პოლიტიკის კეთების შესაძლებლობას იძლევა. ავტორების მიხედვით, ნაცვლად ადამიანთა ქცევების შეზღუდვისა (რაზეც ორიენტირდება რადიკალიზაციის ეტაპობრივი მოდელი), პოლიტიკის მიზანი სტრუქტურული ფაქტორებისა და გარემოებების ცვლილება უნდა იყოს. ამასთანავე, ამკრძალველი პოლიტიკა ხშირად დაგვიანებულიცაა და უკვე მომნიჭებული დანაშაულის აღმოფხვრაზე ორიენტირებული. ამიტომაც, საფუძველდებარე მიზნების მოდელის მიხედვით, მაკრო დონეზე, ყურადღება უნდა მიექცეს სტრუქტურული გარემოებების გაუმჯობესებას, რათა შეიქმნას სოციალური გარემო, რომელიც ხელს შეუშლის ძალადობრივი ექსტრემიზმის გავრცელებას და ხელს შეუწყობს ჯგუფთა შორის კონსტრუქციულ ურთიერთობებს.³⁰⁹ ამასთანავე, ეს მოდელი ხაზს უსვამს იმას, რომ პოლიტიკის შემქმნელების მიზანი ისეთი გარემოს შექმნა უნდა იყოს, რომელშიც მუსლიმები აღარ იგრძნობენ თავს დისკრიმინირებულად ტრადიციული რელიგიური ტანსაცმლის, წვერის ტარების თუ ღვთისმოსაობის სხვა გარეგნული გამოხატულებების გამო.³¹⁰

ამ მხრივ, საყურადღებოა გავროს განვითარების დეპარტამენტის კონცეპტუალური ჩართო ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენციასა და გამკლავებაზე და მისი კვლევა აფ-

306 იქვე.

307 იქვე. გვ. 18.

308 იქვე.

309 იქვე. გვ. 66.

310 იქვე. გვ. 67.

რიკის სხვადასხვა ქვეყნებში ძალადობრივი ექსტრემიზმის შესახებ. განსხვავებით არა ერთი მოდელისგან, რომლებიც მართალია საუბრობენ ძალადობრივი ექსტრემიზმის გამომწვევი და საფუძველმდებარე მიზეზების შესწავლის მნიშვნელობაზე, მაგრამ საბოლოოდ მინიმალურ ყურადღებას უთმობენ მათ და ცალკეულ ინდივიდუალურ ქცევებზე კონცენტრირდებიან. გაეროს განვითარების დეპარტამენტი ძალადობრივი ექსტრემიზმის შესახებ მსჯელობას სტრუქტურულ ფაქტორებზე ხაზგასმით იწყებს:

„ძალადობრივი ექსტრემიზმის საფუძველმდებარე მიზეზები კომპლექსური, მრავალმრიანი და ურთიერთგადაჯაჭვულია და უკავშირდება იმ სტრუქტურულ გარემოს, რომელშიც წარმოიშობა რადიკალიზაცია და, შესაძლოა, ძალადობრივი ექსტრემიზმიც. ძალადობრივი ექსტრემიზმი ისტორიული, პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური გარემოებების, მათ შორის რეგიონალური და გლობალური პოლიტიკის, პირშობა. მზარდი კორიზონტალური უთანასწორობა ის მოცემულობაა, რომელიც მუდმივად სახელდება ძალადობრივი ექსტრემიზმის ერთ-ერთ მთავარ ხელშემწყობად. თუმცა, არც მხოლოდ უმუშევრობა ან სიღარიბეა ძალადობის და ექსტრემიზმის მასაზრდოვებელი და ბიძგის მიმცემი ფაქტორი: უსამართლობის განცდა, ადამიანის უფლებების დარღვევები, სოციალური და პოლიტიკური ექსკლუზია, ფართოდ გავრცელებული კორუფცია ან კონკრეტული ჯგუფების განგრძობითი სტიგმატიზაცია ასევე მოიხრება მნიშვნელოვან ბიძგის მიმცემ ფაქტორად. როდესაც ყველა ეს კორიზონტალური უთანასწორობა ერთად იყრის თავს კონკრეტულ ჯგუფთან მიმართებით, რადიკალური მოძრაობებისა და ძალადობის ამოხეთქვაც უფრო მოსალოდნელია.“³¹¹

ამასთანავე, გაეროს განვითარების დეპარტამენტის კონცეპტუალური ჩარჩო არ ფოკუსირდება რელიგიურად შთაგონებულ ძალადობრივ ექსტრემიზმზე და მიიჩნევს, რომ ექსკლუზიური ყურადღება რელიგიურ ექსტრემიზმზე უგულებელყოფს და აბუნდოვანებს სხვადასხვა ძალადობრივი ექსტრემისტული ჯგუფების საფრთხის სიმძიმეს.³¹² ამგვარად, ჩარჩო გამოყოფს 8 ფაქტორს, რომელმაც შესაძლოა რადიკალური ქცევა განაპირობოს და ძალადობრივ-ექსტრემისტული ქმედებები გამოიწვიოს. ეს ფაქტორებია:

- 1) გლობალური პოლიტიკის როლი და გავლენა;
- 2) ეკონომიკური ექსკლუზია და სოციალური მობილობის შეზღუდული შესაძლებლობები;
- 3) პოლიტიკური ექსკლუზია და კუმშვადი სამოქალაქო სივრცე;

311 UNDP, *Preventing Violent Extremism*, გვ. 10.

312 იქვე, გვ. 17.

- 4) უთანასწორობა, უსამართლობა, კორუფცია და ადამიანის უფლებების დარღვევები;
- 5) სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური სისტემებით იმედგაცრუება;
- 6) საზოგადოებაში მზარდი უთანასწორობის უკულებელობა;
- 7) სუსტი სახელმწიფოებრიობა და უუნარო უსაფრთხოების სამსახურები;
- 8) ცვალებადი გლობალური კულტურა და მედიისა და გართობის ინდუსტრიის მიერ ძალადობის გაბანალურება.³¹³

თუმცა, სტრუქტურულ ფაქტორებთან ერთად, კონცეპტუალური ჩარჩო რადიკალიზაციებიდან ძალადობრივ ექსტრემიზმში გადასვლის ინდივიდუალურ პროცესზეც საუბრობს:

„ადამიანების რადიკალურ და ძალადობრივ მოძრაობებში ჩართვა არის შედეგი სოციალიზაციის პროცესისა, რომელიც ჩვეულებრივ განპირობებულია პიროვნული, ემოციური და ფსიქოლოგიური ფაქტორებით, როგორებიცაა: გაუცხოება, იდენტობის ძიება და ღირსება, შურისძიება ოჯახის წევრის დაკარგვის გამო, ცუდი მოპყრობა ან დაპატიმრება, კომუნიკაციის რღვევა ხელისუფლებასა ნარმომადგენლებსა და ახალგაზრდა თაობას შორის და ვირტუალური ჯგუფები სოციალურ მედიაში.“³¹⁴

გაეროს განვითარების დეპარტამენტის კონცეპტუალური ჩარჩოს თანახმად, მართალია ძალადობრივი ექსტრემიზმი უსაფრთხოების პრობლემას განეკუთვნება, მაგრამ ძალადობრივი ექსტრემიზმის კიდევ უფრო მეტი განვითარების რისკს ქმნის.³¹⁵ ამიტომაც, განვითარების დეპარტამენტს მიაჩნია, რომ ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენციის მდგრადობა და ნაყოფიერება ინკლუზიური განვითარების მიდგომას საჭიროებს. ეს უკანასკნელი კი ტოლერანტულობაზე, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სიძლიერესა და უთანასწორობათა შემცირებაზე უნდა იყოს დაფუძნებული. ამგვარად, განვითარების დეპარტამენტი ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენციის სტრატეგიის 11 საფუძველდმდებარე ელემენტს გამოყოფს:

1. კანონის უზენაესობის ხელშეწყობა და ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენციისათვის ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული მიდგომის მისადაგება;
2. კორუფციასთან

---

313 იქვე.

314 იქვე, გვ. 23.

315 იქვე, გვ. 25.

ბრძოლის გაძლიერება (ისეთ ქვეყნებში, სადაც ეს პრობლემა არსებობს); 3. რისკის ქვეშ მყოფი ჯგუფებისათვის ძალადობის ჩანაცვლება და სოციალურ-ეკონომიკური ალტერნატივების შექმნა; 4. გადანყვებილების მიღებაში ჩართულობის გაძლიერება და სამოქალაქო სივრცის გაფართოება ნაციონალურ და ადგილობრივ დონეებზე; 5. ადგილობრივი თვითმმართველობების გაძლიერება, რათა უკეთ შეძლონ სერვისების მიწოდება და უსაფრთხოების უზრუნველყოფა; 6. შიდა, ადგილობრივი შუამავლების მხარდაჭერა გაუცხოებულ ჯგუფებთან დიალოგის პოპულარიზებისათვის და ყოფილი ექსტრემისტების რეინტეგრაციისთვის; 7. გენდერული თანასწორობის მხარდაჭერა და ქალთა გაძლიერება; 8. ახალგაზრდობის ჩართვა საზოგადოებრივი შეკავშირებულობის მშენებლობაში; 9. რელიგიურ ორგანიზაციებთან და რელიგიურ ლიდერებთან თანამშრომლობა, მონაწილეობა ძალადობრივი ექსტრემისტების მიერ რელიგიის ბოროტად გამოყენების მცდელობებთან გამკლავებაში; 10. მედიასთან შუაობა ადამიანის უფლებებისა და ტოლერანტობის მხარდაჭერის მიზნით და 11. ადამიანის უფლებების პატივისცემის, მრავალფეროვნების და სკოლებსა და უნივერსიტეტებში გლობალური მოქალაქეობის კულტურის განვრცობის მხარდაჭერა.³¹⁶

გაეროს კონცეპტუალური ჩარჩო არამხოლოდ მისი მრავალშრიანი და პოლისტური მიდგომის გამოა ყურადსაღები, არამედ იმიტომაც, რომ ის აფრიკის სხვადასხვა ქვეყნებში ძალადობრივი ექსტრემიზმის მიზეზების შესწავლის მიზნით ჩატარებულ კვლევას ეყრდნობა. თავად ამ კვლევის განსაკუთრებულ ღირებულებას კი რამდენიმე მიზეზი განაპირობებს. კვლევა, პირველ რიგში, ითვალისწინებს იმ მეთოდოლოგიურ ხარვეზებს, რომლებიც ახასიათებს ძალადობრივი ექსტრემიზმისა და რადიკალიზაციის კვლევათა ფართო სპექტრს. გარდა იმისა, რომ კვლევის ავტორები შედარებით ანალიზს იყენებენ, მათ მულტიმეთოდური მიდგომა აქვთ და აანალიზებენ მაკრო, მეზო და მიკრო ფაქტორებს, კვლევის რამდენიმე მახასიათებელი, ცალკე აღნიშვნის ღირსია; ამოდიან რა იმ მოცემულობიდან, რომ არცერთ მოდელს არ შესწევს ძალა, წინასწარ განჭვრიტოს, თუ რატომ შეიძლება ცალკეულმა ადამიანმა იძალადოს, მიუხედავად ამ ადამიანისთვის დამახასიათებელი კონკრეტული გარემოებების, წინასწარი განწყობების, კონკრეტული ურთიერთობებისა და კონკრეტული იდეებისადმი კეთილგანწყობისა, კვლევის მთავარი მიზანი იმ სტრუქტურული გარემოებების აღმოჩენა იყო, რომელიც თავად ძალადობისა და ძალადობრივი ექსტრემიზმის განვრცობას უწყობს ხელს.³¹⁷ ამიტომაც, კვლევა განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს ცალკეულ ადამიანთა იმ მცირე ჯგუფებს, რომლებმაც მიუხედავად იმისა, რომ სხვების მსგავსი გამოწვევების წინაშე დგანან, აირჩიეს ძალადობრივი ექსტრემისტულ ჯგუფებში გაერთიანება. შესაბამისად, გაეროს განვითარების დეპარტამენტის კვლევა მხოლოდ რადიკალიზაციაზე ფოკუსირების ნაცვლად, რეკრუტირებაზე ფოკუსირდება. ამას გარდა, კვლევის შერჩევა მოიცავდა 718 ადამიანს, რომელიც სამ ჯგუფად იყო ჩაშლილი: პირველადი ჯგუფი, იმ 495 ადამიანს მოიცავდა, რომლებიც ნებაყოფლობით შეუერთდნენ ძალადობრივ ექსტრე-

316 იქვე, გვ. 27.

317 UNDP. *Journey to Extremism*, გვ.17.

მისტულ ჯგუფებს; მეორე ჯგუფი შედგებოდა 78 ადამიანისგან, რომელთა რეკრუტირებაც ძალის გამოყენებით მოხდა და მესამე, საკონტროლო ჯგუფი, რომელიც მოიცავდა 145 ადამიანს, რომელთაც არანაირი აფილაცია არ ჰქონიათ რომელიმე ძალადობრივ ექსტრემისტულ ჯგუფთან.³¹⁸ რეკრუტირებულ ინდივიდებზე კონცენტრირება და საკონტროლო ჯგუფის გამოყოფა, ამ კვლევის განსაკუთრებული უპირატესობაა, რადგან ამით კვლევა თავიდან იცილებს არარეალისტური ინდივიდუალური მოდელების აგებას და ამასთანავე, რეკრუტირებისა და ძალადობრივი ექსტრემიზმის მკვრო, მიკრო და მეზო ფაქტორების მოცვა, კვლევის შედეგებს უფრო რეალისტურს ხდის.

კვლევას შედეგად მოჰყვა მნიშვნელოვანი აღმოჩენები, რომელთა შორისაა: განათლებაზე ხელმისაწვდომობა და შესაბამისად, წერა-კითხვის ცოდნა არის ერთ-ერთი ფაქტორი ადამიანების ძალადობრივ ექსტრემისტულ ჯგუფებში რეკრუტირებისას.³¹⁹ კვლევის შედეგებმა ასევე აჩვენა, რომ არსებობს კავშირი რელიგიური მოტივით რეკრუტირებასა და ინდივიდთა რელიგიური ცოდნის დონეს შორის. მიუხედავად იმისა, რომ რესპონდენტთა 51% პროცენტმა რელიგია დაასახელა ექსტრემისტულ ჯგუფში განეწვიანების მიზეზად, ამავდროულად რესპოდენტთა 57% აღიარა, ცუდად ან საერთოდ არ იცის რელიგიური ტექსტები. ამავდროულად, კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ რელიგიური განათლების მიღების საშუალოზე მაღალი წლები არა ხელშემწყობი, არამედ პირიქით, რეკრუტირების ხელისშემშლელი ფაქტორია. ამიტომაც კვლევის ავტორები მიიჩნევენ, რომ ეს შედეგები უპირისპირდება ისლამოფობიურ რიტორიკას და აჩვენებს რელიგიური განათლებისა და რელიგიაში უკეთ გათვინობიერების ხელშემწყობის მნიშვნელობას ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენციის ინიციატივებისთვის.³²⁰

კვლევამ ასევე აჩვენა ეკონომიკური ფაქტორების მნიშვნელობა რეკრუტირების პროცესში და გამოავლინა, რომ მრავალგანზომილებიანი სიღარიბე და დაუსაქმებლობა ძალადობრივ ექსტრემისტულ ჯგუფებში განეწვიანების ერთ-ერთი გამომწვევი ფაქტორია.³²¹

ამას გარდა, კვლევის მნიშვნელოვანი შედეგია იმის ჩვენებაც, რომ ადგილობრივი მთავრობით უკმაყოფილება და მისდამი დაბალი ნდობა მაღალი მნიშვნელობის მატარებელი ინდიკატორია იმ ინდივიდებისათვის, რომლებიც რეკრუტირებულები იყვნენ ძალადობრივი ექსტრემისტული ჯგუფების მიერ. ასევე მაღალი წილი მოდის ისეთ ფაქტორებზე, როგორებიცაა უკმაყოფილება უსაფრთხოების სამსახურებით და პოლიტიკოსებით, დემოკრატიულ ინსტიტუტებისადმი დაბალი ნდობა და იმის რწმენა, რომ მათ მნიშვნელოვანი ცვლილებების მოტანა არ შეუძლიათ.³²²

318 იქვე, გვ. 18.

319 იქვე, გვ. 4.

320 იქვე, გვ. 5.

321 იქვე.

322 იქვე.

თუმცა, კვლევის ყველაზე თვალსაჩინო შედეგი ინდივიდის ძალადობრივ ექსტრემისტულ ჯგუფში რეკრუტირების ე.წ. „გარდამტეხი მომენტის“ გამოკვეთაა. კონკრეტულად კი იმის, თუ რა უბიძგებს ცალკულ ადამიანს ამგვარ ჯგუფში გაერთიანებისაკენ, როდესაც ბევრი სხვა, რომელიც მსგავსავე გარემოებებში იმყოფება, ასეთ ჯგუფებს არ უერთდება. აფრიკის რამდენიმე ქვეყანაში ჩატარებული ამ კვლევის შედეგების მიხედვით, რესპოდენტთა 71%-თვის ამგვარი განმაპირობებელი ფაქტორი, ზემოთ ჩამოთვლილი ფაქტორების გათვალისწინებასთან ერთად, „ხელისუფლების ქმედებები“, მათ შორის „ოჯახის წევრის ან მეგობრის მკვლელობა“ და „ოჯახის წევრის ან მეგობრის დაჭერა“ იყო. ამგვარად, კვლევის ავტორები ასკვნიან, რომ ცალკეულ სახელმწიფოთა უსაფრთხოების აქტორების ქმედებები, რომლებიც არ შეესაბამებიან ადამიანის ძირითადი უფლებების დაცვას, რეკრუტირების პროცესის მნიშვნელოვანი დამაჩქარებელი შეიძლება გახდეს.³²³

კვლევის ამ მთავარი აღმოჩენებიდან გამომდინარე ავტორები ასკვნიან: მიუხედავად იმისა, რომ აფრიკის ამ რამდენიმე ქვეყნის კონტექსტის გათვალისწინებით, სამხედრო და ძალოვანი ქმედებები ძალიან მნიშვნელოვანი კომპონენტებია ტერორიზმთან ბრძოლაში, კონკრეტულად კი ისეთ ჯგუფებთან გამკლავებაში, როგორებიცაა ბოკო ჰარამი და ალ-შაბააბი, კითხვა იმის შესახებ თუ როგორ ხორციელდება ეს ქმედებები და რა გავლენა აქვთ მათ ადგილობრივ მოსახლეობაზე, გადამწყვეტი მნიშვნელობისაა გრძელვადიანი წარმატებისათვის.³²⁴ ამ შენიშვნის გაკეთების შესაძლებლობას კი ის მონაცემები იძლევიან, რომლებიც აჩვენებენ თუ რაოდენ უკუპროდუქტიული შეიძლება იყოს უსაფრთხოებაზე ორიენტირებული სახელმწიფო ქმედებები, როდესაც ისინი განსაკუთრებული სიფრთხილით, ადამიანის უფლებების დაცვასთან და კანონის უზენაესობასთან შესაბამისობაში არ ხორციელდება. ასე განხორციელებული ძალოვანი ქმედებები კი წარმოშობს ფართოდ გავრცელებულ უნდობლობას პოლიციის, სამხედრო ძალებისა და სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის მიმართ, რაც, როგორც კვლევამ აჩვენა, ძალადობრივ-ექსტრემისტულ ჯგუფებში განვერიანების უმთავრესი განმაპირობებელია.³²⁵

ამიტომაც, შედეგებიდან გამომდინარე, კვლევა ხაზს უსვამს ზოგადი განვითარების მიდგომის მნიშვნელობას და მისი ინტეგრაციის აუცილებლობას ძალადობრივ ექსტრემიზმთან გამკლავების ინიციატივებში. ამასთანავე, მნიშვნელოვანია, რომ ზოგადი განვითარების პროგრამის დანერგვისას ან მასთან შესაბამისობაში მყოფი ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენციის ინიციატივებისა და პოლიტიკის შემუშავებისას ისეთი კრიტიკული კითხვები დაისვას, რომლებიც გადაამონებდა ამ პოლიტიკისა და ინიციატივების შესაბამისობას ადამიანის უფლებებთან, მათ შორის შესაბამისობას კანონის წინაშე თანასწორობის ფუნდამენტური პრინციპების დაცვასთან.³²⁶ ეს შეკითხვებია:

323 იქვე.

324 იქვე, გვ. 87.

325 იქვე.

326 Kundhani and Heyes, *The Globalisation of Counteracting Violent Extremism policies*, გვ. 40.

ხომ არ ახდენს დიგეგმილი ინიციიტივები დი პოლიტიკი ცილკეული პირების ქმედებისთვის შთიიანი სიზოგადოებრივი ჯგუფის სტიგმიტიზირებას შითმე კოლექტიური პიასუხისმგებლობის დიკისრებით?

ხომ არ იიგევეს დიგეგმილი ინიციიტივები დი პოლიტიკი რელიგიურ პრექტიკას, რელიგიური ცხოვრების ნესს დი რწმენას დილადობრივი ექსტრემიზთან დი ამგვარად ხომ არ ენევი შით ფორმალურ დი არაფორმალურ ცენზურასი დი შებლუდვას?

ხომ არ შიიიზრებს დიგეგმილი ინიციიტივები დი პოლიტიკი კონკრეტულ პოლიტიკური შებედულეებსი დი იდეოლოგიას დილადობრივი ექსტრემიზმის ნიშიახლისებელ ფიქტორად დი, ამგვარად, ხომ არ ზლუდავს შით პოლიტიკური ცენზურისი დი სოციილური ინიენერის მემეეობით?

რამდენადი შემუშავებული ინიციიტივები დი პოლიტიკის ჩარჩო დიფუნდებული შოცემულ ტერიტორიიიზე პოლიტიკური დილადობის ობიექტურ, პროპორციულ დი შიუკერძობებელ შეფასებზე? გითვალისწინებულიი თუ არი ყველი შესიბიშისი სოციილური, პოლიტიკური დი კულტურული ფიქტორი?

რამდენად დემოკრიტიულადი დიგეგმილი დი გიწორციელებული ინიციიტივები დი პოლიტიკი? შემუშავებულიი თუ არი შესიბიშისი მექიანიზმები დიგეგმილი დი გიწორციელებული ინიციიტივებისი დი პოლიტიკის გიბიხედვისიბისი; კონკრეტულად კი იმის შეფასებისიბისი, თუ რამდენადი შემუშავებული პოლიტიკი ზოგადად სიჭირო, პროპორციული, ლეგიტიმური დი ეფექტური?

ემყარება თუ არი პოლიტიკი უფლებებზე დიფუნდებულ შიდგომებს?

რამდენად დიდ დილუფლებას აძლევს დილადობრივი ექსტრემიზმთან გიშკლავების პოლიტიკი სიშართილდამცივ ორგანიოებს ცილკეულ შოქილექიებზე დიკვირვებისი დი დილისშიერი ქმედებების გიშოყენებისთვის?³²⁷

თავი 5:

მიჯნიდან დანახული პოლიტიკა:

სახელმწიფოს მიდგომები, ექსპერტული ანალიზი და ადგილობრივები

წინამდებარე კვლევის ეს ბოლო თავი შემდეგ საკითხებს განიხილავს: სახელმწიფოს ძალოვან და არაძალოვან მიდგომებს პანკისის ხეობაში, განსაკუთრებით 2012-2017 წლებში (1); მეორე თემატური ნაწილი აჯამებს ექსპერტებთან და არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელებთან კვლევის ფარგლებში სახელმწიფოს ძალოვანი და არაძალოვანი მიდგომების შესახებ ჩატარებული ინტერვიუების ანალიზის შედეგებს, (2); ხოლო ბოლო ნაწილი აღწერს როგორც უსაფრთხოების საკითხებზე პანკისელთა შეფასებებს, ისე მათ პერსპექტივას ახლო აღმოსავლეთში მებრძოლთა ნასვლის მიზნებზე (3).

5.1. სახელმწიფო პოლიტიკა პანკისის ხეობაში 2003–2018 წლებში

2003-2018 წლებში, პანკისის ხეობის მიმართ საქართველოს ხელისუფლების პოლიტიკაში სამი განსხვავებული პერიოდი იკვეთება: 2003-2008, 2008-2012 და 2012-2018 წლები. ამიტომაც, სანამ 2012-18 წლების მიდგომათა მიმოხილვას შევუდგებით, აქ მოკლედ შევაჯამებთ ამ სამი პერიოდის ძირითად მახასიათებლებს.

(1) 2003-2008 წლებში სააკაშვილის ხელისუფლება აგრძელებს 2002 წელს პანკისის კრიზისის საპასუხოდ აღებულ სახელმწიფო კურსს (იხ. თავი 1) და საერთაშორისო ანტიტერორისტული კამპანიის ფონზე ცდილობს აშშ-სა და ევროპასთან თავისი ურთიერთობების ინსტიტუციონალიზებას. ამასთან ერთად, 2004 წელს ახლად არჩეული პრეზიდენტი მიხეილ სააკაშვილი რუსეთის პრეზიდენტ ვლადიმერ პუტინთან შეხვედრისას მას ჩერჩნ მებრძოლთა წინააღმდეგ ბრძოლაში თანამშრომლობას დაჰპირდა.³²⁸ მოსკოვში ვიზიტიდან რამდენიმე დღეში, უშიშროების სამინისტროში გამოსვლისას, მიხეილ სააკაშვილმა განაცხადა, რომ მკაცრ ზომებს მიიღებს ჩრდილოეთ კავკასიიდან შეიარაღებული ადამიანების საქართველოში გადმოსვლის შემთხვევაში.³²⁹ ამ პერიოდში ჩერჩნ ლტოლვილთა გაუჩინარების ფაქტებმა პანკისელებში აღძრა ეჭვი რუსეთში მათი

328 Peuch, Jean-Christophe. „Georgia: Saakashvili Sees in ‘Wahabbism’ A Threat to Secularism.” Radio Free Europe. February 18, 2004. ნეღომა 15 მაისი, 2018. <https://www.rferl.org/a/1051586.html> .

329 საქართველოს პრეზიდენტის მიხეილ სააკაშვილის გამოსვლა საქართველოს უშიშროების სამინისტროში, 24 საათი. თებერვალი 19, 2004.

საიდუმლო ექსტრადიციის შესახებ. 2004 წელს სოფელ დუისის ცენტრში გაუჩინარებულ ჩეჩენთა მხარდასაჭერი საპროტესტო აქცია გაიმართა.³³⁰

მიხეილ სააკაშვილის ხელისუფლებამ პანკისში მტკიცე სამღვრეები გაავლო „საშიშ“ და „უვნებელ“ მუსლიმებს შორის და ე.წ. „ვაჰაბიზმი“ „სენად“, „ანტიქართულ“ და „მტრულ“ იდეოლოგიად გამოაცხადა,³³¹ ახალი ღვთისმოსავეები კი, ვინც ზედმინეწით მისდევნენ სულიერი ცხოვრების წესს, „წვერმოშვებულ ვაჰაბიტურ ელემენტებად“ მონიშნა და მათ ნინაღმდევ უმკაცრესი და უკომპრომისო ბრძოლა დაიწყო.³³² 2005 წელს, პირველად, სწორედ პერიფერიულ პანკისის ხეობაში მოიპოვა სააკაშვილის ხელისუფლებამ სახელმწიფო ძალადობაზე მონოპოლია. ამ მოვლენას ანთროპოლოგი პოლ მენინგი „პილოტურ ექსპერიმენტს“³³³ უწოდებს. 2005 წლის ივლისში, ქისტების ყოფით კონფლიქტში ანტიტერორისტული პროგრამის ფარგლებში განვრთნილი და შეიარაღებული ძალოვანები ჩაერივნენ, სოფელ დუისში საცხოვრებელ სახლს ცეცხლი წაუკიდეს და 2 პირი მოკლეს. როგორც ერთი პანკისის მკვიდრი რესპონდენტი იხსენებს ამ შემთხვევას, ძალოვანებს „არც ჰქონიათ მცდელობა, შესულიყვნენ, კარები შეეწვრიათ ან რაღაცა სხვა მეთოდებით აეყვანათ ადამიანები“.³³⁴

(2) 2008-2012 წლებში მიხეილ სააკაშვილის ხელისუფლება პანკისის მიმართ პოლიტიკას ცვლის. 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ საქართველოსა და ჩრდილოეთ კავკასიის ურთიერთობებში დაიწყო ახალი ეტაპი, რომლისთვისაც დამახასიათებელია პროაქტიული მიდგომა, რაც ეფუძნება ჩრდილოეთ კავკასიისა და რუსეთის ერთმანეთისგან დამოუკიდებელ ერთეულებად განხილვას და მათთან მიმართებით სხვადასხვა პოლიტიკის გატარებას.³³⁵ ხელისუფლებამ ჩრდილოეთ კავკასიის მიმართ ახალი პოლიტიკა ეროვნული უსაფრთხოების სტრატეგიის ნაწილი გახადა და ეს საკითხი „ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხებთან ურთიერთობის საქართველოს სახელმწიფო კონცეფციის“ ქოლგის ქვეშ მოაქცია.³³⁶ ეს პოლიტიკა მიზნად ისახავდა საქართველოსა და ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხებს შორის ურთიერთობების გაღრმავებას და ქართული რბილი ძალის გავრცელებას რეგიონში. 2008-2012 წლების პოლიტიკური სტრატეგიის შედეგად საქართველომ ჩრდილოეთ კავკასიის რეგიონის მცხოვრებთათვის უვიზო მიმოსვლა შემოიღო, აღიარა ჩერქეზთა გენცილი, ჩრდილოეთ კავკასიელ სტუდენტებს საქართვე-

330 Peuch, Jean-Christophe. „Georgia: Saakashvili Sees in 'Wahabbism' A Threat to Secularism.“ Radio Free Europe. February 18, 2004. წვდომა 15 მაისი, 2018. <https://www.rferl.org/a/1051586.html>

331 საქართველოს პრეზიდენტის მიხეილ სააკაშვილის გამოსვლა საქართველოს უშიშროების სამინისტროში, 24 საათი. თებერვალი 19, 2004.

332 იქვე.

333 Manning, Paul. „Folklore and Terror in Georgia's 'Notorious' Pankisi Gorge.“ *Explorations in Anthropology* 9 (2009): 18-27.

334 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 2, 14/09/2017.

335 კახიძეილი, ლევან. საქართველო, რუსეთი და ჩრდილოეთ კავკასია: ოპტიმალური პოლიტიკის ძიებაში, კავკასიური სახლი, 2015. წვდომა აპრილი 5, 2018. <http://caucasianhouse.ge/wp-content/uploads/2015/09/brief-print.pdf>.

336 იქვე.

ლოში განათლების მისაღებად შეუქმნა პირობები სპეციალური პროგრამის მეშვეობით და დააფინანსა პირველი კავკასიური რუსულენოვანი არხის მუშაობა.

„ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხებთან ურთიერთობის საქართველოს სახელმწიფო კონცეფცია“, რომელიც 2012 წლის ივნისში დაამტკიცა პარლამენტმა, ითვალისწინებდა საქართველოში ჩრდილოეთ კავკასიელების განათლების, ეკონომიკის, კულტურის და სოციალური მხარდაჭერის მეშვეობით ადამიანებს შორის კავშირების გაღრმავებას. ამასთან ერთად, საქართველოს ხელისუფლება მიზნად ისახავდა ჩრდილოეთ კავკასიელთა დახმარებას საკუთარი უფლებების დაცვაში და ისტორიული სამართლიანობის დადგენაში.³³⁷

რაც შეეხება კონკრეტულად პანკისის ხეობას, სააკაშვილის ხელისუფლება კვლავ „საშიშ“ და „უენებელ“ მუსლიმებად ყოფს ქისტებს, მაგრამ ამჯერად „საშიშ“ მუსლიმებთან თანამშრომლობის სტრატეგიას ირჩევს. ერთ-ერთი რესპონდენტი, უხუცესთა კავშირის წარმომადგენელი, შენიშნავს, რომ „ასეთი პრინციპი იყო – პანკისის ხეობას მართავენ ვაჰაბიტები, ჩვენ [ნაციონალური მოძრაობა] ვმართავთ ვაჰაბიტებს“.³³⁸ თუმცა, 2012 წლის 28-29 აგვისტოს ჩატარებულმა ლაფანყურის სპეცოპერაციამ, პანკისელების, კერძოდ კი, სალაფიტების დამოკიდებულება ხელისუფლების მიმართ შეცვალა. როგორც არაერთი რესპონდენტი შენიშნავს, შედეგად, 2012 წლის ოქტომბრის არჩევნებში პანკისელი ამომრჩევლების უმრავლესობამ ხმა ქართულ ოცნებას მისცა.³³⁹ ოფიციალური ვერსიის თანახმად, სპეცოპერაცია ლაფანყურის ტყიდან 5 ახალგაზრდის გატაცებას მოჰყვა. შინაგან საქმეთა სამინისტრო ამტკიცებდა, რომ შეიარაღებულმა ჯგუფმა ჩრდილოეთ კავკასიიდან საქართველოს საზღვარი გადმოკვეთა და ახალგაზრდები მძევლებად აიყვანა. სახალხო დამცველის განცხადებით კი ოფიციალური ვერსია, რომელიც თავიდანვე გაჟღერდა, არ შეესაბამებოდა სინამდვილეს.³⁴⁰ ომბუდსმენმა 2013 წლის 22 ოქტომბერს საზოგადოებრივი კომისია შექმნა, რომლის მიზანიც სპეცოპერაციის ფარგლებში ადამიანის უფლებათა დარღვევის ფაქტების შესწავლა იყო. 2014 წელს სახალხო დამცველმა რეკომენდაციით მიმართა პარლამენტს, შექმნილიყო დროებითი საპარლამენტო საგამოძიებო კომისია, მაგრამ პარლამენტმა უარი განაცხადა და სოფელ ლაფანყურთან ჩატარებული სპეცოპერაციის საქმის დეტალები საზოგადოებისთვის დღემდე უცნობია.

3) 2012-2018 წლებში ქართული ოცნების ხელისუფლებას წინამორბედისგან განსხვავებული პოლიტიკა ჰქონდა პანკისის ხეობისა და ჩრდილოეთ კავკასიისადმი. 2012 წლის

337 საქართველოს პარლამენტის დადგენილება. ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხებთან ურთიერთობის საქართველოს სახელმწიფო კონცეფცია. 2002. ნვდომა 5 აპრილი, 2018. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1698588>

338 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 18, 2/11/2017.

339 ცესკო. არჩევნები 2012. <http://results2012.cec.gov.ge/major18.html>

340 ალადაშვილი, გიორგი. „ორი წელი ლაფანყურის სპეცოპერაციიდან“. რადიო თავისუფლება. 27 აგვისტო 2014. ნვდომა 15 აგვისტო, 2018. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/ori-tseli-lapankurs-spelsoperatsidan/26553115.html>

შემდეგ ჩრდილოეთ კავკასია რუსეთთან ურთიერთობების ჩარჩოში მოექცა და სახელმწიფოს პოლიტიკა შეგვიძლია „პოლიტიკის არქონის პოლიტიკა[დ]“³⁴¹ შევადგათ: ქართული ოცნების ხელისუფლებამ უვიზო რეჟიმი რუსეთის ყველა მოქალაქეზე განავრცო, შეუნყვია დაფინანსება კავკასიურ სამაუნყებლო არხს და სტუდენტებს ჩრდილოეთ კავკასიიდან. ქართული ოცნების ხელისუფლებამ ნინამორბედის მსგავსად, „საშიშ“ და „უენებელ“ მუსლიმებად ყოფს პანკისელებს, მაგრამ დიალოგისთვის ირჩევს „უენებელ“ მუსლიმებს ანუ ტრადიციული ისლამის მიმდევრებს, კერძოდ კი უხუცესთა კავშირს. პანკისის მოსახლეობის კვლავინდებურად ორ ჯგუფად დაყოფას და სახელმწიფოს მხრიდან ერთ-ერთის პრიორიტეტიზებას ისეთი შედეგებიც აქვს, როგორცაა პანკისში უხუცესთა კავშირის ავტორიტეტის რყევის ნიშნები. კვლევის ფარგლებში ჩატარებულ ინტერვიუებში ამის მიზეზად სახელდება: 1) სახელმწიფო პოლიტიკის უპირობო მორჩილება და ლოიალობა, მაშინაც კი, როდესაც ეს ადგილობრივების საერთო ინტერესებს ეწინააღმდეგება. ამგვარი მიდგომის უახლესი ილუსტრაციაა 2018 წელს ჰესების ნინაალმდეგ პანკისელთა მობილიზაცია, რომლის დროსაც ჰესების ნინაალმდეგ ცალსახა პოზიციის დაკავებისგან თავი შეიკავა უხუცესთა კავშირმა და სალაფიტების უმცირესობამ, ინტერესის ჯგუფის სახით. 2) უხუცესთა კავშირის არჩევის წესი და შემადგენლობა. უხუცესთა კავშირი 2004 წელს დარეგისტრირდა, როგორც მეხე ხეალ-ის (ქვეყნის სამართალი) მემკვიდრე. მის შემადგენლობაში შედის 35 რიგითი წევრი და გამგეობის ათი წევრი. ახალგაზრდა რესპონდენტების ნაწილი ეჭვქვეშ აყენებს უხუცესთა კავშირის წარმომადგენლობის ლეგიტიმაციას, რადგან ის დარეგისტრირებული ორგანიზაციაა და არა ხალხის მიერ არჩეული მეხე ხეალ-ი. 3) უხუცესთა კავშირის მიერ სალაფიტების მტრად მონიშვნა მათ ავტორიტეტს ამყარებს, ვინაიდან ისინი ამგვარად პანკისელი ახალგაზრდების უმრავლესობას უპირისპირდებიან.³⁴² როგორც ერთი პანკისელი შენიშნავს:

როცა პანკისის ხეობაში სალაფიზმი არის პროცენტულად უფრო მეტი და შენ პირდაპირ ცდილობ, რომ ეს სალაფიზმი სამიზნედ გახადო და ყოველთვის რაღაცა სუსტი წერტილი მოუძებნო და იმას დაარტყა.[...] მთლიანი საქართველოს წინაშე ცდილობ, რომ ისინი დაჩაგრო და ფაქტიურად საინფორმაციო ომს აწარმოებ, ამ დროს შეუძლებელია ის საბჭო იყოს ძლიერი ინსტიტუტი ამ საზოგადოებაში.³⁴³

ამგვარად, მიუხედავად ზემოთ აღწერილი სხვადასხვა პერიოდებისათვის დამახასიათებელი განსხვავებული პოლიტიკური მიდგომებისა, პოლიტიკის ცენტრალური ხაზი უცვლელი რჩება: პანკისის ხეობა, ჯერ კიდევ 90-იანი წლების ბოლოდან მონიშნულია უსაფრთხოების „შავ ხვრელად“, ხოლო 2003 წლიდან მოყოლებული ხეობის მოსახლეობა რელიგიური კუთვნილების მიხედვით კლასიფიცირებულია „უენებელ“ და „საშიშ“ მუსლი-

341 კახიშვილი, ლევან. საქართველო, რუსეთი და ჩრდილოეთ კავკასია: ოპტიმალური პოლიტიკის ძიებაში. კავკასიური სახლი, 2015. წედობა აპრილი 5, 2018. <http://caucasianhouse.ge/wp-content/uploads/2015/09/brief-print.pdf>.

342 Yearbook of Muslims in Europe. 2014. Vol 6-ის თანახმად, პანკისის ახალგაზრდების 60-80% სალაფიტია.

343 ინტერვიუ, რესპონდენტი N 28, 4/11/2017.

მებად. თუმცა, რა კონკრეტული ძალოვანი და არაძალოვანი მიდგომები იკვეთება უკვე „ქართული ოცნების“ ხელისუფლების პოლიტიკაში პანკისის ხეობის მიმართ, მომდევნო ქვეთავების მსჯელობის მთავარი საგანია.

5.2. სახელმწიფოს ძალოვანი მიდგომების სამართლებრივი და კრიტიკული მიმოხილვა: სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახური

სახელმწიფოს უსაფრთხოების და ზოგადი განვითარების სტრატეგიებში, ხედვებსა და პროგრამებში სიღრმისეულად გასარკვევად, ჩვენ ინტერვიუებისათვის მივმართეთ ისეთ უწყებებს, როგორებიცაა სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახური და შერიგებისა და ინტეგრაციის სამინისტრო. ამ სახელმწიფო სტრუქტურების წარმომადგენლებთან საბოლოო შეთანხმება ინტერვიუებზე ვერ შედგა (ინტერვიუებზე ოფიციალური უარი არ მოგვსლია, თუმცა კვლევის დასრულებამდე არც დასტური მიგვიღია); ხოლო, ამ სტრუქტურათა ზოგიერთი წარმომადგენელი მართალია შეგვხვდა, თუმცა ინტერვიუს ჩაწერაზე და მისი კვლევის მიზნებისათვის გამოყენებაზე უარი გვითხრა. თავისთავად, ინტერვიუებზე ფაქტობრივი უარი ან გაჭიანურება მიუთითებს სახელმწიფო სტრუქტურათა დახურულობაზე, ინფორმაციის გაზიარების, საჭაროდ ხელმისაწვდომობის თუ სამეცნიერო კვლევის წარმართვის ხელშეწყობის კუთხით. ამ მოცემულობიდან გამომდინარე, ეს ქვეთავი, რომელიც სახელმწიფოს ძალოვან მიდგომებს ეხება, ორი ნაწილისაგან, სამართლებრივი და არასამართლებრივი ანალიზისაგან შედგება.

5.2.1. საქართველოს სახელმწიფო უსაფრთხოების შეუზღუდავი მანდატი და კომპეტენციები

უსაფრთხოების სამსახური 2015 წლამდე სხვადასხვა ინსტიტუციური ფორმით არსებობდა. 2015 წელს ის შინაგან საქმეთა სამინისტროს გამოეყო და ცალკე უწყების სახით ჩამოყალიბდა, რაც ადამიანის უფლებებზე მომუშავე ორგანიზაციების დიდი ნაწილის მხრიდან პოზიტიურად შეფასდა.³⁴⁴ უსაფრთხოებისა და საპოლიციო სისტემების გაყოფის მნიშვნელობის მიუხედავად, სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის ფართე მანდატი, დუბლირებული და წინააღმდეგობრივი კომპეტენციები, ოპერატიულ საქმიანობაზე სუსტი სასამართლო კონტროლი, უწყების საქმიანობაზე დაბალი საპარლამენტო ზედამხედველობა და გამჭვირვალობის სუსტი გარანტიები აღნიშნულ უწყებამ ჭარბი და შეუზღუდავი ძალაუფლების კონცენტრაციას ინვეს და ადამიანის უფლებათა დარღვევის მაღალ რისკებს ქმნის.

³⁴⁴ კოალიცია დამოუკიდებელი და გამჭვირვალე მართლმსაჯულებისთვის. განცხადება. 29 მაისი, 2015. წელმა 20 სექტემბერი, 2018. <https://emc.org.ge/ka/products/koalitsia-shinagan-sakmeta-saministros-reformis-protsess-ekhmaureba>

სუს-ის დამოუკიდებლობის და პოლიტიკური ნეიტრალიტეტის კონსტიტუციური გარანტიები დაბალია და ის მმართველ პოლიტიკურ გუნდს უწყების ხელმძღვანელის დანიშვნისა და გათავისუფლების მარტივ, დაუბალანსებელ ბერკეტებს აძლევს.

სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის შესახებ კანონის თანახმად, სუს-ი მთავრობის უშუალო დაქვემდებარებაში მოქმედი აღმასრულებელი ხელისუფლების სპეციალური დანიშნულების დანესებულებათა სისტემაა, რომელიც თავისი კომპეტენციის ფარგლებში უზრუნველყოფს სახელმწიფო უსაფრთხოებას.³⁴⁵ სუს-ს კონფლიქტური და შეუსაბამო კომპეტენციები გააჩნია და ანალიტიკური და ოპერატიული მუშაობის მიღმა, საგამოძიებო და სამართალდაცვით ფუნქციებს მოიცავს. უწყებას აქვს სასამართლოს მიერ სუს-ტად გაკონტროლებული ფარული მიყურადების სისტემა და ასევე უსაფრთხოების ოფიცრის, ე.წ. „ოდეერის“ ინსტიტუტი, რომელიც მათ შორის, ავტონომიური დანესებულებების საქმიანობის გაუმართლებელი კონტროლის ბერკეტს აძლევს.

უწყების საგამოძიებო ქვემდებარებაში ტერორიზმთან, სახელმწიფო, ტერიტორიულ, ეკონომიკურ უსაფრთხოებასთან დაკავშირებულ დანაშაულებთან ერთად, კორუფციასთან და თანასწორუფლებიანობის დარღვევასთან დაკავშირებული დანაშაულებებიც შედის. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის შესახებ კანონის თანახმად, სუს-ის ერთ-ერთ მთავარ ფუნქციას მის საგამოძიებო ქვემდებარებას მიკუთვნებულ დანაშაულთა თავიდან აცილება (პრევენციული ღონისძიებების განხორციელება), გამოვლენა, აღკვეთა და გამოძიება წარმოადგენს. უწყება აღნიშნული დანაშაულების, მათთან დაკავშირებული მოსალოდნელი საფრთხეების, რისკებისა და გამოწვევების ანალიზს მუდმივად ახდენს.

საქართველოს სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურისთვის საგამოძიებო ფუნქციის მინიჭებას აკრიტიკებს სამოქალაქო სექტორი,³⁴⁶ რომელიც მიიჩნევს, რომ აღნიშნული კომპეტენცია შესაბამაო სამსახურის ანალიტიკურ-კონტრდაზვერვით საქმიანობასთან და უსაფრთხოების სამსახურში ძალაუფლების თავმოყრას იწვევს³⁴⁷, რაც შესაძლოა ბოროტად იქნეს გამოყენებული. სუს-ისთვის საგამოძიებო ფუნქციების გადაცემა ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სტანდარტებსაც. უფლებამოსილებების ბოროტად გამოყენების მაღალი რისკის და ტრადიციული საპოლიციო საქმიანობის დუბლირების თავიდან ასაცილებლად, ისეთი უფლებამოსილებები, როგორიცაა სისხლის სამართლის საქმის გამოძიება, დაკავება და დაპატიმრება, ექსკლუზიურად უნდა განეკუთვნებოდეს სხვა სამართალდამცავ ორგანოებს.³⁴⁸ ანალოგიურ მიდგომას ითვალისწინებს გაეროს საუკე-

345 „საქართველოს სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-5 მუხლი
346 კოალიციის „დამოუკიდებელი და გამჭვირვალე მართლმსაჯულებისთვის“ შეფასება, ნდომბა 12 სექტემბერი, 2018. http://coalition.ge/files/comments_on_the_ministry_of_internal_affairs_reform_concept_25092015_ge.pdf
347 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი (EMC), საერთაშორისო გამჭვირვალობა-საქართველო (TI). უსაფრთხოების სამსახურის რეფორმა საქართველოში. თბილისი, 2018 . გვ.27.
348 PACE Recommendation 1402, გაიდლაინი B3., ციტირებულია: „უსაფრთხოების სამსახურის რეფორმა საქართველოში“, ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი (EMC), საერთაშორისო გამჭვირვალობა-საქართველო (TI), თბილისი, 2018 . გვ.28.

თესო პრაქტიკების მიმოხილვაც და ანალიტიკურ და სადაზვერვო ფუნქციებს საგამოძიებო კომპეტენციასთან შეუთავსებლად მიიჩნევს.³⁴⁹

ადამიანის უფლებებზე მომუშავე ორგანიზაციები განსაკუთრებით აკრიტიკებენ კორუფციული და თანასწორუფლებიანობის დარღვევასთან დაკავშირებული დანაშაულების სუს-ის საგამოძიებო ქვემდებარებაში მოქცევას.³⁵⁰ კორუფციასთან დაკავშირებული დანაშაულების უსაფრთხოების სამსახურის მანდატი მოქცევა სცდება აღნიშნული უწყების საქმიანობის მიზანს (გარდა იმ შესაძლო შემთხვევებისა, როდესაც კორუფციული დანაშაული შეიძლება სახელმწიფო უსაფრთხოების საკითხს დაუკავშირდეს) და ის საჯარო სამსახურებზე გაუმართლებელი კონტროლის მოპოვების რისკებს აჩენს (ალსანიშნავია, რომ სუს-ის მიერ გამოძიებული საქმეების დიდი ნაწილი სწორედ კორუფციულ დანაშაულებზე მოდის³⁵¹). სისხლის სამართლის კოდექსის 142 (ადამიანის თანასწორუფლებიანობის დარღვევა) და 142¹ (რასობრივი დისკრიმინაცია) მუხლებით გათვალისწინებული დანაშაულების სუს-ის საგამოძიებო ქვემდებარებაში შეტანა კი თანასწორობის საკითხების და პირველ რიგში რელიგიური, ეთნიკური უმცირესობების, ასევე მიგრანტებისა და უცხოელების საკითხების უსაფრთხოების პარადიგმაში ხედვის ნათელი მაგალითია. აღნიშნული მანდატი სუს-ს არადომინანტი რელიგიური და ეთნიკური ჯგუფების მონიტორინგის და კონტროლის შესაძლებლობას აძლევს.³⁵²

საგამოძიებო კომპეტენციასთან ერთად, დანაშაულის გამოძიების ან სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურისთვის მიკუთვნებული სხვა ფუნქციის შესრულების მიზნით სუს-ს პრევენციული ფუნქციების განხორციელების უფლებაც აქვს.³⁵³ პრევენციული უფლებამოსილებების განხორციელების კუთხით პრობლემურია ის გარემოება, რომ კანონით არ არის განერილი კონკრეტული შემთხვევები, როდესაც სუს-ს პრევენციული ღონისძიებების განხორციელების კომპეტენცია უჩნდება. კერძოდ, კანონი ზოგად და ბუნდოვან მითითებას აკეთებს „საფრთხის თაობაზე საკმარისი საფუძვლის ვარაუდის“ შესახებ. კანონის მე-13 მუხლის მე-3 პუნქტის თანახმად „საკმარისი საფუძველი ვარაუდისთვის“ არის „ფაქტი ან/და ინფორმაცია, რომელიც დააკმაყოფილებდა ობიექტურ დამკვირვებელს გარემოებათა გათვალისწინებით დასკვნის გასაკეთებლად“, ხოლო საფრთხედ მიიჩნევა „ვითარება, როდესაც არსებობს საკმარისი საფუძველი ვარაუდისთვის, რომ მოვლენათა მოსალოდნელი განვითარების შეუფერხებელი

349 United Nations Human Rights Council, Fourteenth Session. „Compilation of Good Practices on Legal and Institutional Frameworks.“ May 17, 2010. წვდომა 29 სექტემბერი, 2018. <https://fas.org/irp/epr/n/unhrc.pdf>

350 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი (EMC) და საერთაშორისო გამჭვირვალობა-საქართველო (TI). უსაფრთხოების სამსახურის რეფორმა საქართველოში. თბილისი, 2018. გვ. 27-30.

351 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი (EMC). საერთაშორისო გამჭვირვალობა-საქართველო (TI). უსაფრთხოების სამსახურის რეფორმა საქართველოში. თბილისი, 2018. გვ. 29.

352 იქვე. გვ. 28.

353 კერძოდ, კანონის მე-13 მუხლის თანახმად, თუ არსებობს საკმარისი საფუძველი ვარაუდისთვის, რომ შესაძლებელია საფრთხე შეექმნას სახელმწიფო უსაფრთხოებას, სამსახური თავისი კომპეტენციის ფარგლებში ახორციელებს შემდეგ პრევენციულ ღონისძიებებს, რომელიც მოიცავს: ა) პირის გამოკითხვას; ბ) პირის იდენტიფიკაციას; გ) პირის მონეევას; დ) მდგაპირული შემოწმებას და მდგაპირული დათვალიერებას; ე) სპეციალური შემოწმებას და დათვალიერებას; ვ) ადგილის დატოვების მოთხოვნას და კონკრეტულ ტერიტორიაზე მესვლის აკრძალვას. ამასთან ერთად, ამავე მუხლის მე-2 პუნქტის შესაბამისად სამსახური უფლებამოსილია, ამ მუხლის პირველი პუნქტით განსაზღვრული პრევენციული ღონისძიებების გარდა, განახორციელოს სხვა პრევენციული ღონისძიებები, რომლებიც არ იწვევს ადამიანის ძირითად უფლებებსა და თავისუფლებებში ჩარევას.

მსვლელობის შემთხვევაში დიდი ალბათობით ზიანი მიადგება სამსახურის მიერ დასაცავ სიკეთეს³⁵⁴. მითითებული აბსტრაქტული დეფინიციებიდან გამომდინარე, პრევენციული ღონისძიებების განხორციელების საფუძვლები ზოგადია და ის აბსტრაქტულ საფრთხეებს მიემართება, რაც იმ პირობებში, როდესაც პრევენციული ღონისძიებების გამოყენებამ საპროკურორო და სასამართლო კონტროლი დაბალია, სუს-ს უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენების და მოქალაქეთა უფლებებში გაუმართლებელი ინტერვენციის შესაძლებლობას აძლევს. აღსანიშნავია, რომ კანონით პირდაპირ გათვალისწინებული პრევენციული ღონისძიებების გარდა (პირის გამოკითხვა, პირის იდენტიფიკაცია, პირის მონევა, ზედპირული შემონმება და ზედპირული დათვლიერება, სპეციალური შემონმება და დათვლიერება, ადგილის დატოვების მოთხოვნა და კონკრეტულ ტერიტორიაზე შესვლის აკრძალვა), კანონი უწყებას აძლევს საშუალებას, განახორციელოს სხვა პრევენციული ღონისძიებები, რომლებიც „ადამიანის უფლებებსა და თავისუფლებებში ჩარევას არ იწვევს“. აღნიშნული ჩანაწერი ასევე ზოგადი და ბუნდოვანია და უწყებას ის ადამიანის თავისუფლებისა და პირადი ცხოვრების მებღლდუს თვითნებურ მებღლდის მალერ რისკებს აბარებს.

სუს-ის სპეციალური დანაყოფები უფლებამოსილები არიან გამოიყენონ სპეციალური დაცვის საშუალებები, მათ შორის, ფიზიკური ძალა, სპეციალური საშუალებები და ცეცხლსასროლი იარაღი. აღსანიშნავია, რომ დემოკრატიული სისტემების დიდ ნაწილში უსაფრთხოების სამსახურებს ძალის გამოყენების უფლებამოსილება არ აქვთ და ისინი მათ მიერ მებღოვებულ ანალიტიკურ ინფორმაციას სამართალდამცავ ორგანოებს აწვდიან.³⁵⁴

განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს კონტრტერორისტული ოპერაციის ჩატარების დროს სუს-ის ფართო კომპეტენციების პრობლემას. ექსტრემალური სიტუაციების შტაბის უფროსი, რომელიც სუს-ის ხელმძღვანელია, თავად განსაზღვრავს კონტრტერორისტული ოპერაციის ჩატარების ლოკაციას, დროს და მის დამთავრებას.³⁵⁵ ამ პროცეს-

354 იქვე, გვ. 33.

355 „ექსტრემალური სიტუაციების მართვის ოპერატიული შტაბის საქმიანობის ორგანიზებისა და საქმიანობის ნების დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის 2014 წლის 4 დეკემბრის N662 დადგენილების თანახმად, ტერორისტული საქმიანობის შედეგად შექმნილი ექსტრემალური სიტუაციის მართვის მიზნით მთავრობის განკარგულებით იქმნება შტაბი, რომელსაც ხელმძღვანელობს სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის უფროსი და რომელსაც ემორჩილება კონტრტერორისტულ ოპერაციაში მონაწილე ყველა პირი. შტაბი ა) ახორციელებს არსებულ მდგომარეობის, ტერორისტული საქმიანობის შედეგად შექმნილი საფრთხეებისა და გამოწვევების იდენტიფიცირებას, შეფასებასა და ანალიზს; ბ) შეიმუშავებს ოპერაციის ჩატარების გეგმას; გ) ქმნის კონტრტერორისტულ ოპერაციაში მონაწილეობისათვის მოზიდული ძალებისა და საშუალებების ერთობლივ ჯგუფს; ახორციელებს მათ უშუალო ხელმძღვანელობას ოპერაციის მსვლელობისას და მის დამთავრების შემდეგ. თავისი კომპეტენციის ფარგლებში, მონაწილეობს ტერორისტული აქტის შედეგად მიყენებული ზარალის ლიკვიდაციისა და შედეგების მინიმუმამდე დაყვანის ღონისძიებებში; დ) ორგანიზებას უწევს კონტრტერორისტულ ოპერაციაში მონაწილეობისათვის საჭირო ძალების, აგრეთვე, სპეციალური საშუალებებისა და ტექნიკის გამოყოფას, მომზადებასა და გამოყენებას წინასწარ შემუშავებული გეგმების შესაბამისად; ამონებს მათ მზადყოფნას; ე) ახორციელებს ტერორისტებთან მოლაპარაკებების ორგანიზებას, შესაბამისი სტრატეგიისა და ტაქტიკის შემუშავებას; ვ) განსაზღვრავს კონტრტერორისტული ღონისძიებების დროს განსაკუთრებული სამართლებრივი რეჟიმის ზონებს (უსაფრთხოების და კონტრტერორისტული ოპერაციის ჩატარების ზონები); ზ) შტაბის ხელმძღვანელის გადაწყვეტილებით, აცნობებს საქართველოს მთავრობას, სახელმწიფო უსაფრთხოებისა და კრიზისების მართვის საბჭოს, საქართველოს პარლამენტს, უცხო ქვეყნების დიპლომატიურ წარმომადგენლებს და/ან სხვა პირებს კონტრტერორისტული ოპერაციის მიმდინარეობის, მასშტაბისა და შედეგების შესახებ. კონტრტერორისტული ოპერაციის ჩატარებისას, ტერორისტული აქტის შესახებ მოსახლეობის ინფორმირება ხდება მასობრივი ინფორმაციის საშუალებით ან მოსახლეობისათვის ხელმისაწვდომი სხვა ფორმით.

ში შტაბი არ ექვემდებარება საპარლამენტო კონტროლს და შტაბის ანგარიშვალდებულება არსებითად მთავრობისთვის კონტრტერორისტული ოპერაციის დაწყების შესახებ ინფორმაციის მინოდებით შემოიფარგლება.

საქართველოს სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის მიერ უფლებამოსილებების განხორციელების პროცესში მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს სამსახურის საქმიანობის თითქმის სრულად გასაიდუმლოების ფაქტი, რაც სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურს გაუმჭვირვალე უწყებად აქცევს და აქედან გამომდინარე ძალაუფლების თვითნებური გამოყენების რისკებს ქმნის. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახური 13 სტრუქტურული ერთეულისგან შედგება³⁵⁶ და მათგან საჯარო მხოლოდ შვიდი ერთეულის დებულება, ხოლო საინფორმაციო-ანალიტიკური, კონტრდაზვერვის, სახელმწიფო უსაფრთხოების, სპეციალური ოპერაციების დეპარტამენტების და კონტრტერორისტული ცენტრის დებულებები სახელმწიფო საიდუმლოებას განეკუთვნება³⁵⁷. „სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ“ კანონის და „სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ“ კანონის ამოქმედებასთან დაკავშირებული ნორმატიული აქტების დამტკიცების თაობაზე საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 24 სექტემბრის N507 დადგენილების მე-2 დანართის თანახმად, სახელმწიფო საიდუმლოებას წარმოადგენს ინფორმაცია სადაზვერვო, სახელმწიფო უსაფრთხოების, მართლწესრიგის, კონტრსადაზვერვო, ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობისა და ფარული საგამოძიებო მოქმედებების გეგმების, ორგანიზების, მატერიალურ-ტექნიკური უზრუნველყოფის საშუალებების, ფორმების, მეთოდებისა და შედეგების, კონკრეტული ღონისძიებების განხორციელების, აგრეთვე კონკრეტული პროგრამების დაფინანსების შესახებ; აგრეთვე იმ პირთა თაობაზე, რომლებიც ზემოაღნიშნულ სფეროებში, კონფიდენციალურ საფუძველზე თანამშრომლობენ ან ადრე თანამშრომლობდნენ ასეთი საქმიანობის განხორციელებელ საქართველოს შესაბამის უწყებებთან. აღნიშნული ნორმიდან გამომდინარე შემდგომ კონკრეტდება თითოეული საქმიანობა, რომელიც მიიჩნევა სახელმწიფო საიდუმლოებად, რაც მიუთითებს, რომ სუს-ის უფლებამოსილებების განხორციელებასთან დაკავშირებული თითქმის ყველა საქმიანობა, მათ შორის ამ საქმიანობის მომწესრიგებელი ნორმატიული აქტები, სახელმწიფო საიდუმლოებას წარმოადგენს, რაც მათ კვლევასა და ადამიანის უფლებების პერსპექტივიდან შეფასებას შეუძლებელს ხდის.

ცხადია, ეროვნული უსაფრთხოების დაცვის ინტერესებიდან გამომდინარე არსებობს ცალკეული ინფორმაციები, რომლებზე წვდომაც კანონიერად არის შეზღუდული. მიუხედავად იმისა, რომ არ არსებობს მსგავსი ინფორმაციის ამომწურავი ჩამონათვალი, ზოგადად მიჩნეულია, რომ საიდუმლო შეიძლება იყოს სადაზვერვო სამსახურების მიერ

356 ადმინისტრაცია, კონტრტერორისტული ცენტრი, ანტიკორუფციული სააგენტო, გენერალური ინსპექცია, კონტრდაზვერვის, სახელმწიფო უსაფრთხოების, საინფორმაციო-ანალიტიკური, ოპერატიულ-ტექნიკური, ოპერატიული ღონისძიებების, ეკონომიკური, სპეციალური ოპერაციების დეპარტამენტები, ობიექტების დაცვისა და კადრების მთავარი სამმართველოები.

357 დებულებები. წვდომა 15, სექტემბერი, 2018 <https://ssg.gov.ge/page/info/normative-acts> .

მოპოვებული ინფორმაცია, ეროვნული უსაფრთხოების საკითხებთან დაკავშირებით, ინფორმაცია იარაღისა და სხვა სამხედრო სისტემების ნარმოების, მათი შესაძლებლობების ან გამოყენების შესახებ, ინფორმაცია თავდაცვის გეგმების, ოპერაციების და შესაძლებლობის შესახებ იმ ვადით, რომლის ფარგლებშიც ეს ინფორმაცია უსაფრთხოების მიზნებისთვის გამოყენებადი.³⁵⁸ მითითებულიდან გამომდინარე, სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურების მიერ მოპოვებული ინფორმაციისა და მათი მოპოვების მეთოდების გასაიდუმლოება კანონით მუსტად დადგენილი გარემოებებიდან გამომდინარე უნდა ხდებოდეს და სუს-ის საქმიანობასთან დაკავშირებული დოკუმენტები ავტომატურად სახელმწიფო საიდუმლოებად არ უნდა მიიჩნეოდეს. ამის მიუხედავად, კონკრეტულ შემთხვევებში ადგილი აქვს ცალკეული გარემოებების დაუსაბუთებლად გასაიდუმლოებას. მაგალითად, გაურკვეველია რა სამართლებრივი საფუძვლით ასაიდუმლოებს სუს-ი ცალკეული დეპარტამენტების დებულებებს, რომლებიც წესით მხოლოდ სტრუქტურისა და ფუნქციების შესახებ ინფორმაციას უნდა შეიცავდეს.³⁵⁹ ანალოგიური პრობლემა იკვეთება ტერორისტული საქმიანობის ცალკეულ სისხლის სამართლის საქმეებში, სადაც, როგორც უკვე აღინიშნა, საქმის ადვოკატები საუბრობენ სისხლის სამართლის საქმეების მასალების ავტომატურად გასაიდუმლოებაზე იმის მიუხედავად, რომ საქმეში შესაძლოა არ იყოს სახელმწიფო საიდუმლოების შემცველი ინფორმაცია.

ამდენად, სუს-ი შეუზღუდავი და ფართე მანდატის მქონე უწყებას ნარმოადგენს, რომელიც ადამიანის უფლებების დარღვევის მაღალ რისკებს ქმნის. იმ პირობებში, როდესაც სუს-ის საქმიანობა პანკისის ხეობაში ისედაც აქტიური და ინტენსიურია, უწყების ფართო კომპეტენციებთან, დაბალ საპარლამენტო კონტროლთან და გამჭვირვალებასთან დაკავშირებული ინსტიტუციური კრიტიკა ადგილობრივ თემში კონტროლის და უფლებების დარღვევის კიდევ უფრო მძიმე რისკების შესახებ მიუთითებს.

5.2.2. ძალადობრივ ექსტრემიზმთან ბრძოლისა და გამკლავების პოლიტიკის კრიტიკული მიმოხილვა

როგორც წინა ქვეთავებშიც შევნიშნეთ, სუს-ის ერთ-ერთი უმთავრესი პრიორიტეტი ტერორიზმთან ბრძოლაა. ამის მიუხედავად, უწყებას არ გააჩნია ტერიორიზმთან ან ძალადობრივ ექსტრემიზმთან ბრძოლის პოლიტიკის დოკუმენტი და სტრატეგია, რის გამოც სახელმწიფოს ხედვისა და მიდგომების სათანადო შეფასება რთული ხდება.

დასაწყისშივე უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ქვეთავის მიზანი არის არა ტერორიზმთან და ძალადობრივ ექსტრემიზმთან სახელმწიფო ბრძოლის პოლიტიკის ეფექტიანობის შე-

358 Tshwane Principles, Part II, Principle 9, ციტირებულია: „უსაფრთხოების სამსახურის რეფორმა საქართველოში“, ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი (EMC), საქრთაშორისო გამჭვირვალობა-საქართველო (TI), თბილისი, 2018 . გვ. 107.

359 იქვე, გვ. 101.

ფასება, არამედ იმ პარადიგმული ხარვეზების იდენტიფიცირება, რომლებიც სუს-ის პოლიტიკას გააჩნია.

საქმიანობების ანგარიშებში, სუს-ის განმარტების მიხედვით, ახლო აღმოსავლეთში მიმდინარე მოვლენები და ისეთი ტერორისტული ორგანიზაციები, როგორებიცაა ისლამური სახელმწიფო, ალ-ყაიდა და თალიბანი განსაკუთრებულ საფრთხეს წარმოადგენენ და ეს მოცემულობა კავკასიის რეგიონზეც უარყოფითად აისახება. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ტერორისტული თავდასხმის მაღალი რისკი არ არის, გამოწვევები არსებობს.³⁶⁰ ერთ-ერთ ასეთ გამოწვევად უწყება სირიასა და ერაყში საქართველოს მოქალაქეების ნასვლას ასახელებს. მაგალითად 2015 წლის ანგარიშის მიხედვით, ამ ქვეყნებში „ტერორისტული მიზნებით“, 2015 წლის მონაცემებით. საქართველოს 50-მდე მოქალაქე იმყოფებოდა.³⁶¹

2015-2017 წლის ანგარიშების მიხედვით, სუს-მა ტერორიზმთან ბრძოლის მიზნით სხვადასხვა ღონისძიებები განახორციელა. არსებული ანგარიშების შესაბამისად, უწყების მიზნები შემდეგი ძირითადი ბლოკების ქვეშ ერთიანდება: 1. ნებისმიერტერორისტულ საქმიანობაზე რეაგირება, პრევენცია და მათი აღკვეთა. 2. ტერორისტული რისკების შემცირება. 3. სახელმწიფოს, მისი ინტერესებისა და მოქალაქეების ტერორისტული საქმიანობის ყველა ფორმისგან დაცვა. სწორედ მათ მიემართება 2015-2017 წლების საანგარიშო პერიოდში სუს-ის მიერ განხორციელებული ძირითადი ღონისძიებები ტერორიზმთან ბრძოლის მიმართულებით. მათ შორის არის, მაგალითად, 2015 წელს „ისლამური სახელმწიფოს“ წარმომადგენლის აიუფ ბორჩაშვილის და მასთან დაკავშირებული პირების დაკავება; 2015-2017 წლის საანგარიშო პერიოდში „რადიკალური იდეოლოგიის გავრცელების მიზნით ინტერნეტ სივრცის გამოყენების პრევენცია“,³⁶² ტერორისტული საქმიანობისათვის ქვეყნიდან გამგზავრებისა და შემოსვლის პრევენციის მიზნით სასაზღვრო კონტროლის გაძლიერება, სხვადასხვა პირთათვის გამგზავრების ან შემოსვლის აკრძალვა; ტერორიზმის დაფინანსების ფაქტების გამოვლენა და აღკვეთა, ტერორისტულ საფრთხეზე მზადყოფნისა და რეაგირების შესაძლებლობების გაუმჯობესება; მათ შორის, სახელმწიფო სტრატეგიული ობიექტების პასპორტიზაცია და რისკების ანალიზის პროცესი; საერთაშორისო თანამშრომლობა ოპერატიული ინფორმაციის გაცვლის მხრივ, საქართველოსა და მის ფარგლებს გარეთ ერთობლივი ქმედებების დაგეგმვა და სხვ.

აღნიშნულ ანგარიშში ჩვენთვის განსაკუთრებით სიმპტომატური და კვლევის მიზნებისთვის საინტერესოა ანგარიშებში გამოყენებული ტერმინები და მიდგომები. პირველ რიგ-

360 სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახური. ტერორიზმთან ბრძოლა. წვდომა 29 ოქტომბერი, 2018, <https://ssg.gov.ge/page/counter-terrorism>

361 სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის ანგარიში 2015. გვ. 13. წვდომა 29 ოქტომბერი, 2018, <https://ssg.gov.ge/page/info/reports>

362 სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის 2015-2017 წლების ანგარიშები. წვდომა 29 ოქტომბერი, 2018 <https://ssg.gov.ge/page/info/reports>

ში ანგარიშებში გამოყენებული ტერმინების ბუნდოვანობას უნდა გავსვას ხაზი. ეს ეხება ისეთ ტერმინებს, როგორებიცაა „ისლამისტური იდეოლოგია“, „რადიკალური იდეოლოგია“, „რადიკალური მონოდეზები“, „რადიკალიზებული მოქალაქეები“, „ექსტრემისტული მონოდეზები“ თუ „ექსტრემისტული იდეები“. მაგალითად, 2015 წლის ანგარიშში ვკითხულობთ: „ისლამურმა სახელმწიფომ“ საქართველოს ცალკეულ რეგიონებში მხარდაჭერთა გარკვეული რაოდენობა შეიძინა. ისლამისტური იდეოლოგიის გამავრცელებლები ცდილობენ, საზოგადოების გარკვეული ნაწილის დაბალი ცნობიერება მათ სასარგებლოდ გამოიყენონ“.³⁶³ ასევე, მაგალითად, 2016 წლის ანგარიშში ვკითხულობთ: „აქტიურად ხორციელდებოდა რადიკალური იდეოლოგიის გამავრცელებელი პირებისა და ორგანიზაციების ოპერატიული კონტროლი“.³⁶⁴ ხოლო, მაგალითად, 2017 წლის ანგარიშში, ვნახულობთ, რომ

„2017 წელს საქართველო რამდენიმე მნიშვნელოვანი, ზოგ შემთხვევაში კი კრიტიკული გამოწვევის წინაშე აღმოჩნდა, ადგილი ჰქონდა ტერორიზმის დაფინანსების მცდელობის, ექსტრემისტული და ტერორისტული იდეების მხარდაჭერისა და საქართველოს ცალკეული მოქალაქეების რადიკალიზაციის ფაქტებს“.³⁶⁵

აღნიშნული ტერმინები არ არის განსაზღვრული მოქმედი კანონმდებლობით, მათ შორის, საერთაშორისო ხელშეკრულებებითა და შეთანხმებებით, ან პოლიტიკის დოკუმენტებით, რის გამოც სუს-ის მიერ მათი გამოყენების ზუსტი შინაარსის და კონტექსტის დადგენა რთულია. კვლევის ფარგლებში ჩვენ ოფიციალურად გამოვითხოვეთ სუს-გან ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რა სამართლებრივი საფუძველით ხდება ამ ტერმინთა გამოყენება და სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურში შემუშავებული რა კრიტერიუმების (მათ შორის სამართლებრივის) საფუძველზე ხდება აღნიშნულ ტერმინებში კონკრეტული ფაქტობრივი გარემოებების ასახვა. გამოთხოვილ ინფორმაციაზე უწყებამ შემდეგი პასუხი გასცა:

„წერილში ჩამოთვლილი ტერმინები, რომლებიც გამოყენებულია სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის ანგარიშებში, წარმოადგენს საყოველთაოდ ცნობილი განსაზღვრებების გამოყენების საშუალებას. ანალოგიური და მსგავსი ტერმინები, საერთაშორისო ტერმინების ანალიზისას, გამოიყენება სხვადასხვა ქვეყნების სამართალდამცავი უწყებების და საერთაშორისო ორგანიზაციების ანგარიშებში. მსგავსი ტიპის განმარტებებსა და ტერმინებს იყენებენ – გაერო, ეუთო, ევროპის

363 სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის ანგარიში 2015, გვ. 11. ნვდომა 29 ოქტომბერი, 2018 <https://ssg.gov.ge/page/info/reports> , კურსივი კვლევის ავტორებისაა.

364 სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის ანგარიში 2016, გვ. 13. ნვდომა 29 ოქტომბერი, 2018 <https://ssg.gov.ge/page/info/reports> , კურსივი კვლევის ავტორებისაა.

365 სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის ანგარიში 2017, გვ. 13. ნვდომა 29 ოქტომბერი, 2018 <https://ssg.gov.ge/page/info/reports> , კურსივი კვლევის ავტორებისაა.

საბჭო, ევროკომისია, საერთაშორისო ორგანიზაციები და მკვლევარები, სხვადასხვა დონის ანგარიშებსა და ანალიტიკურ დოკუმენტებში. შესაბამისად, ანალიტიკურ თუ საანგარიშო დოკუმენტში მათი გამოყენება არ საჭიროებს დამატებითი კრიტერიუმების შემუშავებას, ამა თუ იმ კონკრეტული ტერმინის გამოყენების ლეგიტიმაციისათვის, ასევე არ საჭიროებს საკანონმდებლო დონეზე განმარტებას³⁶⁶.

როგორც ოფიციალური პასუხიდან ჩანს, სუსი მიიჩნევს, რომ ტერმინები „რადიკალიზაცია“, „ექსტრემიზმი“, „რადიკალური იდეოლოგია“ და სხვ., საყოველთაოდ ცნობილი განსაზღვრებებია, რომლებსაც იყენებენ როგორც სხვადასხვა სახელმწიფოთაშორისო სტრუქტურები და ორგანიზაციები, ისე ცალკეული სახელმწიფოების სამართალდამცავი უწყებები და მკვლევარები. თუმცა, წინამდებარე კვლევის მე-4 თავში, რომელიც მიმოიხილავს ტერმინებს „რადიკალიზაცია“ და „ძალადობრივი ექსტრემიზმი“, ნაჩვენებია, რომ აღნიშნული ტერმინების მრავალი მახასიათებელი შეიძლება გამოვყოს, თუმცა მათი საყოველთაოდ ცნობილი განსაზღვრებების მოძიება საკმაოდ რთული საქმე იქნებოდა; და, მითუმეტეს, არ არსებობს მათი კონკრეტული, საყოველთაოდ შეთანხმებული კრიტერიუმები. ამდენად, უწყების მიდგომა, რომ ეს ტერმინები საყოველთაოდ ცნობილია და გამოიყენება არაერთი მკვლევრის მიერ და არ არსებობს ანგარიშებში მათი გამოყენებისას დამატებითი კრიტერიუმების შემუშავების საჭიროება, პრობლემური მიდგომაა და თვითნებობის მაღალ რისკებს შეიცავს.

ამ პირობებში მთავარი კითხვა ასე შეიძლება განისაზღვროს: აქვთ თუ არა ამ ტერმინებს საყოველთაოდ ცნობილი განსაზღვრებები და ზუსტი კრიტერიუმები ისეთ სახელმწიფოთაშორის სტრუქტურებში, როგორებიცაა გაერო, ეუთო, ევროპის საბჭო და ევროკომისია?

1) გაერო – გაეროს გენერალური მდივანი ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენციის სამოქმედო გეგმაში შენიშნავს: „ძალადობრივი ექსტრემიზმი მრავალმხრივი, მკაფიო განმარტების არ მქონე, ფენომენია. ის არც ახალია და არც ექსკლუზიურად ახასიათებს რომელიმე რეგიონს, ეროვნებას ან რწმენათა სისტემას“.³⁶⁷ გენერალური მდივანი ასევე შენიშნავს, რომ „ტერორიზმის მსგავსად“ (იხ. თავი 2) „ძალადობრივი ექსტრემიზმის“ განმარტება ცალკეული წევრი სახელმწიფოების პრეროგატივაა და ეს განმარტება შესაბამისობაში უნდა იყოს საერთაშორისო სამართალთან, განსაკუთრებით, ადამიანის უფლებების საერთაშორისო სამართალთან.³⁶⁸

366 სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის წერილობითი პასუხი ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრს (04/06/2018, N SSG 3 18 00081828).

367 UN General Assembly. *Plan of action to prevent violent extremism. Report of the Secretary-General 2015*, გვ.1. წვდომა 01 ნოემბერი, 2018 <http://www.unodc.org/content/dam/hq/unodc/undp-og/documents/SG%20PVE%20plan%20of%20action.pdf>

368 იქვე. გენერალური მდივანის მიერ ტერმინ „რადიკალიზაციაზე“ გაკეთებული შენიშვნებსა და მის თანმდევო პრობლემატური საკითხების დეტალური მიმოხილვა იხ. ამ კვლევის თავი 4-ში.

2) ეუთო – ეუთოს მიერ მომზადებულ ანგარიშში, რომელიც ისეთ ძალადობრივ ექსტრემიზმსა და რადიკალიზაციასთან გამკლავებას ეხება, რომელიც შესაძლოა ტერორიზმში გადაიზარდოს, ვკითხულობთ, რომ ამ დრომდე, კონსენსუსი იმ თემაზე, თუ რას გულისხმობს „ტერორიზმი“ და „ძალადობრივი ექსტრემიზმი“, არ არსებობს. თავად „ძალადობრივი ექსტრემიზმი“ შედარებით ახალი ცნებაა, რომელიც ცდილობს მოიცვას ექსტრემიზმისა და ძალადობის უფრო ფართო ფორმები.³⁶⁹ ხოლო, რადიკალიზაციას ეუთოს ანგარიში ექსტრემიზმს უკავშირებს (ამ უკანსკენლსაც ცალკე განმარტავს) და შენიშნავს, რადიკალიზაციას არ აქვს ერთი, უნიკალური მამოძრავებელი, ის კომპლექსური და მრავალაზროვანია, თუმცა, ეუთოს თანახმად, შესაძლებელია გარკვეული ფაქტორების გამოყოფა³⁷⁰

3) ევროპის საბჭო – ევროპის საბჭომ 2006 წელს რადიკალიზაცია განსაზღვრა ფენომენად, როდესაც ადამიანები ემხრობიან მოსაზრებებს, ხედვებს და იდეებს, რომლებმაც შესაძლოა გამოიწვიოს ტერორისტული ქმედებები.³⁷¹

4) ევროპული პარლამენტი – ევროპარლამენტი „რადიკალიზაციას“ განსაზღვრავს ფენომენად, როდესაც ადამიანები ემხრობიან არატოლერანტულ მოსაზრებებს, შეხედულებებსა და იდეებს, რომლებიც შესაძლოა ძალადობრივ ექსტრემიზმში გადაიზარდოს.³⁷²

ამგვარად, მიუხედავად იმისა, რომ მართალია ზემოთ ჩამოთვლილი სტრუქტურები იყენებენ ტერმინებს, როგორებიცაა „ძალადობრივი ექსტრემიზმი“ და „რადიკალიზაცია“, ეს ტერმინები არც შეთანხმებულია, არც კონკრეტული კრიტერიუმები აქვთ გამოყოფილი და ამავდროულად კრიტიკის ქვეშაც ექცევიან სწორედ ბუნდოვანი განმარტებების და, ამდენად, ადამიანის უფლებების დარღვევის რისკის გამო.

ტერმინთა ბუნდოვანების საკითხი მხოლოდ ბუნდოვანების გამო არაა პრობლემური. საქმე ისაა, რომ ზემოთ ჩამოთვლილი ტერმინები აბსოლუტური ფორმით გამოყენება,³⁷³ თითქოს ისინი თავისთავად ცხადი განსაზღვრებები იყოს, სახელმწიფოს, კონკრეტულად კი სუს-ს აძლევს საშუალებას უსაფრთხოების ეგიდით მუდმივად გაზარდოს კონტროლი თავის მოქალაქეებზე. გაზრდილი კონტროლისა და ძალისმიერი ქმედებების გამოყენების რეალისტურობა, გარდა უშუალოდ სუს-ის ანგარიშებში ამოკითხული ტერმინების

369 Neumann, Peter. R., *Countering Violent Extremism and Radicalisation that leads to terrorism: Ideas, Recommendations, and Good Practices from OSCE Region*. Austria: OSCE, 2017. გვ. 19.

370 იქვე. გვ. 21

371 Schmid, Alex, P., *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. The Hague: ICTT, 2013. გვ. 12.

372 Kundnani, Arun and Ben Heyes: *The globalisation of Countering Violent Extremism policies. Undermining human rights, instrumentalising civil society*. Amsterdam: Transnational Institute, 06 March, 2018. გვ. 21. ნდომბა 30 ოქტომბერი, 2018 <https://www.tni.org/en/publication/the-globalisation-of-countering-violent-extremism-policies>

373 ტერმინების რადიკალიზაცია და ძალადობრივი ექსტრემიზმის აბსოლუტურ და არა ფარდობით ტერმინებად გამოყენებაზე და მათ თანმდევ პრობლემურ საკითგებზე მსჯელობისათვის იხ. თავი 4.

ბუნდოვანებისა, ამოიკითხება პანკისის მოსახლეობასთან ჩატარებული ინტერვიუების შედეგებშიც, სადაც ისინი შენიშნავენ, რომ რელიგიური იდენტობის გამო ხშირად ყოვნდებიან საზღვარზე და სავარაუდოდ, სპეციალური და დისკრიმინაციული კონტროლის ქვეშ ექცევიან. ამასთან, ადგილობრივები მიუთითებენ პანკისის ხეობაში სუს-ის და პოლიციის მიერ განხორციელებულ ინტენსიურ კონტროლზეც, რომელიც, როგორც წესი, მათი სამოქალაქო აქტივიზმის შეზღუდვისკენ არის მიმართული.

ამასთანავე, მაგალითად სუს-ის 2017 წლის ანგარიშში, ზემოთ მოყვანილ ციტატას იმის შესახებ, რომ 2017 წელს საქართველო კრიტიკული გამოწვევის წინაშე აღმოჩნდა, რადგან ადგილი ჰქონდა როგორც ექსტრემისტული და ტერორისტული იდეების მხარდაჭერას, ისე კონკრეტული მოქალაქეების რადიკალიზაციის ფაქტებს, მალევე მოყვება შენიშვნა 2017 წლის 21-22 ნოემბერს თბილისში ჩატარებული ანტიტერორისტული სპეცოპერაციის შესახებ. ამ შენიშვნას კი მტკიცებით ფორმით მოსდევს შემდეგი:

„მოგვიანებით გამოვლენილ იქნა ჩატაევის ტერორისტულ ჯგუფთან კავშირზე მყოფი სხვა პირებიც. 2017 წლის 26 დეკემბერს თბილისსა და ახმეტის რაიონში, აღნიშნული პირების დაკავების მიზნით, ჩატარდა სპეცოპერაცია. დაკავებულ იქნა 5 პირი. ერთ-ერთი მათგანი მოგვიანებით, სპეცოპერაციის დროს მიყენებული ჭრილობის შედეგად გარდაიცვალა“.³⁷⁴

ამ შენიშვნით, სუს-ის ანგარიში მათ შორის თემირლან მაჩალიკაშვილის საქმეზეც მიუთითებს. გარდა იმისა, რომ ამგვარი მტკიცებითი ფორმა არღვევს თემირლან მაჩალიკაშვილის უდანაშაულობის პრეზუმციას,³⁷⁵ წინასწარ, განმარტების გარეშე მოცემული ტერმინები „ექსტრემისტული და ტერორისტული იდეების მხარდაჭერა“ და „რადიკალიზაციის ფაქტები“ პოლიტიკურად და იდეოლოგიურად ფუთავს თემირლან მაჩალიკაშვილის სიცოცხლის ხელყოფის საქმეს და საქართველოს მოსახლეობას ისე ნარუდგენს ამ საქმეს, თითქოს, „რადიკალიზაციის ფაქტი“ წინასწარ შემუშავებული, ობიექტური კრიტერიუმების საფუძველზე დადგინდა.

2015-17 წლის ანგარიშებში ტერმინების რადიკალიზაცია, ექსტრემიზმი ბუნდოვანი გამოყენება და მათი პირდაპირი დაკავშირება ტერორიზმთან შესაბამისობაშია იმ კრიტიკულ პუნქტთან, რომელზეც საუბარი კვლევის მე-4 თავში გვექონდა. კერძოდ, რომ რადიკალიზაციის, ექსტრემიზმისა და ტერორიზმის ერთმანეთთან გაიგივება ინვევს ადამიანებისა და კონკრეტული თემის ძირითადი უფლებების დარღვევას და მათ რელიგიური და სხვა

374 სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის ანგარიში 2017, გვ. 14. წვდომა 29 ოქტომბერი, 2018, <https://ssg.gov.ge/page/info/reports>

375 შდრ. ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი. "EMC-მ თემირლან მაჩალიკაშვილის მშობლების სახელით სუს-ის წინააღმდეგ თბილისის საქალაქო სასამართლოში სარჩელი შეიტანა." 20 აპრილი, 2018. წვდომა 30 ოქტომბერი, 2018 <https://emc.org.ge/ka/products/emc-im-temiran-machalikhaviliis-mshoblebis-sakheilit-sus-is-tsinaaghdag-tbilisis-sakalako-sasamartloshi-sarcheli-sheitana>

ნიშნით დისკრიმინაციას. როგორც ამას გაეროს გენერალური ასამბლეის გენერალური მდივანიც შენიშნავს, ხშირად, ექსტრემიზმისა და ძალადობის, ან ექსტრემიზმისა და ტერორიზმის გაიგივება მოიცავს კონტრტერორისტული მეთოდების ზედმეტად ფართო გამოყენების რისკს, მათ შორის ისეთი ქმედებების წინააღმდეგაც, რომლებიც არ უნდა კვალიფიცირ ტერორისტულ ქმედებებად.³⁷⁶

5.3. სახელმწიფოს არაძალოვანი მიდგომები: სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის სახელმწიფო სტრატეგია

პანკისის ხეობაში სახელმწიფოს არაძალოვანი მიდგომები უკავშირდება ძირითადად ეთნიკური უმცირესობების ინტეგრაციის და სამოქალაქო თანასწორობის პოლიტიკას, რომელსაც მეტწილად შერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის აპარატი განასაზღვრავს და კოორდინირებს. ეს მიდგომები განერილია 2015-2020 წლების სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის სახელმწიფო სტრატეგიაში,³⁷⁷ რომელიც საქართველოს მთავრობამ 2015 წლის აგვისტოში დაამტკიცა. სტრატეგიის დოკუმენტის შესავალში ვკითხულობთ:

„დემოკრატიის განმტკიცება და განვითარება საქართველოს საზოგადოებისა და ხელისუფლების ერთ-ერთი ძირითადი მიზანია, რომლის მისაღწევად აუცილებელია ინდივიდთა შორის თანასწორუფლებიანობის უზრუნველყოფა. ეთნიკურ უმცირესობათა უფლებების დაცვა და მრავალფეროვნებასა და პლურალიზმზე დაფუძნებული საზოგადოების ხელშეწყობა მნიშვნელოვნად განაპირობებს ქვეყნის დემოკრატიულობის ხარისხს და განვითარებას“.³⁷⁸

სტრატეგიის დოკუმენტს ოთხი საკვანძო მიმართულება აქვს:

ეთნიკურ უმცირესობათა წარმომადგენლები თანაბრად და სრულფასოვნად მონაწილეობენ სამოქალაქო და პოლიტიკურ ცხოვრებაში;

ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლებისათვის შექმნილია თანაბარი სოციალური და ეკონომიკური პირობები და შესაძლებლობები;

ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლებისათვის ხელმისაწვდომია ხარისხიანი განათლება ყველა დონეზე და გაუმჯობესებულია სახელმწიფო ენის ცოდნა;

376 UN General Assembly, *Plan of action*, გვ. 2

377 სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის სახელმწიფო სტრატეგია და 2015-2020 წწ. საქმომედო გეგმა. წვდომა 20 ოქტომბერი, 2018. <http://smr.gov.ge/FileList.aspx?ID=34>

378 იქვე, გვ. 1

შენარჩუნებულია ეთნიკურ უმცირესობათა კულტურა; ნახალისებულია ტოლერანტული გარემო.³⁷⁹

სტრატეგიის დოკუმენტი ადამიანის უფლებების და თანასწორობის პერსპექტივით ხედავს ეთნიკური უმცირესობების ინტეგრაციის საკითხს და დოკუმენტს მნიშვნელოვანი კონცეპტუალური ხარვეზი არ აქვს. თუმცა, არსებითი გამოწვევაა სტრატეგიის მიზნების სფუძველზე სახელმწიფო აპარატის მიერ შემუშავებული ყოველწლიური სამოქმედო გეგმებით გათვალისწინებული ღონისძიებების რეალურ საჭიროებებზე ორიენტირებულობა და მათი ეფექტიანი შესრულება. ყოველწლიური სამოქმედო გეგმის შესრულების ანგარიშები აჩვენებს, რომ მთავრობას მეტწილად აქტივობებზე დაფუძნებული მიდგომა აქვს და სათანადოდ არ ზომავს სოციალური ცვლილებების მასშტაბს.

2015-2017 წლების ანგარიშების მიხედვით პანკისის ხეობაში განსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა თანასწორობისა და ინტეგრაციის სტრატეგიის მეოთხე პუნქტს, ეთნიკურ უმცირესობათა კულტურის შენარჩუნებას (მათ შორის, ადგილობრივი მოსახლეობისთვის მნიშვნელოვანი იყო სკოლებში ჩეჩნური ენის სწავლების შესაძლებლობის გაჩენა). მიუხედავად იმისა, რომ თავისთავად კულტურული ღონისძიებების გამართვა მნიშვნელოვანია ეთნიკური უმცირესობების კულტურული თვითმყოფადობის შენარჩუნებისათვის, ერთი მხრივ, როგორც ეს პანკისის ხეობაში ჩატარებულმა თვისებრივმა ინტერვიუებმა აჩვენა, ამგვარ ღონისძიებებზე განსაკუთრებული ყურადღების გამახვილება, ხოლო, მეორე მხრივ, დარარჩენ სამ სტრატეგიულ პუნქტთან მიმართებით განხორციელებული ღონისძიებები, ხშირად არ შეესაბამება პანკისის ადგილობრივი მოსახლეობის ნუხილებსა და რეალურ საჭიროებებს. სრულფასოვანი პოლიტიკური, სოციალური და კულტურული ინკლუზიის ნაცვლად, ეთნიკური უმცირესობების ინტეგრაციის პოლიტიკა ხშირად არადომინანტი ჯგუფების ეგზოტიზაციაზე დაიყვანება, რაც აღნიშნულ ჯგუფებს პოლიტიკურ სუბიექტობას უკარგავს.

კვლევის ფარგლებში ჩატარებულ ინტერვიუებში არაერთი რესპონდენტი აღნიშნავს, რომ ხეობაში ჩატარებული ღონისძიებები არ ეფუძნება რეგიონში სოციალური საჭიროებებისა და ეკონომიკური რესურსების სათანადო შეფასებას და არ არის სისტემური ცვლილებებისკენ მიმართული. ერთ-ერთი რესპონდენტი განმარტავს, რომ სახელმწიფო და არასამთავრობო ორგანიზაციების პროექტები, როგორცაა მცირე მენარმეების ხელშეწყობა, მხოლოდ ერთჯერადად და ერთეულ ადამიანებს უმართავს ხელს და ვერ უზრუნველყოფს სიღარიბისა და დასაქმების პრობლემის აღმოფხვრას.³⁸⁰ ის დასძინს, რომ „ასეთი გრანტები გაიცემა წელიწადში 1-3 და დიდ როლს არ თამაშობს და ცოტა ხნის შემდეგ იხურება“, ამიტომაც მისი აზრით, ხეობაში „საჭიროა მასშტაბური

379 იქვე, გვ. 6

380 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 9, 31/10/2017.

პროექტები“.³⁸¹ თავად არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელიც შენიშნავს, რომ „პატარა მიწის პროექტებით არაფერი გამოვა“.³⁸² რაც შეეხება ინფრასტრუქტურულ პროექტებს, რესპონდენტები შენიშნავენ, რომ პროექტის განხორციელებისას არ ხდება ადგილობრივების ჩართულობის უზრუნველყოფა და მათი დასაქმება. როგორც ერთ-ერთი უხუცესი ამბობს, თუ „ფირმამ გაიმარჯვა მოჰყავს თავისი ხალხი. შეიძლება 2-3 კაცი დაასაქმოს“.³⁸³ ხეობის მოსახლეობა ეკონომიკისა და სოციალური კრიზისის მოსაგვარებლად ჯერ კიდევ 2000-2001 წლებში ითხოვდა გრძელვადიანი დასაქმების ადგილების შექმნას. მათი აზრით, ხეობაში ეკონომიკის განვითარებისთვის შეიძლება წვენების და მატყლის გადამამუშავებელი ქარხნების აგება, შინამრეწველობის განვითარება, მიწები პუნქტების გახსნა.³⁸⁴ სოციალური ფონიდან გამომდინარე მაღალია პანკისიდან მოსახლეობის საქართველოდან გადინების დონეც.³⁸⁵

პანკისის ხეობის საჭიროებებს შორის რესპონდენტები ერთსულოვნად გამოყოფენ დასაქმების პრობლემას. რესპონდენტები განათლების საკითხსაც დასაქმებასთან მიმართებით განიხილავენ. სეროიზულ პრობლემას წარმოადგენს უმაღლესი განათლების მიღების შემდეგ ახალგაზრდების ადგილზე დასაქმება. როგორც ერთ-ერთი მასწავლებელი შენიშნავს, „ძალიან ბევრი პერსპექტიული ახალგაზრდა არის ხეობაში, რომელმაც წარჩინებით დაამთავრა უმაღლესი სასწავლებელი, მაგრამ საკუთარი უნარების რეალიზებას ვერ ახდენს“.³⁸⁶ ის დასძენს, რომ მოსწავლეთა ნაწილი უმაღლეს სასწავლებელში უბრალოდ არ აბარებს, რადგან იცის რომ ფინანსურად ვერ გასწვდება ქალაქში ცხოვრებას და სწავლას.³⁸⁷ თავის მხრივ, უმაღლესი განათლების მიღების შეუძლებლობა კი მოსწავლეების მოტივაციაზე ახდენს გავლენას და სკოლიდან გადინების ერთ-ერთი მიზეზია. ასე მაგალითად, როგორც დუისის სკოლის მასწავლებელი შენიშნავს, ეს პრობლემა განსაკუთრებით აქტუალურია პერიფერიაში მცხოვრები მოსწავლეებისთვის: მას კლასში სოფელ წინუბანში მცხოვრები ექვსი მოსწავლე ჰყავდა, მაგრამ მეცხრე კლასის შემდეგ მათგან ოთხმა სკოლაში სიარულს თავი გაანება.“³⁸⁸

განსხვავებით პანკისის ხეობის ცენტრალური სოფლებისგან, სადაც საჯარო საგანმანათლებლო დაწესებულებების გარდა არასამთავრობო ორგანიზაცია KRDF-იც სთავაზობს მოსწავლეებს უფასო დამატებით მოსამზადებელ გაკვეთილებს, პერიფერიულ სოფელ

381 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 9, 31/10/2017.

382 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 24, 2/11/2017.

383 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 18, 2/11/2017.

384 შუბითიძე, ვერა. „უსაფრთხოება და ეთნიკური კულტურის ადაპტაციის უნარი ახალ სოციალურ-კულტურულ გარემოსთან“. უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი), რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. გვ. 95

385 სიხარულიძე, არჩილ და სხვა. ისლამი საქართველოში: პოლიტიკა და ინტეგრაცია. თბილისი: კავკასიური სახლი, 2016. გვ. 18.

386 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 34, 5/3/2018.

387 იქვე.

388 იქვე.

წინუბნში სკოლა მოსწავლეებისთვის სათანადო სასწავლო გარემოს ვერ უზრუნველყოფს, ვინაიდან არ აქვს საბაზისო ინფრასტრუქტურა. წინუბნის დანყებითი სკოლა ექვსკლასიანი და მოსწავლეებს სწავლის გაგრძელება სოფელ დუისში უნევთ, მაგრამ, დუისი-წინუბნის გზის მოუნესრიგებლობის გამო, დიდთოვლობისას წინუბნელ მოსწავლეებს გადაადგილება უჭირთ.

ინტერვიუების ანალიზის თანახმად, პანკისელი ქისტები ხშირად ლეგიტიმური წინააღმდეგობის გამოხატვისგანაც იკავებენ თავს, რაც ზღუდავს მათ ჩართულობას და რიყავს მათ პოლიტიკური ველიდან. პოლიტიკური თავმუკავების რამდენიმე მიზეზი იკვეთება:

1) მოსახლეობას არ აქვს იმედი, რომ მათ სამოქალაქო ჩართულობას შედეგი მოჰყვება. ქისტი რესპონდენტების უკმაყოფილებას იწვევდა სპეცსამსახურების მხრიდან მათი შევიწროვება საქართველოს საზღვრის გადაკვეთის დროს, რაც მათ გააპროტესტეს სოფელ დუისში ჩატარებულ აქციაზე, მაგრამ როგორც ერთ-ერთი რესპონდენტი აღნიშნავს: „პროტესტის გამოხატვას რა აზრი აქვს. [...] ჩავატარეთ მიტინგი, მაგრამ არაფერი შედეგი“.³⁸⁹

2) ინტერესთა ჯგუფების ლოიალობა მოქმედი ხელისუფლების მიმართ, განპირობებულია ქისტების, როგორც ეთნიკური და რელიგიური უმცირესობის, სიფრთხილით, არ გაანაწყნონ დომინანტი ეთნიკური ჯგუფი. ისინი, როგორც „სტუმრები“, ხშირად კმაყოფილდებოდნენ იმ შემთავაზებული მიზეზული სარგებელით, რასაც მათ ქართული სახელმწიფო სთავაზობს, ვინაიდან უფლებების მოთხოვნის ნაცვლად, თავდაცვის რეჟიმში უნევდათ ცხოვრება. ასე განმარტავს საკუთარ პრაგმატულ დამოკიდებულებას სახელისუფლებო პოლიტიკის მიმართ ქისტი უხუცესი:

ჩვენ ერთი რამე ვიცი ქისტებმა, რომ ჩვენ ძალიან ცოტანი ვართ საქართველოში მცხოვრები ხალხი. [...] პოლიტიკურ ამინდს ვერ შევცვლით, ეს ძალიან კარგად ვიცი. ჩვენ არასწორი ნაბიჯებით ზიანის მეტს არაფერს არ მოვეუბნებ ჩვენს ხალხს, ეს ერთი. მეორე, ჩვენ თითქმის 200 წელია და მეტიც ჩვენი ბედი დავუკავშირეთ ქართველი ხალხის ბედს, ვცხოვრობთ საქართველოში და სადაც დგას ქართველი ხალხის უმრავლესობა იქ ვდგავართ ჩვენც. [...] ჩვენ პრაგმატულად ვუყურებთ ამ მიმდინარე პოლიტიკურ ცხოვრებას და ვცდილობთ რომ ჩართულნი ვიყვეთ ამ პროცესში ისეთნაირად, რომ რაიმე ზიანი არ მივაყენოთ ჩვენს ხალხს და ჩვენს კუთხეს.³⁹⁰

შეზღუდული პოზიტიური თავისუფლების ფონზე, ქისტი რესპონდენტები ნეგატიური თავისუფლებითაც კმაყოფილდებიან და როგორც ერთ-ერთი მათგანი შენიშნავს: „უბრალოდ

389 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 4, 16/09/2017.

390 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 18, 2/11/2017.

მთავარია შევიწროვება არ იყოს, დამავრა არ იყოს და ძალიან დიდ რაღაცეებს მთავრობისგან ჩვენც არ მოვითხოვთ“.³⁹¹ თუმცა, 2018 წლის დასაწყისში ქისტების ნაწილმა სამოქალაქო წინააღმდეგობით უარი თქვა „სტუმრის“ სტატუსით შემოფარგულაზე და მისი წევრები სახელმწიფოს წინაშე წარსდგნენ, როგორც პოლიტიკური სუბიექტები და უფლებამოსილი მოქალაქეები, რომლებმაც „პოლიტიკური ამინდის“ შეცვლა გადამწყვიტეს. ისინი ჯერ თემირლან მაჩალიკაშვილის სიცოცხლის ხელყოფისთვის სთხოვდნენ სახელმწიფოს პასუხს, ხოლო 2018 წლის გაზაფხულიდან კი პანკისის ხეობაში პესების მშენებლობის წინააღმდეგ გამოვიდნენ. ქისტი აქტივისტების თანახმად, ხელისუფლებამ საპასუხოდ დაკითხვებზე დაიბარა აქტიური პანკისელები.³⁹² აქედან იკვეთება, რომ სახელმწიფო უსაფრთხოების რუკაზე ქისტების მოწყვლადი პოზიციით შეეცადა მათთვის „სტუმრის“ სტატუსის შესხენებას და, ამგვარად, უხილავ, აპოლიტიკურ საზღვრებში მათ მოქცევას.

3) ქისტების მიერ გამოთქმული ნებისმიერი სოციალური თუ პოლიტიკური წინააღმდეგობა უსაფრთხოების ჭრილში განიხილება და ამ პირობებში, „ანტისახელმწიფოებრივ“ ქმედებად აღქმის რისკის მატარებელია, რაც ადგილობრივებს არ აძლევს ეთნიკური ქართველების მსგავსად უკმაყოფილების და წინააღმდეგობის თავისუფლად გამოხატვის საშუალებას. როგორც ერთ-ერთი ახალგაზრდა შენიშნავს,

ჩვენი თითის განძრევა ნიშნავს, რაღაცის აფეთქებას თითქოს. [...] თუ ჩვეულებრივი ქართველი გააკეთებს რაღაცას, ხდება მისი ჯარით გამოშვება ას ლარიანით და აქ ეს რომ მოხდეს, ვიღაც ეთნიკურმა წარმომადგენელმა გააკეთოს იქნება დიდი პრობლემა – დაიბარებენ პროკურატურაში, დაიბარებენ სადღაც, გაამუქებენ და ა.შ.³⁹³

4) სახელმწიფოს ძალადობრივი და სადამსჯელო პოლიტიკის სამიზნედ ყოფნა განაპირობებს ქისტების სამოქალაქო ჩართულობისგან გარიყვას. სახელმწიფოს „სადამსჯელო“ ოპერაციებს მიჩვეული ადგილობრივები უფრთხიან, რომ წინააღმდეგობის გამოხატვით არ დაკარგონ ის მინიმუმიც, რაც მოეპოვებათ. ერთ-ერთი რესპონდენტი წუხს, რომ მისი მეზობლები დასჯის შიშით წინააღმდეგობისგან თავს იკავებენ: „ვის დახმარებას მოგვიხსნიანო, ვის საშსახურიდან გაგვადგებნო, ვის რაღაცაში ჩავვიდებენ იმასო და ყველა არის ჩუმად“.³⁹⁴

391 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 3, 16/09/2017.

392 წულაია, გვანცა. „პანკისში საპროტესტო აქციები - მაჩალიკაშვილის საქმე და პესები.“ *რეზონანსი*. 20 ივლისი, 2018. წვდომა 20 სექტემბერი, 2018. http://www.resonancedaily.com/index.php?id_rub=2&id_artc=52359

393 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 15, 3/11/2017.

394 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 35, 5/3/2017.

5.4. ექსპერტები პანკისის ხეობის, სახელმწიფო სტრატეგიისა და პანკისიდან ერაყსა და სირიაში გადინების შესახებ

სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურთან და შერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის აპარატთან ერთად არასამთავრო ორგანიზაციებისა და სამოქალაქო სექტორის წარმომადგენლები (რომლებსაც აქ გაერთიანებული სახით ექსპერტებს ვუნოდებთ) მნიშვნელოვანი აქტორები არიან პანკისის შესახებ ფართო საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბებაში, სახელმწიფო სტრუქტურებისათვის პანკისზე სტრატეგიული პოლიტიკის მინოდებასა და თავად პანკისის ხეობაში სოციალური, პოლიტიკური და კულტურული ინფრასტრუქტურის შექმნაში. ამიტომაც, როგორც კვლევის მეთოდების ნაწილშიც აღვწერეთ, ექსპერტებთან ინტერვიუები ინფორმაციული ტიპისა და ექსპერტული ცოდნის წარმოდების ანალიზის ტიპის ნაბავ წარმოდგენს; ე.ი. ერთი მხრივ, ჩვენ გვინტერესებდა ექსპერტთა ხედვის, ინფორმაციისა და შეფასებების სისტემატიზება, ხოლო, მეორე მხრივ, თავად ექსპერტთა მიერ წარმოდებული ცოდნის კრიტიკული ანალიზი. ექსპერტთა ინტერვიუებში შეგვიძლია სამი ძირითადი თემატური ბლოკი გამოვკვეთოთ: 1) სახელმწიფოს ძალოვანი მიდგომების შეფასება; 2) სახელმწიფოს არაძალოვანი მიდგომების შეფასება და 3) ექსპერტთა პერსპექტივა ახლო აღმოსავლეთში გადინების მიზეზებზე. თავად ეს სამი ბლოკი კი შემდეგ შესაბამის, ინტერვიუებიდან ინდუქციურად გამოყოფილ თემატურ კატეგორიებად იყოფა: 1) სახელმწიფოს ძალოვანი მიდგომები: „კამპანიურობასა“ და „სტრატეგიის არ ქონას“ შორის; 2) სახელმწიფოს არაძალოვანი მიდგომები: არაძალოვანი მიზნების უმიზნობა; 3) ექსპერტთა პერსპექტივა ახლო აღმოსავლეთში გადინების მიზეზებზე: „იდეოლოგია, გმირები და ფული“.

1. სახელმწიფო „კამპანიურობასა“ და „სტრატეგიის არ ქონას“ შორის:

„სახელმწიფოს არ აქვს სტრატეგია. მისი სტრატეგია რეაქციულია და მიმართულია ტერორისტების აღმოჩენასა და დაჭერაზე. ეს არის მთავარი პრობლემა“,³⁹⁵ „ეს არის კამპანიური მიდგომა. არ შეიძლება კამპანიური მიდგომა ქონდეს [სახელმწიფოს], დიფერენცირებული მიდგომა უნდა იყოს აუცილებლად“,³⁹⁶ – ასე აფასებენ ინტერვიუებში ექსპერტები სახელმწიფოს ძალოვან მიდგომებს პანკისის ხეობისადმი.

ექსპერტები პანკისის ხეობისადმი მთავრობების მიდგომებზე საუბრისას სხვადასხვა საკითხებს გამოყოფდნენ, როგორებიცაა, მაგალითად, ერთიანი ნაციონალური მოძრაობის პერიოდის სტრატეგიები და მისი შედარება ქართული ოცნების მთავრობის პერიოდთან, 90-იან წლებში პანკისის კრიზისი და პრეზიდენტ შვეარდნაძის პერიოდი და სხვ.. თუმცა, განსაკუთრებულ ყურადღებას ისინი უთმობენ ტერორიზმთან ბრძოლის

395 ექსპერტებთან ინტერვიუ N2, 22/09/2017

396 ექსპერტებთან ინტერვიუ N1, 22/09/2017

შესახებ კანონს. კერძოდ კი, სისხლის სამართლის კოდექსში შესულ ცვლილებას, რომელიც უცხო ქვეყანაში ტერორისტული მიზნით გადინებასა და სამხედრო მხარდაჭერას ეხება.

ექსპერტების მიერ კანონის კრიტიკულ შეფასებას შემდეგი მთავარი მიზეზები განაპირობებს: პირველ რიგში, ექსპერტები თვლიან, რომ დაახლოებით 2015 წლიდან მოყოლებული, პანკისიდან ახლო აღმოსავლეთში გადინება აღარ ხდება.³⁹⁷ გადინების შეჩერების მიზეზებად სახელდება: 1. „ისლამური სახელმწიფოს“ დასუსტება;³⁹⁸ 2. საქართველოში „ისლამური სახელმწიფოს“ მთავარი რეკრუტორის დაჭერა³⁹⁹ და 3. „ილუზიის“, რომ სირიაში ნასვლით ასადის რეჟიმს და შესაბამისად, რუსეთს ებრძვი, მსხვრევა.⁴⁰⁰

სწორედ, აქედან გამომდინარეობს კანონში შესული ცვლილებისადმი ექსპერტების კრიტიკული მიდგომა: კანონი დღეს მოცემულ რეალობასთან შეუსაბამოა. როგორც ერთ-ერთმა რესპონდენტმა დეტალურად განგვიმარტა:

მაშინ როცა ეს კანონი მიიღეს სწორი იყო ეს კანონი, იმიტომ, რომ პრობლემა იყო ის, რომ ბევრი ხალხი მიდიოდა. და თანაც რაღაც პერიოდი, 2015 წლის ზაფხულამდე ისის-ს ჰქონდა სამხედრო გამარჯვებები და ცხადია, რომ იგებს და იმარჯვებს იმის მხარეს ყოფნა ბევრს უნდა ხო?! გამარჯვებულის მხარეს ყოფნას რა ჯობია?! და ეს კანონიც მაშინ მიიღეს, რომ ნახეს ბევრი ხალხი მიდის და ეს რაოდენობა შეიძლება გაიზარდოს [...] შეიძლებოდა რომ ეს რაოდენობა გაზრდილიყო და ამიტომ პრევენცია ეგ იყო, რომ იქ თუ ნახვალ იცოდე, უკან ვეღარ ჩამოხვალ. ახლა ეს ისის-ი დამთავრდა, ეს იდეოლოგია დამარცხდა და ახლა ბევრმა ქვეყანამ, ტაჯიკეთმაც მაგალითად, დაიწყო პროგრამების განხორციელება, რომ თუ ნახვედი შეგიძლია ჩამოხვიდე და რეაბილიტაციის პროგრამა გაიარო და მერე დაუბრუნდე ცხოვრებას, თუ გინდა.⁴⁰¹

კანონის მოუქნელობა ნასულთა დიფერენცირებისა და უკან დაბრუნების პოლიტიკის კუთხით ერთ-ერთი მიზეზია, რომელიც ასევე განაპირობებს ექსპერტთა სკეპტიკურ დამოკიდებულებას კანონში შეტანილი ცვლილების მიმართ. „მთავრობას ურჩევნია აუტკივარი თავი არ აიტკივოს“⁴⁰² – განმარტავს ერთ-ერთი ექსპერტი და მიიჩნევს, რომ 2013 წელს კანონში შესული ცვლილება სწორედ ამიტომაც რჩება კვლავაც ძალაში – „კანონი არის ეგეთი, რომ ჩამოხვალ და 9 წელი უნდა ჩააჭდე ციხეში. ხოდა ამიტომ პოლიტიკა ეგეთია, რომ მოდი არ ჩამოხვიდე, მანდ მოკვდი და სადმე დაგმარხავენ და ეგ

397 ექსპერტებთან ინტერვიუ N1, N2, N3, N4, N5

398 ექსპერტებთან ინტერვიუ N2, 22/09/2017 და N3, 19/10/2017

399 ექსპერტებთან ინტერვიუ N3, 19/10/2017

400 ექსპერტებთან ინტერვიუ N1, 22/09/2017

401 ექსპერტებთან ინტერვიუ N3, 19/10/2017

402 იქვე.

იქნება“.⁴⁰³ თუმცა, უკან დაბრუნების შემთხვევაშიც, იმავე ექსპერტის აზრით, კანონს ბრალის დამტკიცების, ე.ი. ტერორისტულ ორგანიზაციაში უშუალოდ განეწერიანების ბრალეულობის კუთხითაც აქვს პრობლემები.⁴⁰⁴

იმამე, რომ ნასულთა დიფერენცირება არ ხდება, სხვა ექსპერტებიც საუბრობენ ინტერვიუებში: „მარტო ხელების გადაგრეხვა არის ჩვენი პოლიტიკა სამუნხაროდ – სპეცსამსახურების“,⁴⁰⁵ მიიჩნევს ერთ-ერთი ექსპერტი და თვლის, რომ სახელმწიფოს უნდა იყოს მოქნილი; ე.ი. სწრაფ შედეგზე კი არ უნდა იყოს ორიენტირებული, როდესაც უკან დაბრუნებულების დაპატიმრება ხდება, არამედ გრძელვადიანი ხედვა უნდა ქონდეს იმისა, თუ როგორ შეუშალოს რეკრუტირებისათვის მონყვლადობას ხელი.⁴⁰⁶ ხოლო, ექსპერტი N1 ამუსტებს დიფერენცირებული მიდგომის არსს და მიიჩნევს, რომ მნიშვნელოვანია, იმ ადამიანებს, ვინც ბაშარ ალ-ასადის რეჟიმთან საბრძოლველად წავიდა და უშალოდ ტერორისტულ ორგანიზაციებში არ იბრძოდა, ან, სულ მცირე, მათ ოჯახებს მაინც უკან დაბრუნების საშუალება მიეცეთ.⁴⁰⁷

2. სახელმწიფოს არაძალოვანი მიზნების უმიზნობა:

თუკი ძალოვანი მიდგომის ექსპერტული შეფასებები ერთიანდებიან კატეგორიაში „სახელმწიფო კამპანიურობასა და სტრატეგიული მიდგომის არ ქონას შორის“, არაძალოვანი მიდგომების შეფასებების ერთიან კატეგორიას შეგვიძლია ვუნოდოთ „სახელმწიფოს არაძალოვანი მიზნების უმიზნობა“, რისი ყველაზე თვალსაჩინო ილუსტრაციაც არის ერთ-ერთი ექსპერტის ინტერვიუდან შემდეგი ამონარიდი: „ჯამში თითქოს, კი რაღაცას გაძლევს სახელმწიფო, მაგრამ ჯამში მაინც არაფერს არ გაძლევს“.⁴⁰⁸

ექსპერტები სახელმწიფოს არაძალოვანი მიდგომებისა და მიზნების შეფასებისას, პირველ რიგში, სახელმწიფოს ძალოვანი მიდგომებისადმი სკეპტიკური დამოკიდებულებიდან ამოდინან. როგორც სახელმწიფოს ძალოვანი მიდგომების შეფასებებში ვნახეთ, ექსპერტები მიიჩნევენ, რომ სახელმწიფოს გრძელვადიანი სტრატეგია არ გააჩნია, არსებული კი „ხელების გადაგრეხვაზე“ ორიენტირებული და არც დიფერენცირებულია. სწორედ აქედან გამომდინარე, ექსპერტები, გრძელვადიან სტრატეგიაში, უმთავრესად, გულისხმობენ არაძალოვან მიდგომებს, რომლებშიც ორი ძირითადი მიმართულება იკვეთება: 1) პრევენცია – მიმართული იდეოლოგიაზე და 2) პრევენცია – მიმართული ეკონომიკური და სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესებაზე. აქვე უნდა ავლინნოთ ის შეუსაბამობაც, რომელიც ექსპერტებთან ინტერვიუებში გამოიკვეთა. კერძოდ, როგორც ვნახეთ, რესპონდენტები თვლიან,

403 იქვე.

404 როგორც ექსპერტი N3 შენიშნავს ინტერვიუში: „მაგ კანონს კიდევ ერთი პრობლემა აქვს რომ რას უმტკიცებ? როგორ უმტკიცებ?“

405 ექსპერტებთან ინტერვიუ N2, 22/09/2017

406 იქვე.

407 ექსპერტებთან ინტერვიუ N1, 22/09/2017

408 ექსპერტებთან ინტერვიუ N4, 17/10/2017

რომ დღეს პანკისიდან გადინება და პანკისში მცხოვრები ცალკეული მოქალაქეების ტერორისტულ ორგანიზაციებში რეკრუტირება აღარ ხდება, შესაბამისად, ბუნდოვანი რჩება რატომ საუბრობენ, როგორც ამას ქვემოთ დეტალურად ვნახავთ, ექსპერტები პრევენციამ კვლავაც უსაფრთხოების ტრილში. თუმცა, პირველ რიგში, ჭერ თავად ექსპერტების მიერ არაძალოვანი მიდგომების შეფასებასა და მათ ხედვებს შევაჯამებთ.

ექსპერტები არაძალოვან მიდგომებზე საუბრისას ახსენებენ ისეთ პროგრამებსა და ინიციატივებს, რომლებსაც ეთნიკური ინტეგრაციის პოლიტიკის ქვეშ მაგალითად შერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის აპარატი ახორციელებს. ამ ინიციატივებისადმი ექსპერტთა დამოკიდებულება არც დადებითია და არც უარყოფითი, ვინაიდან, როგორც ეს ზემოთ საილუსტრაციოდ მოყვანილ ციტატაშიც ვნახეთ, ის ექსპერტები, რომლებიც ინტერვიუებში არაძალოვან მიდგომებზე დეტალურად საუბრობენ, თვლიან, რომ ეს ინიციატივები ცვლილებებს ვერ იწვევს: „სპორტის სამინისტრო აკეთებს რაღაც თამაშობებს ხანდახან, ხანდახან CSO ჩადის, ხანდახან USAID ჩადის. კონტექსტიდან არის ამოვლექილი, რა“.⁴⁰⁹ ამიტომაც, მაგალითად, ექსპერტი N2 მიიჩნევს, რომ ამგვარი ინიციატივები არ არის „პრევენციული მექანიზმი, რომ არ გახდეს ტერორისტი“⁴¹⁰ და ამიტომაც მისთვის „იდეოლოგიაზე“ ფოკუსირებული პრევენციაა მნიშვნელოვანი:

დადებითი როლური მოდელები გვჭირდება. მაგალითად, თუ ადამიანი ვერ ხედავს პერსპექტივას, უნდა ვანახოთ ახალგაზრდა ბიჭი, ვაჰაბიტი თუნდაც, რომელიც ნავიდა თბილისში ჩააბარა, მერე მოხვდა ერასმუსის პროგრამაში და ნავიდა სადმე. თუ არ გვყავს ესეთი უნდა შევქმნათ. მეორე არის კიდევ ის, რომ ჯგუფებთან ვიმუშავოთ. მოხუცებთან სხვა გზავნილი უნდა გვექონდეს, ახალგაზრდებთან სხვა, ქალებთან სხვა გზავნილი და ვაჰაბიტებთან სხვა გზავნილი და იმამებთან სხვა. ანუ რომ ჩადიხარ შეხვედრაზე და ყველა ერთად რომ არის შეკრებილი არ შეიძლება ერთნაირად ელაპარაკო.⁴¹¹

ამ გზავნილების შემუშავებას, ექსპერტის აზრით, კომპლექსური მიდგომა და ისეთი პრევენციული მოდელის შექმნა სჭირდება, სადაც ჩაერთვებოდნენ ფსიქოლოგები და სოციოლოგებიც, ვინც, თავის მხრივ, ახალგაზრდებთან იმუშავებდნენ. თუმცა, კითხვაზე, კონკრეტულად როგორ უნდა იმუშაო პრევენციამ, ექსპერტმა N2 გვიპასუხა, რომ ეს „მილიონ დოლარიანი შეკითხვაა“,⁴¹² რომელზეც პასუხი მას არ აქვს. ამ არცოდნის მიუხედავად, ზემოთ მოყვანილ ციტატაში იკვეთება, ექსპერტის მიერ „რადიკალიზაციის“ ფაზობრივი, ფსიქოლოგიურ-ინდივიდუალური მოდელისათვის უპირატესობის მინიჭება და ამის საფუძველზე პანკისის მთელი მოსახლეობის პოტენციურ „საფრთხედ“ წარმოდ-

409 ექსპერტებთან ინტერვიუ N2, 22/09/2017

410 იქვე.

411 იქვე.

412 იქვე.

გენა. ხოლო, იმ შევითხვავებ პასუხად, დღევანდელი პროგრამები ადამიანების კიდევ უფრო მეტ გარიყვას ხომ არ იწვევენ, ექსპერტი N2 აცხადებს, რომ მთავარია იცოდე რა არის შენი სამიზნე და აქედან ამოხვიდე:

მთავარი არის ის, რომ ამ ვაჰაბიზმს მოვამოროთ ფუნდამენტალიზმი, სხვანიარად რაც არ უნდა აცეკო და ათამაშო ის ადამიანები, დაფიქრდება მეორე დღეს, ჩაიხედავს ყურანში და მოისმენს იატაკქვეშეთი ლოცვებს, მაინც იგივე ამრზე დაბრუნდება. აქ ძაან დიდი არჩევანი არ არის. მოკლედ, რა უნდა გააკეთო: უნდა მოამორო ფუნდამენტალიზმი, უნდა აჩვენო ის ცუდი მხარე, რაც აქვს დღეს ამ ფუნდამენტალიზმს და რა გამოიწვია და რა შედეგებამდე მიიყვანა საზოგადოება.⁴¹³

მიუხედავად იმისა, რომ ექსპერტი N2-ის ინტერვიუში გაურკვეველი რჩება რას გულისხმობს „ვაჰაბიზმისთვის ფუნდამენტალიზმის“ ჩამოშორებაში, „ყურანში ჩახედვაში“ ან რა უშუალო კავშირშია ეს მოსაზრება „ძალადობრივ ექსტრემიზმთან გამკლავებასთან“, რესპონდენტი მიიჩნევს, რომ სახელმწიფოს მიერ პანკისის რელიგიურ საკითხებში უშუალო ჩარევა არასწორია, ვინაიდან სახელმწიფოს ამგვარი ჩარევა რელიგიის საკითხებში მისთვის კლასიკური მოდელია იმისა თუ როგორ არ უნდა მოიქცეს სახელმწიფო. ამგვარმა ჩარევამ, მისი აზრით, არასამთავრობო ორგანიზაციად გადააკეთა უხუცესთა საბჭო და ნონა დააკარგინა თემში.⁴¹⁴ ექსპერტებიც N1 და N3 მიიჩნევენ, რომ შიდა რელიგიურ საკითხებში ჩარევა არასწორია: „მნიშვნელოვანი[ა], რომ როცა ხარ რალაყა დავაში, რომელშიც შენ არა გაქვს იმდენი ავტორიტეტი, რომ იყო შუამავალი, ხომ ჯობია რომ ამ დავაში არ ჩაერიო რა?! ისიც იყოს, ისიც იყოს, შენ რატომ უნდა გაარჩიო მათ შორის მიმდინარე საქმეები ხო?!“⁴¹⁵

მეორე, მნიშვნელოვანი საკითხი სახელმწიფოს არაძალოვანი მიდგომების შეფასებისას ექსპერტებისათვის ეკონომიკური და სოციალური საკითხებია. ისინი სახელმწიფოს (და სხვადასხვა არასამთავრობო ორგანიზაციის) მიერ განხორციელებულ ზოგიერთ ადგილობრივ პროგრამას, როგორცაა, ვთქვათ, „ანარმოე საქართველოში“, გარკვეულწილად, დადებითად აფასებენ, მაგრამ ამავდროულად მიაჩნიათ, რომ ეს პროგრამები საკმარისი არაა. ასე მაგალითად, როგორც ექსპერტი N4 განმარტავს:

აი, ქალებს ასწავლეს მანქანის ტარება. ერთი სად უნდა ატარო მანქანა იქ, ჯერ ხომ მანქანა უნდა გყავდეს? ასწავლეს საბუღალტრო კურსები და ჯერ ეგ ერთი, სამკვირიან საბუღალტრო კურს რომ გაივლი პანკისში, აქ სად უნდა იმუშაო [...] აი, ეს ანარმოე საქართველოში არის ძალიან მაგარი, მაგრამ თანადაფინანსებას ითხოვს.⁴¹⁶

413 იქვე.

414 ექსპერტებთან ინტერვიუ N2, 22/09/2017

415 ექსპერტებთან ინტერვიუ N3, 19/10/2017

416 ექსპერტებთან ინტერვიუ N4, 17/10/2017

ექსპერტები არაერთ ისეთ პროგრამაზე საუბრობენ, რომლებიც მუდმივად ან თანდათანობრივად ითხოვენ, ანდაც საერთოდ მონყვეტილნი არიან პანკისის ხეობაში არსებული სოციალური და ეკონომიკური რეალობისაგან, იქნება ეს სხვადასხვა ტრენინგები თუ პროგრამები.⁴¹⁷

ზოგადად პროტექციონიზმი საშინელებაა ეკონომიკაში. მაგრამ ხანდახან ბიზნესს თუ ნაახალისებდი, რომ რაღაც თავისუფალი ადგილი გამოეყო ერთი ადამიანისთვის პანკისის ხეობიდან. იმიტომ, რომ იქ ბევრია, რომ გამოდიხარ პანკისის ხეობიდან იქ „ბადაგონი“ არის და დიდი კომპანიები, რომლებსაც შეუძლიათ 20 კაცი თავისუფლად დაასაქმოს დღეს, ხვალ. ამას ეხლა ვერ ეტყვი ბიზნესს, რომ შენს გეგმებს გადახედე და ვილაც დამისაქმე რა, მაგრამ თუ აუხსნი, რომ ეს არის ეროვნული ინტერესი და მიწაზე, მაგალითად, 2%-ს დაგიკლებ გადასახადს, შეიძლება რა. მთავარი არის რამდენად კრეატიული ხარ, რამდენად გინდა და რამდენად გაქვს ხედვა.⁴¹⁸

ექსპერტთა შეხედულებები იმის შესახებ თუ რა უნდა გააკეთოს სახელმწიფომ არაძალიან მიდგომების ტრილში პანკისის ხეობაში. შეჯამებული სახით, ასე გამოიყურება:

1. განათლებაზე ორიენტირებული ქმედებები, რომლებიც შემდეგ კონკრეტულ ქმედებათა დიაპაზონად ჯგუფდება:
  - დაარსება სასულიერო სასწავლებლის ან უნივერსიტეტის, სადაც პანკისში მცხოვრებ მუსლიმებს ადგილზე შეეძლება განათლების მიღება;
  - ლიტერატურის შექმნა – ისტორიული და ეთნოგრაფიული მიმართულებით – რათა ქისტებს ქონდეთ ინფორმაცია საკუთარი ისტორიისა და წარმომავლობის შესახებ;
  - განათლების მიღების ხელშეწყობა: სწავლის, მობილობისა და საცხოვრებლის დაფინანსება;
  - ქართული ენის შესწავლის ხელშეწყობა;
  - სკოლის მასწავლებელთა გადამზადება.
2. დასაქმებაზე ორიენტირებული ქმედებები:
  - რეგიონის დიდ კომპანიებთან შეთანხმება და ადგილობრივების დასაქმება;
  - არსებულ ინფრასტრუქტურულ პროექტებში ადგილობრივების ჩართვა და დასაქმება.
3. ეკონომიკისა და სოციალური პირობების გაუმჯობესება:
  - რენვისა და მცირე მეურნეობის ხელშეწყობა;
  - პანკისის ხეობაში არსებული დასაქმების პროგრამების გაუმჯობესება იმით, რომ, სახელმწიფომ ხელი შეუწყოს ადგილობრივ მოსახლეობას თანდათანობრივად მიღებაში იმ პროგრამებისთვის, რომლებიც ამას მოითხოვენ;
  - ადგილობრივი საწარმოების გახსნა.

417 ექსპერტებთან ინტერვიუ N2 და N4

418 ექსპერტებთან ინტერვიუ N2, 22/09/2017

4. უშუალოდ ტერორისტულ ორგანიზაციებში რეკრუტირებისა და გადინების პრევენცია:
- ახალგაზრდებთან სპეციფიკური მუშაობა და მათთვის პროტოტიპების შექმნა იმისათვის, რომ ტერორისტულ ორგანიზაციებში რეკრუტირებას შეეშალოს ხელი; დიფერენცირებული გზავნილების შექმნა სხვადასხვა რელიგიური, გენდერული და ასაკობრივი ჯგუფებისათვის.

მიუხედავად იმისა, რომ ექსპერტები არაერთ მნიშვნელოვან გამოსავალს სახავენ პანკისის რეგიონში სოციალური და ეკონომიკური რეალობის გასაუმჯობესებლად, ისინი საკუთარსავე ინიციატივებს არა ხეობის ზოგადი განვითარების კუთხით, არამედ კვლავაც უსაფრთხოების ტრილში წარმოსახავენ. ამგვარი მიდგომა კი თავისთავად კვლავაც გულისხმობს პანკისის ხეობის მთლიანი მოსახლეობის „საფრთხელ“ მონიშვნას. ეს გამოკვეთილად ჩანს ექსპერტების მიერ სოციალური და ეკონომიკური განვითარების საკუთარ ხედვებზე საუბრისას და ისეთი ნაწამძღვრების გამოყენებისას, როგორებიცაა ადგილზე დაჭაჭვება, დასაქმდებიან და არსად აღარ წავლენ და სხვა. ამგვარი ნაწამძღვრების ილუსტრაციები შემდეგ ამონარიდებშიც შეგვიძლია ვნახოთ: „რალაცა სისტემატიური ფორმები უნდა გქონდეს ალბათ, რომ ადგილზე დააჭაჭვო, რენვიდან დანყებული, რალაც მცირე მერუნებით“;⁴¹⁹ „იყენენ დასაქმებულები არსად არ წავლენ და არც იმაზე არ იფიქრებენ ომში წავიდნენ თუ სად წავიდნენ და მშენიერად იქნებიან რა, არა?“,⁴²⁰ „დააფინანსე რა. გეფიცებით მეტი არაფერი არაა, არც კადიროვი გაახსენდებათ, არც სირია, აღარც ალ-ჟაიდა, აღარც ფარეულიძეები და ვაბშე არავინ არ გაახსენდებათ რა. აი ხო ძაან მარტივია“.⁴²¹

3) ექსპერტთა პერსპექტივა ახლო აღმოსავლეთში გადინების მიზეზებზე: „იდეოლოგია, გმირები და ფული“:

ექსპერტების პერსპექტივები პანკისის ხეობიდან ახლო აღმოსავლეთში გადინების მიზეზებზე ორ მიმართულებად შეგვიძლია გავყოთ: 1. ექსპერტთა პერსპექტივებად იმის შესახებ თუ რა მიზეზებით ხდებოდა გადინება და 2. ექსპერტთა პერსპექტივებად უშუალოდ რეკრუტირების ინსტრუმენტების შესახებ.

გადინების მიზეზებზე საუბრისას ყველა ექსპერტი უმთავრეს მიზეზად პანკისელი თარხან ბათირაშვილის („ისლამურ სახელმწიფოში“ ცნობილი, როგორც აბუ ომარ ალ-შიშანი) ფაქტორს და პრესის მიერ მის პოპულარიზებას ასახელებს. როგორც ერთ-ერთი ექსპერტი შენიშნავს, „მემგონი ბათირაშვილის ფაქტორი იყო ძალიან დიდი როლის შემსრულებელი – რომანტიზების და მერე მთელი პრესა რომ ამაზე წერდა“.⁴²² თუმცა, ბათირაშვილზე, როგორც გადინების ერთ-ერთ მთავარ მიზეზზე საუბრისას, ყველა ექსპერტი ისეთივე ნეიტრალური არ რჩება, როგორც აქ მოყვანილ ციტატაშია. ბათირაშვი-

419 ექსპერტებთან ინტერვიუ N2, 22/09/2017

420 ექსპერტებთან ინტერვიუ N4, 17/10/2017

421 იქვე.

422 ექსპერტებთან ინტერვიუ N5, 27/10/2017

ლის ერთ-ერთ მთავარ ფაქტორად დასახელებასთან ერთად, ექსპერტთა ინტერვიუებში ვანყდებით პანკისელებზე საუბრისას უტორიებას და მკაფიო ორიენტალისტურ მშერას. მაგალითად, ექსპერტი N3 ასე აღწერს ბათირაშვილის ფაქტორის გავლენას გადინებაზე „ამასობაში [ბათირაშვილი] გახდა გმირი პანკისში. ჯერ ერთი იმიტომ, რომ ყველაზე ცნობილი პანკისელი იყო, მერე ფული ჰქონდა ბევრი, ლამაზი ქალები ჰყავდა, კარგი მანქანები ჰქონდა და ამათავე მეტი რა უნდოდათ, დაინახეს, რომ აგე იქ კარგი პონტია, რა“.⁴²³ სხვა ექსპერტები კი ბათირაშვილის გავლენას გადინებაზე ასეთი მიზეზებით ხსნიან: ბათირაშვილის წარმოდგენა არა „ტერორისტად, არამედ თავისუფლებისთვის მებრძოლ გმირად“,⁴²⁴ ვინაიდან, ერთ-ერთი ექსპერტის აზრით „მათ აქვთ ღირებულებები, რომლებსაც ხანდახან ჩვენ ვერ ვგებულობთ“,⁴²⁵ ბათირაშვილი გახდა პროტოტიპი წარმატების მიღწევისა და გმირად გახდომისათვის პანკისის ხეობაში არსებული უპერსპექტივო მდგომარეობის საპირისპიროდ.⁴²⁶

გადინების განმაპირობებელი მეორე მთავარი მიზეზი, ექსპერტთა აზრით, არის პროპაგანდა, იდეოლოგია და რელიგიური მოტივაცია. ეს უკანასკნელი კი, ზოგიერთ ექსპერტს საკმაოდ ზოგადად და ბუნდოვნად ესმის: „ჩემი ვალია, როგორც მუსლიმის ჯიჰადი. ჯიჰადი რა არის უხლა მუსლიმისთვის? – ჯიჰადი არის ამოსავალი წერტილი (...) მესიჯებში ძირითად ეგ არის, ჩემი და-ძმა იხოცება და მე იქ უნდა ვიყო“.⁴²⁷ ხოლო, ისლამური სახელმწიფოს პროპაგანდაზე საუბრისას, ორგანიზაციის, რომელსაც ცხადია ნამდვილად აქვს პროპაგანდისა და რეკრუტირების ძლიერი მექანიზმები, ზოგიერთი ექსპერტი დისკრიმინაციულ განმარტებებს აკეთებს და ამ განმარტებების განზოგადებისას ტერორისტის იარაღის მთლიანად პანკისის მოსახლეობას აკერებს:

სხვათაშორის ერთი კარგი ვიდეო არის, სადაც სპიკერი ამბობს ისლამური სახალიფოსი, თვითონ დგას და უკან უდგას ყრუ ერთი ბიჭი და ერთი ცალფეხა და ამბობს, რომ აი ნახეთ შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებიც კი მოდიან ჯიჰადში და შენ ვინც ამ ვიდეოს უყურებ და ზიხარ და ჯანმრთელი ხარ, არ გაქვს შენ იმის უფლება, რომ სახლში იჯდე. ესეთი რაღაცეები ჩემზე და თქვენზე არ იმოქმედებს, იმიტომ, რომ ჩვენ სხვა ღირებულებები გვაქვს, სხვა ინტერესები გვაქვს, სხვა გარემოში გავიზარდეთ. მაგრამ როდესაც ყურანის გარშემო ტრიალებს და თან ისეთი ყურანი, რომელიც არის XVII-XVIII საუკუნის ვაჰაბის მიერ ინტერპრეტირებული და საერთო არა აქვს ყურანთან. ძაან მოქმედებს ესეთი ამბები.⁴²⁸

423 ექსპერტებთან ინტერვიუ N3. 19/10/2017

424 ექსპერტებთან ინტერვიუ N2. 22/09/2017

425 იქვე. კურსივი კვლევის ავტორებისა.

426 ექსპერტებთან ინტერვიუ N4. 17/10/2017

427 იქვე

428 ექსპერტებთან ინტერვიუ N2. 22/09/2017. კურსივი კვლევის ავტორებისა.

პროპაგანდაზე საუბრისას, ექსპერტები ასევე გამოყოფენ ისეთ ფაქტორებს, როგორებიცაა თავგადასავლის ძიების ნყურვილი,⁴²⁹ახალგაზრდებისთვის „ამერიკული ოცნების ახდენის“ დაპირება ხალიფატის მიერ და ფულისა და გავლენის მოპოვების იმედი.⁴³⁰ მესამე მნიშვნელოვან ფაქტორად ექსპერტები ჩიჩნეთ-რუსეთის ომის გამოცდილებას და სირიაში რუსეთთან დაპირისპირების მოტივს გამოყოფენ, ხოლო მეოთხე მიზეზად – ეკონომიკურ და სოციალურ ფაქტორებს, როგორებიცაა თვითრეალიზაცია და დასაქმება.⁴³¹

უშუალოდ რეკრუტირების ინსტრუმენტებზე საუბრისას, ექსპერტები გამოყოფენ სოციალური ქსელების და მათთან ასოცირებული პროგრამების მნიშვნელობას, თუმცა მიიჩნევენ რომ რეკრუტირების პროცესზე უშუალო გავლენა ადგილობრივ გავლენის აგენტებს აქვთ.⁴³²

ზემოთ ერთხელ უკვე ვახსენეთ, რომ გადინების მიზეზებზე საუბრისას ექსპერტები ერთ-ერთ მიზეზად რელიგიასაც ახსენებენ, მაგრამ ამ უკანასკნელზე წარმოდგენები ხშირად საკმაოდ ზედაპირულია. მიუხედავად სახელმწიფოს ზოგიერთი სტრატეგიის ექსპერტების მიერ კრიტიკული შეფასებისა (როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, ექსპერტთა ნაწილი ინტერვიუებში შენიშნავს, რომ არ შეიძლება სახელმწიფომ პანკისში არსებული რელიგიური ჯგუფები დაეყოს და რომელიმე მათგანს უპირატესობა მიანიჭოს), რესპონდენტები ინტერვიუებში ფაქტურად წინააღმდეგობაშიც მოდიან საკუთარსავე შეფასებებთან და თავად ახდენენ რელიგიური ჯგუფების ესენციალიზაციას:

გამორიცხულია, შეიძლება იყო ვაჰაბიტი, მაგრამ არ იყო ისეთი ფუნდამენტალი მიმდევარი რა – „მოდერნით“ ტიპი იყო. მაგრამ იყო ძლიერი მიმდევარი ვაჰაბიზმისა და სიმპათია არ გქონდეს იმ მდგომარეობისადმი, რაც ვაჰაბიტებს დღეს უჭირავთ. გამორიცხულია, არ არსებობს. ეგ იგივეა რომ იაკობინელების დროს საფრანგეთში იაკობინელებს მხარს არ უჭერდნენ იტალიაში მყოფი იაკობინელები, იგივე ამბავი არის ზუსტად. იმიტომ, რომ ეგ არის მათი ცხოვრების მოტო – მთელი არსი მაგაში არის, რომ ერთადერთი ჭეშმარიტება ღმერთის სიყვარულია და შენ უნდა მისდო ღმერთს. დანარჩენი – მუსიკა, ხელოვნება, არტი, ცეკვა-თამაში და რაღაც ეგეთები არის გამორიცხული მათთვის.⁴³³

ერთადერთი რესპონდენტის გამოკლებით, ყველა ექსპერტი სალაფიტურ ჯგუფს ვაჰაბიტებს უწოდებს, აიგივებს მათ რადიკალიზმთან და ტერორიზმთან, ხოლო პანკისის ხეობას საფრთხის წყაროდ მონიშნავს: „საფრთხის წყაროა პანკისი ნებისმიერი ხელისუფ-

429 ექსპერტებთან ინტერვიუ N3, 19/10/2017

430 ექსპერტებთან ინტერვიუ N4, 17/10/2017

431 ექსპერტებთან ინტერვიუ N1, N2, N3, N4, N5

432 ექსპერტებთან ინტერვიუ N2, 22/09/2017 და N3, 19/10/2017

433 ექსპერტებთან ინტერვიუ N2, 22/09/2017

ლების დროს⁴³⁴ – გვეუბნება ინტერვიუში ექსპერტი N4, ხოლო ექსპერტი N2 გვიხსნის, რომ „ვაჰაბიტებთან“ სპეციალურად არ იჭერს ურთიერთობას, რადგან ინფორმაციის მიღებას მათგან აზრი არ აქვს, ვინაიდან „ისინი არ გეტყვიან, რომ ისლამური სახელმწიფო არის კარგი, მაგრამ როდესაც ფარდის უკან გავლენ, აი, 100 პროცენტით ვარ დარწმუნებული, ისე არ ფიქრობენ, როგორც გვეუბნებიან“.⁴³⁵ ამავდროულად, ჩვენ მიერ გამოკითხული ყველა ექსპერტი, ერთის გამოკლებით, სალაფიტურ ჯგუფს ესენციალიზმებს და მათ ფუნდამენტალისტებსა და ვაჰაბიტებს უწოდებს, ფუნდამენტალიზმს ტერორიზმთან აიგივებს და განმარტებათა გარეშე ხმარობს ისეთ ცნებებს, როგორიცაა, მაგალითად, რადიკალიზაციაა.

ამგვარად, აქ შეგვიძლია შევავამოთ ექსპერტებთან ინტერვიუების ძირითადი მიგნებები: 1) ექსპერტები კრიტიკულად უყურებენ სახელმწიფოს ძალოვან მიდგომებს პანკისის ხეობისადმი, განსაკუთრებით კი სისხლის სამართლის კოდექსში შესულ ცვლილებას, რომელიც უცხო ქვეყანაში ტერორისტული მიზნით გადინებასა და სამხედრო მხარდაჭერას ეხება. კანონში შესულ ცვლილებას ექსპერტები კონტექსტიდან ამოგლეჯილად და არსებულ რეალობასთან შეუსაბამოდ მიიჩნევენ; 2) ექსპერტები მიჩნევენ, რომ სახელმწიფოს არაძალოვანი მიდგომები საკმარისი არ არის, სწრაფ შედეგზეა ორიენტირებული და არ შეესაბამება პანკისის ხეობაში არსებულ რეალურ მოთხოვნილებებს; 3) ახლო აღმოსავლეთში გადინების მთავარ მიზეზებად ექსპერტები მიიჩნევენ როლურ მოდელებს, იდეოლოგიას/პროპაგანდას, რელიგიას და ეკონომიკურ და სოციალურ ფაქტორებს.

ამასთან ერთად, ექსპერტებთან ინტერვიუების უდიდეს ნაწილში მკაფიოდ იკვეთება ორიენტალისტური და დისკრიმინაციული მიდგომა პანკისის ხეობისადმი. პანკისელთა, განსაკუთრებით კი სალაფიტთა ესენციალიზება, მათი „ვაჰაბიტებად“ სახელდება, ასოცირება რადიკალიზმთან და ტერორიზმთან, მათი მონიშვნა არასრულფასოვან და არასანდო ადამიანებად, დისკრიმინაციულია, ქმნის და კვლავანარმოებს სტერეოტიპებს, და შესაბამისად, წინააღმდეგობაში მოდის ყველა იმ მნიშვნელოვან პუნქტთან, რომელთა გათვალისწინებაც, გაეროს გენერალური მდივნის რეკომენდაციის, გაეროს განვითარების დეპარტამენტის ანგარიშისა და სხვადასხვა მნიშვნელოვანი მკვლევარის რეკომენდაციების თანახმად (იხ. დანვრილებით თავი IV), უნდა ხდებოდეს ძალადობრივ ექსტრემიზმსა თუ რადიკალიზაციაზე საუბრისას და კვლევისას.

434 ექსპერტებთან ინტერვიუ N4, 17/10/2017

435 ექსპერტებთან ინტერვიუ N2, 22/09/2017

5.5. პანკისელი ქისტების პერსპექტივები სირიაში მებრძოლთა წასვლის მიზეზებზე

2012 წლიდან სირიასა და ერაყში საქართველოდან წასული მებრძოლების რიცხვი დაახლოებით 50-დან 200-მდე მერყეობს.⁴³⁶ ეს რიცხვი მოიცავს იმ მებრძოლებსაც, რომლებიც სირიაში საზღვარგარეთ მიგრაციაში ყოფნისას გაემგზავრნენ. ადგილობრივი და საერთაშორისო კვლევები პანკისელთა სირიაში წასვლის შესწავლისას მიზეზებს ინდივიდუალურ-ფსიქოლოგიურ და თეოლოგიურ დონეებზე ეძებენ და უგულებელყოფენ ისეთ საფუძველმდებარე მიზეზებს, როგორებიცაა სპეციფიკური სოციალურ-პოლიტიკური კონტექსტი, გეოპოლიტიკა და ისტორიული გარემოებების კვალი (იხ. ვრცლად თავი 4). საგულისხმოა, რომ საქართველოში ჩატარებული კვლევებიც ე.წ. „რადიკალიზაციის მიზეზებზე“ მიგნებებს ძირითადად პანკისის ხეობის მოსახლეობის იმ ნაწილთან ინტერვიუებს აფუძნებენ, რომელიც არ არის უშუალო კავშირში სირიაში მებრძოლთა წასვლასთან.⁴³⁷ მეთოდოლოგიურად გამართული კვლევის სამიზნეს კი, სულ მცირე, უშუალოდ რეკრუტირებულები უნდა წარმოადგენდნენ, რის გარეშეც არაემპირიული ახლო აღმოსავლეთში მებრძოლთა წასვლის მიზეზებზე საუბარი. ზემოთ აღნიშნული ხარვეზული მეთოდოლოგიური მიდგომა განაპირობებს მთლიანად რეგიონის მაცხოვრებლების პოტენციურ „ექსტრემისტებად“ მოაზრებას და აქედან გამომდინარე, მათი ხედვებისა და ცხოვრების წესის „რადიკალიზაციის“ ისეთი ბუნდოვანი კრიტერიუმებით შეფასებას, როგორიცაა გლობალური ინტერვენციული პოლიტიკის კრიტიკა, სახელმწიფოს პოლიტიკისადმი უკმაყოფილება, სულიერი ცხოვრების წესების ზედმინვნით დაცვა და სხვა. რადიკალიზაციის ამ კრიტერიუმებით შეფასება, ერთი მხრივ, კონკრეტული პოლიტიკური თვალსაზრისების ცენზურასა და მუსლიმი თემის ცხოვრების წესის პოლიტიკურ ინსტრუმენტალიზაციასა და სტიგმატიზებაზე მიუთითებს, ხოლო მეორე მხრივ, უგულებელყოფს იმ ფაქტს, რომ რადიკალიზაცია, როგორც გაეროს განვითარების ფონდის 2017 წლის ანგარიშში ვკითხულობთ, აუცილებლად ძალადობრივი მეთოდების გამოყენების წინაპირობას არ წარმოადგენს.⁴³⁸

წინამდებარე თავში წარმოდგენილი თვისებრივი ინტერვიუების ანალიზი ეფუძნება პანკისის მოსახლეობის პერსპექტივებს მებრძოლების წასვლის მიზეზებთან დაკავშირებით. აღსანიშნავია, რომ პანკისელ რესპონდენტთა პერსპექტივები ამ საკითხთან დაკავშირებით არაერთგვაროვანია და მოიცავს როგორც გაბატონებულ ახსნებს წასვლასთან დაკავშირებით, ასევე შეგნმონური ინტერპრეტაციული ჩარჩოს მიღმა, ადგილობრივ გამოცდილებასა და ალტერნატიულ მსოფლხედველობაზე დაფუძნებულ ხმებს.

436 Clifford, Bennett. „Georgian Foreign Fighter Deaths In Syria and Iraq: What Can They Tell Us About Foreign Fighter Mobilization and Recruitment?“, *Caucasus Survey* (2017): 1-19.

437 მაგალითად, გოგუაძე, გიორგი და ხერგი კაპანაძე. *დაეში და საქართველოს წინაშე არსებული გამოწვევები*. საქართველოს რეფორმების ასოციაცია (GRASS), 2015. წელთა 10 ხედიდან, 2017. <http://grass.org.ge/wp-content/uploads/2015/11/daeshi-da-skhva-gamolsvevebi.pdf>

438 United Nations Development Programme. *Journey to Extremism in Africa: Drivers, Incentives and the Tipping Point for Recruitment*. 2017. წელთა 12 ივნისი, 2018. <http://journey-to-extremism.undp.org/en>

მებრძოლთა სირიაში წასვლა გლობალური მოვლენაა, რომელსაც განსხვავებული ლოკალური გარემოებები უდევს საფუძვლად. წასვლის მიზეზებზე პანკისელთა პერსპექტივების კლასიფიცირებისას დავეყრდნით პოლისტურ მიდგომას, რომელიც ყურადღებას ამახვილებს მებრძოლთა სირიაში წასვლის მაკრო, მეზო და მიკრო ფაქტორებსა და მათ ურთიერთმიმართებაზე.^{439,440} კომპლექსურ გარემოებებს გამოკვეთს მკვლევრების ჯეიმს ხალილისა და მარტინე ზიუზენის მიერ შემოთავაზებული ტიპოლოგიაც, რომელიც მოიცავს (1) სტრუქტურულ მიზეზებს, (2) ხელშემწყობ ფაქტორებს, რომლებიც სტრუქტურული მიზეზების მოტივად გარდაქმნას უზრუნველყოფენ და (3) ინდივიდუალურ მოტივებს.⁴⁴¹ მიუხედავად იმისა, რომ ზემოთ ჩამოთვლილი ავტორები იმ განსხვავებულ თეორიულ ჩარჩოს, კონტექსტსა და პოლიტიკურ პროექტს მიეკუთვნებიან, რომლებიც წინა თავებში კრიტიკულად მიმოვიხილეთ, მათ მიერ შემოთავაზებული მიზეზთა კლასიფიკაციის მრავალმხრივი პარადიგმა ჩვენთვის საინტერესოა, როგორც ანალიზის ინსტრუმენტი, რომელიც უფრო ნიუანსირებული სურათის გამოკვეთის საშუალებას იძლევა ადგილობრივების პერსპექტივათა კლასიფიკაციისთვის.

მებრძოლთა ახლო აღმოსავლეთში წასვლაზე მსჯელობისას პანკისელთა პერსპექტივებში განსაკუთრებით გამოიკვეთა უსამართლობის ფაქტორი, რომელიც ჩვენს მიერ გამოყენებული კლასიფიკაციის თანახმად განეკუთვნება სტრუქტურულ მიზეზებს, რომლებიც თავის მხრივ ვლინდება გლობალური, რეგიონული და ადგილობრივი პოლიტიკის დონეზე.

(1) **გლობალურ უსამართლობაზე** საუბრისას რესპონდენტები გამოყოფენ კოლონიალურ წარსულს, გლობალურ ძალთა ინტერვენციულ პოლიტიკას ახლო აღმოსავლეთში და ავღანეთში, მუსლიმთა უფლებების შელახვას, ისლამის აღმსარებლობის თავისუფლების შეზღუდვას არამუსლიმურ ქვეყნებში და ბაშარ ალ-ასადის მიერ ოპოზიციის დევნას სირიაში. ერთ-ერთი რესპონდენტი გლობალური ძალების ქმედებების უკან პოლიტიკონომიკურ ინტერესებს ხედავს და თვლის, რომ „გიგანტი ქვეყნები“ არ უნდა წყვეტდნენ სხვა სახელმწიფოების ბედს,⁴⁴² ხოლო მეორე რესპონდენტი შენიშნავს, რომ წინააღმდეგობის რადიკალური მეთოდების გამოყენებას უსამართლობის წინაშე მდგარი ადამიანების გამოუვალი მდგომარეობაც განაპირობებს.⁴⁴³ საგულისხმოა, რომ ზემოთ აღნიშნული ლოგიკა გვხვდება ანტიკოლონიურ მოაზროვნე ფრანც ფანონთანაც, რომელიც ჩაგრულთა მიერ ძალადობრივი მეთოდების გამოყენების მიზეზების

439 იქვე.

440 Veldhuis, Tinka and Jorgen Staun. *Islamist Radicalisation: A Root Cause Model*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations, 2009. წვდომა 5 აპრილი, 2018. https://www.diiis.dk/files/media/publications/import/islamist_radicalisation.veldhuis_and_staun.pdf

441 Khalil, James and Martine Zeuthen. *Countering Violent Extremism and Risk Reduction: A Guide to Programme Design and Evaluation*. Royal United Services Institute for Defence and Security Studies, 2016. წვდომა 25 აპრილი, 2018. https://rusi.org/sites/default/files/20160608_cve_and_rr.combined.online4.pdf

442 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 10. 1/11/2017.

443 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 9. 31/10/2017.

ანალიზისას ისეთი გარემოების მნიშვნელობაზე მიუთითებდა, როგორცაა იმპერიული ძალადობა და სტრუქტურული უსამართლობა.⁴⁴⁴

რესპონდენტთა ნაწილი გლობალური უსამართლობის ფარგლებში განიხილავს ბაშარ ალ-ასადის პოლიტიკას სირიაში და მებრძოლთა ნასვლის მიზეზად პოლიტიკური რეჟიმის მიერ ჩაგრული მოსახლეობის დახმარების სურვილს ასახელებს. ასე მაგალითად, ერთ-ერთი რესპონდენტი განმარტავს, რომ „ესენი [მებრძოლები] იყვნენ ნასულები ასადის რეჟიმის დასაწვრავად და ხალხს რომ ჰქონოდა არჩევანის უფლება, ეცხოვრა ჩვეულებრივად და არა ტირანიით და ავტორიტარულ რეჟიმში“.⁴⁴⁵

(2) რეგიონულ დონეზე უსამართლობაზე საუბრისას რესპონდენტები განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებენ რუსეთ-ჩეჩნეთის კონფლიქტზე. წინამდებარე კვლევის პირველ თავში (იხ. ქვეთავი 1.1.) მომხილულია რუსეთის მიერ ჩეჩნეთში მშვიდობიანი მოსახლეობის წინააღმდეგ ჩადენილი ომის დანაშაულები. რუსეთ-ჩეჩნეთის ომში ჩეჩენ მებრძოლთა მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენდნენ შურისმაძიებლები, რომლებიც მათი ახლობლების გატაცების, წამების, გაქრობის ან მოკვლის შემდეგ შეუერთდნენ ბრძოლას.⁴⁴⁶ საგულისხმოა, რომ გაეროს განვითარების პროგრამის მიერ გამოცემული კვლევის თანახმად, ძალადობრივი წინააღმდეგობის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან განმაპირობებელ ფაქტორად იკვეთება ხელისუფლების მიერ „ოჯახის წევრის ან მეგობრის მკვლელობა“ ან დაჭრა.⁴⁴⁷ უნდა აღინიშნოს, რომ სირიაში ნასულ მებრძოლთა ნაწილს რუსეთ-ჩეჩნეთის ომში მონაწილეობის გამოცდილება ჰქონდა⁴⁴⁸ და თავის თავზე განიცადა კონფლიქტის შედეგები. ერთ-ერთი რესპონდენტი განმარტავს, რომ ჩეჩნეთის ომის ტრავმატულმა გამოცდილებამ და რუსეთის სახით „საერთო მტერმა“ განაპირობა ასადის მოწინააღმდეგე სირიელთა მიმართ თანაგანცდა: „ძალიან ბევრისგან გამოგია, რომ „რა მნიშვნელობა აქვს ჩეჩნეთიდან გავუნეე წინააღმდეგობას რუსეთსო თუ სირიიდანო. იქაც ერთი და იგივე მტრის წინააღმდეგ მომიწევსო ბრძოლაო“.⁴⁴⁹

ამასთანავე, რუსეთ-ჩეჩნეთის პირველი ომი, რომელშიც პანკისელი ქისტები მონაწილეობდნენ და რომელიც ჩეჩნების გამარჯვებით დასრულდა, ქისტი მებრძოლებისა და ახალგაზრდებისთვის ისტორიული მესხიერების განმსაზღვრელ ნაწილად იქცა. შესაბამისად რუსეთთან პირდაპირ თუ ირიბად წინააღმდეგობაში შესვლის შემდგომი მცდელობები, ერთ-ერთი რესპონდენტის თანახმად, დამარცხებასთან შეუგუებლობას და

444 Fanon, Frantz. *The Wretched of the Earth*. Penguin Classics, 2001.

445 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 2, 14/09/2017.

446 Politkovskaya, Anna. *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003.

447 United Nations Development Programme. *Journey to Extremism in Africa: Drivers, Incentives and the Tipping Point for Recruitment*. 2017. ნედომა 12 ივნისი, 2018. <http://journey-to-extremism.undp.org/en>

448 Cecire, Michael. „Same Sides of Different Coins: Contrasting militant activism between Georgian fighters in Syria and Ukraine.“ *Caucasus Survey* 3 (2016): 282-295.

449 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 19, 17/09/2017.

პირველ ომში განცდილი გამარჯვების ეიფორიის ხელახალი მოპოვების მცდელობასაც ნარმოადგენს.⁴⁵⁰

(3) ადგილობრივ დონეზე უსამართლობაზე საუბრისას რესპონდენტები პანკისის მიმართ სახელმწიფოს პოლიტიკაზე და, კერძოდ, ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში ხელისუფლებების მიერ ჩატარებულ სპეცოპერაციებზე ამახვილებენ ყურადღებას. ჯოჯოლოს სკოლის მასწავლებელი იხსენებს, რომ თემირლან მაჩალიკაშვილის სასიკვდილოდ დაჭრის შემდეგ, პანკისელები კიდევ ერთხელ აღმოჩნდნენ ისეთი უსამართლობის წინაშე, რომელიც წინააღმდეგობასაც კი უკარგავს აზრს და ადამიანს უძღურს ტოვებს:

მეორე დღეს ბიჭებს რომ ვუყურებდი, არ ვიცი რა.. დანახვა არ მინდოდა, იმდენად ყველას თავი პქონდა ჩაქინდრული. იმათ გულში რა ტრიალებდა, მეტ-ნაკლებად მე ვიცი. იმიტომ, რომ... რაღაც უსამართლობა, ძალიან დიდ უსამართლობას, რომ შეჯახებიან... აცნობიერებ რატომ ხდებიან.. უძღური ხარ და არაფერი აღარ გრჩება.⁴⁵¹

ახლო აღმოსავლეთში წასვლის მიზეზებთან დაკავშირებით პანკისელ რესპონდენტთა პერსპექტივების ანალიზისას ისეთი საკითხებიც გამოიკვეთა, რომლებიც ჩვენს მიერ გამოყენებული კლასიფიკაციის თანახმად ხელშემწყობ ფაქტორებს განეკუთვნება: მაგალითად, (1) სოციალური მედია, რომელიც სირიელი მოსახლეობის ჩაგრული მდგომარეობის ამსახველი ვიდეოების გავრცელების საშუალება იყო; ამ ვითარებაში აქტუალიზებული (2) ეთიკა, რომელიც მორწმუნეებს ჩაგრულთა დახმარებისაკენ მოუწოდებს; (3) სოციალური კაპიტალი, რაც გულისხმობს, რომ სანაცნობო წრე განსაზღვრავს მებრძოლთა მობილიზაციას, რასაც ამტკიცებს მკვლევარი ბენეტ კლიფორდის მიერ ჩატარებული კვლევა, რომელიც სირიაში დაღუპულ პანკისელ მებრძოლთა მონაცემების ანალიზს ეყრდნობა;⁴⁵² (4) წარსული ბრძოლის გამოცდილება, რაც ძირითადად აქტუალურია სირიაში წასული მებრძოლების პირველი ტალღისთვის, რომლის ნაწილიც ჩეჩნეთში იბრძოდა; (5) დასაქმების შესაძლებლობების არარსებობა და სოცო-ეკონომიკური კონტექსტი, რაც თავისმხრივ ქმნის ისეთ არასტაბილურ გარემოს, რომელიც ამარტივებს გადანაცვლების მიღებას.

გაეროს განვითარების პროგრამის კვლევის თანახმადაც, ეკონომიკური ფაქტორი განსაზღვრელი მნიშვნელობისაა, ვინაიდან მოძრაობაში რეკრუტირება ინდივიდის მისი ნუხილებისა და შეზღუდული ეკონომიკური შესაძლებლობების პოლიტიკურად თარგმნის საშუალებას აძლევს.⁴⁵³ ამასთან ერთად, ჩვენი კვლევის რესპონდენტთა

450 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 5, 15/09/2017.

451 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 36, 5/03/2018.

452 Clifford, Bennett. „Georgian Foreign Fighter Deaths in Syria and Iraq: What Can They Tell Us About Foreign Fighter Mobilization and Recruitment?,” *Caucasus Survey* (2017): 1-19.

453 United Nations Development Programme. *Journey to Extremism in Africa: Drivers, Incentives and the Tipping Point for Recruitment*. 2017. ვებგვერდი 12 ივნისი, 2018. <http://journey-to-extremism.undp.org/en>

ნაწილი უარყოფს მატერიალური მოტივის არსებობას. ასე მაგალითად, ერთ-ერთი რესპონდენტი ამტკიცებს, რომ „როცა სირიაში მიდიხარ ფაქტიურად სიკვდილზე ანერ ხელს“, ⁴⁵⁴ შესაბამისად, მისი აზრით, მატერიალური მოტივი არასაკმარისი საფუძველია მებრძოლთა თავგანწირვისთვის, რადგან „რა ფული უნდა გადაგიხადონ, რომ მოკვდე რა“. ⁴⁵⁵ აქედან გამომდინარე, ანალიზისას მნიშვნელოვანია გავითვალისწინოთ მიზეზთა კლასიფიკაციის მრავალმხრიანი პარადიგმა, რომელიც ამ თითქმის ურთიერთგამომრიცხავ მიგნებას ლოგიკურს ხდის: რესპონდენტთა პერსპექტივები სოციო-ეკონომიკურ კონტექსტზე ჩვენს მიერ გამოყენებული კლასიფიკაციით წამახალისებელ ფაქტორს მიეკუთვნება, ხოლო პერსპექტივები უფრო ვიწრო მატერიალურ ინტერესზე – ინდივიდუალური მოტივის კატეგორიას.

ახლო აღმოსავლეთში ნასვლის მიზეზებთან დაკავშირებით პანკისელ რესპონდენტთა პერსპექტივები ისეთ ინდივიდუალურ მოტივებსაც ეხება, როგორცაა (1) თანაგანცდა, სოლიდარობა და „გულის ქონა;“ (2) პირადი თვისებები: სიმამაცე, გამბედაობა, სამართლიანობა; (3) წარმატებული პანკისელი მებრძოლების, როგორც მისაბადი მაგალითების ფაქტორი. ამგვარად, რესპონდენტთა ნაწილი აღნიშნავს, რომ გამბედაობასთან ერთად, გულწრფელმა თანაგანცდამ და ჩაგრულთა მიმართ სოლიდარობის გრძნობამ განსაზღვრა ქისტი მებრძოლის გადამწყვეტილება:

ამათ ხოცავენო მითხრა, 9 თვის და 8 თვის ბავშვებს.. სურათებს მაჩვენებდა თავის ტელეფონში, რომ აი უყურეო ასე ხოცავენო და როგორ შეიძლებაო, რომ შენ ამაზე რეაქცია არა გქონდესო. ადამიანი რომელიც მუსულმანი ხარო და გული გაქვსო ასეთ რამეს შენ ვერ გაატარებო. ⁴⁵⁶

„გული ქონდა“, ⁴⁵⁷ „ადამიანური გრძნობა იყო“, ⁴⁵⁸ „როცა დაბომბილ ხალხს ხედავ ვინც კივის [...] სოლიდარობა გიჩნდება“, ⁴⁵⁹ ამგვარად რესპონდენტთა ნაწილი ცდილობს მებრძოლთა ჰუმანურ თვისებებს გაუსვას ხაზი და ამით დაუპირისპირდეს მებრძოლებისა და მთლიანად ხეობის განზოგადებულ დეჰუმანიზებას და „მონსტრად“ წარმოჩენას.

პანკისელ მებრძოლთა სირიაში ნასვლის კონტექსტუალიზებისას, რესპონდენტები აღნიშნავენ, რომ მებრძოლთა ძირითადი ნაწილი სირიაში 2015 წლამდე გაემგზავრა. როგორც ერთ-ერთი რესპონდენტი შენიშნავს, ეს იყო პერიოდი, როდესაც საერთაშორისო პოლიტიკური ელიტაც თანხმდებოდა ბაშარ ალ-ასადის

454 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 10, 1/11/2017.

455 იქვე.

456 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 25, 3/11/2017.

457 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 14, 3/11/2017

458 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 15, 3/11/2017.

459 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 7, 11/10/2017.

დანაშაულებრივ ქმედებებზე და მხარს უჭერდა სირიის ოპოზიციას.⁴⁶⁰ რესპონდენტებმა ვრცლად ისაუბრეს სირიის ომში გარე ფაქტორთა ნეგატიურ გავლენებზე. სირიაში ჩასვლის შემდეგ მებრძოლებს იქ კომპლექსური რეალობა დახვდათ. ერთ-ერთი პანკისელი რესპონდენტი, რომელიც სირიის ომის დანაშაულის დამასკოში იმყოფებოდა სასწავლებლად, აღნიშნავს, რომ თავდაპირველად სირიის ოპოზიციას შესწევდა ასადის დამარცხების ძალა. თუმცა, დასახმარებლად ჩასულმა გარე ნაკადმა ხელი შეუშალა ადგილობრივი ოპოზიციის წარმატებულ წინააღმდეგობას, რადგან უცხოელ მებრძოლებს შორის აღმოჩნდნენ ისეთი ჯგუფები, რომელთაც პირადი ინტერესები ამოძრავებდათ ან/და ზესახელმწიფოთა და დაინტერესებული ქვეყნების გავლენის ქვეშ იყვნენ.

როცა გარედან ნაკადი შევიდა, რა თქმა უნდა, მანდ ყველა არ მიდის სირიის დასახმარებლად და ყველას არ უნდა სიკეთის გაკეთება. მანდ სხვადასხვა ქვეყნის სპეცსამსახურების წარმომადგენლები შედიან, სხვა დანარჩენ ქვეყნებს აქვთ თავიანთი ინტერესები.⁴⁶¹

ის, თუ რომელ ოპოზიციურ ჯგუფს შეუერთდა რიგითი პანკისელი მებრძოლი, მისი სანაცნობო წრით განისაზღვრა. თავდაპირველად, რიგითი მებრძოლები არ ფლობდნენ სათანადო ინფორმაციას სირიაში არსებული ოპოზიციური ჯგუფების პეტეროგენულობისა და პოლიტიკის შესახებ. ისინი ძირითადად უერთდებოდნენ იმ ჯგუფებს, სადაც ცნობილი პანკისელი საველე მეთაურები ან ნაცნობები ეგულებოდათ. მებრძოლებს ჯგუფურ მიკუთვნებულობაზე ყურადღების გამახვილება მხოლოდ ისლამური სახელმწიფოს შექმნის შემდეგ მოუწიათ, როცა მათ შორის უთანხმოება გაჩნდა. ერთ-ერთი რესპონდენტი განმარტავს: „ვინც მიდიოდა, იმ ცნობილ პირებთან მიდიოდა და ისეთი გარკვეული ის არ იყო, რომ ეს არის სწორი დაჯგუფება, ამას აქვს სწორი მიზნები, ის არ არის. ე.ი. ყველას უნდოდა, რომ იმ ხალხს დახმარებოდა.“⁴⁶²

რესპონდენტების ნაწილი ამტკიცებს, რომ დაჯგუფებები, რომელსაც თავდაპირველად მებრძოლები შეუერთდნენ არ წარმოადგენდნენ ტერორისტულ დაჯგუფებებს. დროთა განმავლობაში საბრძოლო ასპარეზზე ახალი ჯგუფები გამოჩნდნენ და მათი დიდი ნაწილი მოგვიანებით „ტერორისტული ორგანიზაციების“ სიაში შევიდა. მართლაც, მაგალითად ჯუნდ ალ-შამი, რომელიც 2012 წელს დაარსდა და სადაც ცნობილი პანკისელი საველე მეთაური მურად მარგომილი (მუსლიმ ალ-შიშანი) იბრძვის, ტერორისტული ორგანიზაციების სიაში მოგვიანებით, 2014 წელს აღმოჩნდა. ერთ-ერთი რესპონდენტის შეფასებით:

460 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 2, 14/09/2017.

461 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 9, 31/10/2017.

462 იქვე.

ეს იყო ოპოზიცია, ეს იყო ჩეულებრივად [...] დამოუკიდებლობისთვის მებრძოლი, ასადის რეჟიმის წინააღმდეგ მიმართული და მხოლოდ შემდგომ გახდა ხომ ეს ტერორისტული ორგანიზაცია და ეხლა ეს იყო, რა თქმა უნდა, ვილაცის ინტერესებში, რომ ეს ასე მომხდარიყო.⁴⁶³

პანკისელები სირიაში ძირითადად შემდეგ ჯგუფებთან იყვნენ აფილირებულები: აჯნად ალ-კავკაზთან (ajnad al-kavkaz), ჯაიშ ალ-მუჰაჯირინ ვალ-ანსართან (Jaish al-muhajireen wal-ansar – JMA), კავკასიის ემირატთან (Imarat Kavkaz), ჯაბჰატ ალ-ნუსრასთან (Jabhat al-Nusra), ჯუნუდ ალ-შამთან (Junud al-Sham), ჯაიშ ალ-უსრასთან (Jaish al-Ussrah) და ისლამურ სახელმწიფოსთან (ISIS).⁴⁶⁴ სირიის ოპოზიციის სცენაზე სხვა მნიშვნელოვან ჯგუფებს შორის აღსანიშნავია სირიის თავისუფალი არმია, აპრარ ალ-შამი და ტაჰირი ალ-შამი. აგულისხმობა, რომ ასეთი მრავალფეროვანი ჯგუფური მიკეთვებულობის მიუხედავად, სირიაში მებრძოლი პანკისელები ძირითადად მაინც მხოლოდ ისლამური სახელმწიფოს რიგებში მებრძოლებად მოიაზრებიან. სირიაში ჩასვლის შემდეგ არაერთმა მებრძოლმა გადაიაზრა საკუთარი როლი და უკან დაბრუნება გადაწყვიტა. მაგალითად, ერთ-ერთი რესპონდენტი მოგვითხრობს, რომ „იქ ვინც ჩადის, ატყობს, რომ რეალობას აცდენილია მათი შეხედულებები ამ ომის მიმართ“.⁴⁶⁵ თუმცა, 2015 წლიდან, მას შემდეგ რაც ტერორიზმის შესახებ კანონში ცვლილებები შევიდა, მებრძოლებს საქართველოს საზღვრის გადმოკვეთა აეკრძალათ. რაც შეეხება მებრძოლთა უკან დაბრუნებასთან დაკავშირებით საერთაშორისო გამოცდილებას, ერთი მხრივ, რეპრესიული (დაკავება, მოქალაქეობის ჩამორთმევა, საშინაო პატიმრობა) და მეორე მხრივ, უფრო მეტად გრძელვადიან გათვლილი, არარეპრესიული (რეაბილიტაცია, რეინტეგრაცია) მიდგომები იკვეთება. ისევე, როგორც მებრძოლთა წასვლის მიზეზებზე საუბარი, მათ დაბრუნებამს მსჯელობებიც ხელისუფლების პოლიტიკის, სოციალურ-ეკონომიკური მოცემულობის, გეოპოლიტიკური სტრატეგიის და ადგილობრივთა თვალსაზრისების გათვალისწინებას საჭიროებს ანალიზისას.

ახლო აღმოსავლეთში წასულ მებრძოლებთან დაკავშირებით, პირველ რიგში საგულისხმოა რამდენიმე გარემოება: ა) მებრძოლთა ნაწილი საზღვარგარეთ მიგრაციაში ყოფნისას გაემგზავრა სირიაში; ბ) მებრძოლთა ნაწილს რუსეთ-ჩეჩენეთის ომში მონაწილეობის გამოცდილება ჰქონდა; გ) დაჯგუფებები, რომლებსაც მებრძოლები შეუერთდნენ, თავდაპირველად არ წარმოადგენდნენ ტერორისტულ ორგანიზაციებს და მათ საერთაშორისო მხარდაჭერაც ჰქონდათ; დ) არასწორია სირიაში წასული მებრძოლების მხოლოდ ისლამური სახელმწიფოს წევრებად მოაზრება, რადგან მებრძოლები სხვადასხვა ჯგუფებთან იყვნენ აფილირებულები. რაც შეეხება მებრძოლთა წასვლის მიზეზებს,

463 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 7, 11/10/2017.

464 Clifford, Bennett. „Georgian Foreign Fighter Deaths in Syria and Iraq: What Can They Tell Us About Foreign Fighter Mobilization and Recruitment?,” *Caucasus Survey* (2017): 1-19.

465 ინტერვიუ. რესპონდენტი N 19, 17/09/2017.

მეთოდოლოგიურად გაუმართავი და ხარვეზული იქნებოდა პანკისის ხეობის მოსახლეობასთან ინტერვიუებზე დაყრდნობით ამ მიზეზებზე საუბარი, რადგან ამგვარი მიდგომა მთლიანად რევიონის მაცხოვრებლებს პოტენციურ „ექსტრემისტებად“ მოიაზრებს. აქედან გამომდინარე, მათი ხედვებისა და ცხოვრების წესის „რადიკალიზაციის“ ისეთი ბუნდოვანი კრიტერიუმებით შეფასებაც ხდება, როგორებიცაა გლობალური ინტერვენციული პოლიტიკის კრიტიკა და სულიერი ცხოვრების წესების ზედმიწევით დაცვა. ეს კი სულ მცირე კონკრეტული პოლიტიკური თვალსაზრისების ცენზურასა და მუსლიმი თემის ცხოვრების წესის პოლიტიკურ ინსტრუმენტალიზებასა და სტიგმატიზებაზე მიუთითებს. ვინაიდან ჩვენი კვლევისთვის მნიშვნელოვანი იყო ეპისტემური სამართლიანობა და ხეობაში მიმდინარე მოვლენებზე პეგემონური პარადიგმის გარღვევა, ამ ქვეთავში წარმოდგენილია ადგილობრივი მოსახლეობის პერსპექტივები მებრძოლთა წასვლის მიზეზებზე. ეს პერსპექტივები არაერთგვაროვანია და მოიცავს როგორც გაბატონებულ ახსნებს წასვლასთან დაკავშირებით, ისე პეგემონური ინტერპრეტაციული ჩარჩოს მიღმა, ადგილობრივ გამოცდილებასა და მსოფლხედველობაზე დაფუძნებულ ხმებსაც. მონაცემთა ანალიზისას ინსტრუმენტად გამოვიყენეთ წასვლის მიზეზთა კლასიფიკაციის მრავალმრიანი პარადიგმა, რომლის თანახმადაც საფუძველმდებარე მიზეზებში რესპონდენტებმა აღნიშნეს გლობალური, რეგიონული და ადგილობრივი ინტერვენციული პოლიტიკის, უსაფრთხოების მიდგომების და ისტორიული გამოცდილების როლი. პანკისელმა რესპონდენტებმა ისაუბრეს ისეთ გარემოებებზეც, რომლებიც განეკუთვნება ნამახალისებელ ფაქტორებს და ინდივიდუალურ მოტივებს. საერთო ჯამში, გამოვლინდა, რომ ექსპერტებისა და მკვლევრებისგან განსხვავებით, პანკისელი რესპონდენტების ნაწილი მებრძოლთა წასვლის მიზეზების ანალიზისას, პირველ რიგში, არ ივიწყებს ისტორიას და წარსულ გამოცდილებას, გლობალურ პოლიტიკურ პროცესებს და ნამახალისებელი ფაქტორების როლსა და ინდივიდუალურ მოტივებზე საუბრისას, მათ მონათხრობს ლაიტმოტივად წარსულის კვალი და გლობალური პოლიტიკის აჩრდილი გასდევს.

ეპილოგი

ჩვენი კვლევის მთავარი დაპირება ეპისტემური უსამართლობის ჩვენება და შესაბამისად, იმ დომინანტური ჩარჩოს გარღვევა იყო, რომელიც გვიძულებს პანკისის ხეობას და პანკისელებს მუდმივად ეჭვის თვალით ვუშვიროთ. და თუკი მათ მინცდამინც ვჭვით არ ვუშვიროთ, საუკეთესო შემთხვევაში, უბრალოდ ჩვენი მშენიანებელი არავალიდან ვრჩევით, რათა მშვიდად დავეინცყოთ ისინი. მაგრამ, აგერ უკვე რამდენიმე თვეა, 2018 წლის გაზაფხულიდან დღემდე, თემირლანის მამა, მალხაზ მაჩალიკაშვილი სახელმწიფოსგან სამართლიანობისთვის მიძიებულ, დავით სარალიძის მამასთან, ზაზა სარალიძესთან⁴⁶⁶ ერთად, ყოველდღე იჭრება ჩვენს თვალთახედვაში. შვილმკვდარი მამების გამოსვლის სახელით ცნობილი აქციები დედაქალაქის შუაგულიდან, რუსთაველის გამზირიდან უწყვეტად „ანუხებენ“ პოლიტიკურ ცენტრს. „შენუხებაზე“ რეაგირება არც პოლიტიკურმა მანქანამ დააყოვნა და მაჩალიკაშვილისა და სარალიძის დემონსტრაციებს შეუდგა, თუმცა სხვადასხვა მეთოდით. თუკი ზაზა სარალიძე ემოციურად არასტაბილურ და უნესო მოქალაქედ⁴⁶⁷ შეგაცხეს, რამდენიმე დღით დააკავეს და ამით შეეცადნენ, სამოგადოების სარალიძისადმი თანაგანცდა შეესუსტებინათ, მალხაზ მაჩალიკაშვილი, თემირლანის მსგავსად, ტერორიზმის პოტენციურ ხელშემწყობ მუსლიმად მონიშნეს და არაერთხელ დაიბარეს პროკურატურაში დაკითხვაზე.⁴⁶⁸ თუმცა, არამხოლოდ ეს. მაჩალიკაშვილების ოჯახი 26 დეკემბერს ჩატარებული სპეცოპერაციის დროს სუს-ის მხრიდან დამამიკრებელი მოპყრობის ფაქტებზე გამოძიების დაწყებას დიდი ხანია ითხოვს; პროკურატურისთვის წარდგენილი ექსპერტიზის დასკვნების მიუხედავად, რომელიც განცდილ ტანჯვას აჩვენებს, პროკურატურას გამოძიების დაწყებაზე გადაწყვეტილება დღემდე არ მიუღია.

466 სკოლის მოსწავლე დავით სარალიძე 2017 წლის 1 დეკემბერს მოკლეს. სკოლის მოსწავლეს შორის ჯგუფური ჩხუბი, ორი ახალგაზრდის, მათ შორის დავით სარალიძის მკვლელობით დასრულდა. დავით სარალიძის სიცოცხლის ხელყოფის საქმის გამოძიებას მისი მამა, ზაზა სარალიძე აკრიტიკებს და გამოძიებაში არსებული ფუნდამენტური ხარვეზების შესახებ დავობს. სარალიძების ოჯახის მტკიცებით, რაც ასევე დადასტურდა პარლამენტში აღნიშნულ საქმეზე შექმნილი დროებითი საგამოძიებო კომისიის მიერ, მათი შვილის შესაძლო მკვლელობის იდენტიფიცირება გამოძიებას არ მიუხდენია, რაც საეარაუდოდ ხელისუფლებასთან დაკავშირებული პირებთან მათი ნათესაური და სხვა სახის კავშირებით და სამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან მათი დაცვის ინტერესით იყო განპირობებული. ზაზა სარალიძის მიერ ორგანიზებული მასობრივი აქციების შედეგად ქვეყნის მთავარი პროკურატორი თანამდებობიდან გადადგა. სასამართლო საქმეზე კვლავაც მიმდინარეობს, თუმცა გამოძიების მხრიდან საეარაუდო დამანაშავეების იდენტიფიცირება და მრალის წარდგენა ამ დრომდე არ ხდება. ზაზა სარალიძე მალხაზ მაჩალიკაშვილთან ერთად ამ დრომდე აგრძელებს რუსთაველის გამზირზე პროტესტს.

467 ზაზა სარალიძე, 2018 წლის გაზაფხულიდან მოყოლებული უკვე რამდენიმე თვეა აქციებს ღია ცის ქვეშ მართავს, თუმცა მას და მალხაზ მაჩალიკაშვილსაც სამართალდამცავები ვარჯის გაშლის უფლებას არ აძლევენ. არასამართლო ორგანიზაციების განცხადებით, ამ აკრძალული მს. კონსტიტუციის დარღვევის. 26 ოქტომბერს ზაზა სარალიძე სამსახურეობრივი მოვალეობის შესრულების დროს პოლიციულზე თავდასხმის მუხლით მას შემდეგ დააკავეს, რაც მს-ს კიდევ ერთხელ აშალა აქციის ვარჯები და სარალიძე მათთან დაპირისპირებაში შევიდა. იხ. ვარადაშვილი, მარია. „ზაზა სარალიძე თბილისში დააკავეს, თუმცა რუსთაველი გაასამართლებენ“. 29 ოქტომბერი, 2018. წვდომა 04 თებერვალი, 2018. <http://netgazeti.ge/news/315446/>

468 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი. "EMC მალხაზ მაჩალიკაშვილის დაკითხვების პროცესს აფასებს." 30 აგვისტო, 2018. წვდომა 04 ნოემბერი, 2018. <https://emc.org.ge/ka/products/emc-malkhaz-machalikhshvili-dakikhvbis-protsess-afasebs> .

ხოლო, მთავარ სისხლის სამართლის საქმეზე მიმდინარე გამოძიება, რომელიც 26 დეკემბრის სპეცოპერაციის დროს თემირლან მაჩალიკაშვილის სიცოცხლის ხელყოფის საკითხს ეხება, უმარავი ხარვეზით მიმდინარეობს, მათ შორის, საქმის ყველაზე მნიშვნელოვანი მტკიცებულებების მოპოვება სუს-ის მონაწილეობით მოხდა, ამავე უწყების მიერ განადგურდა და დაზიანდა არსებითი მნიშვნელობის მტკიცებულებები, თემირლანის მშობლებს დაზარალებულის უფლებამონაცვლის სტატუსს პროკურატურა ამ დრომდე არ ანიჭებს და არც სახელმწიფო საიდუმლოდ მიჩნეულ საქმის მასალებზე აძლევს პროკურატურა მაჩალიკაშვილების ადვოკატებს წვდომას. მალხაზ მაჩალიკაშვილი 2018 წლის ივნისის თვეში იმაზეც საუბრობდა, რომ მას, სავარუდოდ, უთვალთვალევენ სახელმწიფო სტრუქტურები, რის გამოც მან პერსონალური მონაცემების დაცვის ინსპექტორსაც მიმართა.⁴⁶⁹ პასუხი სახელმწიფოსგან ჯერ არც ამ პრობლემაზე ისმის.

ინტენსიური სახელმწიფო კონტროლი და მეთვალყურეობა, რომელიც არა მარტო მალხაზ მაჩალიკაშვილს, არამედ, როგორც ამ კვლევამ აჩვენა, მთლიანად პანკისის ხეობის ყოველდღიურობას ეხება, არუნ კუნდნანის სიტყვებით რომ ვთქვათ, ტოტალიტარიზმის კლასიკურ მიდგომებს ბევრი რამით წააგავს: პოლიტიკაზე საუბრისას სიტყვების განსაკუთრებული სიფრთხილით შერჩევა, განცდა, რომ ვერავის ენდობი, სახელმწიფო ძალაუფლების თვითნებურად გამოყენების პრაქტიკები და სხვ., „დემოკრატიული ტოტალიტარიზმის“ მახასიათებელთა მხოლოდ მცირე ჩამონათვალია.⁴⁷⁰ იმ საზოგადოებას კი, კვლავაც კუნდნანის მიხედვით რომ ვთქვათ, რომელიც საკუთარი მოსახლეობისავე ერთ ნაწილს რიყავს და პოლიტიკურ პროცესებში მონაწილეობისგან ბლოკავს, ის საშიშროებაც ემუქრება, რომ ამით ბოლოს მხოლოდ ცარიელი, ტექნოკრატიული, რეალური პოლიტიკის კეთების შესაძლებლობისაგან დაცლილი სივრცე შერჩეს ხელთ.⁴⁷¹ თუმცა, არსებობს ალტერნატივაც, რომლის საუკეთესო მაგალითიც მალხაზ მაჩალიკაშვილისა და ზაზა სარალიძის ერთმანეთისადმი უპირობო სოლიდარობაა. სახელმწიფოს მხრიდან მათი სამოქალაქო უფლებების არაერთი დარღვევის და სამოგადოებრივი წნეხის მიუხედავად, ისინი უზრალოდ ერთად დგანან რუსთაველის გამზირზე, ყოფილი პარლამენტის წინ და არსად ნასვლას არ აპირებენ.

ამ სამოქალაქო, თანაგანცდის ეთიკაზე დაფუძნებულ სოლიდარობასთან ერთად, არსებობს ცოდნაზე დაფუძნებული, არსებული მიდგომების გადაამრებაზე მიმართული და სამომავლო პოლიტიკის შექმნაზე ორიენტირებული ალტერნატივაც. რომლის ჩვენებაც ამ კვლევით განვიზრახეთ და ამიტომაც, ისეთ კითხვებზე ვეცადეთ პასუხების გაცემა, როგორებიცაა:

469 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი. "EMC მალხაზ მაჩალიკაშვილის მიმართ თვალთვალისა და კონტროლის ფაქტებზე პერსონალური მონაცემების დაცვის ინსპექტორს მიმართავს." 07 ივნისი, 2018. წვდომა 04 ნოემბერი, 2018. <https://emc.org.ge/ka/products/emc-malkhaz-machalikhshvili-mimartavis>.

470 Kundnani, Arun. *Muslims Are Coming! Islamophobia, Extremism, and the Domestic War on Terror*. London and New York: Verso, 2014. გვ. 198,200.

471 იქვე. გვ.201.

რამ განაპირობა პანკისის ხეობის „საფრთხედ“ მონიშვნა მსოფლიო უსაფრთხოების რუკაზე? როგორ აღმოჩნდა ის გლობალური და ადგილობრივი პოლიტიკის ეპიცენტრში? როგორაა დაკავშირებული პანკისის ადგილობრივი რელიგიური სურათი და მისი ტრანსფორმაციები თანამედროვე უსაფრთხოების გლობალურ სისტემასთან? ამ კითხვებზე პასუხების მოძიება მხოლოდ იმ განსაკუთრებული პოლიტიკური და ისტორიული ტრანსფორმაციის კონტექსტშია შესაძლებელი, რომელიც პანკისის ხეობას ერგო „ბედად“.

თანამედროვე, გლობალური უსაფრთხოების სისტემა იმპერიული წარსულის, ცივი ომის და მის შემდგომ განვითარებული უსაფრთხოების პოლიტიკის ნაყოფია. გლობალური ძალების და მათი მოკავშირე ქვეყნების პოლიტიკა ახლო აღმოსავლეთსა და ავღანეთში არაერთ ავტორს აქვს სიღრმისეულად შესწავლილი.⁴⁷² ამიტომაც, ჩვენი კვლევისთვის მნიშვნელოვანი გახდა „პერიფერიული“ საზოგადოებების განსხვავებული სურათის ჩვენება და იმის ძიება, თუ როგორ ირეკლავს ამ საერთაშორისო პროცესებს განსხვავებული ისტორიული ტრანსფორმაციისა და რეგიონული გარემოების მქონე ადგილობრივი კონტექსტი. პანკისზე უსაფრთხოების საბურველს მიღმა მსჯელობას ვერ დავინწყებთ, სანამ არ შევავსებთ ადგილობრივისა და გლობალურის მუდმივი ურთიერთგადაკვეთის სპეციფიკას და მის გავლენას პანკისელ ქისტთა ყოფაზე. ამისათვის კი მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა, ერთი მხრივ, გლობალური უსაფრთხოებისათვის საკვანძო ცნებებისა და ამროვნების დომინანტური ჩარჩოს კრიტიკული მიმოხილვა და მეორე მხრივ, პანკისის ხეობის უახლეს წარსულში მომხდარი ისეთი მოვლენების ანალიზი, როგორებიცაა პანკისის კრიზისი, ადგილობრივი თემის რელიგიური სახეცვლილებები და სახელმწიფოს პოლიტიკის შედეგები.

პანკისის კრიზისი წარმოადგენს რუსეთ-ჩეჩენეთის ომის, ეკონომიკური კოლაფსის და გლობალურ ძალთა ინტერესების გადაკვეთის ფონზე. ამ გარემოებების გაბუნდოვანებამ შესაძლებელი გახადა ადგილობრივი მოსახლეობის დადანაშაულება და „საფრთხედ“ მონიშვნა. რეალურად კი, პანკისის კრიზისის დროს მოსახლეობის ნაწილმა თავის თავზე აიღო სახელმწიფოს მიერ სხვადასხვა მიზეზით უგულვებელყოფილი მოვალეობები. ხელისუფლებამ, რომელმაც კრიმინოგენური მდგომარეობის მოსაგვარებლად სათანადო რეაგირება არ მოახდინა, 2001 წლის 11 სექტემბრის შემდეგ, პირდაპირ ანტიტერორისტული სპეცოპერაციით შეახსენა პანკისელებს თავისი არსებობა. ასე იქცნენ პანკისელები იმ „სხვად“, რომელთან დაპირისპირებაშიც განისაზღვრა პოსტსაბჭოთა საქართველოს როლი საერთაშორისო უსაფრთხოების არენაზე.

2001 წლის 11 სექტემბერი გადამწყვეტი აღმოჩნდა პანკისის ხეობისათვის იმდენად, რამდენადაც მან განსაზღვრა, როგორც რუსეთ-ჩეჩენეთის კონფლიქტის „ანტიტერორისტული“ კამპანიად შეფუთვა, ისე საერთაშორისო ძალთა ინტერესების თანაკვეთა და ლაგამამოუდებელი უსაფრთხოების პოლიტიკის გლობალიზაცია, რამაც, თავის მხრივ

472 იბ., მაგალითად, Asad, Talal (2007); Mamdani, Mahmood (2004); Gerges, Fawez A. (2016).

არსებითად განაპირობა პანკისის ხეობის მიმართ საქართველოს ხელისუფლების მიდგომები. ამ პერიოდის (2001-2005 წლები) საერთაშორისო უსაფრთხოების მიდგომები უმთავრესად ძალოვანი იყო და მას სჭირდებოდა ექსტრემური დაფუძნება „ახალი“ და „ძველი“ ტერორიზმის ცნებების სახით. ცოდნის ამგვარად წარმოება კი, თავის მხრივ, განაპირობებდა ძალოვანი ინტერვენციებიდან, ომიდან და გეოპოლიტიკური ინტერესებიდან ყურადღების გადატანას და ისეთი ცოდნის შექმნას, რომელიც ტერორიზმს მარტივ ახსნას მოუძებნიდა და „ირაციონალურობითა“ და „ფანატიზმით“ ახსნიდა. ამ პროცესებმა საფუძველი შეუქმნეს ადამიანთა ცხოვრებების იერარქიზებას მათ პოტენციურ „ტერორისტებად“ მონიშვნით, რაც, თავის მხრივ, ნაკლებად ღირებული სიცოცხლის მქონე სუბიექტზე „ლეგიტიმური“ ძალადობის შესაძლებლობას იძლეოდა.

დღეს გლობალური უსაფრთხოების მიდგომებში წამყვანია არაძალოვანი მიდგომები „რადიკალიზაციასთან“ და „ძალადობრივ ექსტრემიზმთან“ გამკლავებისა და მათი პრევენციის ინიციატივების სახით, რომლებიც თავიანთ პოლიტიკას ხშირად „უნივერსალურ“, თითქოს თავისთავად ობიექტურ კრიტერიუმებს აფუძნებენ. ამგვარი მიდგომა კი, ერთი მხრივ, უგულბებლყოფს განვითარებადი და განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნების განსხვავებულ სტრუქტურულ მოცემულობებს და, მეორე მხრივ, ადგილობრივი მოსახლეობის ისტორიულ გამოცდილებას. ეს კი, როგორც გაეროს განვითარების პროგრამის კვლევა აჩვენებს, მოსახლეობას გაუცხოების საფრთხეს უქადის და აქედან გამომდინარე, შესაძლოა უკუპროდუქტიული აღმოჩნდეს. რადიკალიზაციის მოდელები ეფუძნება „სამიში“ და „უვნებელი“ მუსლიმების დიქტომიური ხატის შექმნას და ხდება საზოგადოებრივი ჯგუფებისა და ადამიანების დისკრიმინაციის წყარო. მიუხედავად იმისა, რომ ამგვარი არაძალოვანი მიდგომები საქართველოში სახელმწიფო დონეზე უშუალოდ იმპლემენტირებული ჯერ არ არის, მაინც ამგვარი მიმართულების კვლევების ზრდა არასამთავრობო სექტორში და წინამდებარე კვლევის ფარგლებში ჩატარებული ექსპერტთა ინტერვიუები მათი სამომავლოდ დაფუძნების შესაძლებლობაზე მიანიშნებს. ამიტომაც, აქედანვე უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ეს მიდგომები განსაკუთრებით საფრთხილოა იმ ვითარებაში, როდესაც უკვე არსებობს მუსლიმი მოსახლეობის დიქტომიურ ჭრილში წარმოჩენის და მათი დისციპლინირების პრაქტიკები.

გლობალური უსაფრთხოების პოლიტიკას დისციპლინირების ფუნქციაც აქვს და მიზნად ისახავს „არამუსლიმის მხერით“ დანახული ნორმატიული სუბიექტურობის თავსმობევვას, რაც მუსლიმის „სამიშად“ ან „უვნებელად“ მონიშვნის საფუძველი ხდება. ყველა მუსლიმი მანამ, სანამ ამ კვეგმონური მახასიათებლებისკენ სწრაფვით არ დაამტკიცებს საკუთარ „უვნებლობას“, „სამიშ“ მუსლიმად მოიარება. რელიგიურობის გამოშხატველი ნიშან-თვისებების თავისთავად „რადიკალიზაციის“ გამოვლინებად მოაზრება კი „დაუმორჩილებელი“ სუბიექტის დისციპლინირებას და მის დომინანტურ თარგზე მოჭრას ემსახურება.

პოლიტიკა, რომელიც დომინანტურ მხერასა და დომინანტურ ეპისტემოლოგიებს ეფუძნება, ადგილობრივებს საკუთარი თავის განსაზღვრის უფლებასაც ართმევს. ის მათი ნაწილის რწმენას „ვაჰაბიზმად“, ანუ ოპონენტების მიერ თავსმოხვეული სახელდებით განსაზღვრავს და უგულვებელყოფს როგორც ადგილობრივთა ხმებს და კონტექსტს, ისე მრავალგვარობას, რომელიც ახასიათებს სალაფიზმს, ბევრად უფრო ფართო ცნებას, ვიდრე ვაჰაბიზმია.

2003-2018 წლებში საქართველოს ხელისუფლების პოლიტიკა პანკისის ხეობის მიმართ სამ პერიოდად შეიძლება დავეყოთ, რომლისთვისაც დამახასიათებელია ძალოვან და არაძალოვან მიდგომებს შორის საზღვრების მუდმივი რღვევა: ერთი მხრივ, ანტიტერორისტული კამპანიის საფარქვეშ პანკისის ხეობის მოსახლეობასთან, როგორც „საფრთხესთან“, უკომპრომისო ბრძოლა და მეორე მხრივ, მათი კულტურულ-ფოლკლორულ მახასიათებლამდე დაყვანა. ორივე მიდგომა ორიენტალიზაციის შემადგენელი ნაწილია და პანკისელების პოლიტიკური ველიდან გარიყვის საფუძველს ქმნის, რაც, თავის მხრივ, ხელისუფლებას საშუალებას აძლევს, რომ ადგილობრივების სოციალური და პოლიტიკური წინააღმდეგობა უსაფრთხოების ჭრილში თარგმნოს. ეს კი განაპირობებს ადგილობრივი მოსახლეობის აპოლიტიკურ საზღვრებში მოქცევას და ამგვარად, მათთვის მოქალაქეობრივი უფლებამოსილების შეზღუდვას და პოლიტიკური სუბიექტურობის ჩახშობას, საიდანაც გამოსავალი, პანკისელთა აზრით, მათი ფორმალური პოლიტიკური ჩართულობის ხელშეწყობა და სამოქალაქო წინააღმდეგობისთვის ანგარიშის განწვევაა.

გამოყენებული ლიტერატურა

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო. „ბაისუევი და ანზოროვი საქართველოს წინააღმდეგ“. საჩივარი 39804/04. სტრასბურგი, 2013. <http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/baiusebidaanzorovi.pdf> .

ადამიანის უფლებათა ცენტრი. *დუმილი კლავს: ჩეჩენ ლტოლვილთა უფლებების შელახვა საქართველოში*. 2006. წვდომა 5 დეკემბერი, 2017. http://www.humanrights.ge/files/chechen_report_Geo.pdf.

ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი. „EMC-იმ თემირლან მაჩალიკაშვილის მშობლების სახელით სუს-ის წინააღმდეგ თბილისის საქალაქო სასამართლოში სარჩელი შეიტანა“. 20 აპრილი, 2018. წვდომა 30 ოქტომბერი, 2018 <https://emc.org.ge/ka/products/emc-im-temirian-machalikashvilis-mshoblebis-sakhelit-sus-is-tsinaaghmdeg-ibilisis-sakalako-sasamartloshi-sarcheli-sheitana>

ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი. „EMC მალხაზ მაჩალიკაშვილის დაკითხვების პროცესს აფასებს“. 30 აგვისტო, 2018. წვდომა 04 ნოემბერი, 2018. <https://emc.org.ge/ka/products/emc-malkhaz-machalikashvilis-dakitkhvebis-protsess-afasebs> .

ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი. „EMC მალხაზ მაჩალიკაშვილის მიმართ თვალთვალისა და კონტროლის ფაქტებზე პერსონალური მონაცემების დაცვის ინსპექტორს მიმართავს“. 07 ივნისი, 2018. წვდომა 04 ნოემბერი, 2018. <https://emc.org.ge/ka/products/emc-malkhaz-machalikashvilis-mimart-tvaltvalisa-da-kontrolis-faktebze-personaluri-monatsemebis-datsvis-inspektors-mimartavs> .

ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი (EMC), საერთაშორისო გამჭვირვალობა-საქართველო (TI). *უსაფრთხოების სამსახურის რეფორმა საქართველოში*. თბილისი, 2018.

ალადაშვილი, გიორგი. „სპეცოპერაცია პანკისსა და თბილისში“. *რადიო თავისუფლება*, 26 დეკემბერი, 2017. წვდომა 23 აგვისტო, 2018. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/spetsoperatsia-pankissa-da-tbilisshi/28939197.html>

ალბუთაშვილი, მათე. *პანკისის ხეობა: ისტორიულ-ეთნოგრაფიული და გეოგრაფიული აღწერა*. თბილისი, 2005.

გობრონიძე, გიორგი. *ისლამის რადიკალიზაციის პრობლემა, სახელმწიფოს პოლიტიკა და რეგიონული თანამშრომლობის პერსპექტივები - ხედვა საქართველოდან*. თბილისი: კავკასიური სახლი, 2017. წედომა 20 მარტი, 2018. <http://regional-dialogue.com/wp-content/uploads/2018/03/mar-GE.pdf>.

გოგუაძე, გიორგი და სერგი კაპანაძე. *დაეში და საქართველოს წინაშე არსებული გამოწვევები*. საქართველოს რეფორმების ასოციაცია (GRASS), 2015. წედომა 10 სექტემბერი, 2017. <http://grass.org.ge/wp-content/uploads/2015/11/daesh-da-skhva-gamotsvevi.pdf>.

ვარადაშვილი, მარიამ. „ზაზა სარალიძე თბილისში დააკავეს, თუმცა რუსთავეში გაასამართლებენ“. *ნეტგაზეთი*. 29 ოქტომბერი, 2018. წედომა 04 სექტემბერი, 2018. <http://netgazeti.ge/news/315446/>.

ზვიადაძე, სოფო. *ისლამი, პოლიტიკა და იდენტობა პანკისში*. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიის და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2016. წედომა ნოემბერი 20, 2017. <http://www.cipdd.org/upload/files/pankisi-web.pdf>.

კაკაბაძე, გიორგი. „ვაჰაბიზმის საფრთხეები საქართველოსთვის“. რადიო თავისუფლება. მაისი 2, 2002.

კახიშვილი, ლევან. საქართველო, რუსეთი და ჩრდილოეთ კავკასია: ოპტიმალური პოლიტიკის ძიებაში. კავკასიური სახლი, 2015. წედომა აპრილი 5, 2018. <http://caucasianhouse.ge/wp-content/uploads/2015/09/brief-print.pdf>.

კეკელიძე, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007.

კოალიცია დამოუკიდებელი და გამჭვირვალე მართლმსაჯულებისთვის. „კოალიცია შიგანგან საქმეთა სამინისტროს რეფორმების პროცესს ეხმარება“, წედომა 12 სექტემბერი, 2018. http://coalition.ge/files/comments_on_the_ministry_of_internal_affairs_reform_concept_25092015_ge.pdf

ლიკლიკაძე, კობა. „ამერიკული 'წერთისა და აღჭურვის' პროგრამა და შვედრანდის სიურპრიზი“. რადიო თავისუფლება. 29 აგვისტო, 2002. წედომა 10 მარტი, 2018. <https://www.radiolavisupleba.ge/a/1523045.html>

მაისია, ვახტანგ. *თანამედროვე ისლამის როლი მსოფლიო გეოპოლიტიკაში*. წედომა 20 მაისი, 2018. <https://bit.ly/2LBubKz>

მამისიშვილი, ხეთისო. *პანკისი: წარსული და თანამედროვეობა*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2008.

მარგოშვილი, ლილა. *პანკისელი ქისტების წეს-ჩვეულებები და თანამედროვეობა*. თბილისი: მეცნიერება, 1985.

მელიქიშვილი, ლია. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002.

საქართველოს პრეზიდენტის მიხეილ სააკაშვილის გამოსვლა საქართველოს უშიშროების სამინისტროში. 24 საათი. თებერვალი 19, 2004.

სიხარულიძე, არჩილ და სხვა. *ისლამი საქართველოში: პოლიტიკა და ინტეგრაცია*. თბილისი: კავკასიური სახლი, 2016.

სუბელიანი, სოზარ. „გასული კვირის ყველაზე ხმაურიან თემად დევნილთა ყრილობა და ამ ყრილობაზე“. *რადიო თავისუფლება*. 17 თებერვალი, 2002. წვდომა 5 აპრილი, 2018. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/1518909.html> .

უსაფრთხოების სახელმწიფო სამსახური. დებულებები. წვდომა 15, სექტემბერი, 2018 <https://ssg.gov.ge/page/info/normative-acts>

შუბითიძე, ვერა. „უსაფრთხოება და ეთნიკური კულტურის ადაპტაციის უნარი ახალ სოციალურ-კულტურულ გარემოსთან“. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002.

ჩიქოვანი, გულდამ. „დასახლების სტრუქტურული ცვლილებები, კონფლიქტური სიტუაციები და მათი დარეგულირების ტრადიციული მექანიზმები“. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002.

ჩიქოვანი, თამარ. „ქართული პრესის ყურადღების ცენტრში კვლავ პანკისის ხეობა მოექცა: კვირის ბოლოს“. *რადიო თავისუფლება*. 1 მარტი, 2003. წვდომა 5 დეკემბერი, 2017. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/1526854.html>

წულაია, გვანცა. „პანკისში საპროტესტო აქციები - მაჩალიკაშვილის საქმე და პესები“. *რეზონანსი*. 20 ივლისი, 2018. წვდომა 20 სექტემბერი, 2018. http://www.resonancedaily.com/index.php?id_rub=2&id_artc=52359

ხანგოშვილი, ხასო. „რელიგია და ტერორიზმი“. *საღვთო წიგნები: ბიბლია, სახარება, ყურანი*. თბილისი: მერიდიანი, 2014.

ხუციშვილი, ლია. „რელიგიური რეორიენტაციის პრობლემები პოლიტიკურ საზოგადოებაში“. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002.

ხუციშვილი, ქეთევან. „კავკასია გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით (სუბიექტები, ინტერესები)“. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002.

ჯონსი, სტივენ. *საქართველო: პოლიტიკური ისტორია დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ*. თბილისი: სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, 2013.

პალბაზი, უეე. „რუსეთი ჩრდილოეთ და სამხრეთ კავკასიაში: ახლო საზღვარგარეთსა და „შიდა საზღვარგარეთს“ შორის“. *სამღვრებს მიღმა: კონფლიქტები და თანამშრომლობა სამხრეთ კავკასიაში*. პაინრიპ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონული ბიურო, 2017.

Amnesty International. *Amnesty International Statement on the Situation of Chechen Asylum-Seekers*. 2004. ნედრომა 15 მაისი, 2018. <https://www.amnesty.org/download/Documents/96000/eur460102004en.pdf>.

Asad, Talal. „The Idea of an Anthropology of Islam“. *Qui Parle* 17 (2009): 1-30.

Asad, Talal. *On Suicide Bombing*. New York: Columbia University Press, 2007.

Behrooz, Ghamari-Tabrizi. *Foucault in Iran: Islamic Revolution after the Enlightenment*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2016.

Bejdoun, Khaled A., *American Islamophobia: Understanding the Roots and Rise of Fear*. Oakland, California: University of California Press, 2018.

Bhabha, Homi. „Of Mimicry and Man: The Ambivalence of Colonial Discourse“. In *The Location of Culture*, by Bhabha, Homi, 121-131. New York: Routledge, 1994.

Bin Ali, Mohamed. *The Roots of Religious Extremism: Understanding the Salafi Doctrine of Al-Wala' wal Bara'*. London: Imperial College Press, 2016.

Bogner, Alexander, Beate Litting und Wolfgang Menz: *Interviews mit Experten. Eine praxisorientierte Einführung*. Springer VS: Wiesbaden, 2014.

Bourdieu, Pierre. „Participant Objectivation“. *The Journal of Royal Anthropological Institute*, 9 (2003): 281-294.

Cecire, Michael. „Same Sides of Different Coins: Contrasting militant activisms between Georgian fighters in Syria and Ukraine“. *Caucasus Survey* 3 (2016): 282-295.

Clifford, Bennett. „Georgian Foreign Fighter Deaths in Syria and Iraq: What Can They Tell Us About Foreign Fighter Mobilization and Recruitment?“, *Caucasus Survey* (2017): 1-19.

Derlugian, Georgi. „Whose Truth?“ In *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*, by Anna Politkovskaya. Chicago: The University of Chicago Press, 2003.

Derrida, Jacques: *Autoimmunity: Real and Symbolic Suicides. Dialogue with Jacques Derrida*. In: Giovanna Borradori (Ed.), *Philosophy in a Time of Terror. Dialogues with Jürgen Habermas and Jacques Derrida*, 85-136. Chicago and London: The University of Chicago Press, 2003.

„Directive (EU) 2017/541 of the European Parliament and of the Council“. ნდომბა 10 სექტემბერი, 2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32017L0541>.

„EU rules on terrorist offences and related penalties“. Council Framework Decision June 13, 2002. ნდომბა 10 სექტემბერი, 2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:I33168>.

Fanon, Frantz. *The Wretched of the Earth*. Penguin Classics, 2001.

Gerges, Fawaz A. *ISIS. A History*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2016.

Gilligan, Emma. *Terror in Chechnya: Russia and the Tragedy of Civilians in War*. Princeton: Princeton University Press, 2010.

Global Terrorism Database. ნდომბა 15 აპრილი 2018. <https://www.start.umd.edu/gtd/about/>.

Gould, Rebecca. „Secularism and Belief in Georgia’s Pankisi Gorge“. *Journal of Islamic Studies*, 22 (2011): 339-373.

Hegamann, Hendrik und Martin Kahl. *Terrorismus und Terroismusbekämpfung. Eine Einführung*. Wiesbaden: Springer VS, 2018.

Human Rights Watch. In the Name of Counter-Terrorism: Human Rights Abuses Worldwide. March 25, 2003. ნედომა 5 დეკემბერი, 2017. <https://www.hrw.org/report/2003/03/25/name-counter-terrorism-human-rights-abuses-worldwide/human-rights-watch-briefing> .

Human Rights Watch. *Worse Than a War: „Disappearances“ in Chechnya – A Crime Against Humanity*. 2005. ნედომა 15 მაისი. <https://www.hrw.org/legacy/background/eca/chechnya0305/chechnya0305.pdf> .

Institute for Economics & Peace. Global Terrorism Index Report 2017. ნედომა 11 ივლისი, 2018. <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/11/Global-Terrorism-Index-2017.pdf>.

Keller, Reiner. *Wissensoziologische Diskursanalyse. Grundlegung eines Forschungsprogramms*. VS Verlag: Wiesbaden, 2011 (3. Auflage).

Khalil, James and Martine Zeuthen. *Countering Violent Extremism and Risk Reduction: A Guide to Programme Design and Evaluation*. Royal United Services Institute for Defence and Security Studies, 2016. ნედომა 25 აპრილი, 2018. https://rusi.org/sites/default/files/20160608_cve_and_rr.combined.online4.pdf

Kundnani, Arun and Ben Heyes: *The globalisation of Countering Violent Extremism policies. Undermining human rights, instrumentalising civil society*. Amsterdam: Transnational Institute, 06 March, 2018. ნედომა 02 ნოემბერი, <https://www.tni.org/en/publication/the-globalisation-of-countering-violent-extremism-policies> .

Kundnani, Arun. „Radicalisation: the journey of a concept“., *Race & Class*, 54,2 (2012): 3–25. doi: 10.1177/0306396812454984 <http://rac.sagepub.com> .

Kundnani, Arun. *Muslims Are Coming! Islamophobia, Extremism, and the Domestic War on Terror*. London and New York: Verso, 2014. Kindle edition.

Kurtsikidze, Shorena and Vakhtang Chikovani. “Georgia’s Pankisi Gorge: An Ethnographic Survey”. *Berkeley Program in Soviet and Post-Soviet Studies: Working Paper Series*, 2002. Accessed November 20, 2017. <https://escholarship.org/uc/item/64d7v9hj>.

Mahmood, Saba: *Religious Difference in a Secular Age. A Minority Report*. Princeton University Press: Princeton and Oxford, 2016.

Mamdani, Mahmood. *Good Muslim, Bad Muslim: America, the Cold War, and the Roots of Terror*. New York: Three Leaves Press, 2004. Kindle edition.

Manning, Paul. „Folklore and Terror in Georgia’s ‘Notorious’ Pankisi Gorge“. *Explorations in Anthropology* 9 (2009): 18-27.

McBrien, Julie. *The Fruit of Devotion: Islam and Modernity in Kyrgyzstan*. 2008. Accessed November 6, 2017 <https://d-nb.info/1024975843/34>.

Neumann, Peter. R., *Countering Violent Extremism and Radicalisation that leads to terrorism: Ideas, Recommendations, and Good Practices from OSCE Region*. Austria: OSCE, 2017.

Peuch, Jean-Christophe. „Georgia: Saakashvili Sees in ‘Wahabbism’ A Threat to Secularism“. Radio Free Europe. February 18, 2004. წვდომა 15 მაისი, 2018. <https://www.rferl.org/a/1051586.html> .

Pokalova, Elena. *Chechnya’s Terrorist Network: The Evolution of Terrorism in Russia’s North Caucasus*. Santa Barbara: PRAEGER, 2015.

Politkovskaya, Anna. *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003.

Prasad, Conor. *Georgia’s Muslim Community: A Self-Fulfilling Prophecy?* ECMI Working Paper, 2017. წვდომა სექტემბერი 15, 2017. https://www.ecmi.de/uploads/bx_lfpubdb/Working_Paper_58_En.pdf.

Said, Edward. *Orientalism*. New Delhi: Penguin Books, 2001.

Sanikidze, George. „Islamic Resurgence in the Modern Caucasian Region: „Global“ and „Local“ Islam in the Pankisi Gorge“. In *Regional and Transregional Dynamism in Central Eurasia: Empires, Islam and Politics*, edited by Tomohiko Yuama, 263-282. Sapporo: Hokkaido University Press, 2007.

Sayyid, Bobby, S. *The Fundamental Fear: Eurocentrism and the Emergence of Islamism*. London: Zed Books, 1997.

Schmid, Alex, P.: *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. ICTT: The Hague, 2013.

Sedgwick, Mark. M. Sedgwick. „The Concept of Radicalization as a Source of Confusion“, *Terrorism and Political Violence*, 22, 4 (2010): 479-494, DOI: 10.1080/09546553.2010.491009. გვ.480.

Selected Speeches of President George W. Bush; ნედომა 01 მაისი 2018; https://georgewbushwhitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf).

Taylor, Letta. „How New Global Counterterrorism Measures Jeopardize Rights“, In *Human Rights Watch Worldreport*, 2017. გვ. 27 ნედომა 3 აპრილი, 2018 https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/wr2017-web.pdf .

United Nations Human Rights Council, Fourteenth Session, „Compilation of Good Practices on Legal and Institutional Frameworks“. May 17, 2010. ნედომა 29 სექტემბერი, 2018. <https://fas.org/irp/eprint/unhrc.pdf>

UN General Assembly: *Plan of action to prevent violent extremism. Report of the Secretary-General*. 2015. ნედომა 01 ნოემბერი, 2018. <http://www.undp.org/content/dam/norway/undp-ogc/documents/SG%20PVE%20plan%20of%20action.pdf> .

UNDP. *Journey to Extremism in Africa: Drivers, Incentives and the Tipping Point for Recruitment*. 09 September 2017. ნედომა 12 ივნისი, 2018. <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/journey-to-extremism.html>;

UNDP. *Preventing Violent Extremism through Promoting Inclusive Development, Tolerance and Respect for Diversity: A development response to addressing radicalization and violent extremism*. 14 February 2017. ნედომა 2 ნოემბერი, 2018. <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/conflict-prevention/discussion-paper—preventing-violent-extremism-through-inclusiv.html>

Veldhuis, Tinka and Jorgen Staun. *Islamist Radicalisation: A Root Cause Model*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael, October 2009.

Walsh, Nick P. „Al-Qaeda Men Handed to US, Says Georgia“. *The Guardian*. October 23, 2002. Accessed July 20, 2018. <https://www.theguardian.com/world/2002/oct/23/alqaida.terrorism> .

**Under the Security Gaze:
History, Religion and Politics
in the Pankisi Gorge**

Tbilisi, 2018

This research is prepared by the "Human Rights Education and Monitoring Center (EMC)" within the frames of the project *"Addressing the Problems of Integration, Marginalization and Radicalization of Muslim Communities in Georgia"*.

The project is funded by the Open Society Foundations.

Opinion expressed in this research may not express the position of the Donor. EMC is responsible for the content of this material.

Authors of the research: Maia Barkaia, Barbare Djandelidze
Editor-in-Chief: Tamta Mikeladze
Language editor: Tornike Tchumburidze
Research assistant: Sophio Tskhvariashvili
Lawyer-researcher: Ketii Chutlashvili
Translator: Mariam Goshadze
Layout Design: Tornike Lortkipanidze
Cover: Salome Latsabidze

Circulation: 300
ISBN 978-9941-27-651-4

It is forbidden to copy the material without written consent from the Human Rights Education and Monitoring Center (EMC).

Address: 12b I. Abashidze Street, Tbilisi, Georgia
Phone: +995 032 2 23 37 06

www.emc.org.ge
info@emc.org.ge
fb: <http://fb.com/EMCRIGHTS>

Contents

Introduction	7
Temirlan.....	7
Historical Background.....	9
Methodological Framework.....	12
Research Goals and Objectives.....	14
Research Methods	14
Study Structure	16
Chapter 1: Pankisi Crisis and Political Circumstances.....	18
1.1. From Chechen-Russian War to Anti-Terrorist Campaign	18
1.2. Pankisi Crisis and Georgian Government Approaches: Prior to September 11	24
1.3. Pankisi Crisis and Impact of Global Politics on the formation of Georgian Government Approaches: After September 11.....	30
Chapter 2: Transformations of the Global Security System: What Do We Know and Not Know about <i>Terrorism</i> ?	37
2.1. "War on Terror", Islamophobia and the New Epistemology	38
Chapter 3: Religion, Politics and <i>Mimicry</i> in the Pankisi Gorge.....	46
3.1. Religious Transformation in the Pankisi Gorge	47
3.2. Religion Under the Dominant Gaze	49
3.3. Varieties of Salafism and the Power of Naming	51
3.4. On Being a Newly Pious Muslim in Pankisi	55
Chapter 4: In the Shadow of Global Security: Words and their Power	61
4.1. From Violence to Disciplining: Radicalization, Violent Extremism and New Research Models	62
4.2. Noteworthy Examples of PVE Models, Studies and Recommendations	66

Chapter 5: Politics Seen From Margins: Government Approaches, Expert Analysis and the Locals	74
5.1. 2003-2018 Government Approaches to the Pankisi Gorge	74
5.2. Georgian Government's Forceful Approach: Legal and Critical Overview	77
5.2.1. Georgian State Security: Unlimited Mandate and Scope.....	78
5.2.2. Fighting and Countering Violent Extremism: Critical Overview	82
5.3. Non-Violent Government Approaches: State Strategy for Civic Equality and Integration	86
5.4. Expert Opinions on the Pankisi Gorge, State Strategy and Movement from Pankisi to Iraq and Syria	90
5.5. Pankisi Kist Perspectives on the Movement of Fighters to Syria	99
Epilogue	106
References	110

Introduction

Temirlan¹

It is right before daybreak on December 26. Village Duisi in Pankisi Gorge is wrapped in darkness. Nineteen-year-old Temirlan is laying in his bed. He does not know anything yet. It has been one month since anti-terrorist special operation orchestrated on Gabriel Salosi Avenue in Tbilisi.² State Security Service of Georgia declares that individuals detained and liquidated during the special operation planned to attack diplomatic missions in Georgia and Turkey. They also maintain that Georgian citizens assisted the group members in traveling on the Turkish territory, and entering Georgia. Anti-Terrorist Service of the State Security considers Temirlan Machalikashvili as one of the accomplices of the group. Neither Temirlan nor his family know anything about this. They do not know anything since Temirlan has not yet been accused or detained for questioning. An armed special operation is being planned. Why is Temirlan not detained for questioning?

On that particular day, Temirlan spent his time helping his father in family farming. His father had cut bean poles in the fields and asked Temirlan to carry them down. When he was finished with family chores, he went to the Mosque as usual to perform night prayers (*namaz*). Afterwards he had dinner with his family and went to his room. Everybody went to sleep.

At noon, on December 26, the State Security Service holds a special briefing. The Georgian public is informed that

“five Georgian citizens - four of them in Pankisi villages and one in Tbilisi, have been detained as a result of special operations held by the Counterterrorism Department of the State Security Service on the morning of December 26 in Tbilisi and Akhmeta Municipality”.³

Among those detained is Temirlan Machalikashvili. It is announced during the briefing that he has been injured. Temirlan's parents remember the following: at around 4 in the morning they heard gunshots and their door being broken into. They immediately went outside. The backyard and the porch were filled by special forces. They did not allow the

---

1 The information about Temirlan Machalikashvili was constructed based on conversations with Machalikashvili family members organized by Human Rights Education and Monitoring Center.

2 On November 21-22, Anti-Terrorist Department of State Security Service of Georgia conducted an anti-terrorist operation on Gabriel Salosi Avenue in Tbilisi. In the framework of the operation, individuals suspected of planning a terrorist act were arrested, and some of them liquidated.

3 ლადაშვილი, გიორგი. „სპეცოპერაცია პანკისსა და თბილისში“. რადიო თავისუფლება, 26 დეკემბერი, 2017. Accessed August 23, 2018. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/spetsoperatsia-pankissa-da-tbilisshi/28939197.html>.

parents to move. Temirlan's father, Malkhaz, became more anxious when the State Security Service forces did not allow him to enter his son's room. He asked whether Temirlan had been hurt and was informed that they were conducting a search. Only after three hours was he allowed to enter the room. Temirlan's bed was covered in blood, on it was his blood-stained cell phone, and under the bed a puddle of blood. He was told that Temirlan tried to resist, so they had to shoot; he was assured that Temirlan was only injured in the shoulder. Malkhaz calmed down a little bit: he would survive a shoulder wound. He asked nevertheless how Temirlan could have resisted when he was in bed. They pointed to a grenade in the corner of the room. Malkhaz remembers that unlike the bed and the phone, the grenade did not even have a drop of blood on it. Also, he thought, Temirlan's sister was sleeping in the next room, and his parents were right underneath his bedroom. Was he planning to blow everybody up? That seemed nonsensical. The headboard of Temirlan's double bed carried the marks of gunshots. Father would later remember that Temirlan was a tall boy, he would sleep leaning on the headboard.

On January 10, 2018, two weeks after the special operation, Temirlan Machalikashvili passed away in the hospital from severe head wounds. Did he ever comprehend what was happening when armed special forces entered his room?

In our contemporary post-September 11 world, terms terrorism and terrorist often are denominators that carry a comprehensive meaning. They seem to perform a triple function: they could be simultaneously understood as the cause, diagnosis and objective. In other words, when you read the story of Temirlan Machalikashvili, were you troubled by the following questions? Indeed, the Machalikashvili family faced a tragedy, but how do we know that Temirlan did not assist those detained and liquidated during the November 21-22 anti-terrorist special operation on Gabriel Salosi Avenue? Maybe he really had a grenade which he intended to detonate? If so, how else could the Special Security Service respond? After all, he was a believing and practicing Muslim living in the Pankisi Gorge. Of course, at a glance, some of these questions might seem logical. Whether Temirlan Machalikashvili actually assisted the individuals accused of terrorism is a matter that needs to be entrusted to the investigation, and an academic inquiry cannot answer these questions. However, despite the logic behind these questions, they are backed by presumptions that on the one hand, legitimate the taking of Temirlan's life - if he in fact assisted the terrorists, or if he actually had a grenade. And on the other hand, become the subject of its legitimation - Temirlan Machalikashvili as a Salafist, practitioner, and a believing Muslim. Hence, the denominator *terrorist* can become the source for legitimating state violence, which delineates the following factors from the very outset: the cause - Islam, diagnosis - terrorism, and goal - elimination. This approach discredits further critical questions from the very outset. Namely, questions like: What exactly are we referring to when we talk about terrorism? Does this term carry a general meaning? Why is Islam, and specifically Salafism, equated with terrorism?

It needs to be noted from the very beginning that formulating questions in this manner implies that our research interests do not correspond to dominant ideas represented in media and general public. These preconceptions often represent terrorism as an event, and terrorists as the enactors of such events, as irrational elements with no social logic. For this reason, the above mentioned questions address the meaning of terrorism. Simultaneously, critical questions regarding the essence of terrorism are directly related to how the Pankisi Gorge is being conceptualized both locally and globally. “Dormant volcano”⁴, “black oasis”⁵, “terrorist paradise”⁶ - these are some of the alarming metaphors which scholars and journalists employ to describe the Pankisi Gorge. This hegemonic paradigm, which largely impacts how our knowledge about the Pankisi Gorge is being formed, is being represented as a universal, neutral and objective understanding. In other words, the dominant epistemic perspective, which disregards the experience, interests and views of the locals, is being wrapped in the cloak of neutrality. The following study prioritizes epistemic justice and aims to analyze global and local factors that have rendered the Pankisi Gorge as the “danger zone”, as well as the Georgian state policies towards the Pankisi Gorge. In addition, it seeks to give voice to Pankisi inhabitants for whom the crumbling of the mentioned hegemonic worldview carries an existential meaning.

Historical Background

Northern Caucasus of the nineteenth century witnessed prolonged wars of conquest with Russia. Owing to its important trade routes and geopolitical situation, the Caucasus was a significant strategic region. Unlike Northern Caucasus, Southern Caucasus was subjected by Russia more rapidly.⁷ One of the strategies of Russia’s colonial expansion was to bribe the ruling class of the conquered population, which proved to be difficult in Vainakh-populated North Caucasus since the latter did not recognize feudal hierarchies. At the same time, anti-colonial resistance of North Caucasians flourished on social and religious factors. For instance, in the nineteenth century, Sheikh Mansur declared *ghazavat* – holy war against Russia. In the nineteenth century, on the other hand, it was Imam Shamil who commenced anti-colonial war against Russia (1834-1859).

4 კეკელიძე, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. p.38.

5 *Ibid.*, p.42.

6 Walsh, Nick P. “Al-Qaeda Men Handed to US, Says Georgia.” *The Guardian*. October 23, 2002. Accessed July 20, 2018. <https://www.theguardian.com/world/2002/oct/23/alqaida.terrorism>.

7 ქალბაძი, უკე. „რუსეთი ჩრდილოეთ და სამხრეთ კავკასიაში: ახლო სამღვარვარეთსა და „შიდა სამღვარვარეთს“ შორის“. *სამღვრებს მიღმა: კონფლიქტები და თანამშრომლობა სამხრეთ კავკასიაში*. ჯიორჯი ბილოის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონული ბიურო, 2017.

Madina Tlostanova, who analyzes Russia's colonial policy in Central Asia and the Caucasus, describes nineteenth century Russian empire as the double-faced Janus: on the one hand, it was itself a "point of orientation" for the West, and on the other hand, it represented the Caucasus and Central Asia as the "orient".⁸ The West never considered Russia as part of its civilized sphere⁹, while for Russia the Caucasus is where it met with Asia and proved its own "Europeanness". Throughout history, Russian discourse represented Chechen inhabitants of the North Caucasus "Asian barbarians" who only understood the language of violence.¹⁰

Like Russia, Georgia, in its strive towards imaginary Europe, has been constructing its "Europeanness" through the production of non-European "other", and building its self-image in opposition to that in order to establish itself in the hierarchical system of the imperial logic.¹¹ However, it only manages to *mimic*, or to imitate, since real material benefits and authority accompanying such hierarchization and orientalizing are only available to those actors who create the hierarchy in the first place. Georgia's orientalizing of the Pankisi Gorge, as will be revealed in the first chapter of this research, enabled its establishment on the international political map.

Like North Caucasian Chechens and Ingushetians, Kists living in the Pankisi Gorge are Vainakhs and speak the Vainakh language. Georgians and Vainakhs had a close political, economic and cultural relationship.¹² In the first half of the nineteenth century, a group of Vainakhs settled in the Pankisi Gorge with the permission of the local government. The Pankisi Gorge was deserted in the eighteenth century, and remained uninhabited until the Vainakh settlement.

Pankisi Kists often traveled to and from Chechnya throughout the twentieth century for visits or work. Starting from the 1970s Kist migration to Chechnya and Ingushetia surged but they retained their permanent residence in Pankisi. In the 1990s Kist migration to Chechnya in search of employment became ubiquitous. Kists also held seasonal jobs in Chechnya and Ingushetia, materially supporting their families in Pankisi with their salaries.¹³ However, the start of Chechen-Russian War in November 1994 transformed Kist lives.¹⁴ There have

---

8 Tlostanova, Madina. *Gender Epistemologies and Eurasian Borderlands*. New York: Palgrave Macmillan, 2010. p. 64.

9 Tlostanova, Madina. "Between the Russian/Soviet Dependencies, Neoliberal Delusions, Dewesternizing Options, and Decolonial Drives." *Cultural Dynamics* 27 (2015): 267-283.

10 Derlugian, Georgi. "Whose Truth?" In *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*, by Anna Politkovskaya. Chicago: The University of Chicago Press, 2003. p. 22

11 Bhabha, Homi. "Of Mimicry and Man: The Ambivalence of Colonial Discourse." In *The Location of Culture*, by Bhabha, Homi, 121-131. New York: Routledge, 1994.

12 მარგოშვილი, ლეილა. *პანკისელი ქისტების წეს-ჩვეულებები და თანამედროვეობა*. თბილისი: მეცნიერება, 1985.

13 მაშისიგელიძე, ხეთისო. *პანკისი: წარსული და თანამედროვეობა*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2008.

14 Tsulaja, Ia. "To be Kist: Between Georgian and Chechen." In *Changing Identities: Armenia, Azerbaijan, Georgia*, edited by Viktor Voronkov, Sophia Kutsishvili and John Horan, 126-147. Tbilisi: Heinrich Boll Stiftung South Caucasus, 2011.

been many instances of shared political conditions between Pankisi Kists and Chechens. Throughout history, political and social processes in Chechnya were often reflected in the lives of Kists and became part of their historical memory.

On February 23 1944 Soviet government accused Chechens and Ingushetians of collaborating with Germans during the Second World War, and relocated 387 229 Chechens and 91 250 Ingushetians to Central Asian steppes on train carts designated for cattle.¹⁵ According to researcher Khvtiso Mamisimedishvili, Pankisi Kists spent two months expecting to be expelled from their lands, but they escaped deportation. However, Kists who were in Chechnya on February 23, and Kists who had been relocated to the Pankisi Gorge from mountainous Chechnya in the 30s, fell victim to deportations.¹⁶ Nevertheless, those Vainakhs whose last names ended with Georgian “-shvili” or “-dze” were later allowed to return to their homeland. Vainakh battalions who rebelled after the deportations of Chechens and Ingushetians sought shelter in the Caucasus mountains, and engaged in armed confrontations with the Soviet militia. The state labeled them as “bandit groups”.¹⁷ Georgian mountain residents supported the rebelling Vainakhs unbeknownst to the state, which in the opinion of Mamisimedishvili, became one of the reasons for mass relocation of Khevsurs to the flatlands.¹⁸

Half a century later, North Caucasian Vainakhs found themselves in the epicenter of political developments once again. Dzhokhar Dudayev, former general of Soviet aviation, became the leader of national liberation movement. In 1991, Chechnya’s United National Congress declared independence. On December 11 1994, Russian army entered Chechnya, marking the beginning of the first Chechen-Russian War. Russian military forces killed more than 100 peaceful Chechens in the village of Samashki in 1995. Dzhokhar Dudayev was killed by Russians in April 1996. After his death, Yandarbiyev became the acting president, and he was also killed by security services in 2004 in Doha. Chechen armed forces pressured the Russian government to sign a peace agreement, and in 1996 Russia pulled out its military units from Chechnya. Around 100 000 individuals were killed and 240 000 wounded in the first war.¹⁹ Since Pankisi Kists also participated in the war, their victory enhanced their sense of ethnic and religious belonging, rendering this event an indispensable part of Kist memory.

---

15 Williams, Brian G. *Inferno in Chechnya: The Russian-Chechen Wars, the Al-Qaeda Myth, and the Boston Marathon Bombings*. University Press of New England, 2015.

16 მამისიმედიშვილი, ხვთისო. *კანკისი: წარსული და თანამედროვეობა*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2008.

17 *Ibid*, p. 257.

18 One of the groups, “Hidris”, was active between 1944 and 1953. The rebels sought shelter in the Pankisi Gorge during wintertime; some of them were arrested, and others reconciled by the Ministry of Internal Affairs.

19 Youngs, Tim. “The Conflict in Chechnya.” *House of Commons Library Research Paper*. February 7, 2000.

Methodological Framework

The initial purpose of this research was to understand why fighters traveled from the Pankisi Gorge to Middle East. After closely studying the relevant literature, we discovered that large part of academic works and political documents interpret political expression and actions of Pankisi residents in the hegemonic framework of security, disregarding opinions of the subjects, political context and historical circumstances. It should also be noted that giving voice to Pankisi residents does not automatically ensure that their voices are being understood. For a dominant framework, opinions generated outside of its borders are nothing but a collection of syllables, or a voice without magnitude. Hence, epistemic injustice experienced by Pankisi residents can be observed, on the one hand, in constant distrust of their opinion, and on the other hand, in the marginalization of their political expression and interpretation, which reveals hermeneutic injustice. Accordingly, talking about ongoing political processes in the Pankisi Gorge demands constant “deconstructive intervention”²⁰ in the dominant framework. “Deconstructive intervention” is a term employed by philosopher Jacques Derrida, which implies that critical reflection on borders and their meaning allows for the transformation of law and order behind deeply held views. Deconstruction searches for traces that have been methodologically expelled and eradicated by sterile totalities. However, simultaneously, this very search is made possible by the traces left by these totalities. Deconstruction identifies these traces and uses them to give voice to what does not correspond to or fit into the dominant order of inclusiveness and exclusiveness. Deconstructive interventions succeed in detotalizing sterile totalities by juxtaposing them against their own differences.²¹

However, Derrida’s “deconstructive intervention” did not turn out to be sufficient for reflecting on the main focus of the study and its process since this methodological frame is limited to the level of discourse. This does not allow the incorporation of already modified study objectives. The word “reflection” carries an important meaning in this context and hence, requires some clarification. Broadly speaking, each social-anthropological study requires that the scholar does not only reflect on the subject of study, but also on oneself.²² The latter does not imply self-reflection in the traditional ethnographic sense when the ethnographer/sociologist/anthropologist needs to consider her research position, its role and relationship with the research subject, and then distance herself from the subject and objectify herself (if such objectivity is even possible in a sociological or anthropological study). Instead, we

---

20 Derrida, Jacques: *Autoimmunity: Real and Symbolic Suicides. Dialogue with Jacques Derrida*. In: Giovanna Borradori (Ed.), *Philosophy in a Time of Terror. Dialogues with Jürgen Habermas and Jacques Derrida*, 85-136. Chicago and London: The University of Chicago Press, 2003.

21 *Ibid.*, p. 147.

22 Bourdieu, Pierre. “Participant Objectivation.” *The Journal of Royal Anthropological Institute*, 9 (2003): 281-294.

are talking about self-reflection beyond what Pierre Bourdieu calls “positivist repression”²³ of sociological and anthropological study itself. For Bourdieu, science cannot be reduced to simple description and analysis of pre-given meanings that public actors employ for constructing reality. Science should also comprise those social functions within which these constructions are produced and which, in turn, produce social actors. In other words, that which requires self-reflection/objectivity, for Bourdieu, is not the process of studying “a foreign world” by an anthropologist, but rather the social world in which the anthropologist herself, and anthropology at large with its research subjects, are positioned.²⁴ It is this type of self-reflection that helped us reconsider our vision and goals during the research process.

In this way, in addition to deconstruction and critical analysis of globalized concepts and political projects, it became important, on the one hand, to study historically different equation and power relations of the Pankisi Gorge, and on the other hand, to learn about the views that Pankisi residents hold on relevant political processes and approaches that have impacted their lives. Hence, qualitative interviews turned out to be a crucial yet not the only component for studying the research matter. The discontent voiced by Pankisi respondents during the fieldwork in regards to dominant approaches within the normative framework did not only represent local grievances but also reflected global debates on such issues as movement of fighters to Syria and “radicalization”. Ideological and methodological limitations of initial study goals – finding out why fighters leave for Syria, became evident during the research process, which we will discuss in detail in Chapter 4.

At the same time, since the state does not only eliminate violence but also generates it, we decided to analyze state policy in Pankisi to better study the political context. However, main players in the political context and knowledge generation are not only state actors, but also representatives of the civic sector. Hence, when researching state policy we also interviewed the latter. When searching for hegemonic traces of the “security” discourse in the Pankisi Gorge, we focused our attention on a decisive event in modern history, namely the Pankisi Crisis. Reconstruction of the “Pankisi Crisis” and its analysis in the context of international power dynamics offers an opportunity to determine historically specific meaning of globalized concepts and labels.

The above can be summarized in the following manner: the goal and methodological frame of this study, to put it in the words of anthropologist Saba Mahmood, is not simply to historically and discursively study concepts, or “objectively” describe human thought and behavior in given society, but rather to juxtapose practices and defining concepts of one specific way

---

23 *Ibid.*, p.282.

24 *Ibid.*, p.283.

of life against another, dominant way of being. This, in turn, enables us to ask critical and different questions, to distance ourselves from the center, and through that, to reconsider the familiar normative frame that we perceive as the only frame for evaluating our own or others' lives.²⁵

Research Goals and Objectives

The goal of this study is to analyze the formation of the Pankisi Gorge as the political epicenter in the context of historical circumstances, power configurations and dominant discourses.

In order to achieve this goal, the objectives of the study are: 1) to determine local and global circumstances and interests that contributed to labeling the Pankisi Gorge as “a threat”; 2) to analyze the religious landscape of Pankisi; 3) to critically examine terms “terrorism”, “radicalism”, and “violent extremism”, and critically overview the political significance of counter programs; 4) to discuss state and civil society policies in the Pankisi Gorge; 5) to identify and voice the opinions of Pankisi residents regarding the above described issues.

Research Methods

Two types of methods were used in the study: secondary research and qualitative interviews. Throughout the secondary research period we analyzed various materials, including general theoretical literature about Islam and its various branches, scientific literature about the Pankisi Gorge, both in the humanities and social sciences. We also examined political documents and studies on radicalization, terrorism, and violent extremism. Since we were interested in historical-genealogical investigation of how the Pankisi Gorge came to be labeled as a “threat” and “a danger zone”, in addition to historical works, we also sifted through and examined various media files. In short, we created a body of data, which is crucial for studying deconstruction and discourse.²⁶ This theoretical body of knowledge enabled us, on the one hand, to establish an appropriate theoretical frame for the study, which would shed light on both local and global factors that determined the labeling of the Pankisi Gorge as “dangerous”. On the other hand, deconstruction of various concepts employed in studies on terrorism, radicalization, and extremism allowed us to reveal not only common method-

---

25 Mahmood, Saba: *Religious Difference in a Secular Age. A Minority Report*. Princeton University Press: Princeton and Oxford, 2016. pp.23-24.

26 Keller, Reiner: *Wissenssoziologische Diskursanalyse. Grundlegung eines Forschungsprogramms*. VS Verlag: Wiesbaden, 2011 (3. Auflage).

ological flaws, but also to determine hierarchization and political implications behind even those concepts that are usually neutrally represented.

As we noted in the discussion of the methodological frame, discursive deconstruction and genealogical pursuit was not our only goal. In order to position the voice and lifestyle of Pankisi residents against the dominant ideological framework and hence, attempt to reconsider the normative framework itself, we conducted 39 qualitative one-on-one interviews. From these, 5 were held with the representatives of civic sector who work on the Pankisi Gorge, while the remaining 34 interviews involved Pankisi residents. The method of selection was the following: since Pankisi Gorge was the target of the study, we conducted the majority of qualitative interviews with Pankisi residents. Since we were interested in their opinions regarding such matters as violent and non-violent state policies, religious situation in Pankisi and what motivates fighters to travel to the East, we tried to capture the heterogeneity of Pankisi population in the interviews. Hence, we held qualitative interviews with the representatives of elders' unions, traditional Islam, Salafi scholars, various Salafi groups, non-governmental organizations operating in the Gorge, and those residents who work in the education sector.

For the qualitative interviews we developed semi-structured thematically focused guidelines, which were in turn determined by our study goals: on the one hand, it was our goal to conduct open and understanding (sociologically speaking) interviews common to qualitative studies. However, on the other hand, these interviews were not of biographical or narrative nature since our study already had a thematic core. Hence, semi-structured interviews designed to prompt the respondents to talk about issues relevant for the study, proved to be the most suitable approach. After the interviewing phase, we analyzed the collected data, transcribed the material, and made all respondents anonymous. We ascribed them consecutive numbers for the sake of anonymity (i.e. Respondent #1, Respondent #2, etc.).

We employed thematic codification for analyzing the semi-structured interviews with Pankisi respondents. However, as already noted, qualitative interviews were central yet not the only component of the study. Since we were interested in their disposition towards the above-described normative frame, the post-analysis stage involved correlating relevant issues revealed through the thematic codes in the interviews with the examined studies. After such analysis, we finally identified main thematic categories in the interviews, which are represented in the following chapters along with the theoretical frame. In Chapter 5, which discusses the movement of fighters to the Middle East, we employed thematic categories to represent the outcomes of the interviews.

As noted, second part of the interviews was held with non-local respondents working in the civic sector. This and similar qualitative interviews with experts can be divided in two types: informational interviews and interviews aimed at analyzing knowledge production.²⁷ However, it is also possible to focus on a combination of the two types during analysis.²⁸ Interviews with experts had two goals: on the one hand, we wanted to collect and systematically organize expert evaluations of the state policy; on the other hand, we wanted to analyze Pankisi-related knowledge generated by the experts themselves. The significance of expert interviews lies in the fact that representatives of non-governmental organizations and the civic sector are important actors in the formation of public opinion on Pankisi, and in the creation of social, political and cultural infrastructure in the Gorge.

Expert interviews were also based on semi-structured interview guidelines. We selected 5 experts who are representatives of media and non-governmental organizations working in Pankisi. Taking into account research ethics and anonymity of the respondents, after deciphering the interviews we made the identities of all experts anonymous and assigned them numbers between 1 and 5 (Expert interview #1, and so on). For analyzing expert interviews we utilized thematic coding. Using minimal comparison of thematic codes (in order to consolidate the findings), we inducted thematic categories.²⁹ It is under these thematic categories that we present the outcomes of expert interviews in Chapter 5.

It must also be noted that, based on the study goals, it was important for us to conduct interviews with the representatives of state institutions. However, we were unable to receive approval from the relevant institutions before the end of the study.³⁰ Hence, for analyzing state policy we utilized publicly accessible documents, such as State Security Service reports, various relevant legal acts, strategies of the Office of the State Minister of Georgia for Reconciliation and Civic Equality, and publicly accessible reports.

Study Structure

The following study consists of five chapters. Based on the above described goals and methodological frame (i.e. on the one hand, genealogical investigation of how the Pankisi Gorge came to be labeled as a “threat” or “a danger zone”, and on the other hand, attempt to position the lifestyle of Pankisi residents against the dominant ideological framework), readers

---

27 Bogner, Alexander, Beate Litting und Wolfgang Menz: *Interviews mit Experten. Eine praxisorientierte Einführung*. Springer VS: Wiesbaden, 2014. p. 23.

28 *Ibid.*, p.22.

29 *Ibid.*, p.36.

30 See more in Chapter 5, Subchapter 5.2.

can imagine these five chapters as five fragments of a large picture. The study authors can be described as “archaeologists” who are trying to “excavate” and “organize” these fragments. At first glance, these “fragments” might seem unrelated. For instance, you could ask why we started the Chapter 1 with a historical discussion of the “Pankisi Crisis”, while the next one focuses on the deconstruction of such terms as “old and new terrorism”. However, a perceptive eye will not fail to notice what unites these “fragments”: focusing of the security gaze on the Pankisi Gorge is not only an outcome of local and regional politics, but directly related to the global security system and its transformation. In addition to the transformations in the security system, we also had to observe changes specific to the Gorge. Hence, one of the main chapters of the study – Chapter 3, analyses religious transformations in the Pankisi Gorge: how was the contemporary religious landscape of Pankisi formed? What is it like? Is it right to imagine it as a homogenous entity? What does the picture look like from local and foreign perspectives? And most importantly, what factors determine the labeling of religious heterogeneity of Pankisi residents into “dangerous” and “harmless” Islam? These are the main research questions posed in Chapter 3. At the same time, it is impossible to answer these questions – especially the last question regarding “dangerous” and “harmless” Islam, by only looking at local transformations in the religious picture of Pankisi. Hence, Chapter 4 returns to the discussion of global politics and such globalized concepts as “radicalization” and “violent extremism”, and programs and research models tackling with these. In this chapter, we systematize non-violent approaches in the global security system while simultaneously emphasizing their problematic nature by pointing out their role in the conceptualization of the Pankisi Gorge as “a danger zone”. At the same time, we advance approaches that would enable researchers and the state in developing alternative strategies. Chapter 5 moves the gaze away from the Pankisi Gorge and turns it at the state, and outside experts: what are the government’s forceful and non-violent approaches to the Pankisi Gorge and how do they function? These are the two main questions employed to analyze the Government approaches. When presenting the analysis of expert interviews, we describe and systematize expert evaluations of the government strategies, while at the same time analyzing their own perspectives regarding the movement of fighters outside of Pankisi. The main question at the end of the chapter inquires about the views of Pankisi residents on the movement of fighters to the Middle East between 2013-2015, and how they explain the phenomenon. It should not be assumed that the authors consider local or expert perspectives as determining factors. Such conclusion would not only be a methodological mistake on the authors’ part, but also a repetition of the same processes that have allowed the labeling of Pankisi residents and the Pankisi Gorge as “a danger zone”, “black oasis” or “terrorist haven”. In the conclusion we summarize the main findings of the five chapters and with this, we offer the reader a unified picture of all “fragments”.

Chapter 1:

Pankisi Crisis and Political Circumstances

Wars, and political and economic processes of the 1990s' Georgia and North Caucasus largely determined the lives of Pankisi residents, and turned the Gorge into the epicenter of tension. It is during this period that the Gorge was marked as the "black hole" of the security system, and became a target of international anti-terrorist policy. In the following chapter we discuss how the discursive formation of the Pankisi Gorge as "dangerous" is connected to local, regional and international political processes and interests. With this goal in mind, this chapter takes a closer look at two major themes: the "Pankisi Crisis" as a determining factor in the local context, and Georgian state politics to Pankisi during this period (1999-2002), which developed against the background of the Chechen-Russian War and post-September 11 international political processes.

1.1. From Chechen-Russian War to Anti-Terrorist Campaign

The second Chechen-Russian War started in September 1999. The 1997-elected President of Ichkeria, Aslan Maskhadov incited disunited Chechen field marshals to join forces against Russia. The Russian military was offering local elders a deal: if they expelled the rebels, their villages would survive bombing³¹ In the beginning of December 1999 Russian forces disseminated warning pamphlets in Grozny and demanded that residents leave the city until December 11. In the case of disobedience, they would be declared terrorists and bandits, and dealt with physical violence.³²

According to international human rights law, conflicting entities need to distinguish between civil society and militants, civil and military targets, and only launch attacks on militants and military targets. Such fundamental principles as "differentiation", "military need" and "proportionality" were abused during the Chechen-Russian War. Among the war crimes in Chechnya, we come across mass killings of local population in the villages of Samashki, Alkhan-Yurt, and Novye Aldi. According to a Russian human rights organization, around 3000 to 5000 individuals disappeared between 1999

---

31 Youngs, Tim. *The Conflict in Chechnya*. House of Commons Library Research Paper. February 7, 2000. p.16.

32 *Ibid*, p.17.

and 2005,³³ and local public office holders confirm the existence of 49 mass graves in Chechnya.³⁴

In addition to Chechen militants, peaceful citizens also became targets of the Russian military. According to 1999 statement by Russia, all Chechen males between the ages of 10 and 60 were subject to arrest and search.³⁵ The Russian military transported the detainees to “filtration camps” where they were subjected to questioning, torture (among others, with electric shock), and humiliation for the sole purpose of extorting information about the rebels.³⁶ Human Rights Watch also reported the use of abovementioned methods by Russian military forces and pro-Russian Chechen soldiers.³⁷ Both men and women were detained in the “filtration camps”, which Politkovskaya describes as mobile concentration camps.³⁸ In exchange for the release of detained peaceful citizens or military figures, either dead or alive, military forces demanded ransoms.³⁹ Looting, robbing, corruption, abductions and exploitation of natural resources by the Russian military became part of everyday life in Chechnya.⁴⁰ In Politkovskaya’s words “tortures became a norm, and executions without due process of law a routine exercise”.⁴¹ Amnesty International also confirms Russian military’s human rights abuses in Chechnya.⁴²

The official Russian narrative turned the resistance of Chechen fighters into terrorism, and represented the disproportional reaction from Russia, as well as war crimes, as counter-terrorist operations.⁴³ Russian Minister of Foreign affairs at the time, Igor Ivanov, stated that the war in Chechnya was against international terrorism rather than the Chechen people.⁴⁴

33 Gilligan, Emma. *Terror in Chechnya: Russia and the Tragedy of Civilians in War*. Princeton: Princeton University Press, 2010. p.17.

34 *Ibid.*

35 Youngs, Tim. *The Conflict in Chechnya*. House of Commons Library Research Paper. February 7, 2000. p. 19.

36 Politkovskaya, Anna. *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003. p.58.

37 Human Rights Watch. *Worse Than a War: „Disappearances” in Chechnya – A Crime Against Humanity*. 2005. Accessed May 15, 2018. <https://www.hrw.org/legacy/background/eca/chechnya0305/chechnya0305.pdf>.

38 Politkovskaya, Anna. *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003. p. 58.

39 *Ibid.*, p. 59.

40 Gilligan, Emma. *Terror in Chechnya: Russia and the Tragedy of Civilians in War*. Princeton: Princeton University Press, 2010. p.21.

41 Politkovskaya, Anna. *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003. p.37.

42 Amnesty International. *Amnesty International Statement on the Situation of Chechen Asylum-Seekers*. 2004. Accessed May 15, 2018. <https://www.amnesty.org/download/Documents/96000/eur460102004en.pdf>.

43 Pokalova, Elena. *Chechnya’s Terrorist Network: The Evolution of Terrorism in Russia’s North Caucasus*. Santa Barbara: PRAEGER, 2015. p.122.

44 Gilligan, Emma. *Terror in Chechnya: Russia and the Tragedy of Civilians in War*. Princeton: Princeton University Press, 2010. p.20.

However, during his January 1 2000 visit to Chechnya, President of Russia, Vladimir Putin announced that in addition to elimination of terrorists, the objective of the military operation was to restore Russia's territorial integrity.⁴⁵ September 11 attacks turned out to be decisive in making Russia's official stance hegemonic, enabling it to proclaim Chechen freedom fighters as the "emissaries of Al Qaeda", and warranting its military intervention in the North Caucasus as a "counter-terrorist operation".⁴⁶

Of course, global tensions that developed during the Cold War in the Near East and Afghanistan, as well as the outcomes of interventionism, contributed to religious articulation of Mujahedeen and Chechen opposition in the Russian-Chechen War. However, by representing Chechen resistance as part of the international terrorist network agenda, the Russian side ignored local political situation, history of anti-colonial conflicts and traumatized collective memory of Chechen people.⁴⁷ Hence, at the end of the twentieth century, Chechen resistance carried marks of the past opposition. Russia arrested suspects of rebellion, "cleansed" populated areas to search for fighters, and collectively punished locals both in the 1990s, and the nineteenth century.⁴⁸ After conquering the people of North Caucasian valley in the nineteenth century, Russia decided to impose taxes on local population and confiscated their harvest. Russia's attempt to disarm the residents of Caucasian mountainous areas turned out to be decisive in sparking a holy war under the leadership of Imam Shamil. Later, on February 23 1944, the Soviet government deported Vainakhs to Asia in train carts intended for cattle. Therefore, we need to search for the causes of late-twentieth century Chechen resistance primarily in the tragic historical past, political context and collective memory.⁴⁹ However, it is notable that scholars such as Elena Pokalova, who reduce the Chechen-Russian war to anti-terrorist campaign, discursively package the Russian interventionist politics in the North Caucasus, and the 40-year long local resistance, as Russia's "integration" of the North Caucasus.⁵⁰

Russia justified violence against peaceful citizens of Chechnya through the need for war⁵¹, and explained Chechen acts of violence as irrational "terrorism". This is despite the fact that

---

45 Youngs, Tim. *The Conflict in Chechnya*. House of Commons Library Research Paper. February 7, 2000. p.18.

46 Pokalova, Elena. *Chechnya's Terrorist Network: The Evolution of Terrorism in Russia's North Caucasus*. Santa Barbara: PRAEGER, 2015. p. xi.

47 Williams, Brian G. *Inferno in Chechnya: The Russian-Chechen Wars, the Al-Qaeda Myth, and the Boston Marathon Bombings*. University Press of New England, 2015.

48 *Ibid.*

49 *Ibid.*, p.48.

50 Pokalova, Elena. *Chechnya's Terrorist Network: The Evolution of Terrorism in Russia's North Caucasus*. Santa Barbara: PRAEGER, 2015. p.1.

51 Gilligan, Emma. *Terror in Chechnya: Russia and the Tragedy of Civilians in War*. Princeton: Princeton University Press, 2010. p.19.

during the First Chechnya War only one segment of the fighters resorted to radical action on a few occasions: 1) the first so-called terrorist act was executed on November 9 1999 in response to Boris Yeltsin's decision to establish military presence in Chechnya; 2) the second act was on June 14 1995 in response to Yeltsin's decision to respond to Chechen demands for independence via military intervention. Here, the Chechen fighters' strategy was to abduct individuals, and in exchange for their release, to demand the commencement of peace talks after Russian forces left the territory of Chechnya; 3) the third, 1991-1996 terrorist act, in the opinion of Elene Pokalova, enabled Chechen fighters to reach the Khasavyurt Peace Agreement with Russia.⁵² In fact, Chechen fighters were trying to terminate a High Intensity Conflict (i.e. war) via a Low Intensity Conflict. Against the background of Russia's disproportionate use of force, and denial of Chechnya's right to self-determination, Chechen rebels did not have a wide variety of options available for resistance. Lawfulness of military actions is a matter of interpretation – here, the nature of action is less relevant than what prompted the subject to commit those actions. However, it is also a matter of power who determines such needs and whose decisions are qualified as lawful.⁵³ As Talal Asad explains, when differentiating military actions it is not violence or military needs, but rather their civilizational status that is considered important.⁵⁴ It is through these means that Russia's so-called "anti-terrorist" operation aimed at fighting the tactics of abduction was itself benefitting from the same terrorist tactics. Reducing Chechen resistance to religious causes, and portraying fighters as religious fanatics, facilitated de-legitimation of resistance, especially considering the disregard for political-historical context. Religious tag transformed the resistance to a "pre-modern" occurrence when violence motivated by secular politics was represented as rational and just.⁵⁵ Hence, the main problem was not violence, but rather the "civility" of motivations.

Historically, religion played a unifying and consolidating political function among North Caucasians. Dzhokhar Dudayev, former general of Soviet aviation and fighter for a secular state, waged Jihad against Russia, which symbolized a war for justice. Politkovskaya notes that Jihad in Chechnya stood for a "deadly war against Russia".⁵⁶ However, neither articulation of discontent via Islam, nor unification were new for North Caucasians. For example, religious leader Imam Shamil, who founded the Caucasian Imamate, led an anti-imperialist warfare in the nineteenth century, which lasted for several decades.

---

52 Pokalova, Elena. *Chechnya's Terrorist Network: The Evolution of Terrorism in Russia's North Caucasus*. Santa Barbara: PRAEGER, 2015. p. x.

53 Asad, Talal. *On Suicide Bombing*. New York: Columbia University Press, 2007. pp. 21-22.

54 *Ibid.*, p.38.

55 *Ibid.*, p.45

56 Politkovskaya, Anna. *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003. p.38.

Reducing Chechen resistance to religious motivations also disregards heterogeneity of Chechen fighters and politicians. We can identify three separate groups among them:⁵⁷ 1. The Secular Wing, which uses human rights arguments for explaining and expressing its resistance, and works for the establishment of an international tribunal. 2. The Religious Wing, which resorts to religion for enhancing resistance. 3. Revenge-seekers who joined the fight upon death, abduction, torture and/or disappearance of their relatives or friends. The latter group started thinking about war only after “anti-terrorist operations” launched by Russia. Akhmed Zakayev, President Maskhadov’s ambassador to Europe, declared in 2001: “how could anyone be surprised that our youth – brother, whose sister was raped, son, whose father was tortured to death – are joining the ranks of forlorn revenge-seekers?”⁵⁸

Russia sought for the causes of Chechen rebellion in exterior forces, namely in the so-called radical Islam and foreign zealots. Despite the fact that in the 1990s various external interest groups operated in Chechnya, and criminality was also not uncommon, this was a political problem that Russia decided to solve via military intervention. Dissociation of Chechen rebellion from anti-imperialist struggles and its reduction to irrational jihad conceptualized the fighters as ahistorical subjects whose motivation stemmed more from abstract ideas of the Early Middle Ages than specific crimes and denigration experienced in the nineteenth and twentieth centuries at the hands of imperial powers. This is especially notable since state-committed crimes are never interpreted as politically illogical.

In the 1990s Russia engaged in the dehumanization of Chechens, representing them as “members of the dark world”, “bandits” and “terrorists”.⁵⁹ Such orientalization serves to hierarchize human life, which in turn enables “legitimate” use of force on subjects whose life is deemed less valuable, for the sake of instituting order and reinforcing power. Human life has a different value on the market of death.⁶⁰ Some humans (“barbarian”) are less valuable than others (“civilized”) and accordingly, violation of their right and use of force against them is less unsettling.^{61,62}

As such, the hegemonic narrative represents heterogeneous group of Chechen fighters, and the Chechen nation at large, as a terrorist threat. The perspective of ostracized populations

---

57 *Ibid.*, p.190.

58 Gilligan, Emma. *Terror in Chechnya: Russia and the Tragedy of Civilians in War*. Princeton: Princeton University Press, 2010. p.28.

59 Gilligan, Emma. *Terror in Chechnya: Russia and the Tragedy of Civilians in War*. Princeton: Princeton University Press, 2010. p.28.

60 Asad, Talal. *On Suicide Bombing*. New York: Columbia University Press, 2007. p.94.

61 *Ibid.*, p.33.

62 *Ibid.*, p.94.

is erased from the discourse produced by victorious powers. As already noted, September 11 2001 proved to be decisive in granting hegemony to the Russian official version. Vladimir Putin was one of the first to get in touch with President Bush, suggesting that Russia had been struggling against international terrorism for a long time and hence, equating the situation in Chechnya with international terrorism.⁶³

Prior to September 11, a large section of the international political body was critically disposed towards the Chechen-Russian War. To list a few cases: 1. In January 2000, the UN General Secretary, Kofi Annan accused Russia of disproportionate use of force, and stated that in the name of war on terrorism Russia turned the whole Chechen population into a target.⁶⁴ Prior to Kofi Annan's 2001 visit to Moscow, Human Rights Watch shed light on the existence of mass graves of peaceful citizens in Chechnya, yet Annan did not address the issue. Anna Politkovskaya claimed that Russia entered into an agreement with international unions and organizations in order to cover up the problem of Chechnya.⁶⁵ 2. A shared statement made by the EU and the US on December 17 1999 suggested that Russian military tactics posed danger to innocent population and created a humanitarian crisis. 3. Russia blocked the discussion of the Chechen issue at the UN Security Council. 4. British Foreign Minister declared on December 1999 that they understood Russia's "legitimate concern about terrorism", but fighting it by attacking the whole population of Chechnya was puzzling.⁶⁶ 5. China supported Russia's engagement in Chechnya.

Post-September 11 "anti-terrorist" mood turned out to be convenient for Russia to gain the opportunity to deal with Chechen fighters, their family members and sympathizers, via any legal or illegal means. Proclaimed as criminals, Chechen fighters lost their right to be qualified as refugees.⁶⁷ This also meant that "criminals" would not be eligible to take advantage of their rights offered by the Convention, and Russia could demand their return. However, even in the context of anti-terrorist war, an individual's physical immunity cannot be fully restricted.⁶⁸ In July 2002, Vladimir Putin's "counter-terrorist" arsenal acquired a new law on extrem-

63 Pokalova, Elena. *Chechnya's Terrorist Network: The Evolution of Terrorism in Russia's North Caucasus*. Santa Barbara: PRAEGER, 2015. p.122.

64 Youngs, Tim. *The Conflict in Chechnya*. House of Commons Library Research Paper. February 7, 2000. p.21.

65 Politkovskaya, Anna. *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003. p.194.

66 Youngs, Tim. *The Conflict in Chechnya*. House of Commons Library Research Paper. February 7, 2000. p.22.

67 ადამიანის უფლებათა ცენტრი. დუბლი კლავ: ჩვენ ლტოლვილთა უფლებების შელახვა საქართველოში. 2006. http://www.humanrights.ge/files/chechen_report_Geo.pdf. p.11.

68 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო. „ბაისუევი და ანზოროვი საქართველოს წინააღმდეგ“. საჩივარი 39804/04. სტრასბურგი, 2013. <http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/baiusebidaanzorovi.pdf>. p.256.

ism aimed at silencing any views that went against the official discourse.⁶⁹ Any support of Chechen resistance could now be qualified as encouragement of anti-terrorist activities. This law helped the Kremlin to hegemonize its narrative of the North Caucasian conflict. It is at this stage of clashing national interests that the Pankisi Gorge came into focus.

1.2. Pankisi Crisis and Georgian Government Approaches: Prior to September 11

With the commencement of the Second Chechen War, part of the displaced individuals sought refuge in the Pankisi Gorge. This group included (1) Chechens, and (2) Pankisi Kists who had acquired permanent residence in Chechnya, or stayed in the country as labor migrants. It needs to be noted that the majority of Kists who had moved to Chechnya had not sold their property in Pankisi, which turned out to be a favorable factor as they returned. Chechen refugees who were left without homes were given shelter by the Pankisi population, and distributed amongst the families.⁷⁰ In addition, international funds and organizations like the UN, International Red Cross, Red Crescent and Islamic humanitarian movement “Al-Haramain”⁷¹ also started assisting the displaced persons in Pankisi. However, Chechens believed that large chunk of the humanitarian assistance was in the hands of criminal groupings, which became the bone of contention between Kists and Chechens.⁷²

In 2001, newspaper “Akhali Versia” (“New Version”) accused the so-called “Wahhabis” of selling humanitarian and financial assistance received from abroad, and buying weapons with the proceeds.⁷³ However, researchers who worked in Pankisi between 2000 and 2001 note in their work, “Ethnic Aspects of the Security Strategy”, that public attitude towards “Wahhabis” was not uniform. Part of the Kists and Chechen refugees were positively disposed towards them since, according to them, the Jamaat evenhandedly distributed humanitarian assistance. As stated by the study, “people are satisfied that everybody is getting their

---

69 Pokalova, Elena. *Chechnya's Terrorist Network: The Evolution of Terrorism in Russia's North Caucasus*. Santa Barbara: PRAEGER, 2015. p.121.

70 ჩიქოვანი, გულდამ. „დასახლების სტრუქტურული ცვლილებები, კონფლიქტური სიტუაციები და მათი დარეგულირების ტრადიციული მექანიზმები“. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. p.118.

71 Russia proclaimed Islamic humanitarian services as terrorist organizations, which resulted in “Al-Haramain”, operating in Pankisi since 1999, closing its hospitals and canteens in 2000 and terminating its activities in Georgia. Later, in 2004, the United States also accused “Al-Haramain” of supporting terrorism, and the UN Security Council included the founder of the organization on the Interpol Wanted Persons’ list. However, the court recognized him as innocent in 2014.

72 კვეციანი, თამარ. *პანკისის პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. p.121.

73 *Ibid*, p.72

share. They are providing material help for the families of war victims; they provide wood for the refugee families.”⁷⁴ Moreover, a female Chechen refugee was reported saying: “we requested that all humanitarian assistance – Red Cross, UN, Maskhadov Foundation, is entrusted to the Wahhabis so that they distribute it since we know that they will do it with honor.”⁷⁵ In 1997 the so-called “Wahhabis” created Jamaat in Pankisi. In her work, “Problems of Religious Re-orientation in a Polyethnic Society”, Lia Khutsishvili suggests that members of the Jamaat

“Distribute everything objectively. Assistance arrives once per month. They supply the refugees with sugar, flour, oil, potatoes and butter. They even presented one sheep to each family for the Islamic holidays. During wintertime, they hire workforce to chop wood in the forest and ration it out for each family. They also supply kindergartens, hospitals and schools with wood... When a refugee passes away, the Jamaat organizes a burial with its own resources. Locals wanted to distribute the humanitarian assistance themselves, but the refugees chose the Jamaat, trusting that they share everything impartially.”⁷⁶

In the 1990s, war in Georgia and economic collapse fed off one another. This period witnessed no-control zones, organized crime, corruption and thriving criminal groups who also permeated the ruling political elites.⁷⁷ It should also be noted that Georgian economy of this time was ruled by opportunistic ex-nomenclature and criminals. Historian Stephen Jones identifies three broad categories of criminal activity in the first decade of independent Georgia: 1) crime syndicates engaged in squandering state resources and involved in contraband with state officials and foreign partners; 2) crime unions engaged in racketeering, killings and other criminal activities; 3) “ethnically based groups” involved in abductions and drug trade in conflict areas.⁷⁸ For instance, representatives of International Red Cross were abducted in August 2000 in the Pankisi Gorge and released afterwards. The state never prosecuted the culprits. Similarly, Spanish businessmen were abducted in November 2000 and released only a year later, on December 17, 2001. It should also be noted that ethnic com-

74 შუბითიძე, ვერა. „უსაფრთხოება და ეთნიკური კულტურის ადაპტაციის უნარი ახალ სოციალურ-კულტურულ გარემოში“. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002.

75 Ibid, pp. 94-95.

76 ხუციშვილი, ლია. „რელიგიური რეორიენტაციის პრობლემები პოლიტიკურ საზოგადოებაში“. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. p. 167.

77 ჯონსი, სტივენ. *საქართველო: პოლიტიკური ისტორია დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ*. თბილისი: სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, 2013. p.363.

78 Ibid, p.366

position of active criminal groups in the Pankisi Gorge was varied.⁷⁹ In their statements, the released businessmen talked about the heterogeneity of Pankisi criminal groupings, identifying Kists, Georgians, Azerbaijanis and Chechens amongst them.⁸⁰

High level of criminality in the 1990s Georgian economy was dictated by specific factors: proximity with borders, easy accessibility to international markets and distance from the center. Consequently, transnational criminal groups took advantage of the geographical location and no-control areas in Adjara⁸¹, Abkhazia, South Ossetia and Pankisi, and turned these regions into drug transit zones from Central Asia.⁸²

It is in this context that criminal activities and drug trade in the Pankisi Gorge of 1999 and 2000 should be discussed. These factors often provoked conflicts with ethnic Georgians living in neighboring villages. However, as Ketevan Khutsishvili writes in her work, "Caucasus from Geopolitical Perspective", "common interests of Kist and Georgian populations in Pankisi were overpowered by common interests of Kist and Georgian criminals. The Gorge turned into a transit zone for drugs and illegal traffic".⁸³

Before September 11, the state chose disengagement politics in Pankisi. The disengagement of Shevardnadze's government, which was equally lenient towards criminals and "boeviks" in the Pankisi Gorge, contributed to homogenous representation of these groups by media and experts. Scholarly sources from the 2000s do not distinguish clearly between militants, Mujahedeen, "wahhabis" and criminals. Initially, Georgian government planned to sort out its relationship with "boeviks" on its own terms and "purposefully refrained from taking any radical measures".⁸⁴ The government's position prior to 2001 reveals its desire to "resolve the problem with its own resources".⁸⁵ Simultaneously, experts interpreted the presence of Chechen "boeviks" in the Pankisi Gorge as a threat inasmuch as it could become the cause

---

79 Kurtsikidze, Shorena and Vakhtang Chikovani. "Georgia's Pankisi Gorge: An Ethnographic Survey." *Berkeley Program in Soviet and Post-Soviet Studies: Working Paper Series*, 2002. Accessed November 20, 2017. <https://escholarship.org/uc/item/64d7v9hj>. p.37.

80 შამსიშვილი, ხეთოსო. *პანკისი: წარსული და თანამედროვეობა*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2008. p.297.

81 For example, Adjarian economy functioned through fictional organizations (i.e. Ltd. Basri), which were involved in drug trafficking and sometimes established monopoly over illegal trade.

82 ჯონსი, სტივენ. *საქართველო: პოლიტიკური ისტორია დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ*. თბილისი: სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, 2013. p.365.

83 ხუციშვილი, ქეთევან. „კავკასია გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით (სუბიექტები, ინტერესები)“. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. p.38.

84 კვეციანი, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. p.16.

85 *Ibid*, p.17.

for Russia creating serious problems for Georgia.⁸⁶ Until September 11 2001, some representatives of the government denied the existence of “boeviks” in the Pankisi Gorge, suggesting only the presence of criminal groups. However, the government did not do much to eliminate the criminal situation, which first and foremost posed a threat to the residents of Pankisi.

Since the state failed to take care of the criminal situation, it created favorable environment for translating the circumstances into political terms, and transforming war on criminals into war on “terrorists”. A representative⁸⁷ of the public sector was reported saying in 2001 that Pankisi situation required criminal rather than political attention.⁸⁸ According to an article published in July 2001, “the government itself gave green light to a business [illegal business] established by several private individuals, and facilitated the inception of strictly organized and systematic criminal businesses from various individual unlawful acts.”⁸⁹ Expert Mamuka Areshidze also notes in an interview published in July 2001 that the situation in Pankisi “is a logical outcome of processes – unfitting relationship between the government and local population that have been ongoing for many years.”⁹⁰

There was neither a plan nor any police initiative aimed at eradicating criminal activities in the Gorge. In Nodar Natadze’s opinion, processes in the Pankisi Gorge were allowed to flow freely.⁹¹ It was only in 2001 that President Eduard Shevardnadze started discussions to develop a plan in order to identify criminal groups.⁹² In July 2001, the President called on the Ministry of Internal Affairs and the Ministry of Defense to solve the committed crimes, punish the culprits and bolster war on drugs.⁹³ The governor of Akhmeta and law-enforcing organs did not see the need for special operation in the Pankisi Gorge, and believed that local police action was enough to fight criminal groups.⁹⁴

In response to the challenges facing Pankisi residents, the government first withdrew police sub-department from Duisi (a village in the Pankisi Gorge), which happened under the su-

86 *Ibid.*, pp.14; 17-18.

87 Head of Border Defense Department, V. Chkheidze.

88 კვეციანი, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. p.19.

89 *Ibid.*, p.30.

90 *Ibid.*, p.31.

91 კვეციანი, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. p.24.

92 *Ibid.*, p.22.

93 *Ibid.*, p. 25.

94 *Ibid.*, p. 23.

pervision of the regional administration; then it positioned its military by the Pankisi border and made the decision to set up checkpoints⁹⁵, which isolated Pankisi population, leaving them at the mercy of criminal groups. More importantly, these actions rendered Pankisi residents a “threat” that rest of Georgia’s population had to be protected from with the help of checkpoints. Accordingly, instead of regulating the situation, state disengagement politics completely separated Pankisi from the rest of the country. This is the period when in addition to criminality, Pankisi also faced decreased humanitarian assistance, leaving Chechen refugees without basic nourishment.⁹⁶ As such, criminal activities threatened the wellbeing of local population. For example, in response to the abduction of International Red Cross employees in 2000, the UN terminated humanitarian assistance to Chechen refugees in Pankisi until the release of hostages.⁹⁷ According to an article published in July 2001, the government proved to be “politically incapable of retaining the trust of well-disposed Kists.”⁹⁸ Pankisi residents blamed the dire circumstances on “Russian special services, Georgian police force and certain representatives of the state.”⁹⁹ Moreover, media articles discussed possible collaboration between police forces at the checkpoints and the criminal world.^{100,101}

Georgia became a transit zone for drug traffic during the Pankisi crisis.¹⁰² Lack of material, technical and human resources at border checkpoints indicated vulnerability of borders and inefficiency of customs control, which made Georgia especially susceptible to becoming a transit country for drugs. Besides technical difficulties, inefficient engagement of law enforcement can also be considered a cause for the presence of drugs in the Pankisi Gorge.¹⁰³ According to locals, criminality in the Gorge stemmed from the immunity of “drug businessmen”. Moreover, Pankisi population often witnessed drug commerce.¹⁰⁴ Simultaneously, Georgia’s geo-political location made it an attractive country for drug traffic. In the words of Gigi Targamadze, member of Anticorruption Council, “the country used 300 million dollars’ worth of heroine in one year. As for transit, we are dealing with much larger sums – billions.”¹⁰⁵ It would have been impossible to organize and implement illegal activities of this scale without state involvement.

---

95 Ibid. p. 25.

96 Ibid. p. 25.

97 Ibid. p. 86.

98 Ibid. p. 29.

99 Ibid. p.32.

100 Ibid. p.37.

101 Ibid. p.40.

102 Ibid. p.54.

103 Ibid. p.55.

104 Ibid. p.56.

105 კეკელიძე, თამარ. *პანკისი პრეტის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. p.62.

Neglected by the state, Pankisi population started fighting criminality and establishing order with its own resources: a temporary people's army was created; in accordance with Pankisi residents, a local group was put in charge of patrolling entrance to Duisi,¹⁰⁶ following a decision of elders, an armed youth battalion was established.¹⁰⁷ In addition to these, several public meetings were held: 1) after the abduction of International Red Cross employees, a meeting was held in Duisi on August 15 2000 where local population noted that "they will not tolerate criminal activities". They decided to develop a document that would determine obligations of the state and Pankisi residents.¹⁰⁸ 2) Kists met on December 12 2000 in Jokolo, and on December 12 in Duisi, where they demanded identification and punishment of abductors. It is notable that they anonymously provided written information on involved criminals in order to assist the law enforcement. According to an article in "Dilis Gazeti" ["Morning Newspaper"], the police disapproved of these actions, which in turn caused the Kists to accuse them of shielding the criminals.¹⁰⁹ 3) a public meeting was held in the village of Omalo on July 20 2001 where it was decided that the residents, led by their elders, would try to eradicate criminality via traditional methods.¹¹⁰

Until 2001, Georgian government avoided labeling "boeviks" as terrorists. Shevardnadze divided them into two separate categories: 1) first group included Chechen militants and Pankisi Kist returnees. Since they were Georgian citizens, "if they [had] committed any crimes, they [needed to] be counseled rather than scolded."¹¹¹ 2) second group consisted of ethnically Chechen "boeviks", many of whom were in Georgia for medical treatment. Shevardnadze planned to gradually send them back to Russia. Author of an article published in 2001 believes that handing the refugees over to Russia during new punitive operations was comparable to sacrificing them, an inexcusable act for "a government of a civilized country."¹¹² In short, unlike media and experts, the Georgian government sometimes distinguished between criminal groups and "boeviks", and even identified two groups among the latter.¹¹³ However, when it came down to its relationship with these groups, the state resorted to disengagement politics and ignored local demands to deal with criminality.

106 ჩიქოვანი, გულდამ. „დასახლების სტრუქტურული ცვლილებები, კონფლიქტური სიტუაციები და მათი დარეგულირების ტრადიციული მექანიზმები“. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. p.136.

107 *Ibid*, p.137.

108 ვეკელიძე, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. p.86.

109 *Ibid*, p.90.

110 *Ibid*, p.33.

111 *Ibid*, p.15.

112 *Ibid*, p.30.

113 *Ibid*, p.19.

1.3. Pankisi Crises and Impact of Global Politics on the Formation of Georgian Government Approaches: After September 11

What happened in post-September 11 period, and how did the state politics towards the Pankisi Gorge change? After September 11, Russia was successful in equating its military engagement with Chechen freedom fighters with the international counter-terrorist operation.¹¹⁴ Simultaneously, the Russian side became more persistent in demanding joint supervision of the Pankisi Gorge.¹¹⁵ If before 2001, due to its geo-political interests, the United States Homeland Department critically responded to Russia's demands to proclaim Pankisi as a "sanctuary for criminals" and carry out intervention,¹¹⁶ after September 11 its position changed and it became an interested party along with Russia. Starting from September 11, Pankisi surfaced on the world security map and became part of global politics. As such, it became an epicenter for conflicting and matching geopolitical interests of the global powers.

Russia did not wait long after 9/11 and sent a note to Georgia on September 18 demanding termination of its "support for terrorism", extradition of 13 individuals arrested by the Georgian border patrol and invalidation of Ichkerian representation in Georgia.¹¹⁷ Georgia, having denied the presence of "boeviks" in the country until September 2001, started to be more understanding towards the "problem of terrorism and Russia's especially sensitive disposition towards it."¹¹⁸¹¹⁹ The Georgian side declared its readiness to meet its international obligations and extradite those responsible for crimes.

Russian media declared that it was time for the United States to take a second look at its "old friend", and instead of heroes in "the fight for national liberation" to see the separatists as "followers of Bin Laden".¹²⁰ Russia was less successful in equating Georgia with international terrorism, which was clearly an outcome of Georgia's geopolitical situation and its political direction. Georgia avoided the label of a "terrorist country" since this designation was against the interests of its partner countries. However, the Pankisi Gorge became what Georgia had to concede, and where global and regional interests intersected with each oth-

---

114 Williams, Brian G. *Shattering the al-Qaeda-Chechen Myth*. April 23, 2013. Accessed May 10, 2018. <https://jamestown.org/program/shattering-the-al-qaeda-chechen-myth/>

115 ვეკელიძე, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: ვეკასის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. p.45.

116 *Ibid*, p.126.

117 *Ibid*, p.134.

118 *Ibid*, p.135.

119 *Ibid*.

120 *Ibid*, p.137.

er.¹²¹ Ethno-religious stigmatization of Pankisi was the price that Georgia had to pay in order to avoid the label of a “terrorist” country. In the opinion of Stephen Jones, contemporary Georgian historiography created a Muslim “other” and defined Georgia in opposition to it. Georgian historians represented Georgia as a “Christian barrier” against the Islamic East.¹²² It was through the labeling of the Pankisi Gorge as the Muslim “other”, and as directly opposed to Georgia, that the country defined its role on international political arena.

On November 27 2001, Russian planes and helicopters attacked populated areas in Pankisi, and the surrounding territories, five times within four hours.¹²³ The bombings took place primarily in the vicinity of Tbatani. According to the President of International Gas Corporation of Georgia, Giorgi Chanturia, “the Pankisi bombings were aimed at obstructing the construction of the gas pipeline.”¹²⁴ On February 1-3 2002, Russia accused Georgia of “protecting terrorists”, and the West of double-standard politics, at an international tribunal organized in Munich for the 38th International Security Conference.¹²⁵ In response, the United States started discussions and planning to buttress its military role in the region and assist Georgia in solving the “problem of terrorism”. According to a 2002 article in *The Guardian* Russia felt “marginalized” since despite its persistent attempts, it was not given the opportunity to conduct bombings of Chechen militants in Pankisi.¹²⁶ At this point, Pankisi also turned into a playground for conflicting interests of Russia and the United States.¹²⁷

In 2002, the United States started Georgia Train and Equip Program with the goal of reorganizing the country’s military. The program entailed training of 1200 soldiers¹²⁸, and equipping them with 64 million dollars’ worth of light weapons, transportation and communication technology.¹²⁹ The first stage of the military preparation was dedicated to studying

121 სუბელიანი, სომარ. „კასული კვირის ყველაზე ხმაურიან თემად დეცნილთა ყრილობა და ამ ყრილობაზე“. რადიო თავისუფლება. 17 თებერვალი, 2002. Accessed April 5, 2018. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/1518909.html>.

122 ჯონსი, სტივენ. *საქართველო: პოლიტიკური ისტორია დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ*. თბილისი: სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, 2013. p. 355.

123 მაზისიშვილი, ხეთისო. *პანკისი: ნარსული და თანამედროვეობა*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2008. p. 302.

124 კეკელიძე, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. p. 44.

125 *Ibid*, p.147.

126 Traynor, Ian. “Russia Angry at US War Plan for Georgia.” *The Guardian*. February 22, 2002. Accessed April 5, 2018. <https://www.theguardian.com/world/2002/feb/22/usa.chechnya>.

127 ხუციშვილი, ქეთევან. „კავკასია გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით (სუბიექტები, ინტერესები)“. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. p. 39.

128 1600 soldiers according to a different source: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/1523045.html>

129 მელიქიშვილი, ლია. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. p.8.

the situation in the region, the second stage included command and staff course, and the third stage – training of army subdivisions. In addition, a 20-member group of American instructors visited Georgia on April 30 2002 in order to conduct trainings for counter-terrorist operations.¹³⁰ Meanwhile, Russia resumed the bombing of the Pankisi Gorge in August 2002 – 8 helicopters dropped cluster bombs on bordering territories.¹³¹ Soon after, at the end of August 2002, the third phase of Train and Equip Program commenced. On September 11, Eduard Shevardnadze named the training firing range in memory of the victims.¹³² Command and staff course “Kakheti 2002” also started at the end of August in the vicinity of the Pankisi Gorge. US Senators John McCain and Fred Thompson, along with the Deputy Supreme Allied Commander of NATO in Europe, visited Georgia around the same period.

If Georgia acknowledged the “threat of terrorism” in the Pankisi Gorge, then it would agree to implementing the special operation, otherwise there was a risk that global powers would become involved without Georgia’s authorization.¹³³ The state was unable to deny the “threat of terrorism” in the Pankisi Gorge, yet it did try to be cautious by differentiating between criminals and “boeviks” on the one hand, and “boeviks” and terrorists on the other; at times, it also steered clear of referring to “boeviks” as “terrorists”.¹³⁴

At the end of August 2002, Georgian government launched anti-criminal and anti-terrorist operations in the Pankisi Gorge. The first operation ended on September 6, 2002 with the arrest of 41 suspects.¹³⁵ Among those arrested were Georgians, Kists, Chechens and Arabs, which in demonstrates that unlawfulness in the Pankisi Gorge is more a matter of criminality committed by various ethnic groups than a religiously motivated phenomenon. Among the material evidence collected from the suspects were “firearms, fake passports and Wahhabi literature.”¹³⁶ However, it is unclear what criteria and knowledge the special forces utilized in order to identify the “Wahhabi literature”.

During this period, media also provided active coverage of causal relationship between

---

130 *Ibid.*

131 კვეციანი, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. p.48.

132 ლიკლივაძე, კობა. „ამერიკული ‘წერთისა და აღჭურვის’ პროგრამა და შევარდნაძის სიურპრიზი“. *რადიო თავისუფლება*. 29 აგვისტო, 2002. Accessed March 10, 2018. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/1523045.html>

133 მამისიძე, ხეთოსო. *პანკისი: ნარსული და თანამედროვეობა*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2008. p.305.

134 კვეციანი, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. p.50.

135 *Ibid.*, p.51.

136 *Ibid.*

“Wahhabism” and criminality.¹³⁷¹³⁸ Some researchers even went so far as to search for the causes of abductions in ethnic markers. In order to prove the rationality of this argument, one of the authors pointed to the term “lei” in Vainakh language, which denotes a slave, and can be defined as “an abducted, displaced individual who, because of having nobody to ransom her, spent her whole life serving her owner.”¹³⁹ This ethnic essentialization of hostage-taking, of course, cannot stand the test of historical critique since nineteenth century Tsarist Russia actively employed the tactic of hostage-taking, especially targeted against prominent families, in order to subjugate local populations in the Caucasus.¹⁴⁰

The methodology employed for identifying belonging, relationship and classification of groups active in the Pankisi Gorge remains ambiguous, non-nuanced and understudied. The Georgian state declares that anti-criminal and anti-terrorist special operations are being conducted in Pankisi. According to various sources, arrested criminals belong to various ethnic groups, including Georgians, Kists, Azerbaijanis and Chechens.¹⁴¹ For instance, an ethnically Georgian Shota Chichiashvili was put on trial for the abduction of Spanish businessmen. Hence, it is unclear why possible criminal groups, Mujahedeen, the so-called Wahhabis and “boeviks”, are being construed as the same thing.

For the media, solution to the Pankisi crisis lies in the return of Chechen refugees back to Chechnya.¹⁴² According to the Governor of Akhmeta Municipality, Pavle Tsadzikidze, it is delusional to expect improvements in the criminal situation after the return of refugees since the majority of crimes are being committed by Georgian citizens. A former representative of the Chechen diaspora in Georgia, Khizri Aldamov also believes that repatriation of refugees is not a safe option for them. However, he is also aware that “Georgia is experiencing serious pressure from Russia.”¹⁴³ Pankisi residents, including Georgians, Ossetians and Kists, describe Chechen refugees in a positive light and point out their deferent behavior.¹⁴⁴ In the

137 *Ibid*, p.65.

138 *Ibid*, p.64.

139 მელიქიშვილი, ლია. უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი). თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. p. 85.

140 Politkovskaya, Anna. *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003. p.22.

141 ვეკელიძე, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. p.50.

142 *Ibid*, p.114.

143 *Ibid*, pp. 114-115.

144 ჩიქოვანი, გულდამ. „დასახლების სტრუქტურული ცვლილებები, კონფლიქტური სიტუაციები და მათი დარეგულირების ტრადიციული მექანიზმები“. უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი), რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. p.119.

years 2000 and 2001, every Georgian and Ossetian respondent denied Chechen participation in criminality during their conversations with ethnologists and emphasized the fact that “Kist and Georgian criminals were collaborating with the law-enforcement.”¹⁴⁵ For a long time, Pankisi residents encouraged the state to solve the issue of criminality in the Gorge, however, the state would not even get involved on the level of the police, and even ordered the removal of a police sub-division from the region. Since September 11 2001, it was only through anti-terrorist special operations that the state reminded the residents of its existence.

When in September 2002 Georgia refused to hand over Chechens to Russia, Russian President Vladimir Putin accused the country of sheltering non-political criminals. At the same time, ongoing confrontations between the Russian military and Chechen militants on the territory of Ingushetia in 2002, gave Russia an excuse to pose demands on Georgia. On October 7-8 2002, in Chisinau, Presidents of Georgia and Russia agreed to: 1) joint patrolling of the Chechen segment of Russian-Georgian border; 2) extradition of Chechen militants detained in Georgia; 3) enhanced communication between intelligence services; 4) appointment of coordinators in the fight against terrorism.¹⁴⁶

Third phase of the anti-terrorist operations in the Pankisi Gorge was planned to start three days before the Presidents of Russia and Georgia met, on March 3, 2003. Experts believed that “the anti-terrorist operation that was launched in Pankisi three days before the Presidents met face to face would prevent the President of Russia from making harsh statements and from diverting attention from the main issues to the Pankisi problem.”¹⁴⁷

Anybody whose extradition the Russian government demanded was under threat. For example, the border-patrol arrested thirteen Chechens for illegal border crossing in 2002 and handed some of them to Russia. Two of them, Islam Kashiev and Temur Baimurzaev, appealed to the Georgian Supreme Court and on February 6 2004, one and a half years after being held in detention, the court found them not guilty. However, two days after the court decision Kashiev and Baimurzaev disappeared, and it turned out they were arrested at the Larsi customs in an attempt to enter Russia. Chechen Refugee Association in Georgia expressed their doubt that two individuals who were wanted in Russia would cross the border

---

145 ჩიქოვანი, გულდამ. „დასახლების სტრუქტურული ცვლილებები, კონფლიქტური სიტუაციები და მათი დარეგულირების ტრადიციული მექანიზმები“. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*. რედ. ლია მელიქიძე. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. p. 139.

146 მელიქიძე, ლია. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. p. 9.

147 ჩიქოვანი, თამარ. „ქართული პრესის ყურადღების ცენტრში კვლავ პანკისის ხეობა შოუქცა: კვირის ბოლოს“. *რადიო თავისუფლება*. 1 მარტი, 2003. Accessed December 5, 2017. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/1526854.html>.

via the customs, and presumed that they were secretly extradited. Despite the fact that the Supreme Court found them innocent, President of Georgia stated: “according to my information, they are indeed militants.”¹⁴⁸

Between 1999 and 2006 there were numerous reports of abuse of Chechen refugees’ rights and this is when acquisition of refugee status should not have been restricted “based on race, religion or country of origin.”¹⁴⁹ Human Rights Centre reported that Georgian government discriminated against individuals seeking refugee status if they came from Chechen and Kist ethnic background. The government also created issues for persons of Chechen origin on the border: they were denied refugee status and expelled from the country; they were detained for non-religious migration without being offered the legal option to seek asylum; when seeking asylum, they were denied the right to enter Georgia due to their ethnic background.¹⁵⁰

After the conflict, Chechen refugees were afraid to go back to Russia and considered themselves to be an instrument in the ongoing negotiations between Georgia and Russia.¹⁵¹ Their fear was not unfounded since in the light of the circumstances in Chechnya, they were facing the threat of torture, other nonhuman or humiliating treatment, or punishment without due process of law.¹⁵² According to the Convention against Torture, “no State Party shall expel, return or extradite a person to another State where there are substantial grounds for believing that he would be in danger of being subjected to torture.”¹⁵³

The so-called anti-criminal and anti-terrorist operations in the Pankisi Gorge were conducted with serious human rights abuses for the residents, and especially the refugees. The Georgian law enforcement employed physical force to deal with the refugees during the so-called “criminal purging” operations. They severely beat fourteen Chechen women, twelve of whom had to be taken to the Akhmeta Hospital. According to Human Rights Centre, four of them were diagnosed with brain concussions. One of the women was pregnant. According to the women’s statements, the law enforcement representatives ordered them to their knees and then beat them with rifle stocks.¹⁵⁴ As stated by Human Rights Watch, US-supported anti-terrorist operations in Georgia were primarily implemented in the Pankisi Gorge where

148 ადამიანის უფლებათა ცენტრი. დუმილი კლავს: ჩეჩენ ლტოლვილთა უფლებების შელახვა საქართველოში. 2006. Accessed December 5, 2017. http://www.humanrights.ge/files/chechen_report_Geo.pdf. p.12

149 *Ibid.*, p.7.

150 *Ibid.*, pp.7-8.

151 *Ibid.*, p. 5.

152 *Ibid.*, p. 10.

153 *Ibid.*

154 *Ibid.*, p. 14.

the Georgian state was engaged in serious human rights abuses, including mass searches, arrests, “disappearances” and violation of due process.¹⁵⁵

In conclusion, local political and economic processes on the one hand – characterized by no-control zones, organized crime, corruption and strong criminal groups, and international developments on the other - the Chechen-Russian War, tensions between global powers, and September 11 2001 terrorist attacks, marked the Pankisi Gorge on the global security map and confronted it with various challenges.

---

155 Human Rights Watch. In the Name of Counter-Terrorism: Human Rights Abuses Worldwide. March 25, 2003. Accessed December 5, 2017. <https://www.hrw.org/report/2003/03/25/name-counter-terrorism-human-rights-abuses-worldwide/human-rights-watch-briefing>.

Chapter 2:

Transformations of Security System:

What Do We Know and Not Know about *Terrorism*?

Despite local and regional specifics of the Pankisi Gorge, and the state policies discussed in the second chapter (see Chapter 1), the labeling of the Gorge as a “dangerous” zone on the one hand, and history of Temirlan Machalikashvili and related issues, on the other (see Introduction), cannot be considered an accidental occurrence or a one-time error. The inclusion of the Pankisi Gorge on the global security map, among other things, is closely linked to the formation of the global security system in the aftermath of September 11, 2001. Hence, we need to start our discussion with the question already outlined in the introduction, namely “what are we referring to when we talk about terrorism?”.

In the aftermath of September 11, terror attacks in the US, war on terror and related policies experienced (and continues to experience) a transformation. After the tragedy of September 11, during the administration of President Bush, the primary means of countering terrorism was via violent engagement. Between 2001 and 2003, even talking about the causes of terrorism was difficult. According to the Director of International Centre for the Study of Radicalization (ICSR), Peter Neumann, in post-September 11 era even talking about fundamental causes of terrorism became difficult since, as many experts and commentators have argued, this task turned into and an attempt to justify the killings of innocent citizens.¹⁵⁶ The declaration of “war on terror” and military interventions in Afghanistan and Iraq generated detrimental effects not only in the two countries, but also resulted in continuous surveillance and blacklisting of millions of citizens of “Western” countries who identify as Muslims.¹⁵⁷ In 2004-2005 increasing critique of military intervention contributed to the search for new strategies for fighting terrorism and understanding its fundamental causes.

This period also marks the introduction of *new terrorism* as a new scholarly term, which first and foremost designates *religious terrorism*. A new wave of research in terrorism begins, numerous studies and publications appear. Simultaneously, both on theoretical, and inter- and intra-state level new terms and strategic programs appear, such as dealing with deradi-

¹⁵⁶ Peter R. Neumann, in M. Sedgwick. “The Concept of Radicalization as a Source of Confusion”, *Terrorism and Political Violence*, 22, 4 (2010): 479-494, DOI: 10.1080/09546553.2010.491009. p.480.

¹⁵⁷ Beydoun, Khaled A., *American Islamophobia: Understanding the Roots and Rise of Fear*. Oakland, California: University of California Press, 2018; Kundnani, Arun. *Muslims Are Coming! Islamophobia, Extremism, and the Domestic War on Terror*. London and New York: Verso, 2014.

calization, radicalism and extremism, and others. Today, these strategies can be divided into two main, non-military initiatives: Countering Violent Extremism [CVE] and Preventing Violent Extremism [PVE].¹⁵⁸

However, different recommendations, and ensuing initiatives and programs implemented by the state and devised by experts and researchers to fight terrorism and radicalization, did not result in entirely positive outcomes. Moreover, often these programs are linked to the violation of civic and human rights and freedoms, as well as to rapidly increasing Islamophobia.¹⁵⁹

2.1. “War on Terror”, Islamophobia and the New Epistemology

When discussing research on terrorism, radicalization and extremism in the existing literature on terrorism, scholars often differentiate between “old” and “new terrorism”. The term “old terrorism” refers to groups and events that we come across up until the 1990s. For example, the German Red Army Faction, also known as the Baader-Meinhof Group, linked to several terrorist acts in the 1970s Germany. Despite this distinction, scholars do not agree on a combination of factors that distinguish the two. However, these factors usually revolve around such categories as motivation, goals, means and forms of organization.¹⁶⁰ “Old terrorism” involves rational calculation of political goals and tactical means, aimed against a specific social group or political ideology. “Old terrorism” chose a symbolic objective for attacks, and the so-called conventional violence as the primary means for terrorist acts (i.e. explosives or firearms). Hence, the number of victims remained limited. The prime structure of “old terrorism” was hierarchical.¹⁶¹ Alternatively, “new terrorism” is essentially linked to religious motives, that is, with other-worldly goals, and hence, it is perceived as not subject to negotiations. At the same time, compared to “old terrorism”, “new terrorism” is also believed to employ a wider range of forms of violence and its implementation. Due to these reasons, the number of its victims is far greater, forms of attack and violence more unconventional (for instance, use of chemical, biological, radiological and nuclear substances, and firearms), and organizational structure mainly transnational.¹⁶²

As Hegemann and Kahl note in their edited volume, *Terrorismus und Terrorismusbekämpfung*

---

158 See more in-depth discussion of these initiatives in Chapter 4.

159 Ibid.

160 Hegemann, Hendrik und Martin Kahl. *Terrorismus und Terrorismusbekämpfung. Eine Einführung*. Wiesbaden: Springer VS, 2018. pp. 48-49.

161 Ibid.

162 Ibid., pp.49-50.

fung, despite attempts to identify characteristics that differentiate “new” and “old” terrorisms, critics emphasize issues associated with the newly defined traits of “new terrorism”. In addition to the fact that historically, religiously motivated violence can be ascribed to many groups, groups whose primary motivation was not religious but rather social also had universal goals - rather than local or particular, such as world revolution. Furthermore, paying no heed to political factors for religiously motivated groups would mean having oversimplified and unrealistic perception of the issue. Indubitably, terrorist organizations such as Al Qaeda or the Islamic State employ terrorism and violence to achieve specific political goals. For example, to delegitimize United States in the Arab world, to engage in armed conflict with other religious groups, nation-states or even terrorist groupings. Moreover, despite the transnational nature of these terrorist organizations, attributing them hierarchical structure would also be irrelevant.¹⁶³ In regards to the weapons utilized in terrorist acts, and the number of victims, both Hegemann and Kahl note that apart from the use of different types of weapons, including explosives and firearms, the number of victims as a distinguishing factor between “old” and “new” terrorisms is not without its complications. On the one hand, Hegemann and Kahl refer to the Global Terrorism Index, according to which the number of victims of terrorism increased from under 5000 before 2000 to 32.765 in 2014, and relatively decreased to 29.376 in 2015.¹⁶⁴ In 2016, the number of victims dropped to 25,673, 13% less than in 2015.¹⁶⁵ At the same time, as Hegemann and Kahl duly note, the number of victims in various nation-states is not equally distributed, with certain countries taking the lead. In 2015, the highest number of deaths caused by terrorist acts was registered in Iraq, Afghanistan, Syria, Nigeria and Pakistan, 72% of the global indicator.¹⁶⁶ As per 2017 Global Terrorism Index, the above listed countries were again in the top five countries with the highest number of deaths caused by terrorist attacks, which accounts for three fourths of all such deaths around the world.¹⁶⁷ On the other hand, despite the increase in the number of deaths caused by terrorism since 2000, three factors need to be emphasized. Firstly, death index is the highest in countries like Iraq, Afghanistan and Syria, especially in the post-2000 period. This suggests that armed interventions in Afghanistan and Iraq, and civil war in Syria, largely determined the increase in violent acts in these countries.¹⁶⁸ Secondly, when relying on

---

163 *Ibid.*, 51-52. In his work, *ISIS: A History*, Fawaz A. Gerges, Professor of International Relations and Contemporary Middle East Studies at the London School of Economics and Political Science (LSE), describes in detail hierarchical nature of the Islamic State, and its confrontation with both other religious groups and terrorist organizations like Al Qaeda. See: Gerges, Fawaz A. *ISIS. A History*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2016.

164 Hegemann und Kahl, *Terrorismus*, p.53.

165 Global Terrorism Index Report 2017, p.16.

166 Hegemann und Kahl, *Terrorismus*, p.53.

167 Global Terrorism Index Report 2017, p.16.

168 Hegemann und Kahl, *Terrorismus*, pp. 53-55.

statistical databases, such as the Global Terrorism Index, such circumstances often complicate the identification of exact reasons of death - whether they were actually caused by war or terrorism, since these databases cannot differentiate between various causes.¹⁶⁹ For example, as specified in the 2017 Global Terrorism Index report, Georgia is on the 77th place among the 130 countries affected by terrorism. In the twelve-member group of Russia and Eurasian countries, Georgia held the third place for years, and moved to the sixth place in accordance with the 2016 census. Based on the Global Terrorism Index, between 2002 and 2016 97 terrorist acts were executed in Georgia, killing 38 people in total.¹⁷⁰ Evidently, both the 77th place and 97 terrorist attacks (Georgia is listed among the localities where 2016 terrorist attacks of the Islamic State took place)¹⁷¹ is a notably high and unusual indicator. If we inquire about specific attacks listed in the report, then we would have to resort to the Global Terrorism Database, which the Global Terrorism Index report is based on.¹⁷² Information on Georgia starts to appear in the Global Terrorism Database from 1991. The list includes events related to Georgia's first president, Zviad Gamsakhurdia, the attack on President Shevardnadze, specific events from the civil war, conflicts with Abkhazia and South Ossetia, the 2008 August War, physical assault on a member of the United National Movement in 2015, as well as the 2016 bomb attack in Sukhumi, Abkhazia, which was not claimed by any terrorist group, but according to a short reference in the database, is linked to the Islamic State, and others.¹⁷³ No attack in Georgia has been religiously motivated (here, it is harder to identify specific characteristics that make an event a terrorist act). It is undeniable that if it is hard to distinguish deaths caused by attacks, violent acts, wars or other political factors from deaths caused by terrorist attacks, such distinctions would be even harder to draw in countries like Iraq, Afghanistan or Syria where conflicts appear on a wider scale and hence, the number of victims is higher. Thirdly, in Iraq, Afghanistan, Syria, Nigeria and Pakistan, deaths caused by terrorism or war are less frequently covered by media compared to, for example, Western European countries. As a result, in general public we find the perception that terrorist organizations are especially targeting Western countries where the number of deaths increases annually.¹⁷⁴ Hegemann and Kahl argue that the number of terrorism-related deaths in Europe was higher in the 1980s than today, primarily due to conflicts and violence in the Basque Country and North Ireland.¹⁷⁵

---

169 *Ibid.*, pp.54-55.

170 Global Terrorism Index Report 2017, p.48.

171 *Ibid.*, p.73.

172 *Ibid.*, p.2.

173 Global Terrorism Database. Accessed April 15, 2018. <https://www.start.umd.edu/gtd/about/>.

174 Hegemann und Kahl, *Terrorismus*, p.53.

175 *Ibid.*, p.55.

Nonetheless, more than the disagreement surrounding these indicators, it is important to describe how “new terrorism” is being connected to the so-called religious, and more specifically “Islamic”, terrorism. Despite the fact that “new terrorism” appears in scholarly literature in the 1990s¹⁷⁶, the term became more broadly established as a result of September 11 attacks. Since these events, the term is often directly associated with religious, namely Islamic terrorism. One of the mentioned denominators of “new terrorism” - its non-national and other-worldly objectives, can be found in the speech of the US President, George Bush where he equates the September 11 tragedy with “absolute evil”.¹⁷⁷ The labeling of “new terrorism” as “absolute evil” is not accidental and constitutes a significant part of post-September 11 planning and implementation of strategies to fight terrorism. As noted by Kundnani, this is because post-September 11 public discourse was limited to ideas on terrorism that did not look for other explanations for these acts beyond evil motivations of the terrorists, debilitating the incentive to seek other reasons.¹⁷⁸ During this period, one of the leading scholars on terrorism, Walter Laqueur, and his thesis distinguishing political forms of “new” and “old” terrorisms, became especially prevalent.¹⁷⁹ Laqueur differentiates between “old terrorism”, inspired by nationalism, communism and fascism, and “new terrorism” motivated by the “Islamic-fundamentalism”, which is built on fanaticism.¹⁸⁰ If fanaticism and/or absolute evil form the basis of “new terrorism”, then the only way to fight this evil - which, in the words of George Bush, challenges the so-called civilized, American, “our way of living”¹⁸¹, is to wage a ruthless war against it. This juxtaposition of terrorism and war, questions on how to differentiate the meanings of violence generated by the two, inquiry into post-September 11 fixation on terrorism when discussing different forms of violence, and the meaning of such fixation, represent the focal point of anthropologist Talal Asad’s work, *On Suicide Bombing*.¹⁸² Talal Asad takes Alain Badiou’s remark as the starting point to identify disparity between two forms of violence generated by war and terrorism, namely the question why organized violence against terrorism is labeled as war. Asad agrees with Badiou that in the past, especially in the colonial context, when

176 *Ibid.*, p.48.

177 On the day of the September 11 tragedy, President Bush addressed the American citizens in the following way: “Good evening. Today, our fellow citizens, our way of life, our very freedom came under attack in a series of deliberate and deadly terrorist acts. The victims were in airplanes, or in their offices; secretaries, businessmen and women, military and federal workers; moms and dads, friends and neighbors. Thousands of lives were suddenly ended by evil, despicable acts of terror.” In the September 11 speech, President Bush mentioned the word “evil” three more times. Second time he said that the American nation had seen evil, the worst aspect of human nature, on that particular day; third time when he informed the public that the search for those who committed this act of evil had started, and lastly, at the end of the speech, when he read an excerpt from Psalm 23: “Even though I walk through the valley of the shadow of death, I fear no evil, for You are with me.” Source: *Selected Speeches of President George W. Bush*; Accessed May 01, 2018. https://georgew-bushwhitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf.

178 Kundnani, *The Muslims are coming!*; Talal, Asad. *On Suicide Bombing*. New York: Columbia University Press, 2007. pp. 7-8.

179 Kundnani, *The Muslims are coming!*, p.83.

180 *Ibid.*

181 Bush, *Address to the nation*.

182 Asad. *On Suicide Bombing*.

states reacted to terrorism, this reaction was described not as war, but as police intervention. For example, action against Baader-Meinhof Group, Irish Republican Army (IRA), and Basque ETA were described as “police acts” or “security measures”. Badiou notes that the use of the term “war” by the United States indicates its attempt to legitimate violent actions.¹⁸³ However, Asad considers that the emphasis on the term “war” is not enough since September 11 since the expression “war on terrorism” is being employed in opposition to terrorism, and accordingly, a distinction is being made between the two forms of violence. As noted above, the so-called “new” or “transnational” terrorism is linked to religion, namely Islam. According to Asad, since Islam is often described as a totalitarian religious tradition rivaling democracy, its form of violence is perceived as irrational.¹⁸⁴ Subsequently, religion becomes the most popular explanation for September 11 attacks with its dominant concepts conceived as the foundation of terrorism. **Islam turns into a fanatic opposition to modernism and hence, according to popular opinion, unless the Islamic world is radically reformed, contemporary world will always be threatened by terrorism.**¹⁸⁵ For Asad, conceptualization of religion and Islam as irrational is interesting inasmuch as such argumentation allows him to explore historical intersection of Christianity and Islam, theological implications of Jihad, and the selectiveness typical for historical narratives, especially what is being selected in the process of such narration. Not only does the focus on irrational and non-modern Islam as the foundation of terrorism disregard a chain of geopolitical interests, ignoring such moments from the historical narrative simplifies political interests of global hegemonic powers by boiling them down to arguments about civility and rationality.¹⁸⁶ For Asad, the main difference between terrorist acts or terrorists, and military forces is not violence or the risk they pose to ordinary way of being, but rather their civilizing status. Hence, the defining factor here is not a clash of civilizations (conflict between two incompatible set of values), but rather war between “the civilized” and “the uncivilized.”¹⁸⁷ As such, Asad believes that discourse on terror re-defines the realm of violence, which in turn allows direct intervention in rules and conventions of everyday life, and their regulation in relation to terror.¹⁸⁸ Consequently, for him, it is crucial to identify colonial substructure of such conflicts in today’s world where countries and societies are closely interconnected. Thus, discussions about the need for reforming the Islamic civilization, which as Asad argues, certainly requires reforms as clearly demanded by its own citizens, should involve talks about the necessity of reforms in Europe and the United States. It is fruitless to talk about reforms in one without re-considering approaches, institutions and policies in the other.¹⁸⁹

---

183 *Ibid.*, p.8.

184 *Ibid.*

185 *Ibid.*, pp.8-9.

186 *Ibid.*, p.13.

187 *Ibid.*, pp.37-38.

188 *Ibid.*, p.28.

189 *Ibid.*, p.14.

Like Talal Asad, Jacques Derrida is of the opinion that when discussing contemporary acts of terror, it is of utmost importance to simultaneously consider Western politics and practice, as well as international institutions and international law, since it becomes more and more difficult to clearly distinguish war and terrorism in the post-September 11 world. Consequently, both on the level of nation states and the United Nations, we encounter the problem of identifying a single and generally accepted definition, which in turn allows opportunistic use of the term. For Derrida, it is important to implement a deconstructive intervention in the very narrow definition of terrorism employed in the contemporary world, and circulated in the dominant public discourse, which is primarily determined by the techno-economic power of modern media.¹⁹⁰ In order to go beyond this narrow definition, Derrida not only emphasizes the complexities of differentiating between war and terrorism, but also the necessity of discussing state terror.¹⁹¹

Despite the fact that there are dozens of definitions of terrorism in academic literature, there is no accepted single definition of the term on intra- and inter-state level. For instance, in a study on extremism in different African countries conducted by the United Nations Development Programme (UNDP), the authors explain that there is no accepted universal definition of terrorism.¹⁹² Politically speaking, the absence of a general definition points to the difficulties of agreeing when the use of violence is legitimate: against who, by whom and for what reason. At the same time, the authors suggest that terrorist acts are represented as single instances of a larger-scale strategy (whether military or geopolitical).¹⁹³

One thing is clear from the above discussion: lack of a universal definition of terrorism on the UN level on the one hand, and various definitions of terrorism on national levels on the other,¹⁹⁴ suggest that the issue of definition is not only linked to the difficulties of de-

---

190 Derrida, Jacques: *Autoimmunity: Real and Symbolic Suicides. Dialogue with Jacques Derrida*. In: Giovanna Borradori (Ed.), *Philosophy in a Time of Terror. Dialogues with Jürgen Habermas and Jacques Derrida*, 85-136. Chicago and London: The University of Chicago Press, 2003. p.103.

191 Ibid., p.108.

192 Ibid., p.107.

193 UNDP. *Journey to Extremism in Africa: Drivers, Incentives and the Tipping Point for Recruitment*. 09 September 2017. Accessed July 12, 2018. <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/journey-to-extremism.html>. Although there is no universally accepted legal definition used by the UN, the 1994 49/60 resolution of the UN General Assembly, which addressed the elimination of international terrorism, describes terrorism as "criminal acts intended or calculated to provoke state of terror in the general public" (Ibid., p. 19).

194 In 2002 the EU activated a framework decision on fighting terrorism, which does not directly define terrorism, but rather describes it as a combination of the following two elements of a terrorist attack: 1) objective elements (killing, physical injury, hostage taking, extortion, attacks, threatening to commit any of the acts listed), and 2) subjective elements (acts committed to terrorize citizens, destabilization or destruction of state or international structures, obstructing the implementation of state activities). See: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:I33168>.

This 2002 framework decision was replaced by the 2017 directive issued by the European Parliament and the European Council. The directive defined terrorist attacks and issues related to their organization, financing and international activities. See: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32017L0541>.

cision-making, but also, as Arun Kundnani explains, each use of the term “terrorism” is essentially a political act in and of itself.¹⁹⁵ As such, the definition of terrorism is never uniform or universal since this would imply directing the accusatory powers of the term against all forms of violence, which (as Talal Asad shows) does not hierarchize or prioritize different forms of violence.¹⁹⁶

If problematic of differentiation between “old” and “new” terrorism, as well as manifestation of the hegemonic politics inherent in the concept of terrorism, are evident from the above discussion, we will need to answer one more question, namely “is there anything new in “new terrorism”? The 2017 UNDP report attempts to answer a similar question.¹⁹⁷ The document summarizes main characteristics of violent-extremist groups (the document prioritizes the term “violent extremism” rather than “terrorism”). Noting that violent extremism is not a new phenomenon and is not exclusively connected to radical religious faith, the document differentiates between four developments: 1) globalization of violent extremism, which first and foremost implies global networks and recruitment forms of violent extremist groups; 2) utilization of modern technologies, especially social networks, for the purpose of recruiting; 3) high level of unpredictability of violent extremist attacks determined by random selection of targets; and 4) unprecedented availability of weapons of mass destruction.¹⁹⁸

By problematizing the term “new terrorism” we do not eliminate the possibility of the emergence of new global, violent-extremist groups or organizations, or change of tactics. Instead, in addition to considering the characteristics listed by the UNDP, our goal is to expand our focus from *exclusively* outward characteristics to hierarchies and political meanings intrinsic in the term, and as such, the need for its constant deconstruction. At the same time, when discussing terrorism, fighting terrorism and war, we should not ignore two important questions examined by Talal Asad and Arun Kundnani. According to Asad, new elements in the “war on terror” are “the fact that a new epistemological object can be constructed through a war on terror”.¹⁹⁹ For Kundnani, on the other hand, “war on terror” and the ensuing detrimental losses in Afghanistan, Iraq, Yemen and other countries - fed on racial dehumanization of Muslim victims. “A social body”, Kundnani explains, “dependent on imperialist violence must discover an ideology that can disavow that dependency if it is

---

195 Kundnani, *The Muslims are coming!*, p.18.

196 *Ibid.*

197 UNDP, Preventing Violent Extremism through Promoting Inclusive Development, Tolerance and Respect for Diversity. A development response to addressing radicalization and violent extremism, 14 February 2017. Accessed November 02, 2018. <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/conflict-prevention/discussion-paper---preventing-violent-extremism-through-inclusiv.html>.

198 *Ibid.*, p.12.

199 Asad, *On Suicide Bombing*, p.29.

to maintain legitimacy”.²⁰⁰ Many forms of racism in modern era have performed this role, however, as Kundnani notes, today it is Islamophobia that is prioritized. He considers racialization of Muslimhood largely similar to anti-Semitism. Nonetheless, for him, labeling Islamophobia as structural racism does not imply pronouncing all criticism of the Islamic faith as racist. Yet observation and acknowledgement of structural similarities between Islamophobia and anti-Semitism entails countering those social and political processes, which allow the expression of anti-Islamic sentiments in public spaces through violent attacks and institutionalization of violence in state structures. A good example of this is Muslim profiling, violation of their civil rights, and so on.²⁰¹

We also must note that today “war on terrorism” and military interventions in Afghanistan and Iraq are no longer deemed as effective in international politics and greater part of scientific literature. Instead, starting from 2004, both in scholarly and political domains we can observe pursuit of new strategies for eradicating and defeating terrorism. Yet, often, as explained by Asad, construction of new epistemological objects is linked to the search and implementation of these new strategies.

---

200 Kundnani, *The Muslims are coming!*, pp. 11-12.

201 Ibid.

Chapter 3:

Religion, Politics and *Mimicry* in the Pankisi Gorge

The religious landscape of contemporary Pankisi was formed as a result of complex historical, political and social processes. This study examines religion as a historical outcome of discursive processes, which does not have a universal definition since its building blocks are historically specific.²⁰² The hegemonic paradigm disregards local epistemology and the imbalance of power. Hence, the given study seeks to shatter this hegemonic monologue and to introduce the perspectives of Pankisi residents into the dialogue.

When describing the religious landscape of the Pankisi Gorge, researchers distinguish between the followers of Salafism and traditional Islam. At the same time, they interchangeably use such terms as Salafism and Wahhabism on the one hand, and traditional and Sufi Islam, on the other. How was the contemporary religious landscape of Pankisi formed and what are the appropriate terms to describe local religiosity? The Pankisi crisis proved to be the key historical moment, which determined the dominant interpretation and evaluation of the local beliefs and lifestyle. Wahhabism became the term employed by media and experts to describe political and social processes in Pankisi.²⁰³ However, is Wahhabism a suitable term to describe the new form of piety in Pankisi? To what extent is it a universal signifier? Is the religious landscape of Pankisi dichotomous? What does the construction²⁰⁴ of a new epistemological object in Pankisi entail?

In the first and second chapters we discussed the geo-political circumstances that enabled global powers, and namely Russia, to generate the image of a “Wahhabist” from the North Caucasus and among Pankisi devotees, and to label this heterogeneous group of freedom fighters (during the Russia-Chechnya War) as terrorists. We also partially addressed the causes that allowed this narrative to become acceptable for the Georgian political society. In the following chapter, we continue to discuss the factors that enabled the examination of Pankisi Kists via categories and classifications developed by the imperial actors.

---

202 Asad, Talal. “The Idea of an Anthropology of Islam.” *Qui Parle* 17 (2009): 1-30.

203 კვეციანი, თამარ. *პანკისი მრგობის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. pp. 64-65.

204 Asad, Talal. *On Suicide Bombing*. New York: Columbia University Press, 2007. p. 29. For a more detailed discussion of Asad’s “new epistemological object” see Chapter 3.

3.1. Religious Transformation in the Pankisi Gorge

First of all, it is important to analyze the historical, social and political significance of Islam for Pankisi Kists. The Russian colonial policy in the nineteenth century employed diverse strategies of subordination, one of them aimed at the dissemination of Christianity among the North Caucasians. The Christianization and Enlightenment attempts in the Pankisi Gorge need to be discussed in this context. A Kist public figure Mate Albutashvili (1863-1953) who himself was a Christian priest, describes how the Russian government forcefully baptized indigenous Muslim Kists in Jokolo²⁰⁵, and how some Kists fled to the forest to avoid baptism. However, in the official documents, the agents of the Russian government listed the fugitives as Christians.²⁰⁶ Moreover, unlike the Pankisi Kists, fragmented populations of Kists in other parts of Georgia accepted Christianity and their descendants assimilated into Georgian population.²⁰⁷ Hence, for the Pankisi Kists, acceptance of Christianity implied the risk of being assimilated into Georgian population, and submission to Russian imperial interests. Unlike Christianity, Islam, which towards the end of the nineteenth and beginning of the twentieth centuries primarily spread by way of North Caucasian Muslim preachers, did not involve the same imperialist or assimilationist risks for the Pankisi Kists. On the contrary, it became a means of retaining self-sufficiency²⁰⁸ and implied disobedience of Russian imperialist interests. Between 1898 and 1902, local Muslims built the first mosque in the Pankisi Gorge with their own funds in the village of Duisi. Local Christians and the Russian imperial government were against the construction; for a long time, the latter refused to grant the permission to build the mosque.^{209,210}

In the beginning of the twentieth century, two Sufi orders – Qadiriyya and Naqshbandiyya, were most widespread in Pankisi.²¹¹ Later on, during the first decades of the Soviet Union,

205 One of the villages in the Pankisi Gorge inhabited by Kists.

206 ალბუთაშვილი, მათე. *პანკისის ხეობა: ისტორიულ-ეთნოგრაფიული და გეოგრაფიული აღწერა*. თბილისი, 2005, pp. 216-217.

207 მარგოშვილი, ლეილა. *პანკისელი ქისტების წეს-ჩვეულებები და თანამედროვეობა*. თბილისი: მეცნიერება, 1985. p.7.

208 ზეიდაძე, სოფო. *ისლამი, პოლიტიკა და იდენტობა პანკისში*. თბილისი: შვიდობის, დემოკრატიის და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2016. Accessed November 20, 2017. <http://www.cipgd.org/upload/files/pankisi-web.pdf>. p.7.

209 Sanikidze, George. "Islamic Resurgence in the Modern Caucasian Region: "Global" and "Local" Islam in the Pankisi Gorge." In *Regional and Transregional Dynamism in Central Eurasia: Empires, Islam and Politics*, edited by Tomohiko Yuama, 263-282. Sapporo: Hokkaido University Press, 2007.

210 Kurtzikidze, Shorena and Vakhtang Chikovani. "Georgia's Pankisi Gorge: An Ethnographic Survey." *Berkeley Program in Soviet and Post-Soviet Studies: Working Paper Series*, 2002. Accessed November 20, 2017. <https://escholarship.org/uc/item/64d7v9hj>.

211 The Middle Eastern Baha-ud-Din Naqshband Bukhari (1318-1389) is considered as the founder of the Naqshbandiyya order. This orientation of Sufi Islam was introduced in Pankisi by an Azerbaijani preacher, Isa Efendi, who visited the gorge in 1909. The formation of Qadiriyya order in the North Caucasus is connected with the name of Kunta-haji. In Pankisi, the Qadiriyya order was introduced in the second half of the nineteenth century.

the labeling of Islam as “religious fanaticism” and “harmful practice”, and the attempt to depict it as “anti-social”, were notable aspects of the Orientalist framework, which was accompanied by formation of the new secular subject.²¹² During this period, the Soviet government forcefully resettled many Sufi spiritual figures, and closed down mosques. As a result, the Islam distinctive to Pankisi became drained of its theological depth. It was typical for Soviet scholarship to divide Islam into “official”, i.e. harmless, and “unofficial”, i.e. harmful practices.²¹³ The “official” Islam was represented by state controlled, institutionalized Muslim division, and the “informal” religion beyond its perimeter was considered a “negative phenomenon”.²¹⁴ Historian Giorgi Sanikidze suggests that the “informal”, i.e. “parallel” Islam played a significant role in the revival of Islam among the Kists.²¹⁵ Sanikidze argues that “parallel” Islam was represented by unregistered and “wandering” spiritual figures who performed religious rituals (weddings, burials) and held prayers at “informal” houses of prayer. In these circumstances, the Duisi mosque was re-opened in Pankisi in 1969.²¹⁶ Although followers of Sufi orders had only retained ritual memory, the re-modeled Sufi orders (*tariqas*) are known as the “traditional Islam” today.

As a result of complex historical, political and social processes, new form of piety known as Salafism proliferated in the 1990s Pankisi. Based on the interviews and secondary sources analyzed in the framework of this study, we can single out several factors that contributed to the spread of Salafism: 1. The emergence of Islamic charity organizations and Islamic scholars, who provided humanitarian assistance during the Chechen-Russian conflict; 2. Religious affiliation of the *mujahids* who arrived with the purpose of assisting the Chechens; 3. Russia’s encouragement of conflicts amongst the Chechens, and its designation of Sufi Islam as “harmless,” and Salafism as “harmful.” Russia proclaimed the former as its accomplice²¹⁷, and the latter as terrorists, fashioning them into the image of an enemy. This factor conferred Salafi Islam with additional political meaning in the fight against Russia; 4. Religious belonging of Chechen refugees in the Pankisi Gorge; 5. The new opportunity for Pankisi youth to thoroughly study Arabic and Islamic theology in the Middle East and North African coun-

---

212 მარგოშვილი, ლეილა. პანკისელი ქისტების წეს-ჩვეულებები და თანამედროვეობა. თბილისი: მეცნიერება, 1985, p.55.

213 McBrien, Julie. *The Fruit of Devotion: Islam and Modernity in Kyrgyzstan*. 2008, Accessed, November 6, 2017 <https://d-nb.info/1024975843/34>.

214 Schoeberlein, J. “Heroes of Theory: Central Asian Islam in Post-War Soviet Ethnography.” In *Exploring the Edge of Empire: Soviet Era Anthropology in the Caucasus and Central Asia*, edited by Florian Muhlfried and Sergey Sokolovsky. Zurich: Lit Verlag, 2011. pp.61-62.

215 Sanikidze, George. “Islamic Resurgence in the Modern Caucasian Region: “Global” and “Local” Islam in the Pankisi Gorge.” In *Regional and Transregional Dynamism in Central Eurasia: Empires, Islam and Politics*, edited by Tomohiko Yuama, 263-282. Sapporo: Hokkaido University Press, 2007. p.273.

216 *Ibid*.

217 ხანგოშვილი, ხსო. „რელიგია და ტერორიზმი“. *საღვთო წიგნები: მიბღია, სახარება, ყრანი*. თბილისი: მერიდიანი, 2014. p.695.

tries (Lebanon, Syria, Saudi Arabia, Egypt); 6. Insufficient level of theological knowledge amongst the spiritual figures of traditional Islam, which re-directed the attention of believers towards the religious avant-garde of Salafism.²¹⁸

3.2. Religion Under the Dominant Gaze

Researchers, experts and journalists introduced the term “Wahhabism” to designate the new form of piety that spread in the Pankisi Gorge in the late 1990s.²¹⁹ They discuss Islamic fundamentalism, radicalism, Wahhabism and terrorism without much nuance, as self-explanatory terms.²²⁰²²¹ What prejudged meanings do these terms carry? What does the term “Wahhabism” imply? For example, according to scholar Khvtiso Mamisimedashvili, Wahhabism stands for a “radical Islamic movement”, criminally engaged “organized group”, religion of those who “fight against the North Caucasian Muslims’ way of life”, and whose followers “accuse every Muslim who does not share their view of godlessness”.²²² In printed media, the first information about the existence of “Wahhabism” appeared on November 27 1998. The article represents “Wahhabism” as an ideology utilized by one faction of Ichkeria leaders to propagate Nokhchi²²³ ideas.²²⁴

From the very beginning, the new piety of Pankisi residents was interpreted as a sign of “danger” by scholars and journalists.²²⁵ As Lia Khutsishvili notes, Wahhabism is a code “that implies new danger from Islam.”²²⁶ In the opinion of anthropologist Ketevan Khutsishvili, young people who travel to Middle Eastern countries for education are being trained as

218 For example, a teacher from Jokolo commented on this last factor that followers of traditional Islam did not have answers to the inquisitive questions of the youth. However, the Middle Eastern educated Salafis “could answer all questions” (Interview with Respondent 19, 17/09/2017).

219 შამსიძე დიმიტრი, ხეთისო. *პანკისი: წარსული და თანამედროვეობა*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2008. p. 286.

220 შამსიძე, ვახტანგ. *თანამედროვე ისლამის როლი მსოფლიო გეოპოლიტიკაში*. Accessed May 20, 2018. <https://bit.ly/2LBubKz>.

221 Sanikidze, George. “Islamic Resurgence in the Modern Caucasian Region: “Global” and “Local” Islam in the Pankisi Gorge.” In *Regional and Transregional Dynamism in Central Eurasia: Empires, Islam and Politics*, edited by Tomohiko Yuama, 263-282. Sapporo: Hokkaido University Press, 2007.

222 შამსიძე დიმიტრი, ხეთისო. *პანკისი: წარსული და თანამედროვეობა*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2008. p. 286.

223 Nokchi is the original name of the inhabitants of Chechnya.

224 კეკელიძე, თამარ. *პანკისი მრგვის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. p.64.

225 კაკაბაძე, გიორგი. „ვაპაბიზმის საფრთხეები საქართველოსთვის“. *რადიო თავისუფლება*. მაისი 2, 2002.

226 ხუციშვილი, ლია. „რელიგიური რეორიენტაციის პრობლემები პოლიტიკურ საზოგადოებაში“. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ფინიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიძე. თბილისი: შვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. p.165.

“Wahhabists”, and they represent a “threat” upon their return to homeland.²²⁷ Historian Lia Melikishvili sees the growing religiosity of Pankisi residents as a sign of orientation towards the Islamic world, and negation of Georgian values.²²⁸ Scholar Vakhtang Maisaia considers “Wahhabism” a form of Islamic fundamentalism, which is simultaneously linked to terrorism and Al-Qaeda.²²⁹ According to historian, Giorgi Sanikidze, the term “Wahhabism” is used to describe political Islam and extremist Islamic movements.²³⁰ The recent research on the Muslims in Pankisi tacitly draws same conclusions.^{231,232} Hence, in Georgian media and scholarship, “Wahhabism” (1) denotes an aggregate of pre-determined views and generalizations; (2) is a term attributed to local residents without adequate research into their religious experience, context or specificities; (3) represents a misconception of the movements’ main characteristics. For example, we read in Chikovani’s work that “in order to purge Islam, its [“Wahhabism’s”] supporters reject *bid’ah* and Sunni *madhhabs*”²³³, pilgrimage to Mecca, cults of saints, and so on.²³⁴ This description clearly illustrates that, on the one hand, renditions of Wahhabism found in foreign sources are being applied to local piety, and, on the other hand, that these renditions are flawed in and of themselves. For example, “Wahhabism” does not prohibit pilgrimage to Mecca, and the statement about *madhhabs* is also faulty since we find a mixed approach to the matter amongst the Salafis.²³⁵ (4) Based on “Wahhabism” and “traditional Islam”, scholars have created “harmless” and “harmful” categories of Islam, which enables the branding of disagreements between pious and less pious generations as a matter of state security.

227 ხუციშვილი, ქეთევან. „კავკასია გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით (სუბიექტები, ინტერესები)“. *უსაფრთხოების სტრატეგიის თნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი, თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. p.23.

228 მელიქიშვილი, ლია. *უსაფრთხოების სტრატეგიის თნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. p.6.

229 მაისაია, ვახტანგ. *თანამედროვე ისლამის როლი მსოფლიო გეოპოლიტიკაში*. Accessed May 20, 2018. <https://bit.ly/2L8BubKz>.

230 Sanikidze, George. “Islamic Resurgence in the Modern Caucasian Region: “Global” and “Local” Islam in the Pankisi Gorge.” In *Regional and Transregional Dynamism in Central Eurasia: Empires, Islam and Politics*, edited by Tomohiko Yuama, 263-282. Sapporo: Hokkaido University Press, 2007. p.274.

231 გოგუაძე, გიორგი და სერგი კაპანაძე. *დაეში და საქართველოს წინაშე არსებული გამოწვევები*. საქართველოს რეფორმების ასოციაცია (GRASS), 2015. Accessed September 10, 2017. <http://grass.org.ge/wp-content/uploads/2015/11/daesh-da-skhva-gamotsvevebi.pdf>.

232 გობრონიძე, გიორგი. *ისლამის რადიკალიზაციის პრობლემა, სახელმწიფოს პოლიტიკა და რეგიონული თანამშრომლობის პერსპექტივები – ხედვა საქართველოდან*. თბილისი: კავკასიური სახლი, 2017. Accessed March 20, 2018. <http://regional-dialogue.com/wp-content/uploads/2018/03/mar-GE.pdf>.

233 Islamic school of thought.

234 ჩიქოვანი, გულდამ. „დასახლების სტრუქტურული ცვლილებები, კონფლიქტური სიტუაციები და მათი დარეგულირების ტრადიციული მექანიზმები“. *უსაფრთხოების სტრატეგიის თნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. p.121.

235 Bin Ali, Mohamed. *The Roots of Religious Extremism: Understanding the Salafi Doctrine of Al-Wala' wal Barna'*. London: Imperial College Press, 2016.

It needs to be noted here that a faction of scholars does not agree with the above-mentioned evaluation of new piety in Pankisi. For example, based on ethnographic work in Pankisi, Dobrosława Wiktor-Mach concluded that the bisection of Pankisi Islam into traditional and Salafi categories is misleading due to several reasons: 1. These categories consider each group as a homogenous entity when even in traditional Islam we can find various *tariqas* (Sufi orders) and practices, just like there are various approaches and groups in Salafi Islam.²³⁶ 2. Such dichotomous classification ignores the historical context and the dynamics of Islam's development in the region. Throughout history, the role of religion was central to Chechen opposition: if in the nineteenth century anti-imperial opposition was interlaced with Sufism, in the 1990s it became associated with the Global Islamic movements. 3. The dichotomous classification disregards hybrid groups that consider themselves as followers of Sunni Islam, but do not directly associate themselves with any group. One more scholar, who also conducted ethnographic research the Pankisi Gorge, Rebecca Gould, notes that the use of the term "Wahhabism" to designate the new piety does not imply difference, disruption or specificity between Wahhabi and Salafi movements on the one hand, and Salafism and present-day Pankisi Islam, on the other.²³⁷

3.3. Varieties of Salafism and the Power of Naming

Scholars who label the new form of piety popularized in the Pankisi Gorge as "Wahhabism" boil Islam down to an essentialist caricature. Such discourse reveals the power centers and interests behind its reproduction. In the "Anatomy of the Salafi Movement", Quintan Wiktorowicz notes that "Wahhabism" is a term employed by the opponents of Salafism in order to portray them as the followers of Abd al-Wahhab and accordingly, to emphasize the influence of foreign interests on them.²³⁸ Similarly, Conor Prasad states that "the term is commonly used in post-Soviet countries to refer to any pious Muslim."²³⁹ This label is especially widespread in countries where Salafis represent a minority in the Muslim community. Salafism is a broader concept than Wahhabism.²⁴⁰ Dobrosława Wiktor-Mach, who conducted an ethnographic study in Pankisi, notes that the terms "Wahhabism" and "Salafism" are employed in the Russian anti-Chechen discourse as synonyms of "extremism"

236 Wiktor-Mach, Dobrosława. "Competing Islamic Traditions in the Caucasus." *Caucasian Review of International Affairs* 3 (2009): 63-69.

237 Gould, Rebecca. "Secularism and Belief in Georgia's Pankisi Gorge." *Journal of Islamic Studies* 22 (2011): 339-373.

238 Wiktorowicz, Quintan. "Anatomy of the Salafi Movement." *Studies in Conflict & Terrorism* 29 (2006): 207-239.

239 Prasad, Conor. *Georgia's Muslim Community: A Self-Fulfilling Prophecy?* ECMI Working Paper, 2017. Accessed September 15, 2017. https://www.ecmi.de/uploads/tx_lfpubdb/Working_Paper_58_En.pdf.

240 Bin Ali, Mohamed. *The Roots of Religious Extremism: Understanding the Salafi Doctrine of Al-Wala' wal Bara'*. London: Imperial College Press, 2016. p.21.

and “terrorism”.²⁴¹ Pankisi Salafis also consider that “Wahhabi” is a term constructed by their enemies that carries preconceived negative meaning: “a Wahhabi is associated with terrorism”, this is how a new Pankisi devotee defined his own perception of the term, adding that “a Wahhabi is believed to be a monster, wrong-doer, murderer, thief and robber.”²⁴²

Islamic scholars (*ulama*) in Pankisi say that they consider themselves simply as followers of Sunni Islam. In the opinion of a former *imam*, “enemies” want to label them to delineate the “wrong” Islam and put it in opposition with the “right” Islam.²⁴³ One of the Salafis, notes that he has not even read a book by Muhammad al-Wahhab and does not understand why he should be considered a Wahhabi.²⁴⁴ Another Pankisi Salafi points to his unsuccessful attempts at self-definition: “we are always shouting that we are not Wahhabis, [...], we are Muslims, people, Muslims.”²⁴⁵

The desired terms for the Salafis themselves are *ahlus sunnah wal jammah* (أهل السنة والجماعة) and *ahl al-hadith* (أهل الحديث). However, Pankisi Salafis who have been labeled as *oriental* (Eastern) have been robbed of their right to self-definition. *Orient* is an object, which they describe, discuss and define. It is this very act of being robbed of one’s voice that the Palestinian scholar of postcolonialism, Edward Said, considers an indicator of Islam’s orientalization.²⁴⁶ The problem of orientalism is not only its distortion of reality, but also the fact that it becomes the producer of reality. De-orientalization of reality and anti-orientalist approach to Islam first and foremost mean the rejection of an essentialist approach.²⁴⁷

Heterogeneity and puritanical approach are typical characteristics of Salafism.²⁴⁸ Although Salafi groups differ in their strategies and policy, they have a similar approach to religious jurisprudence. They are also united by *aqida*, their religious belief, and *tawhid*, the oneness of God. Salafis reject *tawassuf*, or worship of important religious figures.²⁴⁹ Scholarly classifications, which are based on key distinctions between various Salafi groups, demonstrate the heterogeneity of Salafism. For example, an expert on Islamic movements, Quintan Wiktorowicz distinguishes between three Salafi groups:²⁵⁰

---

241 Wiktor-Mach, Dobrosława. “Competing Islamic Traditions in the Caucasus.” *Caucasian Review of International Affairs* 3 (2009): 63-69.

242 Interview, Respondent N 8, 30/10/2017.

243 Interview, Respondent N 3, 16/09/2017.

244 Interview, Respondent N1, 14/09/2017.

245 Interview, Respondent N2, 14/09/2017.

246 Said, Edward. *Orientalism*. New Delhi: Penguin Books, 2001.

247 Sayyid, Bobby, S. *The Fundamental Fear: Eurocentrism and the Emergence of Islamism*. London: Zed Books, 1997.

248 Wiktorowicz, Quintan. “Anatomy of the Salafi Movement.” *Studies in Conflict & Terrorism* 29 (2006): 207-239.

249 Abdel-Haleem, Tariq in Bin Ali, Mohamed. *The Roots of Religious Extremism: Understanding the Salafi Doctrine of Al-Wala’ wal Bara’*. London: Imperial College Press, 2016.

250 Wiktorowicz, Quintan. “Anatomy of the Salafi Movement.” *Studies in Conflict & Terrorism* 29 (2006): 207-239.

1. **Purists:** believe in the spread of knowledge and non-violent methods of awareness raising. Purists believe that unless religious teachings are purified, political action cannot ensure justice. Various paths of devotion are: a) *da'wa*: propagation; b) *tazkiyya*: purification; c) *tarbiya*: path of religious education, spiritual training and discipline. Purists oppose the labeling of Salafism as a movement (*harakat*) since this term carries a puritanical meaning. Their mission is to protect Islam from corrupting influences and non-Islamic values. Globally speaking, Purists often stand apart from geopolitical contexts and reality, which subjects them to criticism from other Muslims.²⁵¹

2. **Political Salafis:** consider it important to translate their religious principles into the realm of politics. They believe that governance based on religious principles can ensure the formation of a just society and implementation of fair politics. 3. **Jihadists:** deem it impossible to transform the existing conditions without militarist or revolutionary means.

Thus, various Salafi movements have a different interpretation of global affairs and political strategies. Much like Wiktorowicz, scholar of Islamic movements, Omayma Abdel Latiff, categorizes Salafis into three main groups:

1. Scientific Salafism (*al-salafiyyah al-ilmiyyah*): geared towards studying the Qur'an and Islamic jurisprudence.
2. Activist Salafism (*al-salafiyyah al-harakiyyah*): politically and socially active Salafis. Latiff also incorporates Reformist Salafis (*al-salafiyyah al-islahiyyah*) into this group.
3. Jihadists (*al-salafiyyah al-jihadiyyah*): group that is unified around jihad.²⁵²

For the given study, it is also crucial to mention the opinion of Islamic scholars regarding the heterogeneity of Salafism. As a scholar of Islamic jurisprudence, Muhammad Bin Ali explains, a Canada-based Egyptian scholar, Tariq Abdel Haleem divides contemporary Salafis into eight groups.²⁵³

---

251 For example, one Purist scholar even opposed Palestinian Intifada in 2002. According to scholar Muhammad Nasir al-Din al-Albani, after Israel's occupation of Palestinian territories, Palestinians no longer lived in dar al-islam (the domain of Islam) and hence, his fatwa called for the migration of Palestinians to other Muslim countries.

252 Abdel Latiff, Omayma (2009). "Trends in Salafism." In Bin Ali, Mohamed. *The Roots of Relituous Extremism: Understanding the Salafi Doctrine of Al-Wala' wal Bara'*. London: Imperial College Press, 2016.

253 Abdel Haleem, Tariq, "The Counterfeit Salafis: Deviation of the Counterfeit Salafis from the Methodology of Ahlul Sunnah Wal-Jama'ah." In Bin ali, Mohamed. *The Roots of Relituous Extremism: Understanding the Salafi Doctrine of Al-Wala' wal Bara'*. London: Imperial College Press, 2016. p.54.

1. Establishment Salafis: official scholars appointed by the Saudi government who are members of Senior Ulama (*Hay'at kibar al-Ulama*) and other official committees.
2. Madkhali or Jami Salafis: Salafis who follow the teachings of the Yemeni Sheikh Rabi Al-Madkhali and the Ethiopian Sheikh Muhammad Aban Ibn Ali Jami.
3. Albani Salafis: Salafis who follow the teachings of Muhammad Nasir al-Din Al-Albani. Albani, Madkhali and Establishment Salafis are *purists* and focus on faith and education.
4. Academic Salfis: Salafis who use rational methods and are more politicized.
5. Ikhwan Salafis: political Salafis whose prominent representative is the Egyptian Muslim Brotherhood (*Ikhwan al-Muslimin*).
6. Sururi Salafis: follow a hybrid ideology of the ideas of Sayyid Qutub and al-Wahhabi.
7. Qutubi Salafis: follow the teachings of Sayyid Qutub.
8. Global Jihadis: for example, Al-Qaeda.²⁵⁴

The heterogeneity of Salafi groups is not limited to the above listed categories. Consequently, it is problematic to reduce the new piety of Pankisi residents to one of the most discriminatory labels of the Salafi spectrum – “Wahhabism”. Especially if we consider that this term has been attributed to Salafis by their opponents. As for equating Salafism, terrorism and fundamentalism, this type of generalization is discriminatory and unscientific since it is based on the preconceived idea that Salafism and fundamentalism are dangerous. According to professor of political science, Mahmood Mamdani, using the term “fundamentalism” disregards movements forged in radically different historical and political contexts. Mamdani argues that it is historically inaccurate to equate not only fundamentalism and terrorism, but also political Islam and terrorism.²⁵⁵ Under the umbrella of political Islam, Mamdani distinguishes between reformist and radical wings. The radical wing includes society-centered and state-centered movements. Society-centered movements are committed to a strategy of social change by increased popular participation in politics and non-violent methods; in contrast, state-centered movements see the state rather than society as the true subject of historical change, but even state-centered Islamist political movements cannot be equated with terrorism. For instance, administration of the Pakistani President, Muhammad Zia-ul-Haq

---

254 *Ibid.*

255 Mamdani, Mahmood. *Good Muslim, Bad Muslim: America, the Cold War, and the Roots of Terror*. New York: Three Leaves Press, 2004. Kindle edition.

(1978-1988) is an illustration of state-centered political Islam, which was authoritarian but not terrorist. In this complex configuration, direct association of Pankisi Muslims' religious affiliation with "radicalization" does not only demonize them, but also renders them an object of state surveillance because of the vague excuse that they express their religiosity with devotional practice.

3.4. On Being a Newly Pious Muslim in Pankisi

When discussing religion, and specifically Salafism, in the Pankisi Gorge, opinions of the Salafis themselves are often disregarded since they are pre-labeled as "dangerous Muslims" based on allegedly obvious reality. Hence, epistemic advantage is being ascribed to the reproduction of the privileged dominant perspective. How do the new pious Muslims reflect on their belief and role in the Pankisi Gorge? Is the religious landscape of Pankisi dichotomous? What do they mean when they talk about "radical" piety?

Since 1990s, ongoing religious transformations in the Pankisi Gorge were associated not only with the Chechen independence movement, but also with the transformation of the "self" as revealed through the rethinking of lifestyle, social expression, and relation to objects and god. Islam emerged as a guarantee of finding the key to transforming local subjectivity.²⁵⁶ The new piety offered Kists a distinct opportunity and experience of returning to spirituality. The new subject was forced to establish itself amidst the confrontation with internal and external factors. Based on the changes in the intensity, content and tactics of the confrontation, we can distinguish several waves of Salafism: the first wave (1997-2007), the second wave (2007-2017), and the third wave (2018). The latter needs to be discussed separately due to contrasting developments. The first wave of Salafism contains crude attempts at building a niche, short-term appointment of *imams*, and the involvement of foreign Islamic scholars. The second wave can be characterized by stable appointment of *imams* (only two *imams* for the period of ten years), and the involvement of local Islamic scholars in religious education. The 2018 wave marks civil involvement of the *jamaat*, signs of consolidation, and "self"-oriented spirituality.

Confrontations that emerged during the first wave of Salafism were primarily triggered by the political circumstances discussed in the first chapter, and fueled by the hegemonic discourse. At the same time, however, qualitative interviews have revealed other notable factors: 1. The new devotees initially became acquainted with religion primarily via foreigners. Ac-

²⁵⁶ Behrooz, Ghamari-Tabrizi. *Foucault in Iran: Islamic Revolution after the Enlightenment*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2016. p.65.

cordingly, since foreign scholars were not closely familiar with the local context, they could not account for the specifics of indigenous social order. The new devotees also showed more resolution when distancing themselves from the rituals of “traditional Islam”, and critiquing its practices. 2. At the same time, local devotees themselves did not have adequate knowledge and education. A respondent from Duisi notes: “they had less knowledge in the past. Hence, the less knowledge you have, the more mistakes you make”.²⁵⁷ 3. In late 1990s Salafis were a minority amongst the Pankisi Muslims. First, they attended the “traditional Islamic” mosques, but one day they were banned from praying there, which strained the relationship between the two groups. Today, even Salafi scholars themselves acknowledge that the pugnacious demeanor specific to the First Wave was a mistake. However, they consider it wrong to evaluate their current activities through the lens of their past experience. For example, an Islamic scholar remembers how at one of the meetings he encouraged the elders to re-consider their attitudes towards them: “this picture needs to change in your eyes, we need to appreciate the scholars who preach correctly.”²⁵⁸

In the interviews, a group of Pankisi residents who critique Salafism distinguish between the initial or **first wave Salafism** from the newer, or **second wave Salafism**. Among the newer Salafis, they set “Dawla” Salafis apart from the others. For example, one of the elders considers it wrong to ascribe the label of “radicals” to local Salafis in general and explains that he uses this term to refer to only “Dawla” Salafis: “I don’t use it in regards to all Salafis since that would be wrong. As I noted, there are progressively thinking young people amongst them.”²⁵⁹ At the same time, sometimes the critics of Salafism come into opposition with their own evaluation by essentializing Salafis at large and approaching them as a homogeneous group in their criticism. The second wave Salafis can be divided into at least two groups: **newly pious Salafis** and **followers of “Dawla” Islam**, that is, supporters of the Islamic State who, according to the respondents, only make up a marginal minority of the Salafis. As for the **newly pious Salafis**, in turn, has a heterogeneous constitution. For instance, we find distinct approaches to such issues as: 1) *Maddhabs*: according to local Muslim scholars, Pankisi Salafis recognize all four *Maddhabs*.²⁶⁰ At the same time, some follow the Shafi’i *Maddhab*, and some follow the Hanbali *Maddhab*; 2) Attitudes towards the ongoing affairs: for instance, during 2018 protests against the construction of hydroelectric stations, the so-called interest group revealed a distinct attitude; 3) Relationship with social groups: the interviews reveal disagreements that in some cases have led to conflicts among Salafis on the one hand (primarily the interest groups), and among local non-governmental organizations and represen-

---

257 Interview, Respondent N 10, 1/11/2017.

258 Interview, Respondent N 7, 11/10/2017.

259 Interview, Respondent N 18, 2/11/2017.

260 Interview, Respondent N 9, 31/10/2017.

tatives of the Council of Elders, on the other hand. As one of the respondents notes, these are “artificial disagreements”.²⁶¹ Currently, the newly pious Salafis have a critical, yet tolerant and cordial relationship with the followers of traditional Islam. For example, an interview with one of the Salafi scholars shows that his approach is based on the consideration of historical circumstances:

“We realize that this stage, in which the Sufis, our elders, lived, was a very hard period. It was impossible to receive education, so they followed whatever rituals they retained in practice. So, we tell them directly – do this, you are unbelievers. We explain that they should avoid these problematic rituals”.²⁶²

According to a Salafi youth, the level of tolerance is also determined by the age group, which the followers of “traditional Islam” represent:

“Since they are older, we should be thankful for whatever they have preserved, and since we can't change it, let them be and do whatever they want and consider right. That is the attitude today”.²⁶³

As for “Dawla” Muslims, they believe it is important to differentiate themselves from “non-believers”. The former are also referred to as *takfirists*, which denotes a Muslim who accuses another Muslim of apostasy. A scholar from the newly pious Salafis considers accusations of *kafir* or “disbelief” a dangerous, and hence objectionable, issue.²⁶⁴ He adds that Pankisi has not yet witnessed a case of somebody being accused of *kafir*. On the contrary, there are precedents of collaboration; for instance, the Council of Elders often approaches Salafi scholars for advice.²⁶⁵ **Based on this, we can conclude that peculiarities of the Kist society in Pankisi encourage the synthesis of the new piety with local experience.**

As interviews reveal, the criticism of the Salafis primarily revolves around “radicalization”. This, as the respondents suggest, is noticeable in the alleged disregard for customs, their Arabization, as well as changes in their lifestyle and appearance, which in turn is held accountable for disintegration. Respondents who criticize disregard for customs, Arabization and disintegration, mostly refer to overlooking traditions, vanishing of the host-guest rela-

---

261 Interview, Respondent N 8, 30/10/2017.

262 Interview, Respondent N 9, 31/10/2017.

263 Interview, Respondent N 13, 3/11/2017.

264 Interview, Respondent N 9, 31/10/2017.

265 Interview, Respondent N 9, 31/10/2017.

266 Interview, Respondent N 18, 2/11/2017.

tionship, refusal to dance or sing, and outward expressions of religiosity. On account of their puritan lifestyle, the new devotees reject practices that are incompatible with their religion. At the same time, as the Salafi respondents explain, they are retaining all Kist customs, which are in agreement with the Qur'an and the Hadith. For example, marriage between relatives, which is a sign of "Arabization", is not accepted among the Salafis. Such marriages are prohibited not only within one family, but also within one clan (*teip*). A young respondent from Duisi notes:

"I definitely don't agree that Arabization is taking place because today we also have special respect for elders, hospitality [...]. On the contrary, the *ulama* [scholars] also encourage us not to lose and retain the courtesy that we had. That's also emphasized; so, in fact, whatever is in agreement with the Qur'an and the Hadith is being retained, and I'm sure we will not lose our identity".²⁶⁷

For Pankisi Kists, meticulously performed religious practice became, on the one hand, a measure of their integration and the reason for their orientalization, and on the other hand, a criterion for labeling them as "harmful" or "harmless" Muslims. What do non-Salafis mean when they talk about the integration of Pankisi residents and Kist identity? The non-Salafi group comprises a wide range of respondents from traditional Islam, members of the Council of Elders, and employees of various non-governmental and public educational institutions. The main yardsticks for the integration of non-Salafi respondents and definition of Kist identity are cultural-folk attributes (such as singing and dancing) and social organization. What do the Salafis mean when they talk about integration? Integration of Salafi respondents refers to mutually respectful relationship with ethnic Georgians, and rules out factors unacceptable for either group. For example, alcoholic beverages make up the core of the Georgian and non-Salafi host-guest culture. A Salafi scholar emphasizes the value of non-assimilationist integration:

"Our integration into Georgian people or culture is not related to music or feasting. Too bad if it is only related to music and feasting. [...] We are not allowed to drink, it is among the great sins. We are obliged to say that it is prohibited, it is our duty and those who want to participate in feasting, or dance and sing, it is their choice and we have not stopped it to this day".²⁶⁸

As for the argument of alienation, non-Salafis name the Salafi spiritual life and cultural differences as its main cause, while Salafi respondents pay more heed to historical and political

---

267 Interview, Respondent N 13, 3/11/2017.

268 Interview, Respondent N 9, 31/10/2017.

circumstances. For example, (1) one of the respondents accounts for the alienation during the Soviet period through close ties and the practice of shared agriculture, (2) and in the 1990s, he names state policy as the primary reason for such alienation – separating the two groups with block posts during the Pankisi crisis.²⁶⁹

Avoidance of dancing and singing became a significant differentiating cultural marker for placing the Salafis on the orientalist map. For one of the employees of a local non-governmental organization, a religious subject is a backward subject since they “are not allowed to have fun, to sing or dance, to attend concerts, listen to the radio, watch a concert or something on TV. Such radicals do not take part in these kinds of events.”²⁷⁰ It is this cultural aspect of religious subjectivity that became the focus in the fight against “radicalization”. For instance, civil and political avant-garde confronts the religiosity of the new devotees, which is prejudged as “radicalization”, through the popularization of singing and dance. We can discern this attitude in the following excerpt from an interview: if we did not encourage singing and dancing, we would “only hear the sound of prayers” in the Pankisi Gorge.²⁷¹ According to a follower of “traditional Islam”, by rejecting traditional dance and singing, Salafis are turning down the essence of their Vainakh: “for me personally, it is impossible to imagine a Vainakh man without singing and dancing.”²⁷² A Salafi scholar believes that “Kist customs are not built only on singing and dancing and it will not necessarily be a loss if these customs remain without the latter.”²⁷³

Outward signs of religious devotion, such as facial hair, tunic or headdress are also important differentiating cultural markers, which designates Salafis as “dangerous” agents. As early as 2004, the President of Georgia, Mikheil Saakashvili employed these outward markers to outline “danger”, and wage a war against the new devotees designated as “bearded Wahhabi elements.”²⁷⁴ Today, many respondents note that it is enough to change one’s physical appearance and start going to a mosque to be labeled a “Wahhabi.”²⁷⁵ A young respondent from Omalo observed that “if a person becomes a believer – bam, he becomes a believers and he’s immediately called a Wahhabi.”²⁷⁶ Another young respondent from Duisi explained that “more secular ‘types’ who do not read the Qur’an and do not follow religious laws and

269 Interview, Respondent N 10, 1/11/2017.

270 Interview, Respondent N 23, 1/11/2017.

271 Interview, Respondent N 20, 20/10/2017.

272 Interview, Respondent N 30, 31/10/2017.

273 Interview, Respondent N 9, 31/10/2017.

274 საქართველოს პრეზიდენტის მიხედვით სააკაშვილის გამოსვლა საქართველოს უშიშროების სამინისტროში. 24 საათი. თებერვალი 19, 2004.

275 Interview, Respondent N 31, 5/3/2018; Interview, Respondent N 32, 5/3/2018.

276 Interview, Respondent N 32, 5/03/2018.

regulations, are considered as 'traditionalists.'²⁷⁷ He adds that unlike the Salafis, followers of traditional Islam try not to stand out from the rest of the country's population and "look at [them] the same way as non-Muslims do."²⁷⁸

The "non-Muslim gaze"²⁷⁹ is an appropriated hegemonic gaze. Behind the "non-Muslim gaze" adopted by Pankisi Muslims towards the new devotees is the acknowledgement of normative subjectivity and an attempt to prove their own "harmlessness" in its face. Outward religious markers distance the new devotees from the hegemonic ideal and turn them into non-normative subjects, which in turn renders them unruly and hence, "dangerous".

---

277 Interview, Respondent N 5, 15/09/2017.

278 Interview, Respondent N 5, 15/09/2017.

279 Interview, Respondent N 5, 15/09/2017.

Chapter 4:

In the Shadow of Global Security: Words and their Power

Beginning from 2004-2005, the post-September 11 popular perception that terrorism is an absolute evil, the causes of which cannot and should not be examined because of the amorality of such endeavor (see Chapter 2), started to lose its legitimacy.²⁸⁰ Chaos and protest that followed the interventions in Afghanistan and Iraq, as well as terrorist acts in Madrid and London (especially the “emergence” of domestic terrorists), forced different states to search for new approaches beyond detention and physical elimination. This also meant doing away with the taboos surrounding the search for the causes of terrorism. It is during this period that the term *radicalization* became the means of researching the processes that produced terrorists, and the way to create an analytical basis for new preventive strategies.²⁸¹ However, as already noted (see Chapter 2), these new interventions did not only fail to produce patently positive outcomes, models built on the term *radicalization* even produced perceptions that divide individuals identifying as Muslims into “dangerous” and “harmless”, “non-civilized” and “civilized” categories. In the previous chapter of this study (Chapter 3) we already saw how such segregation of humans is materialized in the context of the Pankisi Gorge. However, this chapter will cover the following questions: Why is the term radicalization problematic? How is it connected to the concept of terrorism? How do terrorism and related terms – radicalization, violent extremism and religious ideology contribute to the segregation of humans based on their lifestyle? Broadly speaking, what do we mean by radicalization? Whose radicalization? According to which criteria? What are the starting and end points? Sometimes, words that we use to describe people’s lifestyles seem obvious and harmless, but they can reveal controversies and become less apparent when we ask the simplest questions related to their meaning. For example, how can the same word – radical/radicalism/radicalization simultaneously carry two meanings - positive and negative, desirable and threatening, depending on who they label? How is it possible that we can discern hierarchy within the two, seemingly mutually exclusive meanings, with one taking precedence over the other? For instance, in the following sentence, “we need radical political and social changes”, “radical political and social changes” carry a positive, desired meaning if the sentence is uttered by a “legitimate” group, let us say by “white”, “secular” individuals who ardently fight

280 Kundnani, Arun. “Radicalisation: the journey of a concept”, *Race & Class*, 54,2(2012): 3–25. doi: 10.1177/0306396812454984 <http://rac.sagepub.com>. p.4.

281 *Ibid.*, p.4.

for the rights of women and sexual minorities. However, if the same sentence is uttered by a “hijab-wearing” woman or a “bearded” Muslim man, “radical” acquires a negative and scary meaning. It is because of this reason that we try to critically analyze such terms and research methods as radicalization and individual, phase models of radicalization, violent extremism, and PVE and CVE programs geared against violent extremism.

4.1. From Violence to Disciplining. Radicalization, Violent Extremism and New Research Models

Searching for the causes of terrorism, analyzing radicalization or violent extremism, prevention and countering of violent extremism – these are all terms that became established in 2004-2005 both in scholarly literature on terrorism, and in the international security lingo. Together, these terms could be referred to as the search for alternative approaches to military intervention, which fall into a wider framework of countering terrorism.

In turn, the term *Counter-Terrorism* implies both military operations, and legal and political framework documents aimed at controlling, eliminating and identifying terrorist acts. Over the past decade the agenda of countering terrorism has transformed into a broader strategic approach that encompasses non-military attempts to eliminate violent extremist groups, to impede the expansion of their activities, and environments that enable the flourishing of violent extremism.²⁸² These non-military attempts to fight violent extremism are known by two names: Preventing Violent Extremism (PVE) and Countering Violent Extremism (CVE). There is no exact definition of these two initiatives since both could include methods of strategic communication, media, education and community activities, and so on. However, the UNDP report attempts to distinguish between the two initiatives in the following manner: CVE is focused “on countering the activities of existing violent extremists”, and PVE focuses “on preventing the further spread of violent extremism.”²⁸³ However, in practice, existing initiatives frequently address both aspects.

Although inter- and intra-state preventive and non-military approaches are a notable and positive development in the broader spectrum of methods for fighting and countering terrorism, as we already noted, preventive models based on radicalization often fail to produce positive outcomes, and even become the source of discrimination for individuals and social communities.

---

282 UNDP. *Journey to Extremism in Africa: Drivers, Incentives and the Tipping Point for Recruitment*. 09 September 2017. Accessed July 12, 2019. p.19. <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/journey-to-extremism.html>

283 Ibid.

For instance, in his article “Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review”, researcher on terrorism and the Director of Terrorism Research Initiative, Alex P. Schmid talks about problematic aspects of de-radicalization, prevention and fighting of violent extremism, and frequent abuse of power by state security forces. Schmid emphasizes not only the lack of precise terminology, but also the inaccuracy of the existing research and evaluation of already implemented programs.²⁸⁴ As he suggests, the concept of radicalization is often politicized, obscure and one-sided (only non-state actors, and never the state, are believed to be at the risk of radicalization), used without clearly defined criteria, and from the outset, directly linked to terrorism as its final and allegedly inevitable outcome. Hence, the configuration where radicalization is broadened and applied to either individuals or political activism of entire movements is especially problematic, particularly in societies where democratic regimes block social development.²⁸⁵

Similarly, the 2017 UNDP report on the prevention of violent extremism suggests that despite the value of national and international security measures against violent extremism, the means and methods employed by different security institutions to respond to potential violence could prove to be counter effective and contribute to the stigmatization of a given group.²⁸⁶

In the 2017 Human Rights Watch World Report, Letta Tayler writes that despite the state responsibility to protect citizens from harm, **many national laws and security measures are ambiguous and redundant. Instead of ensuring safety, they create the risk of basic human rights violations and alienation of the minorities.**²⁸⁷ At the same time, Tayler maintains that we need to welcome preventive initiatives against violent extremism as a significant addition to other, military-based, methods of fighting terrorism, on the condition that their implementation is imbued with special attention and respect to human rights. However, Tayler also notes that, N2178 UN Resolution, for example, defined prevention of radicalization as the key element of fighting violent extremism without specifying that radical behavior should include notions of violence and intentional harm. Without such specification, this approach generates a full spectrum of restrictions, including the right to peaceful assembly and the right to expression, which also includes academic and religious freedoms.²⁸⁸

---

284 Schmid, Alex, P.: *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. ICTT: The Hague, 2013.

285 *Ibid.*, p.19.

286 UNDP. *Preventing Violent Extremism through Promoting Inclusive Development, Tolerance and Respect for Diversity. A development response to addressing radicalization and violent extremism*, 14 February 2017. Accessed November 2, 2018. p.27. <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/conflict-prevention/discussion-paper---preventing-violent-extremism-through-inclusiv.html>.

287 Tayler, Letta. “How New Global Counterterrorism Measures Jeopardize Rights,” In *Human Rights Watch World Report, 2017*, p. 27. Accessed April 3, 2018. https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/wr2017-web.pdf.

288 *Ibid.*, p.35.

Besides, although it is true that popularization of the term radicalization enabled the search and analysis of the causes of terrorism, its adaptation to PVE and CVE models produced negative outcomes. As Mark Sedgwick writes:

“The concept of radicalization emphasizes the individual and, to some extent, the ideology and the group, and significantly de-emphasizes the wider circumstances—the “root causes” that it became so difficult to talk about after 9/11, and that are still often not brought into analyses. So long as the circumstances that produce Islamist radicals’ declared grievances are not taken into account, it is inevitable that the Islamist radical will often appear as a “rebel without a cause.”²⁸⁹

According to Kundnani, on the other hand, instead of developing a thorough analysis and handing the outcomes over to the state, various analytical departments in the research on terrorism started to model processes that only study individual motivations and accordingly, render certain individuals pre-disposed to supporting the extremist ideology characteristic to violent terrorism. **In Kundnani’s opinion, when studying the root causes of radicalization, such individual models of radicalization focus on individual psychological and theological causes and disregard both causal geopolitical factors and local socio-political factors.**²⁹⁰

In an analytical article on the existing literature and strategies of radicalization, Kundnani identifies three main dispositions within such literature and strategies: 1. Cultural-psychological disposition; 2. Radicalization as a theological process; and 3. Radicalization as a theological-psychological process.²⁹¹ The primary problem with these models is, on the one hand, the use of the term radicalization as a discriminatory label, especially in regards to Muslims, and calling for their de-politicization. On the other hand, such models enable different state agencies to **engage in the surveillance of individual citizens on prior, ambiguous grounds only because they are critically predisposed towards the foreign policy of a given nation-state and/or express their religious identity via different markers: facial hair, clothing, religious devotion, and so on.**²⁹²

The 2017 UNDP report, which studies possible causes of radicalization that could potentially turn into violent extremism, does not examine radicalization itself as neces-

---

289 Sedgwick, Mark. M. Sedgwick. “The Concept of Radicalization as a Source of Confusion”, *Terrorism and Political Violence*, 22, 4 (2010): 479-494, DOI: 10.1080/09546553.2010.491009. p.480.

290 Kundnani, *Radicalisation*, 2012. pp.5-6.

291 Ibid.

292 Kundnani, Arun. *Muslims Are Coming! Islamophobia, Extremism, and the Domestic War on Terror*. London and New York: Verso, 2014.

sarily a problem and notes that throughout history and up to today, there have been numerous examples of radical movements that heralded positive outcomes. Among them, civil rights and political equality movement, various human rights movements, and so on.²⁹³ Although many scholars of terrorism believe that there are three stages in identifying the causes of terrorism – individual motivation and belief system, strategies of terrorist organizations, and broader social and political context – post-September 11 studies on the process of radicalization routinely ignore the second and third stages.²⁹⁴ At the same time, as Kundnani and Hayes note in their 2018 report on global policies for countering violent extremism, despite numerous studies that attempt to determine the correlation between individually held “extremist-religious ideologies” (however the latter is defined) and political violence, and financial resources invested in them, empirical data does not exist to corroborate the thesis that extremist ideology causes terrorism.²⁹⁵ Kundnani and Hayes also note that due to these circumstances, many leading scholars of terrorism, such as Mark Sageman and John Horgan, who developed their own models of religious radicalization, are already critically disposed towards such models. Mark Sageman, a leading scholar and one of the main advocates of the religious radicalization model in the 2000s, distanced himself from his previous focus on religious ideology as the primary factor contributing to terrorism. In 2013 he made a statement that different states need to stop using the term *radicalization* since such thing does not exist. Some young individuals have radical views, but the majority of them will change their attitudes over time. Hence, states should not overplay their reaction as this would create more problems.²⁹⁶ Horgan, who is the Director of International Center for the Study of Terrorism at Penn State, also suggests that the idea that radicalization causes terrorism, is the biggest myth in the contemporary study of terrorism. The vast majority of humans who have radical views never engage in violent acts. Moreover, more and more evidence exists that individuals engaged in terrorist acts do not always have radical dispositions.²⁹⁷

Here we can list a summary of the critical attributes characteristic to individual psychological-theological programs aimed at preventing and countering violent extremism. Avoiding these problematic attributes is critical not only for planning and implementing academic or non-governmental studies, but also for introducing programs aimed at preventing and

---

293 UNDP, Preventing Violent Extremism, p.17.

294 Ibid.

295 Kundnani, Arun and Ben Hayes: *The globalisation of Countering Violent Extremism policies. Undermining human rights, instrumentalising civil society*. Amsterdam: Transnational Institute, 06 March, 2018, p. 21. Accessed November 02, 2018. <https://www.tni.org/en/publication/the-globalisation-of-countering-violent-extremism-policies>.

296 Mark Sageman. In Kundnani and Hayes, p.14 (See previous footnote).

297 Ibid. John Horgan In Kundnani and Hayes.

countering violent extremism, which could turn into terrorism, so that these programs and accompanying research methods do not violate basic human rights and correspond to the rule of law.²⁹⁸ These problematic attributes are:

Special emphasis on individual, religio-ideological aspects when searching for the causes of terrorism, and ignoring global socio-political aspects;

Special focus on Islam and Muslim population;

Lack of a clear definition of such terms as terrorism, radicalization, and violent extremism; focus on the so-called “new terrorism”;

Lack of methodologically sound, empirical data, which would validate the hypothesis advanced by individual models that there is correlation between individual radicalization, religious ideology, violent extremism and terrorism;

Equating radicalization, violent extremism and terrorism;

Conceptualizing radicalization as an absolute and non-relative concept;

Constructing a dichotomous image of the so-called “harmless” and “dangerous/radical” Muslims, and separating the two;

Focus on religion and religious ideology as the alleged causes of terrorism;

Utilizing PVE and CVE initiatives and programs for gathering information on individual citizens (mostly citizens who identify as Muslims), and appropriation of these initiatives by various state security services, which often results in the violation civil rights, and discrimination of individual citizens and communities.

4.2. Noteworthy Examples of PVE Models, Studies and Recommendations

Despite the continuous prominence of individual psychological-theological models in research on terrorism, in the past years, models that focus on extremism and religious ideology have become subject of criticism. These models are critiqued not only by such famous

---

²⁹⁸ Ibid., p.40.

scholars of terrorism as Sageman, Horgan or Kundnani, but also by newer studies, namely the UNDP Journey to Extremism in Africa, UNDP Preventing Violent Extremism through Inclusive Development, Tolerance and Respect for Diversity, CVE model presented in the Georgetown University Security Studies Review, and so on.

These scholars and studies try to go beyond the individual-psychological models of radicalization, these focused on religion and religious ideology, and develop new models aimed at general prevention that also include socio-political structural causes. Instead of centering on the term radicalization, this new literature also tries to establish the following concept - *violent extremism that leads to terrorism*.²⁹⁹

In addition to researchers and research models, inter-state organizations, such as the UN, also talk about critical aspects of countering and preventing violent extremism. For example, according to the UN Secretary-General Plan of Action to Prevent Violent Extremism, the UN Global Counter-Terrorism Strategy consists of four main pillars: 1. Tackling conditions conducive to terrorism; 2. Preventing and combating terrorism; 3. Building countries' capacity to combat terrorism and to strengthen the role of the United Nations system in that regard; and 4. Ensuring respect for human rights for all and the rule of law while countering terrorism. However, within the past decade special attention was given to the implementation of Pillar Two when Pillars One and Four were being ignored. According to the Secretary-General Action Plan, we need to give special consideration to preventive measures and their correspondence with Pillars One and Four.³⁰⁰ The focus on Pillars One and Four implies considering preventive models and initiatives that have a more holistic approach and emphasize not the individual, phase model, but rather consider the interrelation between micro, macro and mezzo factors when searching for the causes of violent extremism and terrorism.

In their article "Islamist Radicalisation: A Root Cause Model", Veldhuis and Staun analyze the flaws of individual, phase models.³⁰¹ According to the authors, the main problem behind the phase models lies in two key aspects, methodological and substantive shortcomings: the main methodological shortcoming is "selection of the dependent variable". Specifically, phase models select such cases for the dependent variable, which acquire a particular value

299 Although, as pointed out by various authors, there is no exact definition of the term "violent extremism", we consider that specific term as - "violent extremism that leads to terrorism" is more neutral compared to the less precise and broader terms, such as radicalization and violent extremism.

300 UN General Assembly: *Plan of action to prevent violent extremism. Report of the Secretary-General*. 2015, p.3. Accessed November 01, 2018. <http://www.undp.org/content/dam/norway/undp-og/documents/SG%20PVE%20plan%20of%20action.pdf>.

301 Veldhuis, Tinka and Jorgen Staun. *Islamist Radicalisation: A Root Cause Model*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael, October 2009.

for the dependent variable. To prove the validity of the phase model they select cases of “successful” radicalization, which allow the research to observe similar processes and finally, identify a general principle.³⁰² However, as Valdhuis and Staun add,

“just as it is impossible to explain the outbreak of revolutions by studying only revolutions, or to explain why books become bestsellers by examining only bestsellers, it is impossible to explain radicalization only by cases of radicalization. Phase models, however, do exactly this”.³⁰³

At the same time, adoption of such methods by state security and surveillance services, could lead to presumptions that individual citizens are at any given - let us say at the beginning phase of radicalization and they become objects of surveillance with the assumption that one will automatically move from one phase of radicalization to another”.³⁰⁴

The second shortcoming, according to the authors, is the following: phase models run the risk of “statistical discrimination” to apply general traits of radicalization to cases that do not fit these models. As such, people who appear to be in the beginning phase of radicalization are considered to carry high risk of moving to the last phase of radicalization, i.e. joining a terrorist organization or committing a terrorist act. On the other hand, by ascribing such general characteristics to innocent individuals based on their race, religious belonging and general way of living, renders them at the risk of radicalization.³⁰⁵

According to Veldhuis and Staun, unlike the phase model of radicalization, the main advantage of the root cause model is that it enables positive policies. The authors suggest that instead of limiting human behavior (which the phase model of radicalization focuses on), policies should aim at changing structural factors and circumstances. Simultaneously, restrictive policies are often belated as they are oriented towards eradicating serious crimes. Hence, according to the root cause model, attention needs to be paid to improving structural circumstances on a macro level in order to create a social environment, which will prevent the spread of violent extremism and contribute to constructive interactions between groups.³⁰⁶ At the same time, this model emphasizes that the goal of policy makers is to create environment where individuals identifying as Muslims do not feel discriminated if they dress in their traditional religious garb, wear facial hair or outwardly show their devotion.³⁰⁷

---

302 Ibid., p.17.

303 Ibid.

304 Ibid., p.18.

305 Ibid.

306 Ibid., p.66.

307 Ibid., p.67.

In this sense, notable examples are the UN Conceptual Framework on the prevention and countering of violent extremism, and their study on violent extremism in different African countries. Unlike the existing models that discuss the importance of studying root causes of violent extremism, yet dedicate minimal attention to them and focus on individual behavior, the UNDP starts its discussion of violent extremism by emphasizing structural factors:

“The root causes of violent extremism are complex, multifaceted and intertwined, and relate to the structural environment in which radicalization and possibly violent extremism can start to take hold. Violent extremism is the product of historical, political, economic and social circumstances, including the impact of regional and global power politics. Growing horizontal inequalities are one of the consistently cited drivers of violent extremism. Critically, unemployment or poverty alone is not the only push factor inciting violence and extremism: perceptions of injustice, human rights violations, social-political exclusion, widespread corruption or sustained mistreatment of certain groups, are also considered important push factors. When all these horizontal inequalities come together for a particular group, radical movements and violence are more likely to erupt.”³⁰⁸

At the same time, the UNDP Conceptual Framework does not focus on religiously inspired extremism and does not consider that exclusive attention to religious extremism disregards and muddles the seriousness of the risks posed by different violent extremist groups.³⁰⁹ Consequently, the framework identifies eight drivers that can determine radical behavior and engender violent-extremist actions. These drivers are:

1. The role and impact of global politics;
2. Economic exclusion and limited opportunities for upward mobility;
3. Political exclusion and shrinking civic space;
4. Inequality, injustice, corruption and the violation of human rights;
5. Disenchantment with socio-economic and political systems;
6. Rejection of growing diversity in society;
7. Weak state capacity and falling security;
8. A changing global culture and banalization of violence in media and entertainment.³¹⁰

---

308 UNDP, Preventing Violent Extremism, p.10.

309 Ibid., p.17.

310 Ibid.

However, in addition to structural drivers, the conceptual framework also talks about the individual process of transitioning from radicalization to extremism:

“People get pulled into radical and violent movements through socialization processes that are usually facilitated by personal, emotional and psychological factors: alienation, search for identity and dignity, revenge because of loss of a family member, previous mistreatment or imprisonment, the breakdown of communication between authority figures and youth, and through virtual communities on social media.”³¹¹

According to the UNDP Conceptual Framework, although violent extremism is a security problem, **a hard-line approach, inspired by security measures, creates a bigger risk of further inflaming violent extremism.**³¹² For this reason, the UNDP considers that sustainability and fruitfulness of PVE requires an inclusive development approach. The latter, in turn, should be based on tolerance, political and economic strength, and fighting inequality. Consequently, the UNDP recognizes eleven building blocks of PVE strategies:

Facilitating a rule of law, and compatibility between PVE and human rights-based approach;

Strengthening the fight against corruption (in countries where the problem exists);

Replacing violence for groups at risk and providing socio-economic alternatives;

Enhancing participation in decision-making and broadening civic space at national and local levels;

Strengthening local governments to enable them to provide better services and ensure security;

Supporting internal, local intermediaries to popularize dialogue with alienated groups and re-integrating former extremists;

Promoting gender equality and women's empowerment;

Inclusion of youth in building social cohesion;

---

311 Ibid., p.23.

312 Ibid., p.25.

Collaborating with faith-based organizations and religious leaders to counter the attempts of violent extremists at abusing religion;

Working with the media to promote human rights and tolerance; and

Promoting respect for human rights and diversity, and a culture of global citizenship in schools and universities.³¹³

The UNDP Conceptual Framework is notable not only for its multi-layered and holistic approach, but also because it is based on the study conducted in different countries of Africa aimed at researching the causes of violent extremism. This study is especially valuable due to several reasons. First of all, it takes into account the methodological drawbacks characteristic to violent extremism and radicalization research. In addition to conducting a comparative analysis, the authors have a multi-method approach as they analyze macro, mezzo and micro factors. Several features of the study deserve a special mention: starting from the assumption that no model has the capacity to determine in advance why a specific individual would use violence, irrespective of the specific circumstances characteristic to the individual, her predispositions, relationships or affinity for certain views, the main goal of the study was to identify those structural circumstances that contribute to the spread of violence and violent extremism.³¹⁴ For this reason, the study pays particular attention to those small groups of individuals who, although they face similar challenges as others, have made the choice to join violent extremist groups. Accordingly, instead of only focusing on radicalization, the UNDP study centers on **recruitment**. In addition, the study is built on 718 individuals organized in three general groups: the first group, consisting of 495 individuals, joined violent extremist groups voluntarily; the second group, consisting of 78 individual, were recruited forcefully; and the third, control group, consisting of 145 individual, did not have any affiliation with a violent extremist group.³¹⁵ The presence of both recruited individuals and the control group is a special advantage of this program since it prevents the building of unrealistic individual models and at the same time, makes the study outcomes on macro, micro and mezzo factors more realistic.

The study made the following important discoveries, among them the observation that access to education and consequently, literacy from the childhood period is one of the decisive factors in the process of recruitment in violent extremist groups.³¹⁶ The study also showed that there is a correlation between religiously motivated recruitment and the individuals'

---

313 *Ibid.*, p.27.

314 UNDP. *Journey to Extremism*, p.17.

315 *Ibid.*, p.18.

316 *Ibid.*, p.4.

religious knowledge. Despite the fact that 51% of the respondents named religion as their reason for membership, 57% also acknowledged that they only had a limited knowledge or no knowledge of religious texts. At the same time, the study showed that more than average years of religious education were preventive rather than contributing factors in the process of recruitment. Hence, the authors believe that the data controverts Islamophobic rhetoric and shows the importance of religious education and better knowledge of religion in the initiatives aimed at preventing violent extremism.³¹⁷

The study also showed the importance of economic factors in the process of recruitment and revealed that multi-layered poverty and unemployment are also factors contributing to membership in violent extremist groups.³¹⁸

Besides, the study outcomes show that dissatisfaction and lack of trust towards local governments are significant indicators for those individuals who were recruited by violent extremist groups. Also, great importance is given to such factors as dissatisfaction with security actors and politicians, lack of trust in democratic institutions and disbelief that they can bring any significant changes.³¹⁹

However, the most noteworthy outcome of the study is the identification of the so-called "tipping point" in the process of recruitment. Namely, what impels an individual to join a violent extremist group when others, who find themselves in similar circumstances, do not join such groups. According to the research conducted in several African countries, for 71% of the respondents in addition to the above-mentioned factors, decisive influences are "state actions" such as the "killing of a family member or a friend", or "detainment of a family member of a friend". Hence, the study authors conclude that actions of individual state security actors that are not consistent with the protection of human rights, could become important facilitators in the process of recruitment.³²⁰

Based on these major findings of the study, the authors conclude that despite the fact that, considering the context of several African countries, military and hard-line actions are very important components in fighting terrorism, especially when handling groups like Boko Haram and Al-Shabaab, the question of how these actions are implemented and how they affect local population are decisive for long-term success.³²¹ This reasoning stems from data that shows how counterpro-

---

317 *Ibid.*, p.5.

318 *Ibid.*

319 *Ibid.*

320 *Ibid.*

321 *Ibid.*, p.87.

ductive security-oriented state measures can be when they are not handled with special care, and in accordance with human rights principles and the rule of law. Such hard-line measures engender widely held distrust for the police, military forces and state security services, which as the study has shown, is the critical factor when joining violent extremist groups.³²²

Hence, based on the outcomes, the study emphasizes the importance of general development approach and the need for its integration in CVE and PVE initiatives. At the same time, when introducing general development programs, or integrated PVE initiatives and policies, it is crucial to ask critical questions that ensure their consistency with human rights, including the core principles of equality under the law, accountability before the law, and fairness in the protection and vindication of rights.³²³ These questions are:

Do the planned initiatives and policy stigmatize whole population groups as collectively responsible for the actions of individuals?

Do the planned initiatives and policy associate religious practices, behaviors and beliefs with violent extremism, and therefore, lead to formal or informal censorship and restriction?

Do the planned initiatives and policy associate particular political beliefs and ideologies with a risk of violent extremism, and therefore restrict them through political censorship and social engineering?

Are the developed initiatives and the political framework based on an objective, proportionate and unbiased assessment of political violence in given territory? Do they consider all relevant social, political and cultural factors?

Have the initiatives and policy been planned and implemented democratically? Have appropriate mechanisms been developed to review planned and implemented initiatives and policy; namely to ensure that the developed policy is necessary, proportionate, legitimate and effective?

Does the policy correspond to rights-based approaches?

Does the CVE policy authorize law-enforcement organs to conduct surveillance on individual citizens, and to use hard-line action?³²⁴

---

322 Ibid.

323 Kundnani and Heyes, *The globalisation of Countering Violent Extremism policies*, p.40.

324 Ibid., pp.40-41.

Chapter 5:

Politics Seen from Margins: Government Approaches, Expert Analysis and the Locals

This last chapter of the study considers the following issues in the given order: 1) forceful and non-violent approaches of the state in the Pankisi Gorge with a special focus on the years between 2012 and 2017; 2) summary of interview outcomes conducted with experts and representatives of non-governmental organizations regarding forceful and non-violent state approaches; 3) Pankisi residents' evaluation of security measures, and their perspectives regarding the movement of fighters to the Middle East.

5.1. 2003-2018 Government Approaches to the Pankisi Gorge

In the years between 2003 and 2018, three distinct periods can be identified in the Georgian Government approaches in the Pankisi Gorge: 2003-2008, 2008-2012, and 2012-2018. Therefore, before analyzing the last period, we will shortly summarize the main features of the three periods.

(1) 2003-2008: Saakashvili's government continues the approach chosen in response to the 2002 Pankisi Crisis (see Chapter 1), and against the backdrop of international anti-terrorist campaign, it attempts to institutionalize its relationship with the US and Europe. At the same time, during his meeting with Vladimir Putin in 2004, President Mikheil Saakashvili promised him to collaborate in the fight against Chechen militants.³²⁵ A few days after his Moscow visit, Mikheil Saakashvili made a statement in the Ministry of Defense that he would take harsh measures if armed individuals would attempt to cross over to Georgia from the North Caucasus.³²⁶ Disappearance of Chechen refugees raised suspicions among Pankisi residents about their secret extradition to Russia. In 2004, a protest was held in the village of Duisi to support those Chechens who had disappeared.³²⁷

---

325 Peuch, Jean-Christophe. "Georgia: Saakashvili Sees in 'Wahabbism' A Threat to Secularism." Radio Free Europe. February 18, 2004. Accessed May 15, 2018. <https://www.rferl.org/a/1051586.html>.

326 საქართველოს პრეზიდენტის მიხეილ სააკაშვილის გამოსვლა საქართველოს უშიშროების სამინისტროში. 24 საათი. თებერვალი 19, 2004.

327 Peuch, Jean-Christophe. "Georgia: Saakashvili Sees in 'Wahabbism' A Threat to Secularism." Radio Free Europe. February 18, 2004. Accessed May 15, 2018. <https://www.rferl.org/a/1051586.html>.

Mikheil Saakashvili's government drew strict divisive lines in the Pankisi Gorge between "dangerous" and "harmless" Muslims, and declared the so-called "Wahhabism" a malady, and an "anti-Georgian" and "hostile" ideology.³²⁸ He designated the newly pious, who follow a strict religious practice, as "bearded Wahhabi elements" and started a strict and uncompromising war against them.³²⁹ It was in the peripheries of the Pankisi Gorge that Saakashvili's government claimed its monopoly over violence in 2005, a move that Paul Manning has labeled a "pilot experiment"³³⁰. In July 2005, armed forces trained by anti-terrorist program became involved in a community conflict in Duisi, setting a house on fire and killing two people. A Pankisi resident remembers that "the armed forces did not even attempt to enter the house by breaking in, or to arrest people through other methods."³³¹

(2) 2008-2012: Mikheil Saakashvili's government changed its approach towards the Pankisi Gorge. Following the August 2008 War, a new stage started in the relationship between Georgia and the North Caucasus characterized by a practical approach based on recognizing Russia and the North Caucasus as separate entities and adopting distinct policies in relation to them.³³² The government presented its new policy in the North Caucasus as part of its national security strategy, and incorporated the matter under the umbrella of "the Georgian State concept on Relations with the Peoples of the North Caucasus".³³³ The goal of this policy was to deepen relationship between Georgia and the peoples of the North Caucasus, and to disseminate Georgia's soft power in the region. In response to 2008-2012 political strategy, Georgia established a visa-free regime with North Caucasian population, recognized the Circassian genocide, created a special program for North Caucasian students to receive education in Georgia, and funded the first Caucasian, Russian-language TV channel.

The Georgian State concept on Relations with the Peoples of the North Caucasus, approved by the government in July 2012, embraced provision of education for North Caucasian students in Georgia, and deepening of interpersonal relationships via economic, cultural and social support. At the same time, the Georgian government intended to assist North Caucasians in the protection of their rights and the establishment of historical justice.³³⁴

328 საქართველოს პრეზიდენტის მიხეილ სააკაშვილის გამოსვლა საქართველოს უშიშროების სამინისტროში. 24 საათი. თებერვალი 19, 2004.

329 *Ibid.*

330 Manning, Paul. "Folklore and Terror in Georgia's 'Notorious' Pankisi Gorge." *Explorations in Anthropology* 9 (2009): 18-27.

331 Interview. Respondent N 2, 14/09/2017.

332 კახიშვილი, ლევან. საქართველო, რუსეთი და ჩრდილოეთ კავკასია: ოპტიმალური პოლიტიკის ძიებაში. კავკასიური სახლი, 2015. Accessed April 5, 2018. <http://caucasianhouse.ge/wp-content/uploads/2015/09/brief-print.pdf>.

333 *Ibid.*

334 საქართველოს პარლამენტის დადგენილება. ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხებთან ურთიერთობის საქართველოს სახელმწიფო კონცეფცია. 2002. Accessed April 5, 2018. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1698588>.

As for the Pankisi Gorge specifically, the Georgian state continues to divide Kists into “dangerous” and “harmless” Muslims, yet this time, it chooses collaboration strategy with the “dangerous” Muslims. A representative of the Council of Elders notes that “the principle was the following – the Pankisi Gorge was ruled by Wahhabis, we [the National Movement] rule the Wahhabis.”³³⁵ However, the Lapanquri special operation conducted on August 28-29 2012 changed the attitude of Pankisi residents, namely of the Salafis, towards the government. Consequently, as noted by several respondents, the majority of Pankisi voters voted for the Georgian Dream in the 2012 elections.³³⁶ According to the official version of the story, the special operation followed the abduction of five young people from the Lapanquri forest. The Ministry of Defense claimed that the armed group crossed the Georgian border from the North Caucasus and took the individuals hostage. According to the Public Defender’s statement, the official version does not correspond to reality.³³⁷ The ombudsman created a public commission on October 22 2013, which aimed at investigating human rights abuses by the special operation. In 2014, the Public Defender appealed to the parliament to set up a temporary investigative commission, but the parliament refused and details of the Lapanquri special operation remain undisclosed to public.

(3) 2012-2018: compared to the previous government, the Georgian Dream had a different policy in the Pankisi Gorge and the North Caucasus. Starting from 2012, state policy in the North Caucasus became subsumed under Georgia’s relationship with Russia, and it can be broadly assessed as “the policy of no policy”³³⁸. The Georgian government extended the no-visa regime to all citizens of Russia, terminated funding to the Caucasus TV channel and North Caucasian students. Similar to its predecessor, the Georgian Dream government divided Pankisi residents into “dangerous” and “harmless” Muslims, but chose to set up a dialogue with the “harmless” Muslims, i.e. with the followers of traditional Islam, specifically the Council of Elders. The sustained bisection of Pankisi residents into two categories and prioritization of one of the groups resulted in the erosion of elders’ authority in the region. Study interviews identified the following reasons for this development: 1) Unconditional obedience and loyalty to the state policy even when it went against the collective interests. The most recent illustration of this approach is the 2018 mobilization of Pankisi residents against the construction of hydroelectric stations wherein the Council of Elders and Salafi

---

335 Interview. Respondent N 18, 2/11/2017.

336 ცესკო. არჩევნები 2012. <http://results2012.cec.gov.ge/major18.html>

337 ალადაშვილი, გიორგი. „ორი წელი ლაფანყურის სპეცოპერაციიდან“. რადიო თავისუფლება. 27 აგვისტო 2014. Accessed August 15, 2018. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/ori-tseli-lapanquris-spetsoperatsiidan/26553115.html>.

338 კახიშვილი, ლევან. საქართველო, რუსეთი და ჩრდილოეთ კავკასია: ოპტიმალური პოლიტიკის ძიებაში. კავკასიური სახლი, 2015. Accessed April 5, 2018. <http://caucasianhouse.ge/wp-content/uploads/2015/09/brief-print.pdf>.

minority refrained from taking a clear stance; 2) Election and composition of the Council of Elders. The Council of Elders was registered in 2004 as the successor of Mekh-Khel (state justice). The Council is comprised of 35 rank and file members, and 10 board members. A fraction of young respondents is suspicious of the Council's legitimacy since it is a registered organization rather than an elected Mekh-Khel; 3) The labeling of Salafis as "enemies" by the Council of Elders diminishes their authority since this puts them in opposition with the majority of Pankisi youth.³³⁹ As noted by one of the residents:

"When Salafism is most prominent in the Pankisi Gorge percentage wise, and you attempt to make it a target, and always find its weak spots to attack. [...] You are trying to oppress them in the face of entire Georgia, and lead an information war against them, it is impossible for the Council to be a strong institution in this society."³⁴⁰

Despite the above-described approaches characteristic to each period, the central direction of the policy remains the same. Starting from the 1990s, the Pankisi Gorge has been labeled as a "black hole", and since 2003 the Gorge residents are classified into "dangerous" and "harmless" Muslims based on their religious belonging. Specific violent and non-violent approaches prominent in the Georgian Dream government will be discussed in the following subchapters.

5.2. Georgia's Forceful Approach: Legal and Critical Overview

In order to achieve an in-depth understanding of state security and general development strategy, vision and programs, we approached such institutions as State Security Service (SSSG) and Ministry of Reconciliation and Integration. However, we were unable to receive an authorization to conduct interviews with these state institutions (we did not receive an official refusal, however we also did not get an authorization before the study was finished). Although certain representatives of these institutions agreed to meet with us, they did not allow us to record the conversations or use the collected material for the study. Needless to say, such prudence in regards to interviewing reveals the state's unwillingness to share information, make it publicly available, or to assist scholarly research. Considering these circumstances, the following subchapter, dedicated to violent state approaches, consists of two parts – legal and illegal.

339 According to the Yearbook of Muslims in Europe (2014, Vol6), 60-80% of Pankisi youth is Salafi.

340 Interview. Respondent N 28, 4/11/2017.

5.2.1. Georgian State Security: Unlimited Mandate and Scope

Georgia's security services existed in various institutional forms until they were separated from the Ministry of Internal Affairs in 2015, and started to function as a separate institution. This change received positive feedback from many human rights organizations.³⁴¹ Despite the importance of separating security and policing systems, several factors contribute to unlimited concentration of power and high risks of human rights abuses in State Security Services: wide mandate, duplicate and conflicting competences, weak judicial control over operational activities, limited parliamentary control over the institution's activities and frail guarantees of transparency.

Constitutional guarantees of SSSG's independence and political neutrality are low, and it offers simple and unbalanced levers for the appointment and removal of ruling political party.

According to the Law of Georgia on "State Security Service of Georgia", SSSG is the system of special-purpose institutions of executive branch directly subordinated to the Government of Georgia, which ensures state security within its scope of competence.³⁴² SSSG's competences are conflicting and incompatible, and beyond its analytical and operational work, it has investigative and judicial functions. The institution has a secret intelligence system under poor judicial supervision and the position of a security officer, the so-called ODR, which grants them unjustified control over autonomous institutions.

In addition to crimes related to terrorism, state, territorial and economic security, the institution's investigative reach extends to crimes related to corruption and violation of human equality. According to the Law on "State Security Service of Georgia", one of the main functions of SSSG is to prevent (conduct preventive measures), identify, eliminate and investigate crimes under its investigative field. The Service continuously analyzes the mentioned crimes, related threats, risks and challenges.

The civic sector has criticized the granting of investigative function to SSSG³⁴³, suggesting that such function is incompatible with analytical-counter intelligence activities of the Ser-

---

341 კოალიცია დამოუკიდებელი და გამჭვირვალე მართლმსაჯულებისთვის. განცხადება. 29 მაისი, 2015. Accessed September 20, 2018. <https://emc.org.ge/ka/products/koalitsia-shinagan-sakmeta-saministros-reformis-protsess-ekhmaureba>.

342 Law of Georgia on "State Security Service of Georgia" (Article 5).

343 კოალიცია დამოუკიდებელი და გამჭვირვალე მართლმსაჯულებისთვის. „კოალიცია შიგანგან საქმეთა სამინისტროს რეფორმების პროცესს ეხმაურება“. Accessed September 12, 2018. http://coalition.ge/files/comments_on_the_ministry_of_internal_affairs_reform_concept_25092015_ge.pdf.

vice, and results in the accumulation of power³⁴⁴, which could potentially be abused. Granting investigative functions to the SSSG also conflicts with international standards. In order to avoid high risk of abusing authority and duplication of traditional police responsibilities, such powers as investigation of criminal activities, detention and arrest, should be exclusively assigned to other law enforcement organs.³⁴⁵ We find a similar approach in the best UN practices wherein analytical and intelligence functions are deemed incompatible with investigative authority.³⁴⁶

Human rights organizations are especially critical of subsuming crimes related to corruption and violation of human equality under SSSG's investigative authority.³⁴⁷ Inclusion of corruption-related crimes in the mandate of SSSG goes beyond its action goals (except those cases when a corruption-related crime is a matter of security) and it creates risks of unjustified control over a public service (it should be noted that the majority of crimes investigated by SSSG are corruption-related³⁴⁸). Incorporation of crimes considered under Articles 142 (Violation of human equality) and 142(1) (Racial discrimination) into the investigative authority of SSSG is a clear example of viewing issues of equality, and first and foremost, issues related to religious and ethnic minorities, as well as migrants and foreigners, in the context of the security paradigm. The mentioned mandate enables SSSG to monitor and control religious and ethnic groups.³⁴⁹

In addition to its investigative competence, SSSG also has the right to implement preventive measures for carrying out crime investigation or other its other functions.³⁵⁰ From the perspective of implementing preventive powers, it is problematic that specific cases are not covered by the leg-

344 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი (EMC), საერთაშორისო გამჭვირვალობა-საქართველო (TI), *უსაფრთხოების სამსახურის რეფორმა საქართველოში*, თბილისი, 2018, p.27.

345 PACE Recommendation 1402, გაიდლაინი B3., ციტირებულია: „უსაფრთხოების სამსახურის რეფორმა საქართველოში“, ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი (EMC), საერთაშორისო გამჭვირვალობა-საქართველო (TI), თბილისი, 2018, p.28.

346 United Nations Human Rights Council, Fourteenth Session, “Compilation of Good Practices on Legal and Institutional Frameworks.” May 17, 2010. Accessed September 29, 2018. <https://fas.org/irp/eprint/unhrc.pdf>

347 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი (EMC) და საერთაშორისო გამჭვირვალობა-საქართველო (TI), *უსაფრთხოების სამსახურის რეფორმა საქართველოში*, თბილისი, 2018, pp. 27-30.

348 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი (EMC), საერთაშორისო გამჭვირვალობა-საქართველო (TI) *უსაფრთხოების სამსახურის რეფორმა საქართველოში*, თბილისი, 2018, p.29.

349 *Ibid*, p.28.

350 Namely, in accordance with Article 13 of the law, if there are reasonable grounds to believe that state security may be at risk, the Service shall take the following preventive measures within its scope of authority: a) questioning a person; b) identifying a person; c) summoning a person; d) carrying out frisk and examination of a person; e) carrying out special frisk and examination of a person; f) ordering to leave a place and prohibiting entrance to a certain territory. At the same time, in accordance with Section 2 of the same article, in addition to the preventive measures determined by paragraph 1 of the article, the Service may carry out other preventive measures without interfering with fundamental rights and freedoms of a person.

isolation when SSSG acquires the competence to implement preventive measures. Namely, the law makes a general and ambiguous reference to the concept of *having reasonable grounds to believe there is a threat*. As determined by Article 13, Section 3 of the law, “reasonable ground to believe” refers to “a fact and/or information that would be sufficient for an impartial observer to draw conclusions in view of circumstances”, while “threat” refers to “a condition when there are reasonable grounds to believe that in the case of an unhindered course of expected developments there is a high probability that the property item, to be protected by the Service, would be damaged”. On the account of these abstract definitions, there is a general condition for the implementation of preventive measures and it is associated with abstract threats. In the case of poor prosecution and judicial control over the use of preventive measures this could contribute to the abuse of power and unfounded intervention in the rights of citizens. It should be noted that in addition to the measures directly taken into account (questioning a person, identifying a person, summoning a person, carrying out frisk and examination of a person, carrying out special frisk and examination of a person, ordering to leave a place and prohibiting entrance to a certain territory), the law also grants SSSG the right to carry out other preventive measures, which do not violate human rights and freedoms. The mentioned document is also general and ambiguous, and involves high risk of arbitrary limitations on human rights and private life.

Special divisions of SSSG are authorized to use special means of surveillance, among them physical violence, special measures and firearms. It is notable that in many democratic systems security services do not have the authority to use violence, and they are responsible for handing over the analytical information they collect to law enforcement organs.³⁵¹

Special attention needs to be paid to the problem of SSSG’s extensive authority during the implementation of counter-terrorist operations. Head of the Crisis Management Unit, who is also the head of SSSG, has the power to determine the location, time and discontinuance of a counter-terrorist operation.³⁵² In this process, the Agency does not fall under parliamen-

---

351 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი (EMC) და საერთაშორისო გამჭვირვალობა საქართველო (TI). *უსაფრთხოების სამსახურის რეფორმა საქართველოში*. თბილისი, 2018. p.33.

352 According to December 4 2014 #662 Government Resolution “On the Organization of Activities and Approval of Activity Code of Crisis Management Unit”, with the purpose of managing crisis situations generated by terrorist activities, the government is creating a unit led by the Head of the State Security Service who supervises all individuals involved in counter-terrorist operations. The unit implements: a) identification, evaluation and analysis of the existing situation, threats and challenges caused by terrorist activities; b) development of an operation plan; c) creation of a group for participation in counterterrorist operations, and direct supervision of their work during and after operations. Within its competence, participation in the liquidation or amelioration of losses incurred as a result of terrorist acts; d) organization of forces for counterterrorist operations; allocation, preparation and utilization of special equipment based on pre-developed plans; e) implementation of appropriate strategies and tactics for organizing negotiations with terrorists; f) determination of specific legal regime zones during counterterrorist efforts (security and counterterrorist operation zones); g) as sanctioned by the Head of the Unit, notification of the Georgian government, State Security and Crisis Management Council, Georgian parliament, diplomatic missions of foreign countries and/or other entities of the progress, scale and outcomes of counterterrorist operations. Citizens are informed about terrorist acts via mass media and other resources available to the public.

tary control and its responsibilities are limited to informing the state about the starting time of counter-terrorist operations.

A significant problem in the functioning of SSSG is almost absolute secrecy of its activities, which renders it a non-transparent service and hence, creates the risk of arbitrary use of power. The SSSG consists of thirteen structural divisions³⁵³. From these, only seven make their provisions available to public, while provisions of Information-Analytical, Counterintelligence, and State Security Divisions, Special Operations Department and Counterterrorism Center are designated as state secrets³⁵⁴. According to September 24 2015 Resolution 507 (Appendix 2) of the Georgian government on the adoption of the Law on State Secrets, and normative acts on the activation of the Law on State Secrets, State Secrets contain information on plans, organization, material and technical maintenance measures, forms, methods and outcomes, implementation of specific events, as well as information on funding specifying programs within the domains of intelligence, national security, law enforcement, counterintelligence, operational-search activities and secret investigation; also information on those individuals who, with the guarantee of confidentiality, collaborate or used to collaborate with relevant Georgian institutions in charge of these activities. Based the mentioned norms, what follows is a description of specific activities considered as State Secret, which reveals that almost all activities within the authority of SSSG, including normative acts regulating these activities, represents a State Secret, which makes it impossible to research or evaluate them from the perspective of human rights.

Needless to say, certain information is restricted by law in the interest of protecting national security. Although there is no exhaustive list of such information, it is generally considered that secret information could include information collected by surveillance services in regards to national security, information on the production, capacity and use of weapons and other military systems, information on defense plans, operations and capacity – for as long as this information can be utilized for security purposes.³⁵⁵ Consequently, secrecy of information collection by security services, and methods of collection should happen according to specific criteria established by the law, and documents related to SSSG activities should not be automatically classified as secret. Nevertheless, in certain circumstances we witness

353 Administration, Counterterrorism Center, Anti-Corruption Agency, Counterintelligence Division, State Security Division, Information-Analytical Division, Operative-Technical Division, Division for Operative Measures, Economic Division, Special Operations Department, Facilities Protection Division, Main Division Human Resources, General Inspection.

354 უსაფრთხოების სახელმწიფო სამსახური. დებულებები. Accessed September 15, 2018 <https://ssg.gov.ge/page/info/normative-acts>.

355 Tshwane Principles, Part II, Principle 9, ციტირებულია: „უსაფრთხოების სამსახურის რეფორმა საქართველოში“, ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი (EMC), საერთაშორისო გამჭვირვალობა-საქართველო (TI), თბილისი, 2018. p. 107.

unfounded classification of specific cases as secret. For instance, the legal rationale employed by SSSG to classify provisions of certain divisions as secret is unclear, when in practice these provisions should only include structural and functional information.³⁵⁶ A similar problem emerges in individual criminal cases on terrorist activities, where as already noted, case lawyers point to automatic secrecy of cases despite the fact that these cases might not include top secret information.

Thus, SSSG is an unrestricted institution with a wide mandate, which creates a high risk of human rights abuses. In these circumstances, when SSSG actively and intensively works in the Pankisi Gorge, criticism of the institution's broad competence, low parliamentary control and low transparency, mutate into more serious forms of control and human rights abuses.

5.2.2. Fighting and Countering Violent Extremism: Critical Overview

As noted in previous sub-chapters, one of the main priorities of SSSG is fighting terrorism. Despite this, the Service does not have a policy document or strategy for fighting violent terrorism, which makes it difficult to evaluate state vision and approaches.

It should be noted from the beginning, that the goal of this sub-chapter is not to evaluate the efficiency of state policy on fighting terrorism and violent terrorism, but rather to identify SSSG's paradigmatic flaws.

Based on SSSG activity reports, **ongoing affairs in the Middle East and terrorist organizations like the Islamic State, Al-Qaeda and Taliban, represent a threat. This state of affairs also has an impact on Georgia. Although Georgia does not face a high risk of terrorist attacks, there are challenges.**³⁵⁷ SSSG lists the movement of Georgian citizens to Syria and Iraq as one of such challenges. For instance, according to 2015 report, in 2015 up to 50 Georgian citizens had traveled to these countries for "terrorist purposes".³⁵⁸

According to 2015-2017 reports, SSSG implemented various measures to fight terrorism. These reports reveal the following cluster of objectives: 1) Reacting, preventing and eliminating any terrorist activity; 2) Diminishing risks of terrorism; 3) Protecting the state, its interests and citizens from all forms of terrorist activity. The main measures implemented by SSSG in its fight against terrorism during 2015-2017 reporting period

---

356 *Ibid.*, p.101.

357 სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახური. ტერორიზმთან ბრძოლა. Accessed October 29, 2018. <https://ssg.gov.ge/page/counter-terrorism>.

358 სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის ანგარიში 2015. Accessed October 29, 2018. <https://ssg.gov.ge/page/info/reports>.

were aimed towards these objectives. Some of these measures include: detention of Aiup Borchashvili, representative of the Islamic State, and his associates in 2015; “prevention of the use of internet for the purpose of disseminating radical ideology”³⁵⁹ in 2015-2017; reinforcement of border control in order to prevent travel to and from the country for terrorist activities; travel ban for certain individuals; uncovering and eliminating cases involving the funding of terrorism; improving readiness to respond to a terrorist threat; introduction of ID systems for state strategic objects and risk analysis; international collaboration to share information; planning of joint activities within and outside of Georgia, and others.

For the purposes of this study, it is especially symptomatic and interesting to observe the use of specific terms and approaches in the mentioned reports. First and foremost, the ambiguity of employed terminology should be emphasized, including such terms as “Islamic ideology”, “radical ideology”, “radical messages”, “radicalized citizens”, “extremist messages”, and “extremist ideas”. For example, we read in 2015 report that “the Islamic State acquired a certain number of supporters in several Georgian regions. The propagators of *Islamic ideology* are trying to use *low level of awareness* among certain social groups to their own advantage”.³⁶⁰ Similarly, 2016 report states that “control of individuals and organizations propagating *radical ideology* is being actively implemented”.³⁶¹ Among other things, we read in 2017 report:

“Georgia found itself against important, and in certain cases critical, challenges in 2017. There were attempts to finance terrorism, support of *extremist and terrorist ideas* and cases of *radicalization of individual citizens* of Georgia.”³⁶²

The mentioned terms are not defined in the current legislation, international treaties or agreements, or policy documents, which makes it hard to determine the exact meaning and context behind their use. In the framework of the study, we submitted an official request to SSSG to provide information on this – what is the legal basis for using these terms, and according to what criteria (including legal criteria) are specific factual circumstances subsumed under these terms. We received the following response:

359 სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის 2015-2017 წლების ანგარიშები. Accessed October 29, 2018. <https://ssg.gov.ge/page/info/reports>.

360 სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის ანგარიში 2015. Accessed October 29, 2018. <https://ssg.gov.ge/page/info/reports>, emphasis by the authors.

361 სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის ანგარიში 2016. Accessed October 29, 2018. <https://ssg.gov.ge/page/info/reports>, emphasis by the authors.

362 სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის ანგარიში 2017. Accessed October 29, 2018. <https://ssg.gov.ge/page/info/reports>, emphasis by the authors.

"The terms listed in the letter, which are used in SSSG reports, correspond to universally known definitions. Based on the analysis of international terminology, similar terms are employed by in the reports of various foreign law-enforcement services and international organizations. The UN, OSCE, European Council, European Commission, international organizations and researchers use similar definitions and terms in reports and analytical documents. Accordingly, their utilization in analytical or financial reports does not require development of additional criteria in order to legitimate their use; similarly, legislative definitions are also not needed."³⁶³

As the official response demonstrates, SSSG considers that terms "radicalization", "extremism", "radical ideology" and so on, have universally acknowledged definitions used both by various international structures and organizations, and individual national law-enforcement services and scholars. However, as Chapter 4 shows, terms such as "radicalization" and "violent extremist" carry various meanings, yet it would be very hard to identify their universally acknowledged definitions; more so, these terms do not correspond to specific, generally accepted criteria. Hence, SSSG's position that these terms are universally known, used by many scholars and there is no need to develop additional criteria when using them is a problematic approach and contains high risks of arbitrariness.

This state of affairs demands the question: do these terms have a universal definition and specific criteria in such inter-state structures as the UN, OSCE, European Council and European Commission?

UN: General Secretary of the UN notes in the Plan of Action to Prevent Violent Extremism: "violent extremism is a diverse phenomenon, *without clear definition*. It is neither new nor exclusive to any region, nationality or system of belief."³⁶⁴ The General Secretary also notes that "like terrorism" (see Chapter 2), definition of "violent extremism" is "the prerogative of Member States and must be consistent with their obligations under international law, in particular international human rights law."³⁶⁵

OSCE: in an OSCE report on Countering Violent Extremism and Radicalization that leads to terrorism, we read that we have not yet reached a consensus on the definition of "terrorism" and "violent extremism". "Violent extremism" is a relatively new term, which attempts

---

363 SSSG Response to Human Rights Education and Monitoring Center (EMC) (04.06.2018, N SSSG 3 18 00081828).

364 UN General Assembly: *Plan of action to prevent violent extremism. Report of the Secretary-General*. 2015, p.1. Accessed November 1, 2018 <http://www.undp.org/content/dam/norway/undp-ogc/documents/SG%20PVE%20plan%20of%20action.pdf>.

365 *Ibid*. See detailed overview of General Secretary's comments on "radicalization", and related problematic issues in Chapter 4.

to incorporate broader forms of extremism and violence.³⁶⁶ The OSCE report connects radicalization to extremism (latter being defined separately) and notes that radicalization does not have a single, unique drive; it is complex and multifaceted, yet it is possible to separate certain factors.³⁶⁷

European Council: in 2006 the European Council defined radicalization as “the phenomenon of people embracing opinions, views and ideas, which could lead to acts of terrorism”.³⁶⁸

European Parliament: the European Parliament defines “radicalization” as a phenomenon when humans adopt intolerant opinions, views and ideas, which could lead to violent extremism.³⁶⁹

Hence, despite the fact that the above listed institutions employ such terms as “violent extremism” and “radicalization”, these terms are neither self-explanatory, nor based on any specific criteria. In fact, these institutions criticize the use of such terms because of their ambiguity and possible risk of human rights abuses.

The use of these terms is problematic not only because of their ambiguity. The problem lies in the fact that their use in absolute terms³⁷⁰, as if they were self-evident concepts, enables the state, and specifically SSSG, to constantly increase control over its citizens under the pretext of security. Realistic possibility of increased control and use of violent measures can be observed not only in the ambiguous use of terms in SSSG reports, but also in the study interviews where Pankisi respondents note that they are often held at the border because of their religious identity, and are possibly under special and discriminatory control. In addition, the residents point out the problem of intensive control established by SSSG and the police in the Pankisi Gorge, which is aimed towards limiting their civic activism.

At the same time, in 2017 SSSG report, the above-cited quote about special challenges faced by Georgia in 2017 due to the support of extremist and terrorist ideas, and radicalization of individual citizens, is followed by a remark addressing November 21-22 2017 anti-terrorist

---

366 Neumann, Peter. R., *Countering Violent Extremism and Radicalisation that leads to terrorism: Ideas, Recommendations, and Good Practices from OSCE Region*. Austria: OSCE, 2017. p. 19.

367 *Ibid.*, p. 21.

368 Schmid, Alex, P., *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. The Hague: ICTT, 2013. p. 12.

369 Kundnani, Arun and Ben Heyes: *The globalisation of Countering Violent Extremism policies. Undermining human rights, instrumentalising civil society*. Amsterdam: Transnational Institute, 06 March, 2018, p. 21. Accessed October 30, 2018 <https://www.tni.org/en/publication/the-globalisation-of-countering-violent-extremism-policies>.

370 See the discussion on absolute and relative use of the terms “radicalization” and “extremism” and related issues in Chapter 4.

special operation conducted in Tbilisi. The following affirmative statement accompanies the remark:

“Later, other individuals associated with Chataev’s terrorist group were identified. Special operations were conducted in Tbilisi and Akhmeta region on December 26 2017 with the goal of detaining mentioned individuals. Five individuals were detained. One of them passed away later due to the injuries received as a result of the special operation.”³⁷¹

Among other things, this remark in SSSG report addresses the case of Temirlan Machalikhshvili. In addition to the fact that such affirmative statement infringes on the presumption³⁷² of Temirlan Machalikhshvili’s innocence, pre-given and undefined terms - “support of extremist and terrorist ideas” and “facts of radicalization”, politically and ideologically package encroachment on the life of Termilan Machalikhshvili, and suggest that the “fact of radicalization” could determined based on objective criteria developed in advance.

In 2015-2017 reports, ambiguous use of the terms “radicalization” and “extremism”, and their direct association with terrorism, corresponds to the point discussed in Chapter 4. Namely, that connecting radicalization, extremism and terrorism results in the violation of individual and communal rights, and discrimination based on religion or other identity markers. As noted by the General Secretary of the UN General Assembly, association of extremism with violence and terrorism contains the risk of excessive application of counter-terrorist methods, among them against actions that should not be qualified as terrorist acts.³⁷³

5.3. Non-Violent Government Approaches: State Strategy for Civic Equality and Integration

Non-violent approaches of the state in the Pankisi Gorge are generally linked to the integration of minorities and civic equality policy, the latter being defined and coordinated by the State Minister in the matters of reconciliation and civic equality. These approaches are determined in 2015-20120 State Strategy for Civic Equality and Integration³⁷⁴ adopted by the

---

371 სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის ანგარიში 2017. Accessed October 29, 2018. <https://ssg.gov.ge/page/info/reports>.

372 მდრ. ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი. „EMC-იმ თემირლან მაჩალიკაშვილის მშობლების სახელით სუს-ის წინააღმდეგ თბილისის საქალაქო სასამართლოში სარჩელი შეიტანა“. 20 აპრილი, 2018. Accessed October 30, 2018.

373 UN General Assembly. Plan of Action to Prevent Violent Extremism. Report of the Secretary-General. 2015. p. 2.

374 სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის სახელმწიფო სტრატეგია და 2015-2020 წ. საქმომედეო გეგმა. Accessed October 30, 2018. <http://smr.gov.ge/FileList.aspx?ID=34>

Georgian government in August 2015. We read in the introduction to the strategy document:

“Democracy strengthening and development is one of the main goals of both the Georgian society and the Government of Georgia, and to achieve this it is necessary to provide equality between individuals. Protection of ethnic minority rights and promotion of a society that is based on the principles of diversity and pluralism largely determines a country’s democracy degree and development”.³⁷⁵

The strategy document sets four strategic objectives:

“Representatives of ethnic minorities participate equally and fully in the civic and political life;

Equal social and economic conditions and opportunities are created for ethnic minority representatives;

Representatives of ethnic minorities have access to high quality education at all levels and the level of the state language knowledge is improved;

Culture of ethnic minorities is preserved and tolerant environment is encouraged.”³⁷⁶

The strategy document views the issue of ethnic integration from the perspective of human rights and equality, and the document does not have any significant conceptual flaws. However, the main challenge is to focus on the actual needs outlined in the government’s annual action plans based on these strategic objectives. Annual action plan performance reports reveal that the government’s approach is results-oriented and does not adequately measure the scale of social changes.

According to 2015-2017 reports, the fourth objective – preservation of culture among ethnic minorities, was most prominent in the Pankisi Gorge (among others, it was important for the local population to introduce Chechen language as an elective in schools). Even though cultural events are important for preserving cultural independence, as qualitative interviews conducted in the Pankisi Gorge have shown, special focus on such events and activities compared does not correspond to the worries and actual needs of the local population. Instead of full political, social and cultural inclusion, ethnic minority integration policy often boils down to eroticization of non-dominant groups, which prevents these groups from acting as political subjects.

---

375 *Ibid*, p.1.

376 *Ibid*, p.5.

In the study interviews, several respondents noted that activities implemented in the Gorge do not correspond to social needs and proper evaluation of economic resources in the region, and are not geared towards changing the system. One of the respondents explained that state and non-governmental projects, such as promotion of small-scale enterprise, only offers one-time assistance to individual entities and does not ensure eradication of poverty and unemployment.³⁷⁷ He adds that “such grants are being handed out one to three times per year. They don’t play an important role, and close after some time”. Because of that he believes that Pankisi needs “large-scale projects.”³⁷⁸ Even a representative of a non-governmental organization recognized that “small mini projects do not have an impact.”³⁷⁹ As for infrastructural projects, respondents note that locals are not being involved and employed in the implementation of projects. One of the elders said that “when a company wins, it brings its own people. They might only employ two or three people.”³⁸⁰ As early as 2000 and 20001, Pankisi residents requested long-term employment opportunities for resolving the social and economic crisis in the Gorge. In their opinion, economic development could be achieved with the help of juice and wool factories, artisanship and collection points.³⁸¹ Due to these social circumstances, Pankisi residents depart from Georgia at high rates.³⁸²

Among the needs of the Pankisi Gorge, respondents collectively distinguish the issue of unemployment and they discuss the issue of education in relation to the latter. Employment of young university graduates remains a serious problem. As noted by one of the teachers, “many promising young individuals in the Gorge graduated with excellence but are unable to achieve self-realization.”³⁸³ She adds that some high school graduates do not even apply to universities, knowing that they will be unable to sustain themselves financially in the city.³⁸⁴ Inability to receive university education, in turn, affects the motivation of youth and is one of the factors in increasing dropout rates. For example, as observed by a Duisi school teacher, this issue is especially acute for pupils who live on the outskirts: she had six students from village Tsinubani in her class, but four of them dropped out of school after the ninth grade.³⁸⁵

---

377 Interview. Respondent N 9, 31/10/2017.

378 Interview. Respondent N 9, 31/10/2017.

379 Interview. Respondent N 24, 2/11/2017.

380 Interview. Respondent N 18, 2/11/2017.

381 შუბითიძე, ვერა. „უსაფრთხოება და ეთნიკური კულტურის ადაპტაციის უნარი ახალ სოციალურ-კულტურულ გარემოსთან“. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. p. 95.

382 სიხარულიძე, არჩილ და სხვა. *ისლამი საქართველოში: პოლიტიკა და ინტეგრაცია*. თბილისი: კავკასიური საბლი, 2016. p.19.

383 Interview. Respondent N 34, 5/2/2018.

384 Interview. Respondent N 34, 5/2/2018.

385 Interview. Respondent N 34, 5/2/2018.

Unlike centrally located villages in the Pankisi Gorge, where in addition to public education, non-governmental organization KRDF also provides lessons free of charge, in the peripheral village of Tsinubani, the school is unable to provide an adequate learning environment for the students because of the lack of basic infrastructure. Tsinubani Primary School has six grades, and after that students have to continue their education in the village of Duisi. However, due to the condition of Duisi-Tsinubani road, students are unable to travel in severe winter conditions.

As the interviews show, Pankisi Kists often refrain from direct resistance, which limits their involvement and isolates them from the political domain. There are several reasons for such political restraint:

1) The residents do not believe that their civic involvement will have any impact. Kist respondents expressed their dissatisfaction at being discriminated by special services when crossing Georgian border. They voiced discontent at a protest held in the village of Duisi, but as one of the respondents notes, “there is no point in holding protests. [...] We had a demonstration, but there were no consequences.”³⁸⁶

2) The loyalty of Kists towards the state is determined by their caution as an ethnic and religious minority not to disconcert the dominant ethnic group. As guests, they are often content with the minimum advantages they are offered by the state since instead of asserting their rights, they are obliged to live in the mode of self-protection. A Kist elder expressed his pragmatic attitude towards the state policy in the following manner:

“Us, Kists, know only one thing, that there is only very few of us in Georgia. [...] We can't change the political winds, we know that well. First of all, we will only harm our own people if we make a mistake. Secondly, for more than 200 years we have linked our fate to the fate of Georgian people, we live in Georgia and wherever the Georgian majority stands, that's where we also stand. [...] We look at the ongoing political life with a pragmatic eye and try to be involved in this process in such a way that **no harm is caused to our people and our region.**”³⁸⁷

Against the backdrop of limited positive liberty, Kist respondents are content with negative liberties as well. As noted by one of them, “it is just important that we are not being discriminated and oppressed, and we won't be asking for too much from the government.”³⁸⁸ Never-

---

386 Interview. Respondent N4, 16/09/2017.

387 Interview. Respondent N 18, 2/11/2017.

388 Interview. Respondent N 3, 16/09/2017.

theless, in the beginning of 2018, part of the Kist population protested against their “guest” status and appealed to the government as political subjects and rightful citizens who decided to change the “political winds”. They first demanded answers from the government regarding the infringement on Temirlan Machalikashvili’s life, and from the spring of 2018 they began protesting against the construction of hydroelectric stations. According to Kist activists, in response, the authorities questioned active Pankisi residents.³⁸⁹ This demonstrates that the state attempted to remind Kists of their “guest” status due to their vulnerable position on the state security map, hence, assigning them a place within invisible apolitical borders.

3) Any social or political resistance by Kists is discussed from the security angle and hence, carries the risk of being interpreted as an “anti-state” action. This, in turn, prevents them from freely expressing their discontent or resistance like ethnic Georgians. As one of the young respondents explained,

“Even if we move just one finger, it can mean an explosion. [...] If an ordinary Georgian does something, he will be released with a 100 Lari fine, but if that happens here – if an ethnic representative does the same, it will be a huge problem. He will be summoned in the administration, summoned somewhere else, he will be in the news, and so on.”³⁹⁰

4) Being a target of violent and punitive state policy determines Kist isolation from civic involvement. Accustomed to “punitive” operations, locals are careful not to lose the minimum that they have if they show resistance. One of the respondents laments that fearing punishment, his neighbors refrain from resistance: “they say that they will no longer receive assistance, will lose their jobs, or will be set up. So, everybody is quiet.”³⁹¹

5.4. Expert Opinions on the Pankisi Gorge, State Strategy and Movement from Pankisi to Iraq and Syria

In addition to the State Security Service and State Ministry for Reconciliation and Civic Equality, non-governmental organizations and representatives of civic sector (collectively referred to as “experts”) are significant actors in the formation of general public opinion on the Pankisi Gorge, and creation of political and cultural infrastructure. Hence, as described

---

389 ნულაია, გვანცა. „პანკისში საპროტესტო აქციები – მიაღწიეს მთავარ მიზანს“. *რეზონანსი*. 20 ივლისი, 2018. Accessed September 20, 2018. http://www.resonancedaily.com/index.php?id_rub=2&id_artc=52359

390 Interview. Respondent N 15, 3/11/2017.

391 Interview. Respondent N 35, 5/3/2017.

in the methodological section of this study, interviews with experts represent a combination of informational interviews and interviews aimed at analyzing knowledge production. That is, on the one hand, we wanted to systematize expert visions, information and evaluations, and on the other hand, we wanted to critically analyze the knowledge produced by them. We can identify three main thematic blocks in the expert interviews: 1) evaluation of violent approaches of the state; 2) evaluation of non-violent approaches of the state; and 3) expert perspective regarding the movement to the Middle East. These three thematic blocks are further divided into thematic categories derived from the interviews through the method of induction: 1) violent approaches of the state: between “campaigning” and “having no strategy”; 2) non-violent approaches of the state: aimlessness of non-violent goals; 3) expert perspectives on the movement to the Middle East: “ideology, heroes and money”.

1) Between state “campaigning” and “having no strategy”:

“The state does not have a strategy. Its strategy is reactive and is aimed at identifying and detaining terrorists. This is the main problem”³⁹², “This is a campaign strategy. It [the state] cannot have a campaign approach, it is necessary to have a differentiated approach”³⁹³, - this is how expert interviews evaluate violent state approaches in the Pankisi Gorge.

Experts identify various issues when discussing state approaches to the Pankisi Gorge, including the strategy of the United National Movement, and its comparison with the Georgian Dream approach, the 1990s Pankisi Crisis and President Shevardnadze’s period, and others. However, they give special attention to the Law on Combating Terrorism, namely changes introduced in the criminal code on the movement to foreign countries for terrorism and military support.

Experts critically evaluate the law due to the following factors: first of all, they believe that starting from around 2015 there is no more movement from the Pankisi Gorge to the East.³⁹⁴ Reasons for this change are the following: 1) Weakening of the “Islamic State”³⁹⁵; 2) Arrest of the main recruiter of the “Islamic State” in Georgia³⁹⁶; and 3) Shattered “illusions” that going to Syria challenges Bashar al-Assad’s regime, and hence, Russia.³⁹⁷

It is because of its incompatibility with existing reality that experts are critically disposed to the changes introduced within the Law. As explained by one of the respondents:

392 Expert Interview N 2, 22/09/2017.

393 Expert Interview N 1, 22/09/2017.

394 Expert Interview N 1, N 2, N 3, N 4, N 5.

395 Expert Interview N 2, 22/09/2017, N 3, 19/10/2017.

396 Expert Interview N3, 19/10/2017.

397 Expert Interview N1, 22/09/2017.

“The Law was reasonable when it was passed because there was a problem of active movement. Moreover, for some time, until the summer of 2015, ISIS had military victories and naturally, many want to be on its side when it wins, right? What’s better than being on the side of winners?! This law was passed when they saw that many people were leaving and the numbers can grow further [...], the numbers could grow further. Hence, that was prevention, so that you would know that if you went there, you could not come back. Now this ISIS is over, this ideology was defeated and now many countries, including Tajikistan for example, started implementing programs that if you left, you are able to come back and go through a rehabilitation program, and return to life if you want.”³⁹⁸

Inflexibility of the Law in terms of differentiation and return is one of the causes for the experts’ skepticism in regards to the introduced changes. “The government chooses not to tackle with additional problems”³⁹⁹ – explains one of the experts who believes that is the main reason why changes introduced in the 2013 law remain in effect – “according to the law, when you return, you have to go to jail for nine years. Hence, the policy is that ‘don’t come back, die there and you’ll be buried somewhere, and that will be it’”⁴⁰⁰. However, in case of return, the same experts think that the law is problematic in regards to the burden of proof, that is, determining one’s membership in a terrorist organization.⁴⁰¹

Other experts also talk about the lack of differentiation among those who leave. “Unfortunately, arm-twisting is our only policy – of the special services”⁴⁰² - states one of the experts who also considers that the state should show some flexibility. That is, instead of working for quick results by arresting the returnees, the state should have a long-term vision on how to counteract the recruits’ vulnerability.⁴⁰³ Expert #1 specifies the significance of differentiated approach and considers that it is important that individuals, or at least their families, who left to fight against Assad’s regime rather than to join terrorist organizations, should be allowed to return.⁴⁰⁴

2) Aimlessness of the state’s non-violent goals:

If expert evaluations of violent approaches can be unified under the category of “lack of competence and strategic approach on behalf of the state”, their evaluation of non-violent ap-

---

398 Expert Interview N3, 19/102017.

399 *Ibid.*

400 *Ibid.*

401 As Expert N 3 notes in an interview, “that law has another issue of ‘How do you prove it?’; ‘What are you proving?’”

402 Expert Interview N 2, 22/09/2017.

403 *Ibid.*

404 Expert Interview N 1, 22/09/2017.

proaches are unified under the category of “aimlessness of the state’s non-violent goals”. The most obvious illustration of this is the following quote by one of the experts: “in summary, it seems like the state is giving you something, but in reality it is not giving you anything.”⁴⁰⁵

When evaluating non-violent approaches and goals of the state, experts start with a skeptical approach to its violent approaches. As we have seen in the evaluation of violent approaches, experts believe that the state does not have a long-term strategy and the existent one is oriented towards “arm twisting”, and is not differentiated. Consequently, when talking about long-term strategies, experts have non-violent approaches in mind, which in turn contain two directions: 1) prevention – focused on ideology; and 2) prevention – focused on improving economic and social situation. We should also mention some inconsistencies found in the interviews. We saw that respondents believe that movement from Pankisi and recruitment of individual citizens by terrorist organizations is no longer happening today. However, as we will see below, it is unclear why they continue to talk about prevention in the context of security. However, first we will summarize their evaluation and vision of non-violent approaches.

When discussing non-violent approaches, experts mention programs and initiatives implemented by the State Ministry for Reconciliation and Civic Equality in the context of ethnic integration policy. Expert disposition towards these initiatives is neither positive nor negative since, as we saw in the quote above, those experts who talk about non-violent approaches in detail, believe that these initiatives do not generate changes: “the Ministry of Sport organizes some games sometimes, attended by CSO or USAID at times. It is completely out of context”⁴⁰⁶. Expert #3, for example, does not consider these initiatives as “a preventive mechanism for not becoming a terrorist”⁴⁰⁷, and hence, he/she favors prevention measures focused on “ideology”:

“We need positive role models. For example, if a person does not see hope, we need to find a young man, even a Wahhabi, who started university in Tbilisi, then was accepted for an Erasmus program and went somewhere. If we do not have similar models, we need to create them. The second thing is to work with groups. We need to have different messages for elders, young people, women, Wahhabis and Imams. So, when you go to a meeting and all of them are gathered together, we cannot talk to them in the same way.”⁴⁰⁸

---

405 Expert Interview N 4, 17/10/2017.

406 Expert Interview N 2, 22/09/2017.

407 *Ibid.*

408 *Ibid.*

In the experts' opinion, these messages should be developed through a complex approach and with the help of preventive models that include psychologists and sociologists who would work with young people. However, when asked how exactly one can work on prevention, Expert #2 responded that it is a "million dollar question"⁴⁰⁹, and he/she does not have an answer to it. Despite this, the above quote reveals the expert's preference for stage-by-stage, individual psychological model of "radicalization" and therefore, representation of the entire Pankisi population as potentially "threatening". In response to the question whether current programs result in further isolation of individuals, Expert #2 thinks that it is important to know what your target is and act accordingly:

"The most important thing is not to separate fundamentalism from Wahhabism. However you engage these individuals, they will reflect on it the next day, look into the Qur'an, listen to underground prayers, and will return to the same views. We don't have much choice there. In short, this is what we need to do: we should eradicate fundamentalism, show its bad side today, what caused it and what are its social outcomes."⁴¹⁰

Although it remains unclear what Expert #2 means by eradicating "Wahhabi fundamentalism", "looking into the Qur'an", or how these are connected to "countering violent extremism", the respondent nevertheless believes that direct state intervention in the religious matters of Pankisi is not right since such involvement falls into the classical model of how the state should not behave. Such involvement, in the expert's opinion, transformed the Council of Elders into a non-governmental organization, resulting in its loss of leverage in the community.⁴¹¹ In the opinion of Experts #1 and #3, intervention in internal religious matters is not right: "when you are in a disagreement where you don't have enough authority to act as a mediator, isn't it better not to intervene?! Leave both sides alone, why should you be the one to negotiate their business?!"⁴¹²

Another important question for experts, when evaluating non-violent state approaches, relates to economic and social issues. They assess some state-implemented (as well as non-governmental) local programs, such as "Produce in Georgia", positively, but at the same time, they think that such programs are not sufficient. For instance, Expert #4 explains:

"For example, they taught women to drive cars. You tell me, where are they supposed to drive cars? You need to have a car in the first place, right? They taught them accounting courses, but where can you work here after a three-week accounting course in Pankisi [...]. That "Produce in Georgia" is really good but it requires co-funding."⁴¹³

---

409 *Ibid.*

410 *Ibid.*

411 Expert Interview N2, 22/09/2017.

412 Expert Interview N 3, 19/10/2017.

413 Expert Interview N 4, 17/10/2017.

Experts talk about various programs or trainings that either require continuous co-funding, or are completely removed from social and economic reality in the Pankisi Gorge:⁴¹⁴

“Generally speaking, protectionism is horrible in economy but if businesses could be encouraged to allocate one free spot for a person from the Pankisi Gorge. Because there are many; when you leave the Pankisi Gorge there is “Badagoni” and big companies that could easily employ 20 people today or tomorrow. I can’t tell a business to look at its plans and employ somebody, but if you explain to them that this is a matter of national interest, and give them, let’s say, a 2% discount on the land, it could be possible. It depends how creative you are, how much you want it and if you have a vision.”⁴¹⁵

Expert opinions on what the state should do in the Pankisi Gorge in the framework of its non-violent approach can be summarized as following:

1. Education-oriented activities, including the following measures:

- Establishment of religious schools or universities where Pankisi Muslims can receive education;
Creation of literature – of historical and ethnographic content – so that Kists have information on their own history and origins;
Assistance in receiving education: financing education, mobility and accommodation;
Facilitating the learning of Georgian language;
Retraining school teachers.

2. Employment oriented activities:

- Negotiation with large companies in the region and employment of local residents;
- Inclusion and employment of local residents in the existing infrastructural projects.

3. Improvement of economic and social conditions:

- Supporting livelihood and small-scale agriculture;
- Improvement of the existing employment programs in Pankisi so that for the programs that require funding, the state could assist Pankisi residents to receive co-funding;
Opening local enterprises.

---

414 Expert Interviews N 2, N 4.

415 Expert Interview N 2, 22/09/2017.

4. Prevention of recruitment by terrorist organizations and movement outside of Pankisi:

- Working specifically with young people, and creating prototypes of young people that would prevent recruitment by terrorist organizations;
Creation of differentiated messages for various religious, gender and age groups.

Although experts outline several important solutions for improving social and economic conditions in the Pankisi Gorge, they see their initiatives not in terms of overall development of the Gorge, but rather in the context of security. Such approach implies demarcation of the entire Pankisi population as a “threat”. This is especially evident when experts talk about their visions of social and economic development by using such preconceptions as “tying them down to their place”, “they will get employed and not go anywhere”, and so on. An illustration of similar preconceptions can be found in other quotes as well: “You would need some systematic forms probably to tie them down, starting from livelihood, or some small enterprise”⁴¹⁶; “They should be employed and they will not go anywhere, and they will not think to go to war or somewhere else, they’d be fine, wouldn’t they?!”⁴¹⁷ “Just fund them. I swear, it’s nothing else, they won’t remember either Kadyrov, or Syria, or Al-Qaeda, or Pa-reulidzes, and nobody at all. It is that simple”⁴¹⁸.

**3) Expert perspectives on the movement to the Middle East:
“ideology, heroes and money”:**

Expert perspectives on the movement from the Pankisi Gorge to the Middle East can be divided into two categories: 1. Expert perspective on the causes of the movement; and 2) Expert perspective on the process of recruitment.

When discussing the causes of the movement, each expert considers Pankisi’s Tarkhan Batirashvili (known in the “Islamic State” as Abu Omar al-Shishani), and his popularization by the media as the main factor. One of the experts said: “I think that Batirashvili factor played a huge role – romanticization, and then the media writing about it”⁴¹⁹. However, not every expert is neutral when speaking about Batirashvili’s role; we also come across considerable exaggeration and a clear orientalist gaze in some interviews. For instance, this is how Expert #3 describes Batirashvili’s role: “Meanwhile [Batirashvili] became a hero in Pankisi. Firstly because he was the most famous person from Pankisi and *what else did they want*, they saw that it is cool.”⁴²⁰ According to other experts, Batirashvili’s impact on the movement can be

---

416 Expert Interview N2, 22/09/2017.

417 Expert Interview N4, 17/10/2017.

418 *Ibid.*

419 Expert Interview N5, 27/10/2017.

420 Expert Interview N3, 19/10/2017.

explained by his recognition not “as a terrorist, but rather as a freedom-fighter”⁴²¹. Since, according to one of the experts “*they* have values that *we* sometimes cannot understand”⁴²², Batirashvili became a model of success and heroism due to the absence of other opportunities in the Pankisi Gorge.⁴²³

The second cause of the movement, according to the experts, is propaganda, ideological and religious motivation. Experts have an ambiguous and general understanding of the latter: “It is my duty, as a Muslim Jihad. What does Jihad mean for a Muslim? Jihad is a starting point [...]. This is what the messages mainly contain. My brothers and sisters are dying, and I also need to be there.”⁴²⁴ When addressing ISIS’ propaganda, which indeed has strong mechanisms of propaganda and recruitment, some experts offer discriminative definitions and when generalizing the definition, they ascribe the label of “terrorist” to the entire Pankisi population:

“By the way, there is a good video where a speaker from the Islamic State, he is standing with one deaf and one one-legged boy behind him, and he says that see, even persons with disabilities come to Jihad and you, who watches this video, are healthy, and you don’t have the right to sit at home. Such things would not affect *you and me* because *we have different values*, we have different interests, we grew up in a different environment. But when you *revolve around the Qur’an* and this Qur’an has been interpreted by a sixteenth-seventeenth century Wahhabi, and has nothing to do with the Qur’an... These things have a huge impact.”⁴²⁵

When talking about propaganda, experts also distinguish such factors as desire for adventures⁴²⁶, the Caliphate’s promise of “the American dream”, and hopes of acquiring money and influence.⁴²⁷ Experts identify the Chechen-Russian War and resistance to Russia in Syria as the third significant factor; and economic and social factors, such as self-realization and employment, as the fourth factor.⁴²⁸

In regards to the instruments of recruitment, experts mention the role of social networks and associated programs. However, they believe that local persons of influence have a direct

421 Expert Interview N2, 22/09/2017.

422 *Ibid.*

423 Expert Interview N4, 17/10/2017.

424 *Ibid.*

425 Expert Interview N2, 22/09/2017.

426 Expert Interview N3, 19/10/2017.

427 Expert Interview N4, 17/10/2017.

428 Expert Interview N1, N2, N3, N4, N5.

impact on the process of recruitment.⁴²⁹ The religion is also mentioned as one of the causes of the movement, but experts' opinions about the latter are quite superficial. Despite their critical assessment of some state strategies – as explained above, some experts note that the state should not distinguish between the existing religious groups in Pankisi and give one of them priority over another, in the interviews they go against their own assessment by essentializing the religious groups:

“It is impossible to be a Wahhabi but also be a fundamentalist – “a moderate” type. It does not exist, it is impossible to be a strong follower of Wahhabism and not sympathize with the standing that the Wahhabis have today. It is the same as saying that in Jacobin era, Jacobins in Italy did not support Jacobins in France, it is the same story. That is because that's their life motto – that's the whole idea, that the only truth is the love of god and you should follow god. Everything else – music, arts, fun and games, and such things do not exist for them.”⁴³⁰

With the exception of one respondent, all experts referred to Salafi groups as Wahhabis, associated them with radicalization and terrorism, and delineated the Pankisi Gorge a source of threat: “Pankisi has been a threat during all governments”⁴³¹, Expert #4 explained. Expert #2 told us that he/she does not establish any relationship with the “Wahhabis” on purpose since there is no point in receiving information from them as “they will not say that the Islamic State is good, but when they go behind the curtain, I am 100% sure they don't mean what they say”.⁴³² All experts in the study, except one, essentialize the Salafi group and call them fundamentalists, and Wahhabis; they also equate fundamentalism and terrorism, and use such terms as radicalization without further interpretation.

To summarize the main findings of interviews with experts: 1) Experts critically assess violent approaches of the state in the Pankisi Gorge, especially changes introduced in the criminal code on the movement to foreign countries for terrorism and military support. Experts believe that changes introduced in the code are out of context and incompatible to existing reality; 2) Experts believe that non-violent approaches of the state are not sufficient, are results-oriented and incompatible with the actual needs in Pankisi population; 3) Experts consider role models, ideology/propaganda, religious, economic and social factors as the main causes of the movement to the Middle East.

---

429 Expert Interviews N2, 22/09/2017, N3, 19/10/2017.

430 Expert Interview N2, 22/09/2017.

431 Expert Interview N4, 17/10/2017.

432 Expert Interview N2, 22/09/2017.

In addition, the majority of expert interviews reveal an orientalist and discriminative approach towards the Pankisi Gorge, essentialization of Pankisi residents, especially Salafis, their labeling as “Wahhabis” and association with radicalism and terrorism. The categorization of Pankisi residents as inferior and untrustworthy individuals is discriminative, creates and reproduces stereotypes, and accordingly, goes against all those important points that should be taken into account according to the recommendations outlined by the UN General Secretary, UNDP Report and other important experts (see in detail in Chapter 4) when discussing or researching extremism or radicalization.

5.5. Pankisi Kist Perspectives on the Movement of Fighters to Syria

The number of fighters who left for Syria and Iraq from Georgia since 2012 oscillates between 50 and 200.⁴³³ This number also includes those fighters who traveled to Syria while living abroad. Local and international studies search for the causes of the fighters’ movement to the Middle East on individual-psychological and theological levels, and disregard such root causes as socio-political context, geopolitics and historical circumstances (See Chapter 4). It should be taken into consideration that studies conducted in Georgia on the so-called “causes of radicalization” base their findings on interviews with Pankisi residents who have no direct connection to the movement of fighters.⁴³⁴ A methodologically sound study, on the other hand, should at least involve the recruits. Otherwise, talking about the causes for the movement of fighters to the Middle East is non-empirical. Such flawed methodological approach leads to judging the entire Pankisi population as potential “extremists”, and hence, to the assessment of their lifestyle and views based on such ambiguous criteria of radicalization as criticism of global interventionism, dissatisfaction with state policy, strong religious practice, and so on. Assessment of radicalization based on these points, in turn, leads to the censorship of certain political views, and political instrumentalization and stigmatization of Muslim lifestyle. On the other hand, it disregards the fact that radicalization, as outlined in 2017 UNDP Report, is not necessarily a precondition for the use of violence.⁴³⁵

433 Clifford, Bennett. “Georgian Foreign Fighter Deaths in Syria and Iraq: What Can They Tell Us About Foreign Fighter Mobilization and Recruitment?,” *Caucasus Survey* (2017): 1-19.

434 შავალითაძე, გოგუაძე, გიორგი და სერგი კაპანაძე. *დაეში და საქართველოს წინაშე არსებული გამოწვევები*. საქართველოს რეფორმების ასოციაცია (GRASS), 2015. Accessed September 10, 2017. <http://grass.org.ge/wp-content/uploads/2015/11/daesh-da-skhva-gamotsvevebi.pdf>.

435 United Nations Development Programme. *Journey to Extremism in Africa: Drivers, Incentives and the Tipping Point for Recruitment*. 2017. Accessed June 12, 2018. <http://journey-to-extremism.undp.org/en>.

The analysis offered in this chapter is based on qualitative interviews with Pankisi residents on the causes for the movement of fighters. It must be noted that the respondents' perspectives are heterogeneous and encompass both dominant explanations, and local experiences and alternative perceptions beyond the hegemonic interpretative frame.

Traveling of fighters to Syria is a global phenomenon triggered by various local circumstances. We will base our classification of Pankisi residents' perspectives regarding the issue on a holistic approach, which focuses on macro, mezzo, and micro factors, and their interrelationship.⁴³⁶ ⁴³⁷ A typology offered by James Khalil and Martine Zeuthen also outlines complex factors, including (1) structural causes, (2) enabling factors that transform structural causes into motivation, and (3) individual motivation.⁴³⁸ Although the mentioned authors belong to theoretical frame, contexts and political project that we critically discussed in this chapter, their multi-layered paradigm for the classification of causes is interesting as an analytical instrument, which allows for a nuanced picture for the classification of local perspectives.

Pankisi residents emphasized *injustice* as a significant factor in the movement of fighters to the Middle East, which according to the employed classification, belongs to structural causes, revealed on the level of global, regional and local politics.

(1) When discussing **Global Injustice**, respondents single out colonial past, interventionist politics of global powers in the Middle East and Afghanistan, abuse of Muslim rights, restriction of Islam's executive freedom in non-Muslim countries, and persecution of opposition by Bashar Al-Assad's regime. One of the respondents identifies political-economic interests behind the actions of global powers and considers that "giant countries" should not decide the fate of other nations.⁴³⁹ Another respondent notes that the use of radical methods of resistance is determined by the hopeless situation of those individuals who face injustice.⁴⁴⁰ It should be taken into account that we find similar logic in the work of anti-colonial thinker, Franz Fanon, who also connected the use of violent methods by the oppressed to imperial violence and structural injustice.⁴⁴¹

---

436 United Nations Development Programme. *Journey to Extremism in Africa: Drivers, Incentives and the Tipping Point for Recruitment*. 2017. Accessed June 12, 2018. <http://journey-to-extremism.undp.org/en>.

437 Veldhuis, Tinka and Jorgen Staun. *Islamist Radicalisation: A Root Cause Model*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations, 2009. Accessed April 5, 2018. https://www.diis.dk/files/media/publications/import/islamist_radicalisation.veldhuis_and_staun.pdf.

438 Khalil, James and Martine Zeuthen. *Countering Violent Extremism and Risk Reduction: A Guide to Programme Design and Evaluation*. Royal United Services Institute for Defence and Security Studies, 2016. Accessed April 5, 2018. https://rusi.org/sites/default/files/20160608_cve_and_rr.combined.online4.pdf

439 Interview. Respondent N10, 1/11/2017.

440 Interview. Respondent N9, 31/10/2017.

441 Fanon, Frantz. *The Wretched of the Earth*. Penguin Classics, 2001.

As the reason for traveling to Syria, part of the respondents discuss Bashar Al-Assad's politics in the framework of global injustice, and the desire to help those who are oppressed by the political regime. For instance, one of the respondents explains that "they [fighters] went there to demolish Assad's regime so that people would have a choice to live.... normally and not under tyranny, and in an authoritarian regime."⁴⁴²

(2) When discussing **Regional Injustice**, respondents place special emphasis on the Chechen-Russian conflict. Chapter 1 (See Subchapter 1.1.) examines war crimes committed by Russia against peaceful citizens of Chechnya. In the Chechen-Russian War, a large section of Chechen fighters was made up of revenge-seekers who joined the war after abduction, torture or killing of their family and friends.⁴⁴³ It is notable that according to a UNDP study, one of the key factors in violent resistance is the arrest or "killing of a family member or a friend" by the state.⁴⁴⁴ It is also important that part of the fighters who went to Syria had fought in the Chechen-Russian War and directly experienced the outcomes of the conflict. One of the respondents explained that traumatic experience⁴⁴⁵ of the Chechen-Russian War and Russia as a "common enemy" contributed to compassion towards anti-Assad Syrians: "I have heard many saying 'What is the difference between opposing Russia from Chechnya or Syria. I would have to fight the same enemy here as well'"⁴⁴⁶

Furthermore, the First Chechen-Russian War, which Pankisi Kists also took part in, became a critical part of the historical memory of Kist fighters and young people. Consequently, according to one of the respondents, further attempts to enter into opposition with Russia represent refusal to cope with defeat and desire to re-experience the euphoria of war.⁴⁴⁷

(3) When discussing **Local Injustice**, respondents emphasize state policy towards Pankisi, namely special operations conducted by the state during the past two decades. A school teacher from Jokhola remembers that after fatally wounding Temirlan Machalikashvili, Pankisi population was once again facing injustice that makes resistance futile and leaves an individual hopeless:

⁴⁴² Interview. Respondent N 2, 14/09/2017.

⁴⁴³ Politkovskaya, Anna. *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003.

⁴⁴⁴ United Nations Development Programme. *Journey to Extremism in Africa: Drivers, Incentives and the Tipping Point for Recruitment*. 2017. Accessed June 12, 2018. <http://journey-to-extremism.undp.org/en>

⁴⁴⁵ Cecire, Michael. "Same Sides of Different Coins: Contrasting militant activism between Georgian fighters in Syria and Ukraine." *Caucasus Survey* 3 (2016): 282-295.

⁴⁴⁶ Interview. Respondent N19, 17/09/2017.

⁴⁴⁷ Interview. Respondent N5, 15/09/2017.

"When I was telling the boys about it the next day, I don't even know... I did not want to see how all of them were sitting with their heads down. I more or less have an idea about what was going on in their hearts. Because when they come face to face with... some injustice, huge injustice... you realize why they become... you become hopeless and you have nothing left."⁴⁴⁸

When analyzing Pankisi residents' perspectives on the movement to the Middle East, we identified issues that according to the employed classification belong to **enabling factors**: for instance, (1) **social media**, which became the means of spreading videos depicting the oppression of Syrians; (2) **ethics**, which became relevant in the context of Assad's persecution of the opposition and its aftermath, and which summoned the believers to offer assistance; (3) **social capital**, meaning that social group determines the mobilization of fighters. A study conducted by Bennet Clifford, which is based on Pankisi residents who died in Syria, also supports this argument;⁴⁴⁹ (4) **past experience of warfare**, which is especially relevant for the first wave of fighters who went to Syria since they also fought in Chechnya; (5) **unemployment and socio-economic context**, which creates an unstable environment that makes it easier to make a decision. The UNDP study also demonstrates that economic factors have a decisive impact since recruitment allows individuals to voice their concerns and translate their limited economic potential in political terms.⁴⁵⁰ At the same time, however, some of our respondents denied the relevance of material motivation. For instance, one of the respondents argued that "when you go to Syria, you basically agree to die"⁴⁵¹ and hence, material factors do not provide sufficient motivation for self-sacrifice, "what money should they pay you for you to die."⁴⁵² Hence, for the purposes of analysis, it is crucial to consider a multi-layered paradigm for classifying causes, which would make the seemingly mutually exclusive findings logical. According to our classification, the respondents' perspectives on socio-economic context belong to **enabling factors** and perspectives on narrower material interests - to the category of individual motivation.

Pankisi respondents' perspectives on the movement to the Middle East also address such **individual motivations** as: (1) **compassion, solidarity** and "having a heart"; (2) **personal characteristics**: courage, audacity, sense of justice; (3) **role models** found in successful Pankisi fighters. As such, part of respondents believe that in addition to courage, it was sincere

---

448 Interview. Respondent N36, 5/03/2018.

449 Clifford, Bennett. "Georgian Foreign Fighter Deaths in Syria and Iraq: What Can They Tell Us About Foreign Fighter Mobilization and Recruitment?," *Caucasus Survey* (2017): 1-19.

450 United Nations Development Programme. *Journey to Extremism in Africa: Drivers, Incentives and the Tipping Point for Recruitment*. 2017. Accessed June 12, 2018. <http://journey-to-extremism.undp.org/en>

451 Interview. Respondent N 10, 1/11/2017.

452 Interview. Respondent N 10, 1/11/2017.

compassion and sense of solidarity with the oppressed that contributed to the decision of Kist fighters to travel:

“He said they are killing them, eight and nine month old children... He would show me photos in his phone, saying look, this is how they slaughter them and how can you not react to that. A Muslim person, who has a heart, you can't ignore such a thing.”⁴⁵³

By referring to “having a heart”⁴⁵⁴, “having human feelings”⁴⁵⁵, “developing solidarity when seeing people shouting after they have been bombed”⁴⁵⁶, part of the respondents try to emphasize humane aspects of the fighters, and hence desperately seek to challenge their and Pankisi's generalized dehumanization, and their representation as “monsters”.

When contextualizing Pankisi fighters' movement to Syria, respondents indicate that the majority of fighters traveled to Syria before 2015. This, according to one of the respondents, was a period when the international political elite also disapproved of Bashar Al-Assad's crimes and supported Syrian opposition.⁴⁵⁷ Respondents talked in detail about the negative impact of outside factors in the Syrian war. The fighters found themselves in a complex reality in Syria. One Pankisi respondent, who was studying in Damascus at the start of the war, explains that initially Syrian opposition had the power to defeat Assad. However, arrival of fighters from outside prevented successful resistance by the Syrian opposition since foreign fighters were motivated by personal interests and/or were influenced by superpowers and other interested countries.

“When outside fighters arrived, of course, not everybody goes there to help Syria and do good. Representatives of special forces from various countries arrive, other nations also have their own interests.”⁴⁵⁸

Pankisi fighters' social circles largely determined which opposition group they joined. Initially, ordinary fighters did not have information about the heterogeneity of Syrian opposition forces and their politics. They mainly joined groups led by famous Pankisi field commanders, or where they had acquaintances. They had to start paying attention to their group belonging only after the creation of the Islamic State, which sparked discord. One respon-

---

453 Interview. Respondent N 25, 3/11/2017.

454 Interview. Respondent N 14, 3/11/2017.

455 Interview. Respondent N 15, 3/11/2017.

456 Interview. Respondent N 7, 11/10/2017.

457 Interview. Respondent N2, 14/09/2017.

458 Interview. Respondent N9, 31/10/2017.

dent explains: "Those who went, went to the famous individuals and did not know if it was the right group, with the right goals. That is, everybody wanted to help those people."⁴⁵⁹

Part of the respondents claim that groups that the fighters joined initially were not terrorist groups. Over time, new groups emerged on the horizon and many of them were later included in the list of "terrorist organizations". For example, Junud al-Sham, which was founded in 2012 and where a famous Pankisi field commander, Murad Margoshvili (Muslim al Shishani) is fighting, was incorporated in the list of terrorist organizations only in 2014. According to the assessment of one of the respondents: "This was opposition, this was an ordinary [...] fighter for freedom, against Assad's regime and only later became a terrorist organization and of course, it was in somebody's interests for that to happen."⁴⁶⁰

In Syria, Pankisi fighters were affiliated with the following groups: Ajnad al-Kavkaz, Jaish al-Muhajireen wal-Ansar (JMA), Imam Kavkaz, Jabhat al-Nusra, Janud al-Sham, Jaish al-Ussrah and ISIS.⁴⁶¹ Among important Syrian opposition groups, Syrian Independence Army, Ahrar al-Sham and Tahrir al-Sham, are notable. It is worth noting that despite their membership in various groups, Pankisi fighters in Syria are primarily associated with the Islamic State. After their arrival in Syria, many reconsidered their position and decided to return. One respondent tells us that "those who go there notice that their views about this war are detached from reality."⁴⁶² However, starting from 2015, when changes were introduced in the law on terrorism, fighters have been prohibited from crossing the border back to Georgia. As for international experience regarding the return of fighters, we can identify repressive (arrest, stripping of citizenship, and home arrest) and non-repressive methods (rehabilitation, reintegration). When analyzing the fighters' return, just like when talking about their movement, we need to consider state policy, socio-economic circumstances, geopolitical strategy and local perspectives.

Several factors need to be considered in regards to fighters who traveled to the Middle East: (1) part of the fighters were already immigrants in other foreign countries; (2) part of the fighters had participated in the Chechen-Russian War; (3) groups that the fighters joined were not initially listed among terrorist organizations, and even had international support; (4) it is incorrect to think of Pankisi fighters in Syria only in relation to the Islamic State since they were affiliated with various groups. It would be methodologically unsound and flawed

---

459 Interview. Respondent N9, 31/10/2017.

460 Interview. Respondent N7, 11/10/2017.

461 Clifford, Bennett. "Georgian Foreign Fighter Deaths in Syria and Iraq: What Can They Tell Us About Foreign Fighter Mobilization and Recruitment?," *Caucasus Survey* (2017): 1-19.

462 Interview. Respondent N19, 17/09/2017.

to talk about the causes of the movement based on interviews with Pankisi residents since such approach conceptualizes the entire population of the region as potential “terrorists”. “Radicalization” of their views and lifestyle is assessed via such ambiguous criteria as criticism of global interventionism and strong religious practice. This, in turn, points to censoring of specific political views, and political instrumentalization and stigmatization of their lifestyle. Since empirical justice and deconstruction of hegemonic paradigm in regards to the Pankisi Gorge were important for our study, this sub-chapter presented Pankisi residents’ perspectives on the movement of fighters. These perspectives are heterogeneous, and encompass dominant explanations and views based on local experiences and worldview beyond the hegemonic interpretative frame. In order to analyze the data, we used multi-layered classification paradigm, according to which, residents listed global, regional and local interventionist policy, security approaches and historical experience as root causes. Pankisi residents talked about circumstances that belong to enabling factors and individual motivations. In sum, we determined that when talking about the causes of the movement, unlike experts and researchers, part of the Pankisi respondents do not forget historical circumstances and past experiences, or disregard global political processes. When discussing the role of enabling factors and individual motives, their narratives carry traces of past and global politics.

Epilogue

The primary promise of our study was to demonstrate epistemic injustice, and through that, to dismantle the dominant frame that forces us to continuously scrutinize Pankisi with suspicion. Even when there is no suspicion, in the best case, we push the region out of our gaze to give ourselves to forgetfulness. Yet it has been months, from the spring of 2018 until today, that Temirlan's father, Malkhaz Machalikashvili, along with another fighter for justice - father of David Saralidze, Zaza Saralidze⁴⁶³, remains within our eyesight on a daily basis. Demonstrations organized by these grieving parents continuously "disturb" the political center from the very heart of the city. The political machine was quick to respond to this "disturbance" through the dehumanization of Machalikashvili and Saralidze, yet through distinct methods. If Zaza Saralidze was labeled as an emotionally unstable and unruly citizen⁴⁶⁴ - he was detained for several days in an attempt to shake public empathy towards him, Malkhaz Machalikashvili, akin to his son, was designated as a potential facilitator of terrorism, and summoned to the prosecutor's office on several occasions.⁴⁶⁵ Moreover, the Machalikashvili family has been demanding investigation in response to inhuman and degrading treatment at the hands of SSSG special operation agents during the December 26 operation. Despite expert evidence presented to the prosecutor's office, demonstrating the suffering of Machalikashvili family, the office has not yet authorized an investigation. The investigation of the main criminal case tackling Temirlan Machalikashvili's death during the December 26 special operation also continues with numerous issues. For instance, primary evidence for the case was gathered in collaboration with SSSG, which also destroyed and damaged other conclusive evidence, Temirlan's parents are still waiting to receive rights of a victim's representative, and the prosecutor's office does not grant Machalikashvili's lawyer access to secret files. In June 2018, Malkhaz Machalikashvili also talked about being an object of possible

463 A high school student, David Saralidze, was killed on December 1, 2017. A fight between two groups of students ended in the death of two young boys, David Saralidze being one of them. David's father, Zaza Saralidze criticizes the investigation surrounding his son's death, and disputes its fundamental flaws. According to Saralidze's family, the investigation has not identified possible culprits in the interest of protecting these individuals from legal repercussions due to their affiliation with high-ranking state officials. This has also been confirmed by the temporary investigative commission working on the case. Mass demonstrations organized by Zaza Saralidze resulted in the resignation of Georgia's chief prosecutor. Investigation of the matter continues, however, until today, possible culprits have not been identified and charges have not been brought against them. Zaza Saralidze and Malkhaz Machalikashvili continue to protest on Rustaveli Avenue.

464 Since the spring of 2018, Zaza Saralidze has been holding protests rain or shine yet law-enforcement representatives do not allow him and Malkhaz Machalikashvili to raise tents. According to non-governmental organizations, by imposing such restrictions, the Ministry of Internal Affairs violates the nation's constitution. Zaza Saralidze was detained on October 26 and charged with an assault on a police officer. This happened right after the Ministry of Internal Affairs once again removed the demonstrators' tents, causing a confrontation between Saralidze and the Ministry's representatives. See, ვარადაშვილი, მარიამ. „მაზა სარალიძე თბილისში დააკავეს, თუმცა რუსთავეში გაასამართლებენ“. ნეტგაზეთი. 29 ოქტომბერი, 2018. Accessed September 4, 2018. <http://netgazeti.ge/news/315446/>.

465 დამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი. „EMC მალხაზ მაჩალიკაშვილის დაკითხვების პროცესს აფასებს“. 30 აგვისტო, 2018. Accessed November 4, 2018. <https://emc.org.ge/ka/products/emc-malkhaz-machalikashvilis-dakitkhvebis-protsess-afasebs>,

surveillance by state institutions, which prompted him to appeal to a Personal Data Protection Inspector.⁴⁶⁶ The state has not responded to any of these concerns.

In the words of Arun Kundnani, intensive state control and surveillance targeting not only Malkhaz Machalikhvili, but also the whole Pankisi Gorge (as demonstrated by this study), is comparable to classical approaches of totalitarianism. Use of caution when talking about politics, lack of trust towards anybody, arbitrary use of state authority- these are only a few examples of “democratic totalitarianism”.⁴⁶⁷ As Kundnani notes, societies that ostracize certain members and restrict their participation in political processes, face the risk of being left with empty, technocratic spaces devoid of the potential for political action.⁴⁶⁸ Yet there is an alternative epitomized by the unconditional solidarity of Malkhaz Machalikhvili and Zaza Saralidze towards each other. Despite social pressure and numerous violations of their rights by the state they stand together on Rustaveli Avenue, outside of the former parliament building, and they are not planning to go anywhere.

In addition to solidarity built on civic compassion, there is also a knowledge-based alternative aimed at rethinking the existing approaches and creating a future policy. It is this solidarity that we sought to demonstrate with this study, focusing on the following questions:

What determined the labeling of the Pankisi Gorge as a “threat” on the global security map? How did it emerge at the center of global and local politics? How are the local religious landscape of the Pankisi Gorge and its transformations related to the global security system? Finding answers to these questions is *only* possible in the context of special political and historical trajectory that the Pankisi Gorge was “assigned by fate”.

Contemporary global security system is a product of the imperial past, the Cold War and consequent security politics. Many authors have studied the politics of global powers and their allies in the Middle East and Afghanistan.⁴⁶⁹ Hence, it was important for our study to show the different picture we find on the “periphery”, and to explore how the local context, generated by different historical trajectories and regional circumstances, reflects these international processes. We will not be able to start talking about the Pankisi Gorge beyond the

466 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი. „EMC მალხაზ მაჩალიკაშვილის მიმართ თვალთვალისა და კონტროლის ფაქტებზე პერსონალური მონაცემების დაცვის ინსპექტორს მიმართავს“. 07 ივნისი, 2018. Accessed November 4, 2018. <https://emc.org.ge/ka/products/emc-malkhaz-machalikhvili-mimart-tvalvalisa-da-kontrolis-faktebe-personaluri-monatsebis-datsvis-inspektors-mimartavs>.

467 Kundnani, Arun. *Muslims Are Coming! Islamophobia, Extremism, and the Domestic War on Terror*. London and New York: Verso, 2014. p. 198,200.

468 *Ibid*, p. 201.

469 See, for example: Talal Asad (2007), Mahmood Mamdani (2004), Fawez A. Gerges (2016).

security angle until we evaluate the specifics of interconnection between the local and the global, and their influence on Pankisi Kists. For this, it is crucial to, on the one hand, critically analyze the key global security concepts and the dominant analytical framework, and on the other hand, to study Pankisi's immediate past, including such crucial points as the Pankisi crisis, religious transformations within the local community and state policy.

The Pankisi Crisis took place against the backdrop of the Chechen-Russian War, economic collapse and intersection of global interests. Obscuring these circumstances made it possible to accuse the local population and label it as a "threat". In reality, during the Pankisi Crisis, many community members took it upon themselves to implement some of the responsibilities disregarded by the state. The government, which failed to properly respond to criminal situation in the Gorge since September 11 2001, reminded the residents of its existence through anti-terrorist special operations. Thus, Pankisi population became the "other" against which post-Soviet Georgia defined its role on the international arena.

September 11 2001 turned out to be decisive for the Pankisi Gorge in as much as it rendered the Chechen-Russian War an "anti-terrorist campaign", and resulted in the intersection of international interests, and globalization of unrestrained security politics, which in turn determined Georgian state politics towards the Pankisi Gorge. International security approaches in this period (2001-2005) were primarily forceful, which required epistemic justification in terms of "new" and "old" terrorism. Such production of knowledge, in turn, dictated the switching of focus from violent interventions, war and geopolitical interests, to the creation of knowledge that would define terrorism in simplistic terms as an outcome of "irrationality" and "fanaticism". This process facilitated hierarchization of human life through the label of "terrorism", which in turn enabled "legitimate" violence over the less valuable lives.

Today, non-violent approaches such as countering and prevention of "radicalization" and "violent extremism", are leading global security strategies that are often represented as universal and patently objective. This approach ignores distinct structural constitution of countries with developing and developed economies, and historical experiences of local populations. As the UNDP study shows, this generates the risk of alienation for local population and consequently, could prove counter productive. Models of radicalization are based on a dichotomous picture of "harmless" and "dangerous" Muslims, and become the source of discrimination for various social groups and individuals. Although such violent approaches have not yet been implemented in Georgia on the state level, rise in the number of similar studies in non-governmental sector and expert interviews conducted in the framework of this particular study, point to their likelihood in the future. Hence, we should be aware from the start that these approaches are especially risky since we have already witness dichoto-

mous representation of the existing Muslim population and practices aimed at disciplining them.

Global security politics also carries a disciplinary function and aims at promulgating normative subjectivity viewed from the “non-Muslim” perspective, which becomes the basis for labeling Muslims as “dangerous” or “harmless”. Until each Muslim proves her “harmlessness” by striving towards hegemonic characteristics, she will be labeled as a “dangerous” Muslim. Interpretation of signs of religiosity as an expression of “radicalization” serves to discipline the “unruly” subjects and push them into a dominant pattern.

Policies based on the dominant gaze and dominant epistemologies strip the locals of their right to self-definition. They define their belief as “Wahhabism”, a label forced by the opponents, and disregard local voices, and context and heterogeneity of Salafism, which is a broader category than Wahhabism.

Georgian state politics towards the Pankisi Gorge between the years 2003 and 2018 can be divided into three stages, characterized by constant alternation between violent and non-violent approaches: on the one hand, uncompromising campaign against the Pankisi population designated as “dangerous” under the veil of the anti-terrorist campaign, and on the other hand, their reduction to cultural-folkloric signifiers. Both approaches engage in orientalization and create the basis for pushing the Pankisi residents out of the political field in order to translate local social and political resistance in terms of security. This leaves the population within apolitical boundaries and hence, restricts their civic and political subjectivity. According to Pankisi residents themselves, the only resolution to these circumstances is their formal involvement in politics and take notice of their civic resistance.

References

- Amnesty International. Amnesty International Statement on the Situation of Chechen Asylum-Seekers. 2004. Accessed May 15, 2018. <https://www.amnesty.org/download/Documents/96000/eur460102004en.pdf>.
- Asad, Talal. "The Idea of an Anthropology of Islam." *Qui Parle* 17 (2009): 1-30.
- Asad, Talal. *On Suicide Bombing*. New York: Columbia University Press, 2007.
- Behrooz, Ghamari-Tabrizi. *Foucault in Iran: Islamic Revolution after the Enlightenment*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2016.
- Beydoun, Khaled A., *American Islamophobia: Understanding the Roots and Rise of Fear*. Oakland, California: University of California Press, 2018.
- Bhabha, Homi. "Of Mimicry and Man: The Ambivalence of Colonial Discourse." In *The Location of Culture*, by Bhabha, Homi, 121-131. New York: Routledge, 1994.
- Bin Ali, Mohamed. *The Roots of Religious Extremism: Understanding the Salafi Doctrine of Al-Wala' wal Bara'*. London: Imperial College Press, 2016.
- Bogner, Alexander, Beate Litting und Wolfgang Menz: *Interviews mit Experten. Eine praxisorientierte Einführung*. Springer VS: Wiesbaden, 2014.
- Bourdieu, Pierre. "Participant Objectivation." *The Journal of Royal Anthropological Institute*, 9 (2003): 281-294.
- Cecire, Michael. "Same Sides of Different Coins: Contrasting militant activisms between Georgian fighters in Syria and Ukraine." *Caucasus Survey* 3 (2016): 282-295.
- Clifford, Bennett. "Georgian Foreign Fighter Deaths in Syria and Iraq: What Can They Tell Us About Foreign Fighter Mobilization and Recruitment?," *Caucasus Survey* (2017): 1-19.
- Derlugian, Georgi. "Whose Truth?" In *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*, by Anna Politkovskaya. Chicago: The University of Chicago Press, 2003.

Derrida, Jacques: *Autoimmunity: Real and Symbolic Suicides. Dialogue with Jacques Derrida*. In: Giovanna Borradori (Ed.), *Philosophy in a Time of Terror. Dialogues with Jürgen Habermas and Jacques Derrida*, 85-136. Chicago and London: The University of Chicago Press, 2003.

“Directive (EU) 2017/541 of the European Parliament and of the Council.” Accessed September 10, 2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32017L0541>.

“EU rules on terrorist offences and related penalties.” Council Framework Decision June 13, 2002. Accessed September 10, 2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:l33168>.

Fanon, Frantz. *The Wretched of the Earth*. Penguin Classics, 2001.

Gerges, Fawaz A. *ISIS. A History*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2016.

Gilligan, Emma. *Terror in Chechnya: Russia and the Tragedy of Civilians in War*. Princeton: Princeton University Press, 2010.

Global Terrorism Database. Accessed April 15, 2018. <https://www.start.umd.edu/gtd/about/>.

Gould, Rebecca. “Secularism and Belief in Georgia’s Pankisi Gorge.” *Journal of Islamic Studies*, 22 (2011): 339-373.

Hegemann, Hendrik und Martin Kahl. *Terrorismus und Terrorismusbekämpfung. Eine Einführung*. Wiesbaden: Springer VS, 2018.

Human Rights Watch. *In the Name of Counter-Terrorism: Human Rights Abuses Worldwide*. March 25, 2003. Accessed December 5, 2017. <https://www.hrw.org/report/2003/03/25/name-counter-terrorism-human-rights-abuses-worldwide/human-rights-watch-briefing>.

Human Rights Watch. *Worse Than a War: „Disappearances“ in Chechnya – A Crime Against Humanity*. 2005. Accessed May 15, 2018. <https://www.hrw.org/legacy/backgrounder/eca/chechnya0305/chechnya0305.pdf>.

Institute for Economics & Peace. *Global Terrorism Index Report 2017*. Accessed July 11, 2018. <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/11/Global-Terrorism-Index-2017.pdf>.

Keller, Reiner: *Wissenssoziologische Diskursanalyse. Grundlegung eines Forschungsprogramms*. VS Verlag: Wiesbaden, 2011 (3. Auflage).

Khalil, James and Martine Zeuthen. *Countering Violent Extremism and Risk Reduction: A Guide to Programme Design and Evaluation*. Royal United Services Institute for Defence and Security Studies, 2016. Accessed April 25, 2018. https://rusi.org/sites/default/files/20160608_cve_and_rr.combined.online4.pdf

Kundnani, Arun and Ben Heyes: *The globalisation of Countering Violent Extremism policies. Undermining human rights, instrumentalising civil society*. Amsterdam: Transnational Institute, 06 March, 2018. Accessed November 2, 2018. <https://www.tni.org/en/publication/the-globalisation-of-countering-violent-extremism-policies> .

Kundnani, Arun. "Radicalisation: the journey of a concept.", *Race & Class*, 54,2 (2012): 3–25. doi: 10.1177/0306396812454984 <http://rac.sagepub.com> .

Kundnani, Arun. *Muslims Are Coming! Islamophobia, Extremism, and the Domestic War on Terror*. London and New York: Verso, 2014. Kindle edition.

Kurtsikidze, Shorena and Vakhtang Chikovani."Georgia's Pankisi Gorge: An Ethnographic Survey." *Berkeley Program in Soviet and Post-Soviet Studies: Working Paper Series*, 2002. Accessed November 20, 2017. <https://escholarship.org/uc/item/64d7v9hj>.

Mahmood, Saba: *Religious Difference in a Secular Age. A Minority Report*. Princeton University Press: Princeton and Oxford, 2016.

Mamdani, Mahmood. *Good Muslim, Bad Muslim: America, the Cold War, and the Roots of Terror*. New York: Three Leaves Press, 2004. Kindle edition.

Manning, Paul. "Folklore and Terror in Georgia's 'Notorious' Pankisi Gorge." *Explorations in Anthropology* 9 (2009): 18-27.

McBrien, Julie. *The Fruit of Devotion: Islam and Modernity in Kyrgyzstan*. 2008. Accessed November 6, 2017 <https://d-nb.info/1024975843/34>.

Neumann, Peter. R., *Countering Violent Extremism and Radicalisation that leads to terrorism: Ideas, Recommendations, and Good Practices from OSCE Region*. Austria: OSCE, 2017.

Peuch, Jean-Christophe. "Georgia: Saakashvili Sees in 'Wahabbism' A Threat to Secularism." Radio Free Europe. February 18, 2004. Accessed May 15, 2018. <https://www.rferl.org/a/1051586.html> .

Pokalova, Elena. *Chechnya's Terrorist Network: The Evolution of Terrorism in Russia's North Caucasus*. Santa Barbara: PRAEGER, 2015.

Politkovskaya, Anna. *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003.

Prasad, Conor. *Georgia's Muslim Community: A Self-Fulfilling Prophecy?* ECMI Working Paper, 2017. Accessed September 15, 2017. https://www.ecmi.de/uploads/tx_lfpubdb/Working_Paper_58_En.pdf.

Said, Edward. *Orientalism*. New Delhi: Penguin Books, 2001.

Sanikidze, George. "Islamic Resurgence in the Modern Caucasian Region: "Global" and "Local" Islam in the Pankisi Gorge." In *Regional and Transregional Dynamism in Central Eurasia: Empires, Islam and Politics*, edited by Tomohiko Yuama, 263-282. Sapporo: Hokkaido University Press, 2007.

Sayyid, Bobby, S. *The Fundamental Fear: Eurocentrism and the Emergence of Islamism*. London: Zed Books, 1997.

Schmid, Alex, P.: *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. ICTT: The Hague, 2013.

Sedgwick, Mark. M. Sedgwick. "The Concept of Radicalization as a Source of Confusion," *Terrorism and Political Violence*, 22, 4 (2010): 479-494, DOI: 10.1080/09546553.2010.491009. p.480.

Selected Speeches of President George W. Bush; Accessed May 1, 2018; https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf).

Taylor, Letta. "How New Global Counterterrorism Measures Jeopardize Rights," In *Human Rights Watch Worldreport, 2017*. Accessed April 3, 2018 https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/wr2017-web.pdf .

United Nations Human Rights Council, Fourteenth Session, "Compilation of Good Practices on Legal and Institutional Frameworks." May 17, 2010. Accessed September 29, 2018. <https://fas.org/irp/eprint/unhrc.pdf> .

UN General Assembly: *Plan of action to prevent violent extremism. Report of the Secretary-General*. 2015. Accessed November 1, 2018. <http://www.undp.org/content/dam/norway/undp-ogc/documents/SG%20PVE%20plan%20of%20action.pdf> .

UNDP. *Journey to Extremism in Africa: Drivers, Incentives and the Tipping Point for Recruitment*. 09 September 2017. Accessed June 12, 2018. <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/journey-to-extremism.html>;

UNDP. *Preventing Violent Extremism through Promoting Inclusive Development, Tolerance and Respect for Diversity: A development response to addressing radicalization and violent extremism*. 14 February 2017. Accessed November 2, 2018. <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/conflict-prevention/discussion-paper---preventing-violent-extremism-through-inclusiv.html>

Veldhuis, Tinka and Jorgen Staun. *Islamist Radicalisation: A Root Cause Model*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael, October 2009.

Walsh, Nick P. "Al-Qaeda Men Handed to US, Says Georgia." *The Guardian*. October 23, 2002. Accessed July 20, 2018. <https://www.theguardian.com/world/2002/oct/23/alqaida-terrorism> .

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო. „ბაისუევი და ანზოროვი საქართველოს წინააღმდეგ“. საჩივარი 39804/04. სტრასბურგი, 2013. <http://www.supreme-court.ge/files/upload-file/pdf/baiusebidaanzorovi.pdf> [The European Court of Human Rights. *Baisuev and Anzorov vs Georgia*.]

ადამიანის უფლებათა ცენტრი. *დუმილი კლავს: ჩეჩენ ლტოლვილთა უფლებების შელახვა საქართველოში*. 2006. Accessed December 5, 2017. http://www.humanrights.ge/files/chechen_report_Geo.pdf. [Human Rights Center. *Silence Kills: Chechen Refugees at Risk of Human Rights Violation*.]

ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი. „EMC-იმ თემირლან მაჩალიკაშვილის მშობლების სახელით სუს-ის წინააღმდეგ თბილისის საქალაქო სასამართლოში სარჩელი შეიტანა“. 20 აპრილი, 2018. Accessed October 30, 2018

<https://emc.org.ge/ka/products/emc-im-temirlan-machalikashvilis-mshoblebis-sakhelit-sus-is-tsinaaghlmdgeq-tbilisis-sakalako-sasamartloshi-sarcheli-sheitana> [Human Rights Education and Monitoring Center. EMC Filed a Suit against the SSSG in the Tbilisi Civil Court on Behalf of Termilan Machalikashvili's Parents.]

ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი. „EMC მალხაზ მაჩალიკაშვილის დაკითხვების პროცესს აფასებს“. 30 აგვისტო, 2018. Accessed November 04, 2018. <https://emc.org.ge/ka/products/emc-malkhaz-machalikashvilis-dakitkhvebis-protsess-afasebs>. [Human Rights Education and Monitoring Center. EMC Evaluates the Interrogation Process of Malkhaz Machalikashvili.]

ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი. „EMC მალხაზ მაჩალიკაშვილის მიმართ თვალთვალისა და კონტროლის ფაქტებზე პერსონალური მონაცემების დაცვის ინსპექტორს მიმართავს.“ 07 ივნისი, 2018. Accessed November 04, 2018. <https://emc.org.ge/ka/products/emc-malkhaz-machalikashvilis-mimart-tvaltvalisa-da-kontrolis-faktebze-personaluri-monatsemebis-datsvis-inspektors-mimartavs> [Human Rights Education and Monitoring Center. EMC Appeals to a Personal Data Protection Inspector on the Ground of Targeted Surveillance and Control of Malkhaz Machalikashvili.]

ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი (EMC), საერთაშორისო გამჭვირვალობა-საქართველო (TI). *უსაფრთხოების სამსახურის რეფორმა საქართველოში*. თბილისი, 2018. [Human Rights Education and Monitoring Center, Transparency International. Reform of the Security Service in Georgia.]

ალადაშვილი, გიორგი. „სპეცოპერაცია პანკისსა და თბილისში“. *რადიო თავისუფლება*, 26 დეკემბერი, 2017. Accessed August 23, 2018. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/spetsoperatsia-pankissa-da-tbilisshi/28939197.html> [Aladashvili, Giorgi. Special Operations in Pankisi and Tbilisi.]

ალადაშვილი, გიორგი. „ორი წელი ლაფანყურის სპეცოპერაციიდან“. *რადიო თავისუფლება*. 27 აგვისტო 2014. Accessed August 15, 2018. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/ori-tseli-lapankuris-spetsoperatsiidan/26553115.html> [Aladashvili, Giorgi. Two Years since the Lapanquri Special Operation.]

ალბუთაშვილი, მათე. *პანკისის ხეობა: ისტორიულ-ეთნოგრაფიული და გეოგრაფიული აღწერა*. თბილისი, 2005. [Albutashvili, Mate. Pankisi Gorge: Historical-Ethnographic and Geographic Description.]

გობრონიძე, გიორგი. *ისლამის რადიკალიზაციის პრობლემა, სახელმწიფოს პოლიტიკა და რეგიონული თანამშრომლობის პერსპექტივები – ხედვა საქართველოდან*. თბილისი: კავკასიური სახლი, 2017. Accessed March 20, 2018. <http://regional-dialogue.com/wp-content/uploads/2018/03/mar-GE.pdf>. [Gobronidze, Giorgi. The Problem of Islamic Radicalization, State Politics- Perspectives from Georgia.]

გოგუაძე, გიორგი და სერგი კაპანაძე. *დაეში და საქართველოს წინაშე არსებული გამოწვევები*. საქართველოს რეფორმების ასოციაცია (GRASS), 2015. Accessed September 10, 2017. <http://grass.org.ge/wp-content/uploads/2015/11/daesh-da-skhva-gamotsvebi.pdf>. [Gogvadze, Giorgi & Sergi Kapanadze. Daesh and Challenges Facing Georgia.]

ვარადაშვილი, მარიამ. „ზაზა სარალიძე თბილისში დააკავეს, თუმცა რუსთავში გაასამართლებენ“. *ნეტგაზეთი*. 29 ოქტომბერი, 2018. Accessed September 04, 2018. <http://netgazeti.ge/news/315446/>. [Vardiashvili, Mariam. Zaza Saralidze was detained in Tbilisi, but the Court Hearing will take Place in Rustavi.]

ზვიადაძე, სოფო. *ისლამი, პოლიტიკა და იდენტობა პანკისში*. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიის და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2016. Accessed November 20, 2017. <http://www.cipdd.org/upload/files/pankisi-web.pdf>. [Zviadadze, Sophie. Islam, Politics and Identity in Pankisi.]

კაკაბაძე, გიორგი. „ვაჰაბიზმის საფრთხეები საქართველოსთვის“. *რადიო თავისუფლება*. მაისი 2, 2002. [Kakabadze, Giorgi. The Wahhabi Threat for Georgia.]

კახიშვილი, ლევან. *საქართველო, რუსეთი და ჩრდილოეთ კავკასია: ოპტიმალური პოლიტიკის ძიებაში*. კავკასიური სახლი, 2015. Accessed April 5, 2018. <http://caucasianhouse.ge/wp-content/uploads/2015/09/brief-print.pdf>. [Kakhishvili, Levan. Georgia, Russia and the North Caucasus.]

კეკელიძე, თამარ. *პანკისი პრესის ფურცლებზე*. თბილისი: კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 2007. [Kekelidze, Tamar. Print Media on Pankisi.]

კოალიცია დამოუკიდებელი და გამჭვირვალე მართლმსაჯულებისთვის. „კოალიცია შიგანგან საქმეთა სამინისტროს რეფორმების პროცესს ეხმაურება“, Accessed September 12, 2018. http://coalition.ge/files/comments_on_the_ministry_of_internal_affairs_reform_concept_25092015_ge.pdf [Coalition for an Independent and Transparent Judiciary.]

ლიკლიკაძე, კობა. „ამერიკული 'წვრთნისა და აღჭურვის' პროგრამა და შევარდნაძის სიურპრიზი“. რადიო თავისუფლება. 29 აგვისტო, 2002. Accessed March 10, 2018. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/1523045.html> [Liklikadze, Koba. USA's Train and Equip Program and Shevardnadze's surprise.]

მაისაია, ვახტანგ. თანამედროვე ისლამის როლი მსოფლიო გეოპოლიტიკაში. Accessed May 20, 2018. <https://bit.ly/2LBubKz> [Maisaia, Vakhtang. The Role of Contemporary Islam in World Politics.]

მამისიმედიშვილი, ხვთისო. პანკისი: წარსული და თანამედროვეობა. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2008. [Mamisimedashvili, Khvtiso. Pankisi: The Past and Present.]

მარგოშვილი, ლეილა. პანკისელი ქისტების წეს-ჩვეულებები და თანამედროვეობა. თბილისი: მეცნიერება, 1985. [Margoshvili, Leila. Customs and Contemporary Life of Pankisi Kists.]

მელიქიშვილი, ლია. უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი). თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. [Melikishvili, Lia. Ethnic Aspects of Security Strategies.]

საქართველოს პრეზიდენტის მიხეილ სააკაშვილის გამოსვლა საქართველოს უშიშროების სამინისტროში. 24 საათი. თებერვალი 19, 2004. [Georgian President's Statement at the Ministry of Defense.]

სიხარულიძე, არჩილ და სხვა. ისლამი საქართველოში: პოლიტიკა და ინტეგრაცია. თბილისი: კავკასიური სახლი, 2016. [Sikharulidze, Archil, et al. Islam in Georgia: Policy and Integration.]

სუბელიანი, სოზარ. „გასული კვირის ყველაზე ხმაურიან თემად დევნილთა ყრილობა და ამ ყრილობაზე“. რადიო თავისუფლება. 17 თებერვალი, 2002. Accessed April 5, 2018. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/1518909.html> . [Subeliani, Sozar. The Most Discussed Topic of the Last Week.]

უსაფრთხოების სახელმწიფო სამსახური. დებულებები. Accessed September 15, 2018 <https://ssg.gov.ge/page/info/normative-acts> [State Security Services. Provisions.]

შუბითიძე, ვერა. „უსაფრთხოება და ეთნიკური კულტურის ადაპტაციის უნარი ახალ სოციალურ-კულტურულ გარემოსთან“. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. [Shubitidze Vera. Security and Ethnic-Cultural Adaptation.]

ჩიქოვანი, გულდამ. „დასახლების სტრუქტურული ცვლილებები, კონფლიქტური სიტუაციები და მათი დარეგულირების ტრადიციული მექანიზმები“. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. [Chikovani, Guldami. The Structural Changes of the Settlement.]

ჩიქოვანი, თამარ. „ქართული პრესის ყურადღების ცენტრში კვლავ პანკისის ხეობა მოექცა: კვირის ბოლოს“. *რადიო თავისუფლება*. 1 მარტი, 2003. Accessed December 5, 2017. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/1526854.html> [Chikovani, Tamar. Pankisi – again the Center of Attention.]

წულაია, გვანცა. „პანკისში საპროტესტო აქციები – მაჩალიკაშვილის საქმე და პესე-ბი“. *რეზონანსი*. 20 ივლისი, 2018. Accessed September 20, 2018. http://www.resonance-daily.com/index.php?id_rub=2&id_artc=52359 [Tsulaia, Gvantsa. Protest Demonstrations in Pankisi.]

ხანგოშვილი, ხასო. „რელიგია და ტერორიზმი“. *საღვთო წიგნები: ბიბლია, სახარება, ყურანი*. თბილისი: მერიდიანი, 2014. [Khangoshvili, Khaso. Religion and Terrorism.]

ხუციშვილი, ლია. „რელიგიური რეორიენტაციის პრობლემები პოლიტიკურ საზოგადოებაში“. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. [Khutsishvili, Lia. The Problems with Religious Reorientation.]

ხუციშვილი, ქეთევან. „კავკასია გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით (სუბიექტები, ინტერესები)“. *უსაფრთხოების სტრატეგიის ეთნიკური ასპექტები (პანკისის კრიზისი)*, რედ. ლია მელიქიშვილი. თბილისი: მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 2002. [Khutsishvili, Ketevan. The Geopolitics of the Caucasus: Subjects, Interests.]

ჯონსი, სტივენ. *საქართველო: პოლიტიკური ისტორია დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ*. თბილისი: სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, 2013. [Jones, Stephen. *Georgia: A Political History Since Independence*.]

ჰალბახი, უვე. „რუსეთი ჩრდილოეთ და სამხრეთ კავკასიაში: „ახლო საზღვარგარეთსა და „შიდა საზღვარგარეთს“ შორის“. *საზღვრებს მიღმა: კონფლიქტები და თანამშრომლობა სამხრეთ კავკასიაში*. ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონული ბიურო, 2017. [Halbach, Uwe. *Russia in the North and South Caucasus*.]